ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ РИНКОВИХ ВІДНОСИН»
Kyiv University of Market Relations

ЗБІРНИК ТЕЗ

міжнародної науково-практичної конференції

THESIS

of International Scientific and Practical Conference

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

30 квітня 2025 року

April, 30, 2025

LEGISLATION OF UKRAINE:
CHALLENGES AND DEVELOPMENT PROSPECTS
IN THE CONTEXT OF MARTIAL LAW

Київ 2025
Kyiv 2025

УДК 34
Т68

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»,
(протокол № 9 від 01.05.2025 р.)

Рецензенти:
Надія Армаш, доктор юридичних наук, доцент, заступник директора ДП «Центр судової експертизи та експертних досліджень» Державної судової адміністрації України

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 30 квітня 2025) / за заг. ред. к.ю.н., доцента, завідувача кафедри права Загрішевої Н.В. – Київ: ВНЗ «Київський університет ринкових відносин», – Київ, 2025.– 257 с.

Збірник наукових праць присвячений питанням юридичної науки в умовах воєнного стану. Він дає можливість отримати чітке уявлення про теоретико-правові та методологічні проблеми правотворення, проблеми правотворення в окремих сферах адміністративного, господарського, цивільного, кримінального, екологічного та інших галузей права, проблеми реалізації норм міжнародного права в національному законодавстві України.

Збірник розрахований на науковців, викладачів, аспірантів, студентів і фахівців у сфері права, державного управління тощо.

Збірник друкується в авторській редакції. Відповідальність за достовірність і точність інформації, наданої в рукописах, несуть автори.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Надія ЗАГРІШЕВА, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Вищого навчального закладу «Київський університет ринкових відносин» (Київ, Україна).

Юлія ВОЛКОВА, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права Вищого навчального закладу «Київський університет ринкових відносин» (Київ, Україна)

Ігор СЄРГЄЄВ, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Вищого навчального закладу «Київський університет ринкових відносин» (Київ, Україна)

Олег ГАЙДУЧОК, викладач кафедри права Вищого навчального закладу «Київський університет ринкових відносин» (Київ, Україна).

УДК 34
Вищий навчальний заклад
«Київський університет ринкових відносин», 2025

UDC 34

T68m

Recommended for Publication by the Decision of the Academic Council
Kyiv University of Market Relations
(Minutes of meeting No. 9 of 01.05.2025)

Reviewers:
Nadiia Armash, Doctor of Legal Sciences, Deputy Director of the State Enterprise «Center for Ship Expertise and Expert Investigation» of the State Shipping Administration of Ukraine

LEGISLATION OF UKRAINE: CHALLENGES AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN THE CONTEXT OF MARTIAL LAW : Proceedings of International Scientific and Practical Conference (Kyiv, April, 30, 2025) / by the General Editorship PhD of Law, Associate Professor, Head of Department of Law Nadiia ZAHRISHEVA. – Kyiv University of Market Relations, 2025 – 257 P.

The collection of scientific papers is dedicated to the issues of legal science in the conditions of martial law. It provides an opportunity to get a clear idea of the theoretical-legal and methodological problems of law-making, the problems of law-making in certain spheres of administrative, economic, civil, criminal, environmental and other branches of law, problems of implementing the norms of international law in the national legislation of Ukraine.

The collection is intended for scientists, teachers, postgraduate students, students and specialists in the field of economics, management and law.

The collection is published in the author's edition. The authors are responsible for the reliability and accuracy of the information provided in the manuscripts.

EDITORIAL BOARD:

Nadiia ZAHRISHEVA, PhD in Law, Associate Professor of Department, Head of Department of Law, Kyiv University of Market Relations (Kyiv, Ukraine);

Yuliia VOLKOVA, Doctor in Law, professor, Professor of the Department of Law, Kyiv University of Market Relations (Kyiv, Ukraine);

Ihor SERGEEV, PhD in Law, Associate Professor of Department of Law, Kyiv University of Market Relations (Kyiv, Ukraine);

Oleh HAIDUCHOK, teacher of Department of Law Kyiv University of Market Relations (Kyiv, Ukraine).

UDC 34

Kyiv University of Market Relations, 2024

Міжнародна науково-практична конференція **«ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**, яка відбулася 30 квітня 2025 р. на базі Вищого навчального закладу «Київський університет ринкових відносин» об'єднала науковців та практиків у сфері юриспруденції. Організатором науково-практичного заходу виступила кафедра права ВНЗ «Київський університет ринкових відносин».

Тематичні напрями роботи міжнародної науково-практичної конференції відзначалися міждисциплінарним підходом та охопили широкий спектр актуальних питань, зокрема розвиток юридичної науки й законодавства в умовах воєнного стану та у повоєнній перспективі, еволюцію міжнародного права, а також вплив процесів цифровізації на правову сферу та суспільство загалом.

Міжнародна науково-практична конференція об'єднала більш як 20 науковців з України, Великобританії, Словакії та понад 60 здобувачів вищої освіти зі всіх сфер юриспруденції. Учасниками конференції стали представники Національної академії правових наук України, Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака, Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», а також низки закладів вищої освіти в Україні та за кордоном: Академії праці, соціальних відносин і туризму, Брістольського університету, ВНЗ «Київський університет ринкових відносин», Державного податкового університету, Державного торговельно-економічного університету, Донецького державного університету внутрішніх справ, ЗВО «Міжнародний університете бізнесу і права», Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького, Київського інституту Національної гвардії України, Ліверпульського університету, Лінкольнського університету, Національної академії внутрішніх справ, Національного університету "Львівська політехніка", Національного університету оборони України, Національного університету «Чернігівська політехніка», Національної академії Служби безпеки України, Пенітенціарної академії України, ПЗВО «Київський міжнародний університет», Сумського державного університету, Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Сподіваємося, що конференція й надалі слугуватиме авторитетним науковим форумом для ґрунтовного фахового обговорення актуальних проблем юридичної науки в Україні та опрацювання системних наукових підходів до подолання викликів сьогодення.

ЗМІСТ

Секція 1. ПРАВО	
1.1.теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень	
ГУДІМА Тетяна **СОШНИКОВ Антон** UNINTENDED CONSEQUENCES У НОРМОТВОРЧОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ЯКІСНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	5
ІВАСЬКЕВИЧ Анастасія **НЕСТЕРЕНКО Анна** СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ЯК ФУНДАМЕНТ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ	16
КЛІПАРЧУК Богдана РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВА ДИТИНИ В УКРАЇНІ	20
КРАВЧУК Світлана ЕКСПОНЕНЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	23
СЛИВКА Степан ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА: НАДПРИРОДНИЙ АСПЕКТ	27
СОКОЛОВСЬКА Наталя АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ЖІНОК ВІД НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ	33
1.2. конституційне право; муніципальне право	
ГАЛУШКА Юрій **ЗАГРІШЕВА Надія** РОЛЬ ДОРАДЧОЇ ГРУПИ ЕКСПЕРТІВ У ФОРМУВАННІ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	36

1.3. цивільне право і цивільний процес; сімейне право	
БАРАБАШ Алла **КРИВОПУСК Діана** ФІКТИВНИЙ ШЛЮБ З ІНОЗЕМЦЕМ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ МІГРАЦІЇ: МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ	41
ВОЛОЩУК Анатолій **ЗАГРІШЕВА Надія** ПОНЯТТЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В СУЧАСНОМУ МЕДИЧНОМУ ПРАВІ	45
МИНА Володимир ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗМІНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ В ПЕРІОД ВІЙНИ	48
САЛАЙ Максим ПРОБЛЕМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ ВИКОНАВЧОГО НАПИСУ НОТАРІУСА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	50
1.4. господарське право, господарсько-процесуальне право	
ВОЛОШИНОВ Денис Олегович ПРИНЦИПИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ БОРГІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН ЄВРОПИ	54
ГОРЛО Олександр **ЗАГРІШЕВА Надія** ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ	58
ДЕРЕВЯНКО Богдан НОРМОПРОЄКТУВАННЯ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬОГО ТА ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	60
ЗАЇКА Анна ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМЕРЦІЙНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА У СФЕРІ СУЧАНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ	64
ПОПОВИЧ Світлана ДЕРЖАВНІ КОНТРАКТИ З ПОЛІЦІЄЮ: ПРАКТИКА НАДАННЯ ПЛАТНИХ ПОСЛУГ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА НІМЕЧЧИНІ	67

СВІТЛИЧНИЙ Олег ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОРЯДКУ ЛІЦЕНЗУВАННЯ: ПРО УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	71
ТУБАНЬ Олександр ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ КРИПТОВАЛЮТИ ТА РОЗВИТКУ ОПЕРАЦІЙ ІЗ НЕЮ	75
ФЕДОРЕНКО Юрій ОСОБЛИВОСТІ ВІДОКРЕМЛЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	79
1.5. трудове право; право соціального забезпечення	
ГАЙДУЧОК Олег ОХОРОНА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ НАФТОПРОДУКТАМИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ	83
ТЕРЕМЕЦЬКИЙ Владислав ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ЖІНОК З ДІТЬМИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР	87
1.6. земельне прав, аграрне право, екологічне право, природоресурсне право	
VOLKOVA Yuliia ON THE ISSUE OF ENSURING THE HUMAN RIGHT TO HEALTHY LIFE: PRACTICE OF THE ECtHR	90
ГРЕЩУК Галина ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН НА ЗЕМЕЛЬНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ	92
КАСИМОВА Айсель **БАРАБАШ Алла** МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА	95
НЕСТЕРЕНКО Анна ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ	98

STEPANOVA Yelyzaveta EUROPEAN GREEN DEAL: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR UKRAINE	102
1.7. адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право	
БЕЗЗУБОВ Дмитро УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	105
ДОБРЯНСЬКА Наталія ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ	109
ІСАЄВА Наталія ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНИ	113
КУМЕЙКО Андрій ДО РОЗУМІННЯ ПРОФІЛАКТИКИ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ДЕРЖАВНУ БЕЗПЕКУ	115
MARKOVA Olena MEDIATION AS A KEY TO EFFECTIVE OUT-OF-COURT COMPENSATION DISPUTE RESOLUTION	118
MYRONETS Oksana FUTURE LAWYERS' ESSENTIAL SKILLS THAT SHOULD BE DEVELOPED AT UKRAINIAN LAW SCHOOLS UNDER THE NEW WORLD ORDER	121
МУШЕНОК Віктор ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУСПІЛЬНОГО МОНІТОРИНГУ ФІСКАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	123
UTKINA Maryna UNVEILING SHADOWS: ANALYSING CORRUPTION AND THE MISUSE OF FOREIGN AID IN EMERGING ECONOMIES	127

ЧИГИР Петро ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ НАРОДОВЛАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	130
ШИШКІН Олексій АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ РЕЙДЕРСЬКИМ ЗАХОПЛЕННЯМ ПЕРІОДІВ ДОВОЄННОГО ТА ВОЄННОГО СТАНУ	133
1.8. кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право	
ПУШКАР Олег ВАЖЛИВІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	137
ХАМАЙКО Сергій РИМСЬКИЙ СТАТУТ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	140
1.9. кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність	
КОСТЮК Іван ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ	144
САКОВСЬКИЙ Андрій **РУБАНЕНКО Наталія** ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАГАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ	149
ФЕДОРЧУК Крістіна ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТОКОЛІВ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	154

ШИПІЛОВ Олександр МІЖНАРОДНА ПРАВОВА ДОПОМОГА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ :ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	157
1.10. судоустрій, прокуратура й адвокатура	
ГОРЄЛОВА Вероніка ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА АДВОКАТА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД	160
МИРОСЛАВСЬКИЙ Сергій РЕКЛАМА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ЗАСАДИ	164
Секція 2. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО	
АЛЕКБЕРОВА Хадіджа Орхан кизи СУЧАСНА ПРАВОВА ДОКТРИНА УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ	168
БАК Надія ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РОЛЬ ДИПЛОМАТІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ	169
БАРАБАН Ніка УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ: НАПРЯМКИ СПІВПРАЦІ ТА ВИРІШЕННЯ КЛЮЧОВИХ ПИТАНЬ	173
БІСЮК Олена КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	177
БУРДАК Софія THE RISE OF PROTECTIONISM: LEGAL IMPLICATIONS AND CHALLENGES	181
ВАНГОРОДСЬКА Наталія LEGAL REGULATIONS ON DATA PROTECTION WITHIN THE EU	184

VASYLYSHYNA Anastasiia INTERNATIONAL LEGAL CHALLENGES ON THE GLOBAL FOOD SECURITY	187
ВЕЛЬГАН Мирослав ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО МІГРАЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ	190
ГОЛОВКО Єлизавета ЦИФРОВА ДЕРЖАВА НА ЛІНІЇ ФРОНТУ: ВИКЛИКИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ	193
ГРАБАЗЕЙ Анастасія **ПОДІЛЬЧАК Ольга** ЗЛОЧИНИ ПРОТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	197
ЗАГРІШЕВА Надія МІЖНАРОДНЕ ГЕНДЕРНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО ПРАВА ЖІНКИ НА ОСВІТУ	201
КАШПУР Іван МІЖНАРОДНЕ ПРАВО У СФЕРІ ПРАВА ЛЮДИНИ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ	203
КОГАДЬКО Владислава ПРАВО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	206
ЛІСОВА Катерина ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО: ВИКЛИКИ, РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	208
ЛЮБОВЕЦЬ Дар'я ЗАХИСТ ДІТЕЙ ТА ЖІНОК У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ	211
МАРИНИЧ Надія РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	214
МИХАЙЛОВА Софія ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	217

НАЗАРЕНКО Анна ЗЛОЧИНИ ГЕНОЦИДУ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	221
PAVLENKO Violetta CURRENCY WARS IN THE 21ST CENTURY AND DEDOLLARIZATION	225
ПОДСЄВАЛОВА Наталія ПРАВА ЖІНКИ В КРАЇНАХ АРАБСЬКОГО СХОДУ	228
ПУХА Мирослава ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ У КОНТЕКСТІ ВІДПОВІДНОСТІ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	232
РУБАНЕНКО Наталія ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	236
СВІТЛИЧНА Орина АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО НОРМ ПРАВА ЄС НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ	241
TERTYCHNA Yuliia **KORTUKOVA Tamara** IMPLEMENTATION OF THE BEPS INITIATIVE BY UKRAINE WITHIN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS	244
ФІЛІППОВ Артем ГУМАНІСТИЧНА ПАРАДИГМА РЕПАРАЦІЙ, ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА РЕАЛІЇ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ	248
ФІРСКІНА Крістіна РЕФОРМИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ПРАВА ЄС	251
ЮТОВЕЦЬ Ольга РЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ЗАСОБАМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	255
ЯРЕМЧУК Артем НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	258

Секція 1. ПРАВО

1.1.теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

УДК 34:055.5
Тетяна Степанівна ГУДІМА,
доктор юридичних наук, старший дослідник, заступник завідувача
відділу проблем модернізації господарського права та законодавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»
Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1509-5180

Антон Олександрович СОШНИКОВ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
відділу проблем модернізації господарського права та законодавства,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»
Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4998-9713

UNINTENDED CONSEQUENCES У НОРМОТВОРЧОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ЯКІСНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Принцип запобігання непрогнозованим наслідкам (unintended consequences) набуває особливого значення в сучасній юридичній науці та правотворчій практиці, оскільки процес реформування законодавства потребує ретельного аналізу не тільки прямих, але й потенційних побічних ефектів прийняття нормативно-правових актів. Зокрема, європейський досвід свідчить, що недостатнє врахування таких наслідків часто призводить до порушення прав людини, соціальної напруги та втрати легітимності реформ.

Концептуальні засади цього принципу були закладені ще в працях класиків соціально-економічної теорії, таких як Адам Сміт, Джон Локк і Роберт Мертон [1]. Вони наголошували, що будь-яка державна дія або регуляторне втручання має не лише очікувані результати, але й породжує низку непрогнозованих побічних наслідків, часто негативних для певних груп населення або суспільства загалом. Роберт Мертон детально проаналізував цю проблему, зазначивши, що непрогнозовані наслідки можуть бути наслідком помилкового прогнозу, недостатнього рівня аналізу або ж цілеспрямованого ігнорування можливих ризиків [2].

В Європейському Союзі принцип запобігання непрогнозованим наслідкам інтегровано у процедури оцінки впливу, які є невід'ємною

частиною політики Better Regulation («краще регулювання») [3]. Відповідно до керівних документів Європейської Комісії, оцінка впливу включає аналіз потенційних негативних ефектів нормативного регулювання, які можуть бути неочевидними на перший погляд, але матимуть значний соціально-економічний вплив у довгостроковій перспективі. У європейській практиці це зокрема стосується оцінки наслідків для вразливих категорій громадян, таких як люди похилого віку, особи з інвалідністю, малозабезпечені сім'ї тощо.

Наприклад, у сфері житлової політики ЄС вимагає обов'язкового попереднього аналізу потенційних ризиків таких негативних наслідків, як зростання бездомності або соціальна ізоляція окремих категорій населення. Враховуючи чутливість питань житла та базові соціальні гарантії, європейські країни приділяють значну увагу механізмам запобігання таким негативним явищам, шляхом детальної оцінки ризиків та розробки комплексних перехідних положень.

Україна, яка активно здійснює реформи, зокрема в галузі житлової політики, стикається з необхідністю імплементації цього європейського досвіду. Показовим у цьому контексті є урядовий законопроєкт № 12377 «Про основні засади житлової політики» [4]. Законопроєкт викликав занепокоєння через відсутність належного аналізу можливих побічних ефектів, зокрема ризиків втрати житла окремими категоріями громадян, які тривалий час проживали в службових квартирах. Недостатнє врахування цих аспектів створює загрозу порушення принципів правової визначеності, пропорційності та поваги до прав людини.

Слід зазначити, що ігнорування принципу запобігання непрогнозованим наслідкам неодноразово ставало причиною негативних соціально-правових ефектів в Україні. Наприклад, Закон України «Про державну службу» (2015 р.) запровадив обмеження пенсійних виплат для працюючих пенсіонерів, що не було належно обґрунтовано - це викликало численні судові позови [5]. Аналогічно, перехід на контрактну форму працевлаштування викладачів в межах освітньої реформи призвів до масового звільнення осіб похилого віку без перехідного періоду, що викликало страйки у закладах вищої освіти [6].

Подібні наслідки виникли і після впровадження медичної реформи: у селах через відсутність підготовки інфраструктури закривалися медичні пункти, що загострило нерівність у доступі до медичних послуг [7].

Для запобігання таким негативним наслідкам необхідно на законодавчому рівні закріпити принцип запобігання непрогнозованим наслідкам як окрему засаду правотворчості. Це забезпечить підвищення якості законодавчих ініціатив шляхом обов'язкового аналізу потенційних ризиків та їх мінімізації ще на етапі розробки проєктів нормативних актів. Такий підхід відповідає європейським стандартам належного врядування,

зокрема принципам Better Regulation, та гарантує більш справедливий баланс між інтересами держави та громадян.

Таким чином, закріплення цього принципу у вітчизняному законодавстві, зокрема у Законі України «Про правотворчу діяльність» та практичне його впровадження дозволить не лише покращити якість законодавчих ініціатив, але й забезпечить реальне дотримання конституційних прав громадян. Врахування європейського досвіду та запровадження відповідних процедур стане важливим кроком на шляху до ефективного, соціально справедливого та юридично передбачуваного регулювання суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Unintended Consequences. URL: https://www.econlib.org/library/Enc/UnintendedConsequences.html (дата звернення: 26.03.2025).

2. Merton R. Sociological Ambivalence and Other Essays. New York: Free Press, 1976. 287 p.

3. Better Regulation. URL: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/better-regulation_en (дата звернення: 26.03.2025).

4. Проект Закону про основні засади житлової політики. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55543 (дата звернення: 26.03.2025).

5. Перерахунок пенсій працюючим пенсіонерам. Скільки ще має тривати порушення їх прав? URL: https://www.i-law.kiev.ua/%d0%bf%d0%b5%d1%80%d0%b5%d1%80%d0%b0%d1%85%d1%83%d0%bd%d0%be%d0%ba-%d0%bf%d0%b5%d0%bd%d1%81%d1%96%d0%b9-%d0%bf%d1%80%d0%b0%d1%86%d1%8e%d1%8e%d1%87%d0%b8%d0%bc-%d0%bf%d0%b5%d0%bd%d1%81%d1%96%d0%be/ (дата звернення: 26.03.2025).

6. Щодо переведення педагогічних працівників на контрактну форму. URL: https://protedu.org/pravovij-zakhist-mainmenu/profspilka-kiev-ua-publikacii-novyny-4062-schodo-perevedennya-pedagogchnih-pracvnikv-na-kontraktnu-formu-html (дата звернення: 26.03.2025).

7. То ходять гроші за пацієнтом чи ні? Що відбувається із сімейною медициною насправді. URL: https://life.pravda.com.ua/health/2021/01/21/243718/ (дата звернення: 26.03.2025).

УДК 342.7:323.2
Анастасія Михайлівна ІВАСЬКЕВИЧ,
студентка спеціальності «Право»,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького
Львів, Україна

Науковий керівник:Анна Олександрівна НЕСТЕРЕНКО,
доктор філософії зі спеціальності 081 Право
в.о. доцента кафедри права
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького
Львів, Україна
ORC ID: https://orcid.org/ 0000-0003-1482-7132

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ЯК ФУНДАМЕНТ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ

Свобода вираження поглядів є одним із ключових прав людини, що забезпечує функціонування демократичної держави. Це право закріплене в міжнародних правових актах, зокрема у статті 19 Загальної декларації прав людини [1], статті 10 Європейської конвенції з прав людини [2], а також у статті 34 Конституції України [3]. Разом з тим, сучасні реалії свідчать про те, що реалізація цього права стикається з низкою юридичних викликів та потенційних загроз, що зумовлені як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.

У сучасному світі, що характеризується глобалізацією інформаційних потоків та швидким розвитком цифрових технологій, свобода вираження поглядів набуває нового значення. З одного боку, цифрові платформи сприяють вільному обміну ідеями, але з іншого – вони можуть ставати інструментом цензури та дезінформації. Правові аспекти регулювання цього питання викликають дискусії в науковому середовищі та серед правозахисників.

Зокрема, М. Хаустова зазначає, що держави часто використовують загрозу дезінформації як привід для впровадження обмежень, які можуть порушувати права громадян. Науковець пропонує запровадження чітких правових норм, які б забезпечували прозорість дій влади у сфері регулювання інформаційного простору [4, с. 329].

На думку професора О. Головка цифрові платформи дійсно відкривають нові горизонти для свободи вираження поглядів, але водночас створюють виклики для правової системи. Тому чіткі правові механізми є

необхідним регулятором для захисту свободи слова та запобіганню поширенню дезінформації [5, с.147].

М. Коваленко у своїх дослідженнях звертає увагу на те, що цензура в цифровому просторі часто маскується під боротьбу з ненавистю чи фейковими новинами. Вона зауважує, що такі дії часто є непрозорими, а користувачі можуть навіть не знати, чому їхні публікації видаляються або стають менш видимими. Коваленко наголошує на важливості демократичного контролю над діяльністю технологічних компаній та залучення громадянського суспільства до обговорення цих питань [6, с. 244].

Свобода вираження поглядів є основоположним правом людини, що включає право особи на поширення та отримання інформації без втручання держави. Це право є невід'ємною складовою демократичного суспільства, що сприяє плюралізму думок, розвитку громадянського суспільства та формуванню політичної культури.

Серед численних викликів законодавчого регулювання свободи вираження поглядів виокремимо наступні:

1. Відсутність чітких критеріїв для визначення меж допустимого обмеження свободи слова.
2. Використання норм про боротьбу з дезінформацією як засобу придушення політичної опозиції.
3. Проблеми застосування законодавства щодо дифамації та наклепу в контексті міжнародних стандартів.
4. Вплив цифрових платформ та алгоритмів на доступ до інформації та свободу висловлювань.

З одного боку, держава зобов'язана забезпечувати механізми захисту від фейкових новин та маніпуляцій, проте надмірне втручання може призводити до цензури та обмеження свободи слова. В цьому контексті важливо забезпечити баланс між правом на інформацію та захистом національних інтересів.

Серед основних загроз для свободи вираження поглядів у сучасному суспільстві можна виокремити такі:

1. Надмірний державний контроль за інформаційним простором, що може обмежувати плюралізм думок.
2. Алгоритмічну цензуру, яка впливає на видимість контенту в соціальних мережах та пошукових системах.
3. Використання технологій спостереження для придушення інакомислення.
4. Криміналізацію публічної критики, що може суперечити принципам верховенства права та міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на важливості свободи вираження поглядів у демократичному суспільстві. У справі «Ганді проти Франції» [7] Суд підкреслив, що свобода вираження є

основним фундаментом демократичного суспільства та одним із головних механізмів саморегуляції у сфері прав людини.

Водночас, у справі «Прайс проти Великої Британії» [8] Суд визнав допустимими певні обмеження свободи слова, якщо вони відповідають критеріям необхідності та пропорційності.

У підсумку зазначимо, що свобода вираження поглядів залишається наріжним каменем демократичного розвитку держави і потребує повсякчасного вдосконалення правових механізмів її дотримання та регулювання. Важливо зазначити, що учі регулятори права на свободу слова повинні відповідали міжнародним стандартам, бути пропорційними та необхідними.

У контексті цифрової епохи також необхідно створювати механізми для протидії дезінформації без порушення права на свободу слова. Враховуючи виклики сучасного світу, держави повинні вдосконалювати правові механізми, які гарантуватимуть баланс між свободою вираження та захистом суспільних інтересів, не допускаючи надмірних обмежень.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
4. Хаустова М. Г. Державна політика в сфері прав людини в епоху цифрових трансформацій. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 69, 2022. С. 328-333.
5. Баранов О., Костенко О., Дубняк М., Головко О. Цифрова трансформація суспільства: правові аспекти та сучасні проблеми : монографія, 2-ге вид.; ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України». Київ; Одеса : Фенікс, 2024. 184 с.
6. Коваленко М. Г. Питання удосконалення конституційних гарантій партисипативної демократії на місцевому рівні в Україні. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 32. С. 238-248.
7. Справа «Г. проти Франції» (G v. France) – HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-126031&filename=CASE%20OF%20G.%20%20v.%20FRANCE%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Lviv%20Laboratory%20of%20Human%20Rights.pdf&logEvent=False

8. Справа «Прайс проти Сполученого Королівства». URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-125920&filename=CASE%20OF%20PRICE%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Lviv%20Laboratory%20of%20Human%20Rights.pdf&logEvent=False

УДК 342.7:341.231.14(477)
Богдана Богданівна КЛІПАРЧУК,
студентка спеціальності «Право»
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького
Львів, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВА ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Конвенція про права дитини є ключовим міжнародним документом у сфері захисту прав дитини. Вона особливо актуальна сьогодні, оскільки діти у всьому світі стикаються з численними загрозами, зокрема насильством, конфліктами, дискримінацією та бідністю. Документ встановлює універсальні стандарти захисту прав дітей та зобов'язує держави забезпечувати їх дотримання. Важливо зазначити, що Конвенція, маючи обов'язковий характер для країн-учасниць, створює механізм звітності та контролю, який дозволяє відслідковувати прогрес у виконанні зобов'язань [1].

Конвенція ООН про права дитини – це міжнародна угода, яка регламентує громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права дітей незалежно від їхнього походження, статі, релігійних переконань чи фізичних можливостей. Вона стала першим міжнародно-правовим актом, який комплексно визначив правовий статус дитини, чітко прописавши її права та обов'язки держави перед нею. Згідно зі статтею 1 Конвенції, дитиною вважається будь-яка особа, яка не досягла 18 років, якщо за національним законодавством не передбачено інший вік повноліття [2]. Цей визначений віковий поріг має важливе значення в контексті надання правової допомоги та забезпечення соціальних гарантій для осіб, які ще не досягли зрілості.

Конвенція має три факультативні протоколи, що розширюють її застосування та сприяють більш конкретному захисту дітей у різних ситуаціях. Перший протокол стосується залучення дітей у збройні конфлікти, що особливо важливо в умовах глобальних військових конфліктів та криз. Другий протокол захищає дітей від торгівлі людьми, дитячої проституції та порнографії, а третій – впроваджує механізм подання індивідуальних скарг до Комітету ООН з прав дитини, що дає можливість дітям або їх представникам отримувати міжнародну правову допомогу [3].

Реалізація Конвенції вимагає заходів на законодавчому, адміністративному та соціальному рівнях. Майже всі держави світу ратифікували Конвенцію, взявши на себе зобов'язання створити умови для забезпечення якісної освіти, охорони здоров'я, належного рівня життя та захисту дітей. У рамках цього, національні законодавства держав-учасниць

повинні бути приведені у відповідність з вимогами міжнародного права, включаючи прийняття спеціальних законодавчих актів щодо прав дитини [4].

Серед основних цілей Конвенції:

- забезпечення базових прав дітей, таких як право на життя, розвиток, освіту, медичне обслуговування та належне ставлення з боку держави;
- сприяння всебічному розвитку дитини у безпечному та здоровому середовищі, яке включає як фізичне, так і психічне здоров'я;
- підвищення суспільної обізнаності про дитячі права та необхідність їхнього захисту, що дозволяє формувати правосвідомість громадян, зокрема батьків, педагогів і посадових осіб;
- координація міжнародних зусиль для створення сприятливого середовища для розвитку дітей;
- особливий захист дітей, які перебувають у складних умовах (сироти, діти з інвалідністю, жертви насильства), зокрема через створення системи спеціальних установ і організацій, які надають необхідну підтримку [5].

Окреме значення має положення Конвенції про неприпустимість свавільного втручання в особисте і сімейне життя дитини, незаконного порушення її честі та гідності. Держави-учасниці зобов'язані підтримувати сім'ї у забезпеченні дітей житлом, харчуванням та одягом, що є важливим аспектом соціального забезпечення [6].

Україна ратифікувала Конвенцію 27 лютого 1991 року, після чого почався процес гармонізації національного законодавства з її положеннями. Зокрема, ключові принципи Конвенції відображені в Сімейному, Цивільному, Кримінальному кодексах України, а також у Законі України «Про охорону дитинства» [7]. Важливо зазначити, що в Україні також активно здійснюються реформи, спрямовані на підвищення ефективності захисту прав дитини, включаючи створення органів опіки та підтримки для вразливих категорій дітей.

Згідно з частиною 3 статті 51 Конституції України, держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство та батьківство, що створює правову базу для всіх державних заходів у цій сфері [8]. Однак для досягнення реального захисту прав дітей необхідно продовжувати роботу над удосконаленням національної системи соціальної допомоги та правосуддя для неповнолітніх.

Конвенція про права дитини залишається актуальною, оскільки у сучасному світі діти продовжують стикатися з численними викликами, такими як цифрова ізоляція, зростаючий рівень насильства в родинах, а також соціальні проблеми, спричинені глобалізацією та економічними кризами. Документ забезпечує правові механізми захисту основних прав дітей і слугує важливим орієнтиром для державної політики у сфері дитинства. І хоча в Україні є значні досягнення у сфері захисту прав дітей, необхідно постійно вдосконалювати систему надання допомоги та створювати нові можливості для розвитку майбутніх поколінь [8].

Список використаних джерел:

1. Конвенція ООН про права дитини: міжнародний документ від 20.11.1989 р. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення: 10.03.2025).

2. Про ратифікацію Конвенції ООН про права дитини: Закон України від 27.02.1991 р. № 789-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 13.

3. Комітет ООН з прав дитини: офіційний сайт. URL: https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc (дата звернення: 10.03.2025).

4. Факультативні протоколи до Конвенції про права дитини. Офіційний сайт Управління Верховного комісара ООН з прав людини. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments (дата звернення: 10.03.2025).

5. ЮНІСЕФ. Стан реалізації прав дитини у світі: щорічний звіт. 2024. URL: https://www.unicef.org/ (дата звернення: 10.03.2025).

6. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights (дата звернення: 10.03.2025).

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

8. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30.

УДК 340.12
Світлана Миколаївна КРАВЧУК,
старший викладач кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національний університет "Львівська політехніка",
присяжна Шевченківського районного суду м. Львова
Львів, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3485-1343

ЕКСПОНЕНЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Експоненціальний розвиток технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) відкриває безпрецедентні перспективи для оптимізації різноманітних аспектів людської діяльності. Термін «експоненціальний» окреслює процес, у якому можливості та застосування ШІ зростають з неймовірною швидкістю. Це означає, що замість лінійного зростання, коли прогрес відбувається поступово, розвиток ШІ відбувається за експонентою, де темпи зростання збільшуються з кожним кроком. Ключові аспекти явища, яке спостерігається: а) прискорення прогресу (ШІ нині миттєво переходить від теоретичних концепцій до рекомендацій практичних застосувань у різних сферах людської життєдіяльності; алгоритми удосконалюються, обчислювальні потужності зростають і це знаменується все більшою обробкою даних), б) взаємодія технологій яка створює синергетичний ефект (ШІ підсилюється іншими технологічними проривами – інтернет речей (IoT), хмарні обчислення тощо), в) самонавчання та адаптація ШІ, г) розширення застосувань з неймовірною швидкістю у різних сферах.

Застосування ШІ в медицині, юриспруденції, аналітиці та інших сферах демонструє можливості для підвищення якості життя людини. Однак, паралельно з цим, виникають обґрунтовані занепокоєння в наукових колах щодо потенційних загроз для фундаментальних прав людини [1].

Згідно з фундаментальними правами людини, визначеними в міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини [2], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [3], та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [4], можна виділити такі сфери застосування ШІ, де його вплив є особливо відчутним для людини: а) життя людини та її особиста недоторканність (дана сфера охоплює медицину – діагностика, лікування, профілактика захворювань та безпеку – запобігання злочинності, надзвичайним ситуаціям тощо); б) юриспруденція та справедливе судочинство (ШІ доцільно використовувати для аналізу юридичних даних, прогнозування судових рішень, автоматизації рутинних завдань); в) право людини на приватність (кібербезпека та контроль

використання даних); г) право на працю та достатній життєвий рівень (економіка, соціальний захист людини); ґ) право на рівність/недискримінацію (охоплює всі сфери буття людини та ретельну працю над неупередженими та справедливими алгоритмами); д) свобода слова та інформації (ШІ може протидіяти фейковим новинам, дезінформації та допомагати надавати доступ до інформації людям з обмеженими можливостями); е) право на освіту (персоналізація навчання та покращення доступу до освітніх ресурсів).

Особливо відчутними є можливості ШІ в медицині: ШІ сприяє ранній діагностиці онкологічних захворювань шляхом аналізу медичних зображень, алгоритми машинного навчання прогнозують ризик розвитку серцево-судинних захворювань на основі аналізу медичних даних, з'явились можливості дистанційного моніторингу стану пацієнтів за допомогою телемедичних систем на основі ШІ.

ШІ здатен ефективно аналізувати судові прецеденти в англосаксонській правовій системі для прогнозування результатів судових процесів, може ефективно використовуватися для аналізу великих обсягів юридичних документів, допомагати у виявленні шахрайства та інших правопорушень.

ШІ нині обробляє великі масиви даних для виявлення закономірностей та тенденцій у тому числі ринкових та оптимізує низку бізнес-процесів.

Алгоритми машинного навчання можуть виявляти упередження в текстах, зображеннях та інших типах даних, що дозволяє боротися з дискримінаційним контентом та миттєво виявляти дискримінаційні практики у сфері працевлаштування, кредитування тощо. ШІ може допомогти в наданні персоналізованих послуг, які враховують індивідуальні потреби та обставини, що сприяє рівному доступу до можливостей.

Щодо свободи слова необхідно застерегти про явище дезінформації та його фатальну небезпеку для людини, держав, суспільства у загальному контексті.

Може підриватись здатність прийняття обґрунтованих та оптимальних рішень, спотворюється реальність та руйнується довіра до інституцій. Нинішні міжнародні та національні правові акти гарантують право на доступ до правдивої інформації. Це особливо небезпечно в умовах інформаційної війни, коли дезінформація використовується як зброя для маніпулювання громадською думкою та підриву національної безпеки. Дезінформація може спотворювати виборчий процес, руйнувати довіру до державних інституцій та підривати демократичні цінності. Виникають умови для популізму, екстремізму та поляризації суспільства. Дезінформація може використовуватися для розпалювання ненависті, насильства та соціальних конфліктів. Це може призвести до дестабілізації суспільства, підриву національної єдності та створення загрози національній безпеці. У підсумку дезінформація може призвести до низки порушень фундаментальних прав людини, Основні риси які характеризують дезінформацію: умисел (на відміну від помилкової інформації, поширюється навмисно з метою введення

в оману), маніпуляція (часто використовує маніпулятивні методи, такі як емоційний вплив, спотворення фактів та створення фейкових новин), масштабність (завдяки Інтернету та соціальним мережам дезінформація може поширюватися швидко та на велику аудиторію, тобто їй властива віральність).

Враховуючи ці фактори, боротьба з дезінформацією є важливим завданням для захисту прав людини, зміцнення демократичних інституцій та забезпечення національної безпеки й у цьому уже сьогодні допомагає ШІ.

ШІ може сприяти створенню більш інклюзивного, доступного та ефективного освітнього середовища: а) сприяти підвищенню рівня індивідуалізації навчання (врахування загальних тенденцій суспільного прогресу та створення персоналізованих програм, можливості врахування індивідуальних потреб, темпу навчання тощо; можливість забезпечити доступ до освітніх ресурсів для людей з обмеженими можливостями, наприклад, за допомогою систем розпізнавання мови або перекладу тексту в мову жестів), б) бути новим інструментом урізноманітнення, вдосконалення та полегшення освіти (створення онлайн-платформ для навчання, які будуть доступні для людей з усього світу, незалежно від їхнього місця проживання чи соціального статусу, мови, культури; ШІ може автоматизувати такі завдання, як оцінювання робіт, перевірка тестів та надання зворотного зв'язку, що дозволяє викладачам зосередитися на більш творчих та важливих аспектах навчання; ШІ може створювати інтерактивні навчальні матеріали, віртуальні лабораторії та симуляції, що робить навчання більш захопливим та ефективним; ШІ може допомогти в аналізі великих обсягів освітніх даних для виявлення тенденцій та закономірностей, що дозволяє покращити якість освітніх програм). Рівний доступ та якісна освіта мають шанс стати реальними.

Найбільшими небезпеками є участь ШІ в автономних системах озброєння (рішення застосування летальної сили без участі людини), генетичні тестування (можуть призвести до дискримінації та євгеніки), глибокі фейки (deepfakes) та інші новітні технології з ШІ можуть спотворювати інформацію, підривати довіру до джерел тощо, ризики тотального стеження та потрапляння людини в умови цифрової дискримінації [5].

Існує потреба міждисциплінарної співпраці, необхідно невпинно розробляти правові межі для ШІ, працювати над прозорістю алгоритмів та забезпечувати їх підзвітність, проводити дослідження впливу ШІ на права людини.

Список використаних джерел:

1. Турута О. В., Турута О. П. Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського*

найфонального університету. Серія: Право. 2022. № 71. С. 49–54. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/262876/259226

2. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 29.03.2025).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 29.03.2025).

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 29.03.2025).

5. Верлос Н. В. Цифрова дискримінація як порушення конституційного принципу рівності прав і свобод людини. *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23 лист. 2023 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. С. 9–15.

УДК 312.40
Степан Степанович СЛИВКА,
доктор юридичних наук, професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національний університет "Львівська політехніка"
Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-1683-4363

ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА: НАДПРИРОДНИЙ АСПЕКТ

Трипільська цивілізація, що існувала на території сучасної України протягом кількох тисячоліть до нашої ери, є однією з найдавніших культур Європи. Її вплив на подальший розвиток культурних, соціальних і духовних практик на українських землях *важко переоцінити*. Одним з аспектів трипільської культури, який заслуговує на особливу увагу, є її релігійні і духовні вірування. Ці вірування не лише відображали прагнення людини до розуміння світу і свого місця в ньому, але й закладали фундаментальні онтологічні принципи, які не суперечили Божим законам розвитку людства.

Вірування трипільців були тісно пов'язані з природою та циклами життя і смерті. Археологічні дослідження виявили численні ритуальні об'єкти, які свідчать про глибоку віру в духовні сили, що керують природними явищами. Одним із найважливіших символів трипільської духовності був образ матері-землі, що символізував родючість, відродження і циклічність життя. Ця ідея глибоко резонувала з пізнішими релігійними концепціями християнства, зокрема з уявленням про творчу силу Божу і її роль у підтримці життя на Землі.

Онтологічна цінність трипільської духовності полягає в її духовному значенні дохристиянських вірувань, у тому, що вона підкреслювала гармонію між людиною і природою, а також відповідальність людини за підтримання цієї гармонії. Віра в природні сили й ритуальні практики, що проводилися для забезпечення добробуту, не суперечить загальнобожим законам, адже вони відображали природне прагнення людини до гармонійного співіснування з навколишнім світом. У християнстві ця ідея трансформується у віру в Боже провидіння, яке керує всім створеним світом, і відповідальність людини перед Творцем за своє життя і вчинки.

Цікаво, що, незважаючи на доісторичний характер цієї культури, її духовні практики демонструють елементи, які можна вважати передвісниками певних християнських концепцій. Трипільські ритуали, пов'язані зі смертю та відродженням, можуть бути інтерпретовані як ранні спроби осмислення вічності й безсмертя душі, що пізніше стане однією з центральних тем християнського віровчення. Також присутність вогню як

символу очищення і оновлення у трипільській релігії має паралелі з християнськими образами очищення через покаяння та молитву.

Хоча трипільці не знали Бога в тому сенсі, у якому Його розуміють у християнській традиції, їхні вірування відображали глибинне прагнення до взаємодії з Вищими силами, що керують життям. Це прагнення закладало основу для майбутнього сприйняття християнства, яке принесло на українські землі вчення про одного Бога-Творця, Який підтримує порядок і гармонію у Всесвіті. Віра трипільців у надприродне і їхній світогляд не суперечили Божим законам, а, навпаки, прокладали шлях до їх прийняття.

Тож духовність трипільської цивілізації має не лише культурну, а й онтологічну цінність для розвитку духовної традиції України. Вона закладала основи для розуміння гармонії між людиною, природою і Вищими силами, що було важливим аспектом майбутньої християнської духовності. Ця спадщина вплинула на формування релігійного світогляду українського народу, надаючи йому унікальної глибини і значення.

Історія української духовності, яка бере свій початок із трипільської цивілізації, має глибоке коріння, яке сягає не лише культурних, але й духовних досягнень наших предків. Трипільська культура, що існувала приблизно з V до III тисячоліття до нашої ери, розвивалася майже одночасно з великими цивілізаціями Стародавнього Сходу й Античного світу. У цей час Українська цивілізація, яка виростала на основі трипільської культури, демонструвала високий рівень духовного й культурного розвитку, що свідчить про її давні й незалежні корені. Натомість *Європейська цивілізація почала формуватися пізніше*, відображаючи впливи інших культур, зокрема античної Греції та Риму.

Однак у XX ст., з приходом безбожної влади, природно-надприродні здобутки українського народу почали активно притуплюватися. Неприродна, антирелігійна система знищувала не лише релігійні й духовні центри, але й намагалася стерти пам’ять про величну спадщину української культури, яка випливала з Трипільської цивілізації. Офіційна пропаганда всіляко заперечувала значущість релігії, духовності і будь-яких надприродних вірувань, зосереджуючи увагу на матеріалізмі й атеїзмі.

Одним з основних аспектів мети радянської влади було не лише фізичне знищення релігійних інституцій, таких як церкви й монастирі, але й глибока духовна деформація українського народу. Зазнали переслідувань духовні лідери, серед них священники й ченці, які передавали стародавні традиції і вірування. Багато з них було репресовано або навіть страчено, а духовна спадщина України, зокрема зв’язок із трипільською культурою, була майже повністю забута й не актуальна.

Проте важливо пам’ятати, що Українська цивілізація, яка сформувалася з трипілля, розвивалася самостійно і була невід’ємною частиною світового духовного процесу. Вона існувала паралельно з цивілізаціями Стародавнього Сходу й Античного світу, одночасно розвиваючи власні традиції та духовні

надбання. Хоча насильницька, чужоземна влада намагалася знищити цю спадщину, вона не змогла повністю стерти глибокі корені духовності українського народу, які сягають доісторичних часів.

Сьогодні, через осмислення минулого й відродження національної спадщини, ми бачимо, що Українська цивілізація *не лише рівнозначна європейській, але й має глибші витоки, які сягають тисячоліть до її появи*. Визнання онтологічної цінності трипільської духовності допомагає нам відновити історичну справедливість і відродити духовні надбання, які були пригнічені комуністичним режимом, але все ж таки збереглися в душі українського народу.

Отже, відродження трипільських традицій сьогодні допомагає нам краще зрозуміти значення нашої історії та духовної спадщини, а також повернути визнання тим онтологічним принципам, які є частиною Божого задуму для розвитку людства на українських землях.

Варто з приємністю згадати, що Українська цивілізація, разом зі Стародавньосхідною та Античною, є вихідцем із Середземноморської цивілізації, яка мала визначальне значення у формуванні духовних і культурних основ людства. Першість і духовна важливість Середземномор'я давно відомі в історії. Трипільська культура, яка є важливою складовою частиною Української цивілізації, належить до Середземноморського басейну, що підкреслює її глибокий зв'язок із найдавнішими цивілізаціями, які народилися на берегах Середземного моря.

Цікаво, що *Європейська цивілізація, яка з'явилася пізніше*, не мала такого безпосереднього стосунку до середземноморського світу. Це підкреслює унікальність та самобутність Української цивілізації, її давність і духовну вагомість, що випливає з онтологічних засад Середземного моря. Трипілля, як частина цього великого культурного простору, свідчить про те, що Україна завжди була частиною глобальних духовних і культурних процесів, на рівні з великими стародавніми цивілізаціями.

Актуальність досліджень дохристиянських вірувань для України полягає в необхідності глибокого розуміння історичних коренів нашої культури й релігійних традицій. Дохристиянські вірування є невід'ємною частиною духовного спадку українського народу, які вплинули на формування національної самосвідомості й культурних цінностей. Аналіз цих вірувань допомагає виявити зв'язок між стародавніми традиціями і сучасною духовністю, а також зрозуміти, як язичницькі втручання сприяли прийняттю християнства на Русі.

Наше дослідження спрямоване на виявлення основних рис дохристиянських вірувань, на розгляд взаємодій між дохристиянськими і християнськими елементами в культурі й релігії Русі.

Дохристиянські вірування українців значною мірою будувалися на пошані до природи та вірі в надприродні явища. Природа сприймалася і як духовне, де кожен елемент – земля, вода, ліс, гори – мав свого духа або

божество. Віра в такі природні сили, як Перун (бог грому та блискавки), Дажбог (бог сонця), Мокоша (богиня родючості і води) була фундаментальною для дохристиянської духовності. Ці вірування відображали глибоку повагу до природи й залежність від її благ.

Взаємодія з природою у дохристиянських віруваннях була не лише практичною, але й духовною. Люди виконували різні обряди й ритуали, щоб забезпечити прихильність духів природи і божеств. Для прикладу, обряди на честь бога Велеса, який був покровителем худоби та врожаю, зокрема жертвоприношення та святкування просто неба. Тоді ритуали змінювали зв'язок людини з природою, створюючи гармонію між матеріальним і духовним світами. Вірування в те, що природа наділена духами і що людина може впливати на її сили через ритуали, сприяли нормуванню екологічної свідомості й поваги до навколишнього середовища.

Гірські регіони, зокрема Карпати і Крим, мали свої особливості дохристиянських вірувань, обумовлені природними умовами й ізольованістю місцевих громад. Гори сприймалися як священні місця, де проживали могутні духи й божества. Так, у Карпатах вірили в духів гір – чугайстрів, які охороняли ліс і його мешканців. У Кримських горах існували культи, пов'язані з поклонінням духам предків і природних явищ, таких як грім, блискавка, джерела. Ці вірування збереглися в народних традиціях і обрядах, які впливали на духовне життя місцевих громад і сприяли збереженню їхньої культурної ідентичності.

Київські гори мають свої особливості, які відрізняють їх від інших гірських регіонів України. Могутня ріка Дніпро впливає на вірування та духовні практики, пов'язані з цим регіоном.

Священний статус Дніпра був очевидним. Дніпро був однією з найбільших і найважливіших рік, яка мала значне символічне значення для давніх слов'ян. Він вважався священним і часто згадувався у міфах і легендах як ріка, яка має божественну силу. На березі Дніпра проводилися численні ритуали, зокрема жертвоприношення та обряди, пов'язані з водою, очищенням і плодючістю. Ці ритуали були спрямовані на забезпечення родючості землі, успішного полювання і риболовлі.

Київські гори були місцем розташування численних курганів – поховальних пагорбів, які мали ритуальне й духовне значення. Ці кургани часто асоціювалися з поклонінням предкам і духам землі. На високих пагорбах Київських гір часто розташовувалися святилища і капища – місце поклоніння богам і проведення ритуалів. Для прикладу, на Старокиївській горі знаходилося одне з головних святилищ дохристиянського Києва. Місцеві жителі вірили в силу природних явищ, таких як блискавка, грім, вітер і дощ. Ці явища сприймалися як прояви божественної волі, і для їх застосування чи схилення на свою користь використовувалися різні обряди. Місцевість Київських гір вважалася місцем проживання різних духів, які захищали або, навпаки, могли шкодити людям. Вірування в цих духів впливали на

поведінку й побут місцевих жителів, які намагалися жити в гармонії з навколишнім середовищем.

Дохристиянські вірування містили багато позитивних елементів, які відображали моральні цінності й духовні практики того часу. Так, віра в те, що кожен елемент природи має свого духа, сприяла екологічній свідомості. Люди вважали, що природу слід поважати і берегти, адже вона є джерелом життя і благополуччя.

У дохристиянських віруваннях значну роль відігравала ідея справедливості. Міфи й легенди часто розповідали про богів і героїв, які боролися за справедливість, захищаючи слабких, і карали неправедних.

Культ предків був важливим елементом дохристиянської релігії. Шанування предків і збереження родинних традицій сприяли зміцненню сімейних зв'язків і передачі духовних цінностей із покоління в покоління.

Важливе місце в дохристиянській духовності займала гостинність. Люди вірили, що гості – це посланці богів, тому їх потрібно приймати з честю і дбати про них.

У дохристиянські часи віра в богів і духів була невід'ємною частиною суспільного життя. Тому безбожництво сприймалося як відступництво від загальноприйнятих норм і загрожувало стабільності суспільства. Люди, які не дотримувалися релігійних обрядів або відмовлялися визнавати традиційних богів, могли вважатися безбожниками. Таких осіб суспільство часто оминало або карало, оскільки їх вважали загрозою для благополуччя громади. Покарання для безбожників могло бути різними, залежно від важкості їхніх дій. Це могло бути вигнання з громади, тілесні покарання, а іноді навіть жертвоприношення.

Жертвоприношення було важливою частиною дохристиянських практик. Воно мало на меті задобрити богів або духів, зберегти мир і гармонію в суспільстві й забезпечити добробут громади. У контексті покарання жертвоприношення могло мати такі форми: тваринні жертвоприношення і в рідкісних екстремальних випадках людські жертвоприношення. Такі покарання застосовували для людей, яких вважали небезпечними для суспільства, і здійснювали їх в особливих священних місцях, таких як кургани або святилища.

Застосовувалися соціальні виключення (вигнання з громади), були й тілесні покарання (бичування, каліцтва), публічні страти (повішення, спалення). Але знущання не були відомі.

Процес християнізації Русі був значною мірою полегшений завдяки деяким спільним рисам між дохристиянськими віруваннями і християнством. Зокрема, дохристиянські вірування часто містили елементи, подібні на християнські. Наприклад, віра в надприродні сили й духів була близькою до християнського вчення про ангелів і демонів. Це сприяло інтеграції нової релігії в існуючу духовну систему. Дохристиянські вірування містили багато елементів, які відповідали християнським моральним принципам, таким як

шанування предків, гостинність, соціальна справедливість. Ці спільні цінності полегшили прийняття християнства. Крім того, князь Володимир мудро використовував елементи дохристиянських традицій для впровадження християнства. Він не просто запроваджував нову релігію, але й знаходив способи інтегрувати її в існуючу традиційну культурну систему.

Варто відзначити цінності трипільської культури в поширенні практики й вірувань в Україні. Ця культура відзначалася високим рівнем розвитку землеробства, будівництва і ремесел, а також глибокою повагою до природно-надприродних сил і жителів. Усі духовні цінності, зокрема шанування природи й родючості, збереглися і вплинули на подальші дохристиянські вірування в Україні, сприяючи збереженню зв'язку між людиною і природними світами й закладаючи основи для прийняття нової релігії – християнства.

УДК 340.12
Наталя Вікторівна СОКОЛОВСЬКА,
аспірант,
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-9955-297X

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ЖІНОК ВІД НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Насильство щодо жінок залишається однією з найгостріших форм порушення прав людини в Україні. Йдеться не лише про індивідуальні трагедії, а й про серйозну загрозу соціальній стабільності, безпеці та розвитку суспільства. Щороку в Україні фіксується понад 200 тисяч випадків домашнього насильства, і близько 90% потерпілих становлять жінки. Згідно з даними Міністерства соціальної політики, у 2017 році було зареєстровано 96 606 звернень, а вже у 2023 році — 251 954 [1]. Така статистика свідчить про масштабність проблеми та потребу у комплексних підходах до її вирішення.

З початком повномасштабної війни ситуація у сфері протидії насильству ускладнилася. Війна спричинила зростання психологічної напруги, руйнування соціальних зв'язків і загальну вразливість населення, що, у свою чергу, вплинуло на збільшення ризиків насильства в сім'ї та зменшення доступу до захисту для постраждалих. Особливо вразливими стали жінки з окупованих і прифронтових територій, які часто позбавлені можливості звернутися по допомогу або перебувають у стані вимушеного переміщення.

Важливим кроком у подоланні насильства стало приєднання України до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульської конвенції) [7], яка була ратифікована 20 червня 2022 року [5]. Цей документ передбачає комплекс заходів, зокрема криміналізацію всіх форм насильства, створення системи захисту та підтримки постраждалих, а також обов'язкове створення спеціалізованих кризових центрів і притулків у регіонах.

Відповідно до Статті 23 Конвенції, держави зобов'язані забезпечити доступність кризових центрів і тимчасових притулків для жінок, які зазнали насильства, у всіх регіонах країни. У 2023 році в Україні діяло 760 спеціалізованих служб, серед яких — 46 притулків, 46 кризових кімнат, 43 денних центри, 520 мобільних бригад, а також гарячі лінії й інші установи [2]. Водночас ця система є нерівномірно розподіленою, зосередженою переважно в містах, тоді як у сільській місцевості вона або відсутня, або функціонує лише частково.

Пояснювальний звіт до Конвенції вимагає, щоби в кожній державі було не менше одного кризового центру на кожні 200 тисяч осіб населення, а також одне місце у притулках на кожні 10 тисяч осіб. За цих умов в Україні мало б функціонувати щонайменше 200 кризових центрів і близько 4 000 місць у притулках. Наявна система не відповідає цим вимогам, що істотно обмежує можливості жінок отримати терміновий захист.

Проблема ускладнилася внаслідок війни: частина кризових закладів була переобладнана для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб. Таким чином, установи, що створювались для допомоги жертвам насильства, нині часто виконують функцію шелтерів для родин біженців [3]. Це призводить до перевантаження наявних центрів, зниження доступності послуг і ризику вторинної віктимізації постраждалих жінок.

Крім забезпечення фізичної інфраструктури, не менш важливим є належне кадрове забезпечення. Стаття 15 Конвенції вимагає підготовки спеціалізованих працівників, здатних надавати правову, психологічну та соціальну підтримку, з урахуванням особливих потреб, зокрема жінок з інвалідністю, постраждалих від сексуального насильства чи торгівлі людьми. Крім того, необхідна чітка міжвідомча координація між поліцією, соціальними службами, медичними установами та органами місцевої влади.

Таким чином, ефективна імплементація Стамбульської конвенції потребує значного посилення зусиль з боку держави. Важливими кроками є: розширення мережі кризових центрів і притулків відповідно до європейських стандартів; забезпечення їх фінансування; міжвідомча координація дій усіх суб'єктів системи захисту; підготовка спеціалізованого персоналу; розширення доступності послуг для вразливих груп. Тільки за умови системного та скоординованого підходу можливо забезпечити реальну підтримку постраждалим і зменшити рівень ґендерно зумовленого насильства в Україні.

Список використаних джерел:

1. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" щодо встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг)». URL: file:///D:/Downloads/пояснювальна% 20записка.pdf (дата звернення: 17.02.2025).
2. В Україні є 760 спеціалізованих служб підтримки для постраждалих від домашнього насильства – Левченко. ZMINA. URL: https://zmina.info/news/v-ukrayini-ye-760-spezializovanyh-sluzhb-pidtrymky-dlya-postrazhdalyh-vid-domashnogo-nasyltsva-levchenko/ (дата звернення: 18.02.2025).
3. Кризові кімнати України, створені для тих, хто пережив домашнє насильство, тепер стають прихистком для тих, хто пережив війну. *UNFPA.*

Україна. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/news/кризові-кімнати-україни-створені-для-тих-хто-пережив-домашнє-насильство-тепер-стають-прихистком (дата звернення: 18.02.2025).

4. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text (дата звернення: 18.02.2025).
5. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» від 20.06.2022. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T222319 (дата звернення: 25.02.2022).
6. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) 11.12.2011 та пояснюв. доп. Київ : К.І.С., 2011.
192 с. URL: https://rm.coe.int/1680093d9e (дата звернення: 18.02.2025).
7. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та Пояснювальна доповідь. Стамбул (Туреччина) 11.05.2011. Рада Європи. 189 с. URL: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680093d9e (дата звернення: 01.02.2025).
8. Указ Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» від 21.09.2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3982020-35069 (дата звернення: 18.02.2025).
9. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 18.02.2025).

1.2. конституційне право; муніципальне право

Юрій Олексійович ГАЛУШКА,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
Київ, Україна

Надія Володимирівна ЗАГРІШЕВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
Київ,Україна

РОЛЬ ДОРАДЧОЇ ГРУПИ ЕКСПЕРТІВ У ФОРМУВАННІ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Конституційний Суд України (далі - КСУ або Суд) є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [1].

Суд Складається із 18 суддів, яких на підставі Закону України „Про Конституційний Суд України“ від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (далі – Закон 2136) призначають за складною процедурою: по шість суддів призначають Президент України, Верховна Рада України та з’їзд суддів України. Але, як показала практика, особливо за останні роки роботи КСУ, навіть така складна процедура не сприяла ефективному формуванню конституційного складу Суду. Тому важливою складовою судової реформи в контексті євроінтеграції нашої країни було визначено належне формування суддівського корпусу шляхом удосконалення системи відбору суддів Суду. Комітет міністрів Ради Європи 14 грудня 2022 року затвердив План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки „Стійкість, відновлення та відбудова“, де стосовно конституційного правосуддя запропонував заходи, серед яких сприяння застосуванню процедур, що відповідають стандартам Ради Європи, пов’язаних із добором, призначенням і дисциплінарною відповідальністю суддів КСУ [2]. Враховуючи вищевикладене, обрана тема є актуальною для розгляду.

Суд тісно співпрацює з Європейською комісією „За демократію через право“ (далі – Венеційська комісія), рекомендації якої спрямовані на вдосконалення його діяльності. За результатами їх спільної роботи був

напрацьований механізм відбору кандидатур на посади суддів Суду, що забезпечує найвищий рівень його незалежності та неупередженості [3].

Це питання розглядалося певний час шляхом ухвалення Верховною Радою України декількох законопроектів, що переслідували єдину мету – удосконалення відбору кандидатур на посаду судді КСУ на конкурсних засадах. В результаті були внесені зміни у цілий ряд нормативно-правових актів, серед яких: Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV, Закон України „Про Регламент Верховної Ради України“ від 9 березня 2010 року № 1952-VI, Закон 2136, Закон України „Про правовий режим воєнного стану“ від 12 травня 2015 року № 389-VIII.

В подальшому, за результатами співпраці Суду та Венеційської Комісії, яка була направлена на втілення рекомендацій останньої щодо якісного добору кандидатів на посади суддів КСУ в законодавство нашої держави, Верховною Радою України були ухвалені ще декілька важливих законів: Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах“ від 13 грудня 2022 року № 2846-IX та Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України“ від 27 липня 2023 року № 3277-IX (далі – Закон 3277), де норми останнього стосувалися посилення ролі міжнародних організацій у цьому процесі. Таким чином, всі дії законодавчого органу були спрямовані на виконання рекомендацій Венеційської комісії.

Задля вирішення цього питання для сприяння суб’єктам призначення суддів КСУ в оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді Суду відповідно до Закону 2136 утворено Дорадчу групу експертів.

Дорадча група експертів (далі – Дорадча група) утворюється з метою сприяння суб’єктам призначення суддів КСУ в оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді Суду (ч.1.ст.10-2 Закону 2136). Воня є надзвичайним механізмом, створеним після низки висновків Венеційської комісії, ухвалених у 2022-2023 роках [4].

У складі Дорадчої групи шість членів, які призначаються строком на три роки та беруть участь у її роботі на громадських засадах. Аналізуючи Закон 2136, можна зробити висновок, що вимоги, які пред’являються до членів Дорадчої групи, доволі значимі. Так, її членом може бути особа, яка: на день призначення досягла сорока п’яти років; має вищу юридичну освіту ступеня магістра, здобуту в Україні, та/або вищу юридичну освіту відповідного ступеня, здобуту за кордоном; має стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше двадцять років; має високі моральні якості; є правником із визнаним рівнем компетентності; відповідає критерію політичної нейтральності (ч.3 ст.10-2 Закону 2136).

Також необхідно відмітити, що формується склад Дорадчої групи за складною процедурою: одна особа, призначена Президентом України; одна особа, призначена Верховною Радою України; одна особа, призначена з'їздом суддів України; одна особа, призначена Національною академією правових наук України; одна особа, призначена з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ; одна особа, призначена зборами представників громадських об'єднань, які протягом останніх п'яти років здійснюють діяльність у сфері конституційної реформи та/або верховенства права, та/або захисту прав людини, та/або запобігання і протидії корупції (ч.6 ст.10-2 Закону 2136) [1].

Упродовж шести років з дня набрання чинності Закону 3277 склад Дорадчої групи формується та діє з урахуванням певних особливостей. Так, протягом перехідного періоду добору до складу Дорадчої групи входять: одна особа, призначена Президентом України; одна особа, призначена Верховною Радою України; одна особа, призначена з'їздом суддів України. Повноваження щодо призначення особи до першого складу Дорадчої групи замість з'їзду суддів України здійснює Рада суддів України; одна особа, призначена Кабінетом Міністрів України за пропозицією Венеційської комісії; дві особи, призначені Кабінетом Міністрів України за пропозиціями міжнародних та іноземних організацій, які відповідно до міжнародних або міждержавних угод протягом останніх п'яти років надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері конституційної реформи та/або верховенства права, та/або захисту прав людини, та/або запобігання і протидії корупції [5].

Робота Дорадчої групи носить прозорий та об'єктивний характер. ЇЇ засідання шляхом проведення співбесід з кандидатами транслюються онлайн на сайті КСУ і є доступними для перегляду загалом. Всі рішення приймаються шляхом голосування з урахуванням проведення конкурсного відбору кандидатів та попередньої спеціальної перевірки. Упродовж п'ятнадцяти днів з дня проведення співбесіди з усіма кандидатами Дорадча група оцінює моральні якості кожного кандидата на посаду судді Суду, далі – упродовж п'ятнадцяти днів з дня ухвалення рішення щодо оцінки відповідності всіх кандидатів критерію високих моральних якостей Дорадча група оцінює рівень компетентності у сфері права кожного кандидата на посаду судді КСУ (ч.2 ст.10-8 Закону 2136).

При оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидата Дорадча група бере до уваги наступне: кандидат на посаду судді КСУ може вважатися таким, що відповідає критерію високих моральних якостей, лише якщо він є доброчесним, а також стосовно нього немає обґрунтованих сумнівів щодо законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу; кандидат на посаду судді Суду вважається таким, що відповідає критерію визнаного рівня

компетентності у сфері права, якщо кандидат володіє необхідними знаннями для виконання повноважень судді КСУ (ч.3 ст.10-8 Закону 2136) [1].

За результатами оцінки моральних якостей та рівня компетентності у сфері права кандидати отримують оцінку „відповідає“ або „не відповідає“. Важливо, що у разі рівного розподілу голосів “за” і “проти” стосовно оцінки моральних якостей кандидата, він також буде отримувати оцінку “не відповідає”, припиняючи участь у конкурсі. По результатах такого оцінювання Дорадча група формує загальний список усіх оцінених кандидатів, проводить рейтингове голосування та формує їх рейтинговий список.

З моменту утворення, своє перше засідання Дорадча група провела у листопаді 2023 року, на якому вирішила ряд організаційних питань – затвердила Положення про Дорадчу групу експертів та розробила Методологію оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права. Після вирішення таких питань, вона розпочала свою роботу безпосередньо з кандидатами на посади суддів, провівши за цей час 45 співбесід з ними.

Виконання рекомендацій Венеційської Комісії принесло свої позитивні результати, а робота Дорадчої групи виявилася доволі ефективною по добору кандидатів на посади суддів КСУ. За рік своєї діяльності Дорадча група провела конкурсні процедури за квотами кожного з трьох суб’єктів призначення: Президента України, Парламенту та з’їзду суддів України, однак лише два кандидата склали присягу судді КСУ, а зараз взагалі склалася така ситуація, що на початок 2025 року вакантними залишаються сім посад з вісімнадцяти, що становить ризик відсутності кворуму під час засідань Суду.

Необхідно зазначити, що для забезпечення ефективної діяльності Суду потрібно якомога скоріше вирішити проблему доукомплектування КСУ, що покладає на Дорадчу групу більшу відповідальність у доборі кандидатів на посади суддів. Як результат, це дозволить уникнути значного навантаження на чинний склад суддів КСУ та привести його у відповідність до поставлених вимог і рекомендацій міжнародних організацій.

Список використаних джерел:

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19 (дата звернення: 09.02.2025)

2. План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки „Стійкість, відновлення та відбудова“. URL: https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282. (дата звернення: 10.02.2025).

3. Рада ухвалила закон про відбір суддів КСУ, потрібний для переговорів про вступ в ЄС. Європейська правда. 27 липня 2023 року: вебсайт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/07/27/7166565 (дата звернення: 09.02.2025).

4. Дорадча група експертів готова оцінити моральні якості та професійні компетенції кандидатів у судді Конституційного Суду України. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/the-advisory-group-of-experts-is-ready-to-assess-the-moral-qualities-and-professional-competences-of-candidate-judges-of-the-constitutional-court-of-ukraine (дата звернення: 17.02.2025).

5. Конституційний Суд України: офіційний вебсайт. URL: https://ccu.gov.ua/storinka/zagalna-informaciya (дата звернення: 17.02.2025).

1.3. цивільне право і цивільний процес; сімейне право

УДК 347.624:341:314.15
Алла Григоріївна БАРАБАШ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Чернігів, Україна

Діана КРИВОПУСК,
здобувачка вищої освіти І курсу магістратури
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Чернігів, Україна

ФІКТИВНИЙ ШЛЮБ З ІНОЗЕМЦЕМ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ МІГРАЦІЇ: МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Актуальність теми. Фіктивний шлюб як форма союзу між чоловіком та жінкою не для створення сім'ї, а для досягнення сторонами інших цілей існував давно. Так, раніше фіктивні шлюби укладалися з метою реєстрації місця проживання в мегаполісах, отримання житлової площі, виїзду за кордон. Наразі набуває поширення укладення фіктивного шлюбу з жінкою, яка має інвалідність або має трьох і більше неповнолітніх дітей. Такий шлюб дає можливість чоловіку виїхати за межі України (начебто для супроводу дружини або з дружиною та дітьми), щоб уникнути мобілізації.

Укладенння фіктивних шлюбів викликає складні правові питання щодо дійсності шлюбу, зловживання правом, обходу закону.

Метою дослідження є фіктивний шлюб за участю іноземного елемента, наслідки такого шлюбу згідно з положеннями законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Перед тим як перейти до характеристики підстав для визнання шлюбу не дійсним, зазначимо, що дійсність шлюбу – це юридичне визнання державою факту укладення шлюбу між особами як такого, що відповідає вимогам її законодавства та створює передбачені правові наслідки (особисті й майнові права та обов'язки подружжя, статус сім'ї тощо). Недійсність шлюбу – це визнання шлюбного акту таким, що не породжує юридичних наслідків, оскільки він укладений з порушенням істотних вимог законодавства.

Відповідно до ч. 1 ст. 58 Закону України «Про міжнародне приватне право», «Шлюб між громадянами України, шлюб між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави є

дійсним в Україні за умови додержання щодо громадянина України вимог Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу». Згідно статей 39-42 Сімейного кодексу України, підставами для визнання шлюбу недійсним є: шлюб між близькими родичами, усиновлювачем і усиновленим (ст. 26, ст. 39); укладення шлюбу з особою, яка вже перебуває в зареєстрованому шлюбі (ст. 39); укладення шлюбу з особою, яка визнана недієздатною за рішенням суду (ст. 39); відсутність вільної згоди одного з подружжя на укладення шлюбу (ст. 40); укладення шлюбу без наміру створити сім'ю, тобто фіктивний шлюб (ст. 40). Як бачимо, фіктивним визнається шлюб, якщо буде встановлено, що один або обидва з подружжя уклали цей шлюб без наміру створення сім'ї.

Вчені виділяють наступні ознаки фіктивного шлюбу: «проживання сторін окремо; відсутність спільно набутого майна; відсутність взаємної турботи і моральної підтримки у сторін; приховування подружніх відносин, якщо присутні треті особи; відкрита демонстрація відсутності фактичних сімейних відносин перед третіми особами; акцентування уваги на фіктивності укладеного шлюбу» [1, с. 89].

До червня 2023 року законодавство України не визначало ознак, за якими можна було б кваліфікувати укладення шлюбу без наміру створити сім'ю. Новою статтею 4-1 Закону України «Про імміграцію» унормовано, що «факт перебування особи у шлюбі з громадянином України або іммігрантом не визнається підставою для надання дозволу на імміграцію за таких обставин: 1) один із подружжя отримав матеріальну компенсацію в обмін на надання вільної згоди на укладення шлюбу, якщо це не є обов'язковим при укладенні шлюбу за межами України відповідно до права іноземної держави; 2) подружжя не проживає спільно та не пов'язане спільним побутом; 3) подружжя не зустрічалося або не спілкувалося до укладення шлюбу; 4) подружжя не спілкується зрозумілою для обох мовою; 5) один із подружжя раніше вже перебував у шлюбі з громадянином України або іммігрантом, який не було визнано підставою для надання дозволу на імміграцію; 6) кожний із подружжя не володіє інформацією про дані іншого з подружжя особистого характеру (дата та місце народження, місце проживання, освіта, місце роботи, фах, віросповідання, наявність близьких родичів, особливості побуту та уподобань); 7) відмова особи від особистої присутності її чоловіка або дружини під час подання нею заяви про надання дозволу на імміграцію; 8) відмова кожного з подружжя від надання письмової згоди на проходження співбесіди та письмових тестів для перевірки обставин, визначених цією статтею» [2].

Більшість вітчизняних вчених фіктивний шлюб вважають негативним явищем [1, 3, 4]. «Фіктивні шлюби несуть серйозні наслідки як для правової системи, так і для суспільства загалом, зокрема розмивання моральних цінностей, загроза цілісності правових норм, зниження довіри до інституту шлюбу [5, с. 51]. Однак, в дослідженнях іноземних науковців є і інші точки

зору. Так, Борхі Ньйо Арнайса у роботі «Sham Marriages, Citizenship Markets, and Immigration Resistance» («Фіктивні шлюби, ринки громадянства та імміграційний спротив») висловлює думку, що фіктивні шлюби – це добровільні і взаємовигідні угоди, які не порушують нічиїх прав і не підривають саму інституцію шлюбу. У статті наголошується, що фіктивні шлюби не шкодять демократичним цінностям у такий спосіб, як це роблять фінансові схеми купівлі громадянства («cash-for-passport»). Фіктивні шлюби, на думку автора, часто є єдиним варіантом для людей, які шукають легалізацію свого статусу, і є реакцією на нерівність можливостей у глобальному контексті [6]. Ми не погоджуємось з думкою Борхі Ньйо Арнайса, оскільки вважаємо фіктивні шлюби з метою міграції класичним прикладом обходу закону та порушенням публічного порядку.

З точки зору міжнародного приватного права фіктивний шлюб кваліфікується як обхід закону «agere in fraudem legis». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» обхід закону – це застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством. Згідно зі ст. 10 цього ж Закону правочин та інші дії учасників приватноправових відносин, спрямовані на підпорядкування цих відносин праву іншому, ніж те, що визначається згідно із цим Законом, в обхід його положень, є нікчемними [7].

«Обхід закону є правопорушенням. Як і будь-якому правопорушенню, обходу закону притаманні такі ознаки, як соціальна небезпечність, протиправність, винність особи, яка його вчинила. Обхід закону має свідомо-вольовий характер. Специфічність обходу закону як правопорушення проявляється в юридичній відповідальності. Юридична відповідальність полягає в невизнанні державою наслідків обходу закону» [8, с. 46]. В доповнення процитованого слід сказати, що юридична відповідальність за обхід закону з допомогою укладення фіктивного шлюбу може бути більш тяжкою, ніж невизнання державою наслідків обходу закону. Аналіз судової практики засвідчує наявність значної кількості кримінальних проваджень, у межах яких судами України здійснюється правова оцінка обставин укладення шлюбу на предмет його дійсності або фіктивності. У таких справах фіктивний шлюб розглядається як обставина, що свідчить про наявність ознак злочину, передбаченого статтею 332 Кримінального кодексу України – незаконне переправлення осіб через державний кордон України. Як приклад: Жовківський районний суд Львівської області визнав винною у вчиненні кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 332 Кримінального кодексу України жінку інваліда 2 групи і призначити їй покарання у виді позбавлення волі строком на 3 (три) роки [9].

Висновки. Укладення фіктивного шлюбу за участю іноземного елемента може мати як цивільно-правову відповідальність, так і – кримінальну. Цивільно-правова відповідальність полягає у визнанні даного шлюбу недійсним. Як нікчемна угода, фіктивний шлюб не породжує

юридичних наслідків у вигляді створення сім'ї. Кримінально-правова відповідальність може мати місце, якщо фіктивний шлюб укладений саме з метою перетину кордону України.

Список використаних джерел

1. Міщук І.В., Соломко С.С. Теоретико-правові аспекти поняття «фіктивний шлюб». *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2021. №5. С. 87-91.
2. Закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001 № 2491-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text (дата звернення – 27.02.2025).
3. Кушніренко В.С. Фіктивний шлюб в Україні: причини та правові наслідки. Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2018. № 11. С. 137-140.
4. Ревуцька І.Е. Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2018. 207 с.
5. Маркович Х.М. Псевдошлюб: правові аспекти фіктивних шлюбів в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2024. Випуск 4 (57). С. 51-54.
6. Borja Niño Arnaiz Sham Marriages, Citizenship Markets, and Immigration Resistance. *Revista inteRnacional de Pensamiento Político - i ÉPoca.* 2024. Vol. 19. P. 327-350.
7. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text (дата звернення - 27.02.2025).
8. Барабаш А.Г., Никипорець І.О. Ознаки та наслідки обходу закону в міжнародному приватному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал.* №5 (2021). С. 45-48.
9. Вирок Жовківського районного суду Львівської області від 26 березня 2025 року, судова справа №№ 444/755/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126139686

Анатолій Владиславович ВОЛОЩУК,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
Київ, Україна

Надія Володимирівна ЗАГРІШЕВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
Київ, Україна

ПОНЯТТЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В СУЧАСНОМУ МЕДИЧНОМУ ПРАВІ

Держава та суспільство завжди майже завжди має свій інтерес в народжуваності, тому не має нічого соромного в тому, що б підіймати її з хірургічним втручанням. Наразі в нашій державі є програма сурогатного материнства, що дає змогу жінкам, які з тих чи інших біологічних причин чи захворювань не можуть народжувати чи народити здорову дитину шляхом задіяння сторонніх осіб (жінок-донорів) отримати свою дитину. Як напевно майже все, що є в світі, процес сурогатного материнства юридично регламентується та має свої особливості. Необхідно чітко знати поняття сурогатного материнства, але проблема в тому що чіткого визначення поняття «сурогатне материнство» в праві немає, не дивлячись на низку типових договорів про сурогатне материнство. Тому приходиться звертатися до медичної науки та загального визначення. Загальне визначення сурогатного материнства — допоміжна репродуктивна технологія, при застосуванні якої жінка добровільно погоджується завагітніти з метою виносити та народити генетично чужу їй дитину, яку після пологів віддає генетичним батькам, які стають юридичними батьками.

У правовому аспекті під сурогатним материнством розуміють — запліднення жінки шляхом імплантації ембріона з використанням генетичного матеріалу подружжя з метою виношування і народження дитини, яка в подальшому буде визнана такою, що походить від подружжя, як правило, на комерційній основі на підставі відповідного договору між подружжям та сурогатною матір'ю.

У той же час є низка вчених які надають своє визначення сурогатному материнству:

На думку Є.А. Іваєвої, поняття «сурогатне материнство» слід сформулювати як процес зачаття шляхом ЕКЗ (поза тілом жінки), виношування та народження дитини з ціллю передачі її іншими людям.

На думку Т.Е. Борисової, сурогатне материнство слід визначати як метод допоміжних репродуктивних технологій, при якому жінка, на основі договору з особами, що звернулися за її послугами, проходить процедуру імплантації ембріона, що був створений на основі екстракорпорального запліднення, виношує дитину з ціллю народити і передати її вище згаданим особам. При цьому поняття «сурогатне материнство», на думку науковця, повинні поширюватися і на випадки, коли досягнути вказаної цілі не вдається.

Ю.Ю. Таланов сурогатне материнство розглядає як запліднення генетично сторонньої жінки (без використання її біологічного матеріалу) шляхом імплантації або трансплантації ембріона з використанням генетичного матеріалу чоловіка та жінки, які перебувають у шлюбі з метою виношування і народження дитини, яка надалі буде визнана такою, що походить від подружжя, на підставі відповідного договору між подружжям і сурогатною матір'ю.

А.В. Майфат визначає даний метод допоміжних репродуктивних технологій, як реалізовану на основі договору про сурогатне материнство, імплантацію ембріона жінці, виношування ембріона і народження дитини для осіб, що мають право на використання допоміжних репродуктивних технологій і надали згоду на імплантацію ембріона сурогатній матері.

Отже, аналізуючи думки вчених та загальне поняття можна визначити, що сурогатне материнство можна розглядати як домовленість (як правило на комерційній основі) осіб, де сторони погоджуються на використання методу ДРТ та імплантацію другій стороні (сурогатній матері) ембріона, який був створений в результаті екстракорпорального запліднення з метою виношування та народження дитини яку друга сторона зобов'язується передати відповідній стороні (подружжю, замовникам).

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Коментар. За заг. ред.. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. Одеса: Юридична література. 2003. 1080 с.

2. Розгон О. Сурогатне материнство: проблеми правового та договірного регулювання. Науково-практичний журнал «Мала енциклопедія нотаріуса». 2010. № 3. С. 132.

3. Николайчук Л. М., Купчак Н. М., Срібна Б. Р. Сурогатне материнство: суть, проблеми та правове регулювання. Публічне право. 2020. Випуск № 2 (38) / 2020. С. 113-120

4. Дзюбенко О.Л. Правова природа та істотні умови договору про сурогатне материнство. Експерт: Парадигми юридичних наук і державного управління. 2020. № 1. С. 141–152.

5. Француз А.Й. Сурогатне материнство: правове регулювання договору про надання послуги сурогатного материнства. Правничий вісник Університету КРОК. 2017. № 29. С.97-101.

6. Н.М. Басай Прикарпатський Юридичний Вісник Цивільне право і цивільний процес; Сімейне право; Міжнародне приватне право. Поняття сурогатного материнства. 2014 рік.

УДК 347.9
Володимир Валентинович МИНА,
кандидат юридичних наук, викладач кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності, факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/ 0000-0002-1523-4737

ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗМІНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Тема змін в цивільному процесуальному праві в період війни є надзвичайно важливою, оскільки війна приносить значні зміни в правовому регулюванні, що стосуються як внутрішньої організації судової системи, так і взаємодії з учасниками цивільних процесів. Війна може викликати необхідність в адаптації правових норм до нових реалій, забезпечення оперативності розгляду справ, а також відновлення справедливості в умовах кризових ситуацій.

Основні особливості та зміни в цивільному процесуальному праві під час війни:

1. Зміни в процедурі розгляду справ. В умовах війни суди можуть зіштовхуватись з великим обсягом справ, зокрема щодо правовідносин, що виникають через втрату майна, порушення контрактів, запровадження воєнного стану, а також із позовами, що виникають через порушення прав військових або цивільних осіб.

2. Можливість спрощеного судочинства. Для забезпечення оперативності розгляду справ можуть бути введені спрощені процедури, зокрема скорочення строків для подання позовів, підготовки та розгляду справ.

3. Відстрочка розгляду справ. У зв’язку з відсутністю можливості належним чином вести судовий процес (зокрема, через переміщення суддів, учасників процесу, знищення матеріалів справи тощо), можуть бути введені відстрочки чи зупинка розгляду справ.

4. Зміни в регулюванні прав та обов’язків осіб, які беруть участь у процесі. Судові акти можуть враховувати зміни в статусі учасників процесу, наприклад, якщо одна зі сторін є військовослужбовцем. У таких випадках можуть виникати особливості в судовому процесі, зокрема в питаннях відстрочки виконання судових рішень чи участі в судових засіданнях.

5. Порушення прав громадян через воєнні дії. Статті законодавства можуть передбачати особливі правила для відшкодування шкоди, завданої внаслідок воєнних дій, приміром, за шкоду, завдану руйнуванням майна або через порушення прав цивільних осіб.

6. Особливості виконання судових рішень. Війна може спричинити значні труднощі у виконанні судових рішень через погіршення інфраструктури, економічні труднощі або тимчасову відсутність деяких органів державної влади. У багатьох випадках може бути передбачено, що виконання рішень суду відтерміновується або обмежується в разі виникнення надзвичайних обставин.

7. Зміни в законодавстві щодо процедури оскарження рішень. У воєнний період можуть бути введені обмеження або зміни в механізмах оскарження рішень, що дозволяє прискорити процес або зняти певні обмеження для апеляційних або касаційних скарг.

8. Особливості апеляції та касації. З метою прискорення процесу, суди можуть обмежити обсяг процедурних питань, пов'язаних із апеляціями чи касаціями, щоб уникнути затримок у процесах.

9. Мобільність суддів і суддівських установ. В умовах війни можуть виникнути труднощі із доступом до судових установ, що призведе до необхідності переїзду або тимчасового перенесення процесів до інших регіонів. Це може вплинути на місце і порядок розгляду справ.

10. Електронні технології в судочинстві. Для збереження оперативності судового процесу може бути розширено використання онлайн-платформ, відеоконференцій та електронних засобів для проведення засідань і подання доказів.

11. Встановлення нових норм щодо правовідносин в умовах війни [1]. З’являються нові категорії справ, наприклад, компенсація збитків від війни, визнання певних договорів недійсними або нездійсненними через форс-мажор.

12. Зміни в процедурах щодо майнових прав [1]. Може бути переглянута практика щодо прав на майно, яке було знищене або пошкоджене через воєнні дії, а також права на компенсацію за шкоду, завдану в умовах війни.

У період війни цивільне процесуальне право потребує значних змін та адаптації для ефективного вирішення правових питань, які виникають в умовах воєнного стану. Це включає в себе спрощення судових процедур, тимчасові відстрочки виконання рішень, а також нові підходи до відновлення прав осіб, які постраждали від війни.

Список використаних джерел:

1. Дмитро Луспеник. Цивільний процес в умовах війни: проблеми правового регулювання та судова практика. Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Civ_proces_voen_stan.pdf (дата звернення: 05.04.25)

УДК 347.961
Максим Геннадійович САЛАЙ,
аспірант кафедри адміністративного та конституційного права
Навчально-науковий інститут права, правоохоронної діяльності та психології
Пенітенціарна академія України
Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-8356-436X

ПРОБЛЕМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ ВИКОНАВЧОГО НАПИСУ НОТАРІУСА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У відповідності до положень статті 90 Закону України «Про нотаріат» та пункту 8 глави 16 розділу ІІ Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України стягнення за виконавчим написом здійснюється в установленому Законом України «Про виконавче провадження» порядку [1; 2]. Тому, отримавши виконавчий напис, який викладений на спеціальному бланку нотаріальних документів, або борговий документ, на якому вчинений виконавчий напис, стягувач вправі пред'явити їх до органу державної виконавчої служби або приватного виконавця для примусового виконання.

Після отримання заяви стягувача про примусове виконання рішення, виконавець у разі дотримання трирічного строку пред'явлення виконавчого документа до виконання розпочинає примусове виконання виконавчого напису нотаріуса, що оформлюється постановою про відкриття виконавчого провадження [3]. Проте з початком дії воєнного стану в Україні відкриття виконавчих проваджень на підставі виконавчих написів нотаріусів та їх примусове виконання зазнавало суттєвих змін.

Так, Законом України № 2455-IX від 27.07.2022, який набрав чинності 25.08.2022, внесені зміни у пункт 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження», відповідно до яких у період дії воєнного стану заборонялося примусове виконання виконавчих написів нотаріусів [4]. Тобто виконавці не мали змогу відкривати виконавчі провадження на підставі виконавчих написів нотаріусів до закінчення або скасування воєнного стану, тоді як у відкритих на підставі виконавчих написів нотаріусів виконавчих провадженнях заборонялося вчиняти будь-які заходи примусового виконання.

Стосовно цього Нотаріальна палата України 29 серпня 2022 року на своєму офіційному вебсайті оприлюднила інформаційний лист, у якому, вказавши про заборону примусового виконання виконавчих написів у період воєнного стану, зазначила, що в Закон України «Про нотаріат» жодні зміни, які б встановлювали заборону на вчинення виконавчих написів або стосувалися процедури вчинення даної нотаріальної дії, не вносилися [5]. У зв'язку з цим виникла правова ситуація, за якою виконавчий напис міг бути вчинений (окрім як на кредитних договорах, що не посвідчені нотаріально),

однак стягувач втратив реальну можливість його виконання на невизначений строк.

Важко пояснити логіку законодавця при прийнятті такого рішення, яке, на нашу думку, порушувало принцип юридичної визначеності, оскільки зводило нанівець легітимні очікування стягувача щодо отримання належних йому коштів чи майна. Водночас змін щодо заборони на примусове виконання виданих судами виконавчих листів у Закон України «Про виконавче провадження» не вносилось. Вказане може свідчити про применшення державою ролі нотаріату в системі правозахисних органів, а також може вплинути на формування в пересічних громадян думки про незначущу юридичну силу виконавчого напису.

Раніше кредитор міг звернутися до нотаріуса за оперативним захистом свого права, тоді як після запровадження мораторію на примусове виконання виконавчих написів стягнути заборгованість чи витребувати майно стало можливим лише в судовому порядку. Вказане призвело як до втрати кредитором швидкого та ефективного позасудового механізму захисту свого права шляхом стягнення безспірної заборгованості, так і до збільшення навантаження на суди тими справами, які б могли розглядатися нотаріусами. Також виконавчі написи про стягнення аліментів на утримання дитини, вчинені на аліментних договорах до запровадження воєнного стану, більше не могли виконуватись, що стало причиною неправомірного порушення права дитини на належне, достатнє та своєчасне утримання.

У контексті необґрунтованого законодавчого обмеження виконання виконавчих написів під час воєнного стану А. Яновицька та Н. Куцір доходять висновку, що встановлені обмеження, з одного боку, позбавляють осіб права скористатися спрощеним порядком стягнення заборгованості, а держава, з іншого боку, втрачає значну частину коштів, які могли б бути перераховані в Державний бюджет України як податки приватних виконавців від суми основної винагороди та виконавчий збір, який стягується державними виконавцями [6]. З вказаним твердженням варто погодитись.

Надалі законодавець таку цілковиту заборону прибрав та, прийнявши Закон України № 3048-IX від 11.04.2023, який набрав чинності 06.05.2023, уточнив дане положення наступним чином: «Забороняється відкриття виконавчих проваджень на підставі виконавчих написів нотаріусів, вчинених на кредитних договорах, які не посвідчені нотаріально» [7]. Тобто наразі виконавчі провадження на підставі виконавчих написів нотаріусів можуть відкриватися (за винятком виконавчих написів, вчинених на кредитних договорах, що не посвідчені нотаріально), а в раніше відкритих на підставі виконавчих написів виконавчих провадженнях заходи примусового виконання можуть здійснюватися.

Натепер логіка законодавця є цілком зрозумілою та пояснюється визнанням незаконним положення, яке передбачало стягнення на підставі виконавчого напису нотаріуса заборгованості за кредитним договором,

незважаючи на відсутність його нотаріального посвідчення [8], та виключення даного положення з Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів [9].

Отже, значні труднощі зі здійсненням виконавчого провадження, відкритого на підставі виконавчого напису нотаріуса, розпочалися з початком введення правового режиму воєнного стану в Україні, коли законодавець повність заборонив їх примусове виконання. Вважаємо таку заборону, яка тривала майже протягом 9 місяців, необґрунтованою та непропорційною тим обмеженням прав учасників цивільного обороту, які допустимі під час воєнного стану. Водночас позитивним є те, що надалі мораторій на примусове виконання виконавчих написів, крім тих, що були вчинені на кредитних договорах, які не посвідчені нотаріально, було знято.

Список використаних джерел:

1. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12 (дата звернення: 10.04.2025).

2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text (дата звернення: 10.04.2025).

3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text (дата звернення: 10.04.2025).

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану: Закон України від 27.07.2022 р. № 2455-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-20#Text (дата звернення: 10.04.2025).

5. Щодо заборони примусового виконання виконавчих написів нотаріусів: Інформаційний лист. Нотаріальна палата України. URL: https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/08/2455inf.pdf (дата звернення: 10.04.2025).

6. Яновицька А., Куцір Н. Проблеми виконання виконавчих написів нотаріусів у сучасних реаліях. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 08 грудня 2023 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 383-387.

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану: Закон України від 11.04.2023 р. № 3048-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20#n40 (дата звернення: 10.04.2025).

8. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 22.02.2017 р. у справі №826/20084/14. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/65037659 (дата звернення: 10.04.2025).

9. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 № 480. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF#n11.

1.4. господарське право, господарсько-процесуальне право

УДК 346.91
Денис Олегович ВОЛОШИНОВ,
аспірант кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки
Донецький державний університет внутрішніх справ
Кропивницький, Україна
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-1636-4156

ПРИНЦИПИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ БОРГІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН ЄВРОПИ

Реструктуризація боргів фізичних осіб є важливим інструментом фінансової стабілізації громадян, які опинилися у складному матеріальному становищі. У європейських країнах діють різні підходи до врегулювання боргових зобов'язань, однак усі вони базуються на спільних принципах, що сприяють забезпеченню справедливості та ефективності цього процесу. Соціальна справедливість є осереддям демократичної держави, спрямованої на забезпечення захисту прав членів суспільства, виконання функції регулятора суспільства, оскільки єдність суспільства, його політична стабільність значною мірою залежать від взаємодії проявів справедливості [1, с. 15].

Дослідження принципів реструктуризації боргів у країнах Європи дозволяє визначити найбільш ефективні підходи для адаптації в українському законодавстві. Основними принципами, які використовують європейські країни при реструктуризації боргів фізичних осіб є наступні:

принцип добросовісності боржника та кредитора. Реструктуризація боргів передбачає співпрацю між боржником і кредитором на засадах чесності та взаєморозуміння. У Німеччині (Insolvenzordnung) боржник зобов’язаний надавати повну і достовірну інформацію про свої фінансові можливості, а кредитори, у свою чергу, повинні пропонувати реалістичні умови повернення боргу, виходячи з платоспроможності боржника [2];

принцип другої економічної можливості. Цей принцип спрямований на те, щоб надати добросовісним боржникам шанс почати фінансове життя заново після виконання певних зобов’язань. Наприклад, у Франції, відповідно до законодавства, особи, які зазнали серйозних фінансових труднощів, можуть звернутися до суду для списання боргів або отримати реструктуризацію платежів через спеціальні програми [3];

принцип пропорційності та справедливості. Процес реструктуризації боргів повинен враховувати інтереси як боржника, так і кредитора, забезпечуючи баланс між ними. У Великій Британії діє механізм Individual Voluntary Arrangement (IVA), що дозволяє боржнику узгодити з кредиторами

план погашення боргу, при цьому забезпечуючи певний рівень виплат кредиторам [4];

принцип судового та позасудового врегулювання. У різних країнах Європи існують як судові, так і позасудові механізми реструктуризації. В Іспанії запроваджено позасудову процедуру домовленостей з кредиторами (Acuerdo Extrajudicial de Pagos), яка допомагає уникнути тривалих судових процесів та дозволяє сторонам досягти компромісу [5]. Судове врегулювання боргів передбачає офіційний розгляд справи судом, який ухвалює рішення щодо реструктуризації або навіть списання боргу. Судовий процес зазвичай передбачає перевірку фінансового стану боржника, визначення розумних умов виплати боргу та ухвалення остаточного рішення. Позасудове врегулювання спрямоване на добровільне узгодження між сторонами без залучення суду. Це може бути корисним у випадках, коли кредитори погоджуються на нові умови виплат без судового розгляду. Також існує спеціальний механізм позасудової медіації, який допомагає уникати офіційного банкрутства через переговори з кредиторами. Це дозволяє зменшити фінансове навантаження на судову систему та забезпечує швидше врегулювання спорів [6];

принцип соціального захисту боржника. Реструктуризація боргів спрямована на захист боржників від крайньої бідності та забезпечення мінімального рівня життя. В Італії процедура «sovraindebitamento» надає боржникам, які не можуть виконати фінансові зобов'язання, можливість перегляду умов погашення боргів із урахуванням соціально-економічних обставин [7]. У Франції діють спеціальні комісії з фінансового захисту боржників, які допомагають визначити оптимальні умови реструктуризації боргів, зважаючи на доходи, сімейний стан та інші соціальні фактори [3]. У Німеччині законодавство гарантує, що після реструктуризації боржник зберігає достатньо коштів для покриття базових потреб, таких як житло, харчування та медичне забезпечення [2];

принцип доступності процедур. Доступність процедур реструктуризації передбачає, що будь-який боржник, незалежно від його фінансового стану, має право звернутися до суду або спеціального органу для вирішення проблеми неплатоспроможності. Процедури повинні бути простими, зрозумілими та недорогими. Наприклад, у Швеції Закон про потреби в реструктуризації (Lagen om skuldsanering) дозволяє боржникам подавати індивідуальні плани реструктуризації, які розглядаються судом. Якщо план схвалено, боржник отримує можливість відновити своє фінансове становище. Процедура є доступною для всіх категорій населення, включаючи людей із низькими доходами [8];

принцип прозорості. Прозорість процедур реструктуризації передбачає, що всі дії боржника, кредиторів та суду мають бути відкритими та доступними для контролю. Цей принцип сприяє розвитку довіри до системи правосуддя та запобігає корупції. У Нідерландах програма

«Schuldhulpverlening» передбачає обов'язкову медіацію між боржниками та кредиторами перед початком судового розгляду. Усі результати медіації документуються та стають доступними для обох сторін, що забезпечує прозорість процесу [9].

Таким чином, принципи реструктуризації боргів фізичних осіб можуть бути визначені як основоположні засади, що визначають правові та економічні підходи до процесу зміни умов боргових зобов'язань громадян з метою відновлення їхньої платоспроможності, забезпечення балансу інтересів кредиторів і боржників, а також запобігання негативним соціально-економічним наслідкам надмірної заборгованості. Ці принципи відображають правові норми, етичні стандарти та загальноприйняті практики, які використовуються в різних європейських країнах.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що принципи реструктуризації боргів фізичних осіб за законодавством країн Європи базуються на загальних стандартах справедливості, доступності, прозорості та збалансованості інтересів сторін. Вони спрямовані не тільки на забезпечення балансу між інтересами боржників та кредиторів, а й соціальний захист і економічну стабільність. Впровадження ефективних механізмів реструктуризації є важливим кроком у розвитку фінансових систем та забезпеченні справедливості у кредитно-боргових відносинах. Україна може скористатися європейським досвідом для створення більш гнучкої та ефективної системи врегулювання боргів фізичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Ніколенко Л. Реалізація принципу соціальної справедливості у судовому процесі. Економіка та право. 2024. № 2. С. 15-27.
2. Insolvenzordnung. URL: https:// www.gesetze-im-internet.de/inso/index.html# BJNR286600994BJNE002000000
3. Restructuring & Insolvency Laws & Regulations France 2024-2025. URL: https://iclg.com/practice-areas/restructuring-and-insolvency-laws-and-regulations/france
4. What you need to know about Individual Voluntary Arrangements (IVAs). URL: https://insolvencyservice.blog.gov.uk/2023/02/21/what-you-need-to-know-about-individual-voluntary-arrangements-ivas/
5. Ley de Segunda Oportunidad (25/2015, de 28 de julio). Legislación consolidada.URL: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-8469
6. Bogdan Derevyanko, Liudmyla Nikolenko, Olha Turkot, Natalya Ivanyuta, Iryna Butyrska. Mediation as an alternative form of protection of shareholders' rights in property relations. International Journal of Public Law and Policy. 2022. Vol. 8. №. 3-4. pp. 227-241. DOI: 10.1504/IJPLAP.2022.10045670
7. Codice della crisi d'impresa e dell'insolvenza on 15 July 2022. Ministero

della giustizia. URL: https://www.giustizia.it/cmsresources/cms/documents/Rordorf_codice_crisi_insolvenza_5ott2017.pdf

8. Skuldsaneringslag (2016: 675). Sveriges Riksdag. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skuldsaneringslag-2016675_sfs-2016-675/

9. Schuldhulpverlening – Dutch Debt Mediation Program. URL: https://welcometonijmegen.nl/en/money-and-credits-in-netherlands/debts/

Олександр Олексійович ГОРЛО,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
Київ, Україна

Надія Володимирівна ЗАГРІШЕВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
Київ,Україна

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасне господарське право виступає як ключовий механізм забезпечення правової визначеності, стабільності та передбачуваності в умовах стрімких економічних змін. Воно має бути гнучким та адаптивним до викликів глобалізації, цифровізації та інновацій, забезпечуючи баланс між свободою ринку та необхідним державним контролем. Таким чином, удосконалення господарського права сприяє створенню сприятливого інвестиційного клімату, розвитку підприємництва та економічному зростанню.

Цифровізація економіки суттєво змінює правове регулювання господарських відносин, оскільки традиційні механізми більше не відповідають реаліям сучасного ринку. Як зазначає Вінник О. М. та Шаповалова О. В., господарське право в умовах цифровізації потребує адаптації до нових форм діяльності, таких як електронна комерція, онлайн-банкінг та цифрові платформи, що вимагає створення відповідних правових механізмів регулювання [1].

Важливим аспектом є адаптація господарського права до вимог Європейського Союзу, зокрема в частині регулювання цифрового ринку та захисту конкуренції. Україна, як країна, що прагне до інтеграції з ЄС, повинна імплементувати відповідні норми та стандарти. Зокрема, Закон України "Про електронну комерцію" (675-19) є важливим кроком у цьому напрямку, але потребує подальшого вдосконалення. [2].

Ще одним викликом є регулювання господарських договорів у цифровому середовищі. Традиційні форми укладання угод поступово замінюються електронними договорами, смарт-контрактами та автоматизованими угодами, що вимагає змін у законодавстві. Наприклад, у сфері державних закупівель, як зазначає Волкова Л. О., європейський досвід свідчить про ефективність електронних тендерних систем, які забезпечують прозорість і зменшують корупційні ризики, проте в Україні їх впровадження потребує удосконалення правових норм [3].

Крім того, важливим залишається питання антимонопольного регулювання цифрових ринків. Великі технологічні компанії отримують значний контроль над даними споживачів та алгоритмами розподілу товарів і послуг, що створює загрозу обмеження конкуренції. Українське господарське право має адаптуватися до нових викликів, використовуючи інструменти антимонопольного контролю, подібні до тих, що застосовуються в ЄС та США.

Отже, вирішення проблем цифровізації господарського права вимагає комплексного підходу. Насамперед, необхідно чітко врегулювати статус електронних угод та цифрових платформ, адаптувати механізми господарських договорів до сучасних технологій та забезпечити рівні умови для всіх учасників ринку через ефективне державне регулювання та антимонопольну політику.

Список використаних джерел:

1. Вінник О. М., Шаповалова О. В. Господарське право в умовах цифровізації економіки. НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. URL: *https://dspace.snu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70cd4d93-6d5f-4622-a9df-cae527dd1162/content*
2. Закон України "Про електронну комерцію" : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text
3. Волкова Л. О. Електронні закупівлі: поняття, сутність та європейський досвід в Україні. *Наукові записки Юридичного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*. 2021. № 6. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/22.pdf

УДК 340.134+339.727.22
Богдан Володимирович ДЕРЕВЯНКО,
доктор юридичних наук, професор
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України»,
Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7408-8285

НОРМОПРОЄКТУВАННЯ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬОГО ТА ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Україна фактично вже більш ніж 11 років протистоїть військовій машині країни, територія якої становить близько 1/8 частини суходолу Землі. У таких умовах робота багатьох суб'єктів економіки позитивно відбивається на обсязі ВВП, а фактично не приносить користі економіці через швидке використання або знищення результатів (мова ведеться про продукцію суб'єктів ВПК (у світлі нещодавно прийнятого Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [1] використання терміну «підприємств ВПК» виглядає ностальгією, знущанням або образою). Економіка потребує збільшення випуску як продукції ВПК, так і товарів народного споживання та засобів виробництва для різних галузей і сфер. Сьогодні цьому може сприяти залучення внутрішніх та іноземних інвестицій. Причому в умовах війни внутрішні інвестиції найчастіше носять разовий характер, надаються у вигляді зброї і боєприпасів конкретним військовим підрозділам. Тому саме зовнішні інвестиції можуть бути спрямовані у розвиток виробництва продукції народного споживання та товарів невійськового призначення. У розвиток підтримки іноземних інвесторів мають бути спрямовані зусилля учасників нормопроєктування як першої стадії процесу нормотворення.

Стосовно нормопроєктування положень українського законодавства про підтримку іноземних інвесторів слід навести досвід окремих держав. Так, у багатьох державах світу, зокрема КНР, Республіці Польща, Республіці Казахстан, Республіці Південна Корея та деяких інших успішно зарекомендували себе спеціальні (вільні) економічні зони (СЕЗ), суб'єкти господарювання в яких (резиденти та іноземці) мають певні податкові, митні, інвестиційні, фінансові, організаційні та інші пільги. У КНР кількість СЕЗ досить велика [2, с. 19] і постійно зростає. У Польщі і Казахстані до 20 СЕЗ у кожній досягають високих результатів. У Південній Кореї крім СЕЗ інтенсивно утворюються корпоративні об'єднання за участі інвесторів. Високі показники зростання ВВП у чотирьох названих країнах певною мірою пов'язані і з функціонуванням СЕЗ.

Шляхом проведення нескладних арифметичних операцій можна встановити, що за різними даними із відкритих джерел:

- номінальний ВВП КНР з 1990 по 2024 рік зріс більше ніж у 45 разів (з 390,279 млрд. до 17,66 трлн. дол. США);
- номінальний ВВП Республіки Польща з 1990 по 2024 рік зріс більше ніж у 14 разів (з 64,55 до 915,4 млрд. дол. США);
- номінальний ВВП Республіки Казахстан з 1990 по 2024 рік зріс у 16 разів (з 11,25 до 180 млрд. дол. США);
- номінальний ВВП Республіки Південна Корея з 1990 по 2024 рік зріс у 6,5 разів (з 263,776 млрд. до 1,71 трлн. дол. США).

У той же час номінальний ВВП України з 1990 по 2024 рік зріс трохи більше ніж у 2 рази, а реальний ВВП України за 2023 рік склав лише 52% від реального ВВП України 1991 року.

Враховуючи позитивний досвід діяльності внутрішніх та іноземних суб'єктів господарювання на територіях СЕЗ у багатьох країнах та раніше в Україні, виглядає доречним спрямування процесів нормопроєктування у бік розробки та прийняття оновлених законів, аналогічних Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 року № 2673-XII, який втратив чинність 9 липня 2022 року [3]. На основі цього Закону в Україні було прийнято кілька спеціальних законів і діяли СЕЗ «Азов», «Донецьк», «Закарпаття», «Інтерпорт Ковель», «Курортополіс Трускавець», «Миколаїв», «Порто-франко», «Порт Крим», «Рені», «Славутич», «Яворів», у більшості з яких суб'єкти господарювання досягли високих економічних результатів і сприяли розвитку відповідних територіальних громад та наповненню державного бюджету за рахунок податків від росту виробництва. Також на основі спеціальних законів в Україні діяли території пріоритетного розвитку (ТПР) із спеціальним режимом інвестиційної діяльності: в Автономній Республіці Крим, у Волинській області, у Донецькій області, у Закарпатській області, у Житомирській області, у Луганській області, у Чернігівській області, у м. Харків, у м. Шостка Сумської області, де також були позитивні для місцевих територіальних громад і держави результати. Крім скасованого загального Закону та спеціальних законів про СЕЗ і ТПР Господарський кодекс України містить главу 38 «Іноземні інвестиції», Розділ VIII «Спеціальні режими господарювання», у складі якого міститься глава 39 «Спеціальні (вільні) економічні зони» [4].

Слід вказати, що 10 березня 2025 року групою народних депутатів (О.В. Ковальчуком, Д.Г. Арахамією, Д.О. Гетманцевим та ін. (загалом 9 народними депутатами) було подано до Верховної Ради України проєкт постанови «Про розроблення законодавчої бази для створення преференційних умов діяльності бізнесу країн-партнерів України в рамках Післявоєнного Альянсу», де серед іншого було запропоновано внесення змін до чинного законодавства, зокрема до Господарського кодексу України – з

метою визначення особливого порядку ведення бізнесу іноземними суб'єктами господарської діяльності, що мають постійне місцезнаходження або постійне місце проживання на території країн-партнерів України, включаючи спрощені реєстраційні та дозвільні процедури, із забезпеченням особливих умов для суб'єктів господарської діяльності зі США [5].

Згадування у проєкті постанови ВР України Господарського кодексу України не виглядає як помилка, а виглядає як нагальна потреба. Кодифікація відносин у сфері економіки розпочалася у світі на початку XIX століття і отримала місце в економічно розвинених державах світу. Російська імперія, СРСР мали недорозвинену сировинновидобувну екстенсивну економіку, і можливо тому не кодифікували економічне законодавство.

В сучасній історії людства економічне законодавство було декодифіковане лише в Італії часів Муссоліні і в Україні у 2025 році. Країна-агресор – російська федерація – багато років поспіль настійно радила Україні скасувати Господарський кодекс і одразу це зробила на тимчасово окупованих нею територіях – так званих «днр» та «лнр». Серед країн-колишніх республік СРСР найбільш економічно розвинені – країни Балтії і Казахстан – кодифікували своє економічне законодавство; економічно заможний Азербайджан має наповнення економіки за рахунок видобутку сировини, а решта колишніх республік СРСР переважно є автократіями з екстенсивним розвитком обмеженої економіки та еміграцією трудових ресурсів і з відсутніми відповідними кодексами.

Очевидно, що втрата чинності Господарським кодексом України, яка має відбутися 28 серпня 2025 року, є помилкою у системі нормопроєктування і є помилковим рішенням Верховної Ради України. Наявність пропозицій до Господарського кодексу України у названому вище проєкті постанови Верховної Ради України, рівно як і наявність лише у Господарському кодексі України норм, що містяться у Розділі VIII «Спеціальні режими господарювання», є підтвердженням незамінності Господарського кодексу України [4]. У випадку втрати чинності Господарським кодексом України буде порушено норму підпункту 8 пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України стосовно встановлення виключно законами України порядку утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального [6].

Очевидні помилки, допущені раніше під час нормопроєктування, мають своєчасно виправлятися. Тому пропонуємо у статті 17 «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 року № 4196-IX [1] видалити частину третю зі змістом: «Визнати Господарський кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 18-22, ст. 144) таким, що втратив чинність, з дня введення в дію цього Закону» [1]. Також потрібне повернення законів України, які б надали можливість

утворення у межах певних географічних територій СЕЗ та у межах адміністративно-територіальних одиниць ТПР.

Список використаних джерел:

1. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 9 січня 2025 року № 4196-IX. *Офіційний портал Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text
2. Деревянко Б.В., Грудницька С.М. Державне регулювання функціонування промислово-фінансових груп у сфері підприємницької діяльності: Монографія. За ред. М.К. Галянтича. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2005. 176 с.
3. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13 жовтня 1992 року № 2673-XII (втратив чинність). *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 50. Ст. 676.
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 18-22. Ст. 144.
5. Про розроблення законодавчої бази для створення преференційних умов діяльності бізнесу країн-партнерів України в рамках Післявоєнного Альянсу: проєкт постанови Верховної Ради України від 10 березня 2025 року № 13067. *Офіційний портал Верховної Ради України.* URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/55939
6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

УДК 346.3
Анна Вікторівна ЗАЇКА,
адвокат
ORCID: 0000-0003-0928-3150

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМЕРЦІЙНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА У СФЕРІ СУЧАНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

У контексті глобалізації та динамічних трансформацій світової економіки, розширення меж проведення господарської діяльності, ефективна комунікація між суб'єктами господарської діяльності набуває вирішального значення. Україна, як держава, що активно інтегрується у світову економічну спільноту, стикається з необхідністю удосконалення договірних механізмів, які регулюють взаємовідносини між підприємцями. Особливої актуальності набуває інститут комерційного посередництва, що виступає важливим інструментом оптимізації господарських зв'язків та прискорення обігу товарів і послуг.

Комерційне посередництво забезпечує більш гнучку модель співпраці, що особливо важливо в умовах нестабільності ринків, зростання конкуренції та впровадження нових технологій. Крім цього комерційне посередництво сприяє мінімізації ризиків та забезпеченню правової визначеності у господарських правовідносинах

Водночас, українське законодавство демонструє певну фрагментарність та недостатню уніфікацію норм, що регулюють договір комерційного посередництва. Це обумовлює потребу в глибокому теоретичному аналізі правової природи, змісту та практики застосування таких договорів. Саме тому дослідження договору комерційного посередництва має не лише теоретичну, а й вагому практичну цінність для формування ефективного договірного середовища в Україні та її інтеграції у міжнародну правову спільноту.

Вагомою частиною досліджень щодо правового інституту комерційного посередництва проведена і сформульована у працях вітчизняних науковців: О.А. Беляневича, С.М. Бервенка, О.М. Вінник, О.В. Дзери, А.І. Дрішлюка, Р.В. Колосова, В.В. Луця, А.О. Попова, В.С. Щербини та інших.

На думку Вінник О.М., комерційне посередництво (агентська діяльність) - це різновид господарських правовідносин, що складаються на договірних засадах між агентом (суб'єктом агентської діяльності у сфері господарювання), принципалом і третіми особами щодо представницьких дій агента, котрі здійснюються від імені, під контролем і за рахунок принципала з метою задоволення законних приватних інтересів учасників зазначених відносин (агента, принципала, третіх осіб) та з врахуванням публічних інтересів (дотриманням публічного господарського порядку) [1, с. 478].

А.І. Дрішлюк вважає, що посередництво - це діяльність, яка спрямована на пошук контрагентів, підготовку та укладення; така діяльність здійснюється для досягнення певних економічних і соціальних результатів, а саме - для створення умов взаємодії між виробниками та споживачами продукції [2, с. 85].

У зарубіжних країнах комерційне посередництво розглядається як важливий інститут ринкової економіки. Наприклад, У Німеччині договір комерційного посередництва здебільшого регламентується нормами §84–92c Торгового кодексу (Handelsgesetzbuch, HGB), який приділяє значну увагу правовому статусу торгового агента, його правам, обов'язкам і винагороді. Зокрема, важливим елементом є право агента на компенсацію після припинення договору (Abfindungsanspruch), що покликане захистити його інтереси у разі припинення співпраці. Французьке законодавство, представлено положеннями Комерційного кодексу Франції, також передбачає детальне регулювання агентських договорів (contrat d'agent commercial), включаючи обов'язок добросовісності та принцип рівноваги інтересів сторін. Водночас, Франція вирізняється гнучкістю договірного регулювання, що дозволяє сторонам самостійно деталізувати окремі аспекти співпраці.

У Великій Британії відносини комерційного посередництва не кодифіковані в єдиному нормативному акті, однак широке застосування отримали положення Агентського регламенту 1993 року (Commercial Agents (Council Directive) Regulations 1993), прийнятого на основі Директиви ЄС 86/653/ЕЕС. Особливістю британської моделі є більша свобода сторін у визначенні умов співпраці та вагома роль судової практики.

Правова система США, навпаки, орієнтується на договірну автономію сторін, де відносини комерційного посередництва зазвичай регулюються через загальні принципи договірного права штатів, а також Уніфікований торговий кодекс (Uniform Commercial Code, UCC), з акцентом на практичну ефективність взаємин і мінімальне втручання держави у договірну свободу.

Станом на сьогодні, система нормативно-правових актів, що регулюють комерційне посередництво (агентську діяльність) у сфері господарювання, включає в себе Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про страхування» від 18.11.2021 р., Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р., Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р., Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. та інші нормативно-правові документи.

Відповідно до частини 1 статті 295 Господарського кодексу України [3] комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє.

Тобто законодавець визначає комерційне посередництво, яке рівнозначне поняттю «агентська діяльність», в одному випадку як відносини, в іншому - як діяльність.

Законодавче визначення комерційного представництва (агентська діяльність) у сфері господарювання дає нам змогу виокремити такі характерні ознаки даних відносин:

а) різновид підприємницької діяльності;

б) спеціальний суб'єктний склад, а саме: комерційний агент – суб'єкт господарювання; принципал (суб'єкт, якого представляє комерційний агент)– суб'єкт господарювання, якій комерційний агент надає посередницькі послуги щодо укладення угод або виконання фактичних дій у сфері господарювання відповідно до агентського договору; треті особи - це учасники відносин у сфері господарювання, з якими (щодо яких) комерційний агент укладає договори (виконує фактичні дії) від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок принципала.

в) підставою виникнення агентських відносин – агентський договір – надання комерційному агентові на вчинення відповідних дій; схвалення суб'єктом господарювання, якого представляє комерційний агент, угоди, укладеної в інтересах цього суб'єкта агентом без повноваження на її укладення або з перевищенням наданого йому повноваження.

Важливим для всіх посередницьких правовідносин є те, що право власності на товар не переходить до контрагента за договором. Посередник, завжди діє в інтересах власника. Якщо в договорі передбачено інше - відсутнє посередництво. Замість нього має місце договір купівлі-продажу, постачання та ін. Тобто посередництво відбувається між власником і майбутнім власником.

Таким чином, комерційне посередництво виконує важливу функцію у забезпеченні ефективності господарського обороту, виступаючи каталізатором укладення угод, надаючи інформаційні, організаційні, юридичні та інші послуги, що полегшують взаємодію між суб'єктами господарювання. Подальший розвиток законодавчої бази, а також адаптація вітчизняного досвіду до європейських стандартів є запорукою підвищення правової визначеності та економічної ефективності інституту комерційного посередництва в Україні.

Список використаних джерел:

1. Вінник О. М. (2008) Господарське право : навч. посіб. (2-ге вид., змін. та доп). Київ, Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 766 с.

2. Дрішлюк А. І. (2005) До проблеми визначення агентського договору в сучасному цивільному та господарському законодавстві України. Університетські наукові записки. Вип. № 4(16). С. 82–85.

3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. № 18. Ст. 144.

УДК 346.3+341
Світлана Михайлівна ПОПОВИЧ,
аспірантка кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-4147-1572

ДЕРЖАВНІ КОНТРАКТИ З ПОЛІЦІЄЮ: ПРАКТИКА НАДАННЯ ПЛАТНИХ ПОСЛУГ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА НІМЕЧЧИНІ

У сучасних умовах поліцейські органи багатьох країн стикаються з потребою ефективного використання ресурсів, водночас забезпечуючи високий рівень безпеки. Одним із напрямів вирішення цієї проблеми стало запровадження платних поліцейських послуг, які надаються на підставі державних контрактів або угод з приватними структурами або особами.

В умовах коли Україна прагне стати частиною європейського суспільства викликає інтерес досвід країн, які можуть стати прикладом європейської політичної та економічної стабільності в умовах багатонаціонального та мультикультурного суспільства [1, с. 42-46]. Поліцейські системи Великій Британії та Німеччини є взірцем серед європейських держав.

Надання певних послуг на платній основі у Великій Британії та Німеччині включає супровід вантажів, забезпечення безпеки на приватних заходах і надання інших спеціалізованих послуг для юридичних та фізичних осіб. Така практика регулюється відповідним законодавством і має на меті покращення фінансування поліцейських органів, водночас забезпечуючи належну безпеку для громадськості.

У Великій Британії законодавство передбачає можливість надання поліцією додаткових послуг на комерційній основі. Це закріплено в Police Act 1996 (Section 25), який дозволяє поліцейським службам укладати договори з приватними особами чи компаніями для надання певних послуг [2]. Відповідно до нього, начальник поліції (Chief Constable) може надавати послуги на підставі контракту з фізичними чи юридичними особами. Процес укладання контракту складається з наступних етапів:

подання запиту або ініціація переговорів – зацікавлена особа (фізична або юридична) звертається до відповідної поліцейської служби з запитом про надання конкретної платної послуги. Альтернативно, ініціатива може виходити з боку поліції при наявності потенційної можливості комерційної співпраці;

оцінка доцільності та ризиків – поліція здійснює внутрішній аналіз: чи послуга не суперечить публічним інтересам; чи надання послуги не обмежить ресурсів для виконання основних обов’язків; чи забезпечено дотримання законності, етичних норм та рівного доступу;

погодження з Police and Crime Commissioner (PCC) – згідно з Police Reform and Social Responsibility Act 2011, начальник поліції має погодити значущі або стратегічні контракти з уповноваженим PCC або іншим наглядовим органом;

підготовка умов договору – поліція готує контракт, де визначаються: види послуг; тривалість, вартість та порядок оплати; права й обов'язки сторін; положення про конфіденційність та відповідальність [3];

узгодження юридичним відділом поліції – правова служба перевіряє відповідність контракту чинному законодавству та політикам органу;

підписання договору – начальник поліції (або уповноважена особа) підписує контракт. У деяких випадках може знадобитися додаткове затвердження з боку місцевого органу влади чи урядової структури;

реалізація та моніторинг – поліція забезпечує надання послуг відповідно до умов контракту, з періодичним моніторингом виконання та витрат;

звітність та аудит – інформація про платні послуги має бути доступна для аудиту та включається у звітність перед National Audit Office (NAO).

До основних послуг, що можуть надаватися на комерційній основі відносяться:

супровід великогабаритних і небезпечних вантажів – забезпечення безпеки при перевезенні особливо важливих або небезпечних матеріалів;

охорона приватних заходів – поліція може бути залучена для підтримання порядку на музичних фестивалях, спортивних подіях та інших заходах, організованих приватними компаніями;

спеціалізовані консультаційні послуги – поліцейські підрозділи можуть надавати поради щодо безпеки для бізнесу та органів місцевого самоврядування.

Послуги надаються у відповідності до стандартів прозорості та підзвітності.

Регулювання вартості таких послуг здійснюється відповідно до The National Police Chiefs' Council (NPCC), який встановлює тарифи, щоб забезпечити справедливу оплату та уникнути конфлікту інтересів. Ціни формуються за принципом відшкодування витрат із можливою націнкою, і публікуються у відкритому доступі (наприклад, Charging for Police Services – Home Office Guidance, 2005).

У Німеччині поліція також може укладати контракти на надання певних платних послуг. Основні положення щодо цього регулюються поліцейськими законами федеральних земель (Polizeigesetze der Länder). Вони встановлюють умови, за яких правоохоронні органи можуть надавати послуги приватним особам та підприємствам [4]. Отже у Німеччині поліція діє в межах компетенції федеральних земель, і практика укладання договорів на платні послуги варіюється залежно від законодавства кожної землі.

Наприклад, Polizeigesetz NRW для Північного Рейну-Вестфалії передбачає наступну процедуру укладання договорів на платні послуги:

звернення замовника – фізична або юридична особа подає офіційний запит на отримання поліцейських послуг;

оцінка можливості виконання послуги – поліція аналізує ресурси, безпекову ситуацію та ризики. Враховується, чи не заважає послуга виконанню публічних функцій. Право відмови передбачене § 4a PolG NRW;

розрахунок вартості – відповідно до Verwaltungskostengesetz NRW (VwKostG NRW) розраховується вартість послуги з урахуванням оплати праці, техніки та логістики;

підготовка та узгодження умов договору – визначаються вид послуги, обсяг, відповідальність, умови оплати. Договір перевіряється юридичною службою поліції;

підписання контракту – начальник поліції або уповноважена особа підписує контракт із замовником;

звітність – складається звіт про виконання, фінансову сторону, можливий аудит з боку контролюючих органів (Rechnungshof).

До основних платних послуг поліції в Німеччині відносяться: супровід небезпечних вантажів – наприклад, перевезення вибухових речовин, хімічних матеріалів або великогабаритних конструкцій, що можуть впливати на безпеку руху; охорона масових заходів – у разі проведення великих спортивних подій, концертів чи демонстрацій організатори можуть укласти договір з поліцією для додаткового забезпечення порядку; охорона об'єктів критичної інфраструктури – у виняткових випадках, коли приватна охоронна компанія не може гарантувати належний рівень безпеки, поліція може надавати відповідні послуги.

Законодавство передбачає, що поліція має право надавати такі послуги лише тоді, коли це не перешкоджає виконанню її основних функцій. Слід підкреслити, що вартість послуг визначається відповідно до тарифів, затверджених місцевими органами влади. У деяких випадках послуги можуть надаватися безкоштовно, якщо це пов’язано з охороною суспільного порядку та безпеки. Контракти повинні відповідати принципам прозорості та конкурентності, щоб уникнути необґрунтованої переваги для державних органів перед приватними охоронними компаніями.

Як висновок, можна зазначити, що практика укладення державних контрактів із поліцією на надання платних послуг є поширеною у Великій Британії та Німеччині. Вона дозволяє забезпечити ефективне використання ресурсів правоохоронних органів, але потребує суворого регулювання для уникнення зловживань. Законодавчі механізми в обох країнах забезпечують баланс між інтересами держави, бізнесу та суспільства, сприяючи підвищенню безпеки та прозорості в діяльності поліції.

Список використаних джерел:

1. Ніколенко Л.М. Взаємодія поліції та населення (на прикладі Великої Британії). Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». 2024. Вип. 85 (3). С. 42-46.
2. Police Act 1996. Legislation.gov.uk. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/16/contents
3. Charging for Police Services: Guidance Document (Home Office, 2005). URL: https://www.blpd.gov.uk/shared/attachments.asp?fn=Charging-for-Police-Services.pdf
4. Polizeigesetze der Länder. URL: https://www.saarheim.de/Gesetze_Laender/polg_laender.htm

УДК 346.543
Олег Сергійович СВІТЛИЧНИЙ,
аспірант,
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України»,
Київ, Україна
ORCID: orcid.org/0009-0003-9254-2674

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОРЯДКУ ЛІЦЕНЗУВАННЯ: ПРО УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Ліцензування різних видів господарської діяльності через достатньо жорсткі ліцензійні умови дозволяє провести «вибраковку» тих суб'єктів господарювання, які не спроможні надавати якісні послуги, виготовляти якісну продукцію, виконувати якісні роботи. Загалом ліцензування відносять до адміністративних методів державного управління економікою, тобто до способів впливу держави, коли необхідний суспільству результат досягається шляхом прямого наказу компетентного органу, що підлягає обов'язковому та однозначному виконанню суб'єктами господарювання [1, с. 30].

Загальні правила отримання ліцензії визначено у нормах Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», що виглядає виправданим. Особливості у порядку отримання ліцензії для здійснення окремого виду господарської діяльності можуть міститися у відповідних правилах. Згідно з положеннями статті 10 «Оформлення та подання документів до органу ліцензування» Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» здобувач ліцензії або ліцензіат може подавати документи особисто, поштовим відправленням з описом вкладення або в електронній формі в порядку, визначеному КМУ [2]. Останній варіант став можливим з кінця 2015 року. В умовах поглиблення цифровізації адміністративних послуг така можливість дозволяє здобувачу ліцензії або ліцензіату заощаджувати час і гроші. Загальні правила оформлення документів, зокрема заяви про надання ліцензії, не відрізняються від інших правил діловодства. Паперові варіанти має бути оформлено типографським (комп'ютерним) способом державною мовою, електронні варіанти – згідно із вимогами КМУ до електронних документів. Норми законодавства містять обов'язок щодо підписання – особисто посадовою особою заявника або за допомогою електронного цифрового підпису згідно із Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [3].

Держава встановлює та організовує проведення єдиної політики у сфері ліцензування на всій території України (зрозуміло, що в умовах війни ліцензування видів господарської діяльності на тимчасово окупованих територіях буде відновлено після їх деокупації). Серед принципів такої політики є – забезпечення рівності прав, законних інтересів усіх суб'єктів

господарювання; - захист прав, законних інтересів та здоров'я громадян, захист навколишнього середовища та забезпечення безпеки держави; - встановлення єдиного порядку ліцензування господарської діяльності на території України; - встановлення єдиного переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню [1, с. 138]. Застосування цих принципів можна наочно дослідити під час ліцензування господарської діяльності у сфері охорони здоров'я.

Р.В. Дьомін на прикладі сфери охорони здоров'я висловлює припущення, що участь органів місцевого самоврядування в ліцензуванні підприємств, які працюють (надають послуги) у сфері охорони здоров'я надасть змогу мінімізувати строки отримання відповідних ліцензій та забезпечить більш тісну співпрацю на місцях, а досягнення вищого рівня співпраці між представниками підприємництва та місцевими органами влади – запорука розвитку та якості надання послуг чи реалізації на належну охорону здоров'я суспільства [4, с. 373-374]. Слід безумовно погодитися із другою частиною твердження дослідника. А стосовно мінімізації строків отримання ліцензій слід припустити, що очевидно дослідником малися на увазі строки підготовки суб'єктом господарської діяльності у сфері охорони здоров'я документів, які підтверджують якість послуг і відповідність таких суб'єктів ліцензійним вимогам. З наведеного вище порядку видачі ліцензії зрозуміло, що кінцевий строк розгляду заяви і додатків до неї встановлено нормативно. Тому він не залежить від того який орган державної влади чи місцевого самоврядування залучено до процесу ліцензування. З іншого боку, висока компетентність органу ліцензування дозволить заявнику своєчасно отримати ліцензію і навпаки. Тобто некомпетентний у питаннях ліцензованого виду діяльності орган ліцензування може не виконати нормативну вимогу про строк розгляду заяви про отримання ліцензії. У прикладі із ліцензування діяльності у сфері медицини можливо не зайвою буде участь у цих процесах органів місцевого самоврядування. Проте безпосередню оцінку відповідності заявника ліцензійним умовам повинен надавати спеціалізований підрозділ, сформований із фахівців із медичною освітою, які до того ж мають досвід і відповідної управлінської діяльності. З іншого боку, не менш вірним буде залучення до ліцензування суб'єктів ліцензованого виду господарської діяльності на певному місцевому ринку територіальних підрозділів певного державного органу – міністерства, комітету, служби, комісії, департаменту тощо. В.М. Пашков на прикладі діяльності на фармацевтичному ринку ФРН вказує, що основою допуску фармацевтичної продукції для використання є рішення Європейського агентства з лікарських засобів і Регламент ЄС № 726/2004. Це Агентство відповідає за авторизацію та моніторинг лікарських засобів у ЄС, перевіряє якість і безпечність засобів після отримання від фармацевтичних компаній заявок на єдиний дозвіл на продаж. І після схвалення Агентством ліки можна буде продавати на всій території ЄС та ЄЕС. Ураховуючи широкий спектр

централізованої процедури, більшість лікарських засобів, що продаються в Європі, схвалені Європейським агентством [5, с. 18-19]. Регламент ЄС № 726/2004 встановлює процедури централізованого дозволу та перевірки лікарських засобів у ЄС [6]. В Україні згідно із положеннями неодноразово згадуваної постанови КМУ «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» усі аспекти, пов'язані із виготовленням та реалізацією лікарських засобів, культивуванням окремих рослин, що входять до складу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також різноманітними операціями із донорською кров'ю, ліцензуються Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками (Держлікслужбою) [7]. Участь у процесах ліцензування загальнодержавного спеціалізованого органу, за рангом нижчого за міністерство, дозволяє стверджувати про можливість розгляду заяви і додаткових документів про надання ліцензії і прийняття об'єктивного рішення своєчасно. При цьому названа Держлікслужба не ліцензує діяльність із медичної практики, а лише фармацевтичну діяльність. А участь у ліцензуванні представників органів місцевого самоврядування за умови їх фахової компетентності повинен сприяти подоланню проблем не лише загальнодержавного, а й місцевого рівня.

Список використаних джерел:

7. Господарське право: Навч. посібник у схемах і таблицях. За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Шелухіна М.Л. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 616 с.

8. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 23. Ст. 158.

9. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 23. Ст. 158.

10. Дьомін Р.В. Участь органів місцевого самоврядування в ліцензуванні індивідуальної підприємницької діяльності у сфері охорони здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 1. С. 369–376.

11. Пашков В. Фармацевтичне право Німеччини: монографія / Віталій Пашков. Харків: Право, 2024. 328 с.

12. Regulation (EC) № 726/2004 of European Parliament and of the Council of 31 March 2004 laying down Community procedures for the authorisation and supervision of medicinal products for human and veterinary use and establishing a European Medicines Agency (Text with EEA relevance). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/726/oj/eng

13. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України:

постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 року № 609. *Офіційний портал Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609-2015-%D0%BF#Text

УДК 346.62(477)
Олександр Вікторович ТУБАНЬ,
аспірант,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України,
Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-0032-5246

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ КРИПТОВАЛЮТИ ТА РОЗВИТКУ ОПЕРАЦІЙ ІЗ НЕЮ

Протягом кількох попередніх десятиліть серед інновацій, які активно впроваджуються в економічну та фінансову сфери діяльності людства особливий інтерес викликають криптовалюти як новий інструмент для здійснення міжнародних фінансових операцій, зменшення фінансових бар'єрів і забезпечення фінансової стабільності. Науковці, державні економічні інституції, бізнес-структури та окремі зацікавлені особи приділяють велике значення вивченню способу та особливостей функціонування криптовалют, їх впливу на міжнародні фінансові ринки і глобальну економіку в цілому. В основному криптовалюти розглядаються як спосіб зменшити контроль централізованих органів влади над валютними та фінансовими операціями, як життєздатна альтернатива, яка потенційно може змінити глобальний фінансовий ландшафт.

Криптовалюти є особливим видом електронних (або цифрових) грошей, які мають власну децентралізовану платіжну систему та функціонують зазвичай на основі технології блокчейну. Під час переказу криптовалюти між відправником та одержувачем створюється однорангова мережа, яка може не мати посередників (без згоди самих користувачів). Саме тому криптовалюти і стали стрімко розвиватися, оскільки ця концепція абсолютно нова для ринку: криптовалютні операції неможливо ні контролювати, ні відслідковувати – вони здійснюються виключно між двома користувачами [1, с. 1003]. Особливістю криптовалюти є її повна децентралізація, що відрізняє її від усіх сучасних класичних валют світу. Наприклад, емісію національної валюти України здійснює НБУ, який залежно від ситуації в економіці може збільшувати чи зменшувати обсяг готівкової маси. Емісія криптовалюти здійснюється на основі комп'ютерної програми за спеціальною формулою, що передбачає постійне зменшення обсягів випуску за геометричною прогресією [2, с. 34-35].

Оскільки випуск криптовалюти відрізняється від традиційних, тому створено нові методи їх випуску (емісії) – майнінг (mining), форжинг (forging) та ICO (Initial Coin Offering). Майнінг криптовалют полягає у створенні нових блоків у блокчейні криптовалютної платіжної системи для підтримки її роботи, за що користувачеві надається винагорода у вигляді цієї

самої криптовалюти. При майнінгу програмою передбачається поступова або стрибкоподібна емісія додаткових одиниць криптовалюти до моменту досягнення певної максимальної їх кількості, також закладеної програмою. Така програма має схожість із «фінансовою пірамідою», але лише в частині того, що емісія здійснюється за формулою, побудованою на основі геометричної прогресії [3, с. 167].

Форжинг також виконується користувачем, але не на основі потужності обчислювальної машини, а враховуючи кількість вже створених ним у блокчейні блоків. Метод ICO, або краудсейл (crowdsale), полягає у швидкій емісії нової криптовалюти та продажу її певному колу інвесторів у деякій кількості. Ринок криптовалют являє собою систему, яка поєднує в одне ціле всі елементи, що забезпечують випуск (емісію) криптовалют та їх обіг за законами попиту та пропозиції між учасниками цього ринку. До системи забезпечення функціонування криптовалют можна віднести біржі, онлайн- та офлайн-обмінники, емітентів та майнерів криптовалют [4, с. 238].

Віртуальна валюта − вид цифрової валюти. Усі віртуальні валюти − цифрові (існують лише в інтернеті), але не всі цифрові валюти − віртуальні. Криптовалюта − різновид віртуальної валюти, створений за допомогою криптографічних методів та математичних обчислень переважно на базі блокчейну. Це і цифрова, і віртуальна валюта, тому що вона існує в інтернеті та створена за допомогою криптографічних алгоритмів. Можна дати просте визначення криптовалюті, – це комп'ютерний код, який створюється за допомогою шифрувальних (криптографічних) методів та математичних обчислень. Шифрування забезпечує анонімність, безпеку та надійність. На відміну від звичайних грошей, криптовалюти не мають фізичної форми та не адмініструються банками чи урядами. Тобто немає центрального органу, який може контролювати курс чи обіг віртуальної валюти. Курс криптовалюти визначається попитом на відкритому ринку [5, с. 4].

Процес отримання криптовалюти є доволі складним, його називають видобутком чи майнінгом. Він здійснюється шляхом вирішення складних математичних завдань або криптографічних головоломок. Майнери, які успішно вирішують завдання, отримують винагороду у вигляді криптовалюти. Під час майнінгу за допомогою спеціального комп'ютерного обладнання з великою обчислювальною потужністю відбувається перевірка та об'єднання транзакцій у блоки.

Криптовалюти мають значний вплив на українську економіку, так само, як і на світову. По-перше, вони можуть мати вплив на фінансову стабільність. Оскільки курси криптовалют можуть значно коливатись, існує ризик для стабільності фінансової системи. По-друге, криптовалюти можуть впливати на інвестиційний клімат, привертаючи інвестиції від місцевих та зарубіжних інвесторів, забезпечуючи нові джерела фінансування для стартапів та інноваційних проєктів. Однак існує також ризик зловживання криптовалютами для фінансування незаконних дій, таких як відмивання

грошей та фінансування тероризму. Регуляторні органи повинні ретельно розглядати ці аспекти та розробляти відповідні політики для забезпечення чесного та безпечного інвестиційного клімату [6, с. 104]. Існують і інші ризики під час майнінгу та здійснення транзакцій із криптовалютою [2].

Крім вищезазначених аспектів, криптовалюти також впливають на фінансові технологічні інновації. Технологія блокчейн, на якій базуються криптовалюти, має потенціал змінити спосіб, яким фінансові установи працюють і взаємодіють одна з одною. Вона може забезпечити більш швидкі, безпечні та ефективні фінансові транзакції без посередництва традиційних фінансових посередників. Крім того, криптовалюти можуть сприяти фінансовій включеності, особливо в країнах з обмеженим доступом до традиційних банківських послуг. Люди можуть мати можливість здійснювати фінансові операції через мобільні пристрої та мережі «Інтернет» за допомогою криптовалют, що дає їм змогу зберігати, відправляти й отримувати гроші в будь-який час та в будь-якому місці [7].

Україна володіє значним потенціалом як один з найбільших центрів криптовалютних операцій у Східній Європі. У 2023 році країна посіла 12-те місце у світовому рейтингу за обсягом прибутку від інвестицій у криптовалютні активи, випередивши країни, такі як Бразилія, Японія та Канада. За даними Міністерства цифрової трансформації України, за минулий рік громадяни України отримали до 850 млн. дол. США на криптовалютному ринку, про що свідчать результати аналізу від Chainalysis [8]. У світі криптовалютою користуються як платіжним інструментом. В Україні, наприклад, за цифрові гроші можна придбати різні товари, пальне, авіаквитки, страховку, розплатитися в аптеці, ресторані, та навіть купити нерухомість. Крім того, оплата криптовалютою доступна в деяких інтернет-магазинах, при оформленні підписки на розважальні, навчальні, інформаційні онлайн-ресурси. Також криптовалюту приймають благодійні організації як донати. Проте найбільш популярним методом використання криптовалюти є інвестування з метою отримання пасивного прибутку. Заробляти на цифровій валюті можна через криптобіржі. На цих майданчиках можна здійснювати купівлю, обмін криптовалюти та зберігати її. Користувач може придбати криптомонети та чекати поки їх курс зросте. Різниця у вартості і буде прибутком. Зважаючи на високу волатильність можна використовувати стратегії інвестування в криптовалюту з різними строками.

Встановлення регуляторних рамок для криптовалют може сприяти створенню законних та стабільних ринків криптовалют та захисту інвесторів. Однак надмірне регулювання загрожує унеможливити інновації та розвиток цього сектору, тому важливо знайти баланс між захистом інтересів учасників ринку та сприянням інноваціям. Для розуміння впливу криптовалют на економіку України необхідно проводити дослідження та аналізувати дані, враховуючи світові тенденції й унікальні особливості національної економіки. Це допоможе розробити ефективні стратегії та політики, які

забезпечать стабільний розвиток цього сектору і сприятимуть економічному зростанню України.

Список використаних джерел:

1. Дученко М.М., Павленко Т.В. Вплив криптовалют на економіку країни. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. № 19. С. 1002–1008. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/150.pdf
2. Деревянко Б.В. Ризики здійснення операцій з криптовалютою (біткойнами) громадян і суб'єктів господарювання України. *Форум права.* 2017. № 3. С. 33–39. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/269
3. Деревянко Б.В. Про порівняння господарської діяльності з видобутком криптовалюти («майнінгом») та здійсненням операцій із нею. *Право України.* 2018. № 5. С. 164–175. URL 2: https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/921
4. Сословський В.Г., Косовський І.О. Ринок криптовалют як система. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. *Наукова періодика України.* 2016. № 2. С. 236–246. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2016_2_24
5. Березіна А. Актив для інвестицій та платіжний інструмент. Що таке криптовалюта. *РБК-Україна.* 2025. С. 2–10. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/aktiv-investitsiy-ta-platizhniy-instrument-1713283148.html
6. Пилипенко О.В., Кришталь Г.О. Вплив криптовалют на українську економіку. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки.* 2023. № 3. С. 103–108. URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/2642/3104
7. Біткоїн, альткоїни, стейблкоїни: все, що потрібно знати про криптовалюту. *Мінфін*. 2022. URL: https://minfin.com.ua/ua/2022/08/18/90717797/
8. Скільки грошей заробили у 2023 році на криптовалюті? *Visit Ukraine.* URL: https://visitukraine.today/uk/blog/3579/how-much-money-did-ukrainians-earn-oncryptocurrencies-in-2023?srsltid=AfmBOoqXsQVbPFvnBU_LDIo1agoRyEa4ANcehQkBHdH-K1-NwyRnUZk#skilki-groseizarobili-u-2023-roci-na-kriptovalyuti

УДК 346.91
Юрій Сергійович ФЕДОРЕНКО,
аспірант кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки
Донецький державний університет внутрішніх справ
Кропивницький, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-2766-3747

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОКРЕМЛЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна істотно вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема на економіку, фінансову стабільність суб'єктів господарювання та реалізацію прав у сфері банкрутства. У цих умовах особливого значення набуває відокремлене провадження у справі про банкрутство - інструмент, що дозволяє забезпечити ефективний розгляд окремих спорів і питань в межах процедури банкрутства.

Відокремлене провадження у справах про банкрутство відіграє ключову роль у забезпеченні законності, захисту прав кредиторів і відновленні платоспроможності боржника [1, с. 35]. В умовах воєнного стану це процесуальне явище набуває особливої актуальності, оскільки виконує стабілізуючу функцію в економічному правопорядку держави.

Зрозуміло, що в сучасний період інститут відокремленого провадження стикається з низкою нових викликів, які вимагають адаптивного правозастосування та законодавчого реагування. Основні аспекти впливу воєнного стану можна згрупувати наступним чином:

1. Фізичні та логістичні перешкоди для учасників провадження. В умовах воєнного конфлікту частина учасників справи - боржники, кредитори, арбітражні керуючі - можуть бути фізично позбавлені можливості брати участь у засіданнях. До цього призводять: евакуація населення з небезпечних регіонів; перебування на тимчасово окупованих територіях; знищення або захоплення виробничої документації; мобілізація працівників підприємства-боржника або арбітражного керуючого. Ці обставини унеможливлюють реалізацію права на захист, що є підставою для зупинення провадження або зміни форми участі (наприклад, шляхом відеоконференції).

2. Дистанційний формат провадження. З метою забезпечення доступу до правосуддя суди все активніше застосовують дистанційні засоби участі - розгляд справ через відеозв'язок, електронний документообіг тощо. Однак ефективність цього механізму обмежується технічними можливостями учасників та суду: проблеми з інтернет-зв'язком у регіонах зруйнованої інфраструктури; відсутність електронного підпису у представників сторін; низький рівень цифрової грамотності деяких учасників.

3. Вплив воєнного стану на строки розгляду. Воєнний стан визнається форс-мажорною обставиною, що може впливати на дотримання процесуальних строків у відокремленому провадженні. У ряді постанов Верховний Суд прямо визнав, що воєнний стан є обставиною непереборної сили, яка може об'єктивно перешкоджати виконанню процесуальних обов'язків [2]. Така кваліфікація дозволяє судам: поновлювати строк на подання апеляційної чи касаційної скарги; не вважати поважну причину неявки у судове засідання порушенням; переносити розгляд справ у разі обмеженого зв'язку або доступу до інтернету. Судова практика зазвичай проявляє гнучкість, подовжуючи строки для подачі доказів, заяв, скарг, з урахуванням об'єктивних обставин. Однак це не має порушувати принципу розумності строків судового розгляду, тому суди мають балансувати між забезпеченням прав сторін і ефективністю процедури банкрутства.

4. Обмеження реалізації заходів щодо забезпечення вимог кредиторів. У мирний час відокремлене провадження часто слугує інструментом оскарження дій боржника або арбітражного керуючого, визнання недійсності правочинів, повернення майна в ліквідаційну масу. В умовах війни реалізація таких рішень ускладнюється: реєстри речових прав або державні органи не функціонують у певних регіонах; фізичне повернення майна або виконання рішення є неможливим (наприклад, майно знищене або на окупованій території); труднощі з виконавчим провадженням через недоступність ДВС.

5. Захист критичної інфраструктури та пріоритетність обороноздатності. У воєнних умовах держава захищає підприємства, які мають стратегічне або оборонне значення. У межах відокремленого провадження суд може враховувати: включення підприємства до переліку критичної інфраструктури; виробництво підприємством товарів військового або гуманітарного призначення; залучення підприємства до виконання державного оборонного замовлення. Ці обставини можуть обмежити можливість стягнення майна, визнання правочинів недійсними або продаж активів.

6. Спори щодо відшкодування збитків, завданих війною. Відокремлене провадження також охоплює спори про відшкодування шкоди, зокрема: визнання кредиторських вимог, що виникли внаслідок руйнування майна боржника; вимоги боржника до третіх осіб (зокрема, страхових компаній) про компенсацію за знищене або викрадене майно; подання заяв до держави про відшкодування шкоди згідно з міжнародними та національними механізмами. Ці категорії спорів ще не мають усталеної практики і потребують спеціального регулювання.

7. Загроза зловживань у спрощеному середовищі. Воєнний стан сприяє збільшенню кількості неплатоспроможних підприємств і водночас створює можливості для зловживань - виведення активів, фіктивного банкрутства, подання недобросовісних вимог. У зв'язку з цим у межах відокремленого провадження важливо забезпечити: ретельну перевірку обставин укладення

правочинів; встановлення зв’язків між учасниками (аффілійованість, залежність); контроль за справжністю поданих документів.

Аналіз правозастосовної практики свідчить, що воєнний стан суттєво модифікує порядок і зміст відокремленого провадження. З одного боку, зростає кількість спорів, пов’язаних із відновленням майнових активів, визнанням недійсності правочинів, стягненням дебіторської заборгованості та визнанням вимог кредиторів. З іншого - виникають об'єктивні труднощі, які перешкоджають ефективному здійсненню таких проваджень: недоступність судів, зруйнована інфраструктура, відсутність учасників, ризики зловживань тощо.

Судова практика у справах про банкрутство в умовах війни вже починає формувати нові підходи, зокрема: зважене ставлення до строків - суди враховують об'єктивні причини пропуску процесуальних строків; гнучкість у проведенні слухань - широке застосування відеоконференцій [3, с. 338-341]; баланс між правами кредиторів і збереженням життєздатних підприємств. Наприклад, Господарський суд Рівненської області в ухвалі по справі № 918/171/21 від 15.08.2023 року розглянув питання про можливість стягнення дебіторської заборгованості з боржника в умовах воєнного стану. Суд зазначив, що навіть в умовах воєнного стану конституційні права на судовий захист не можуть бути обмежені, і розгляд справи може відбуватися за відсутності кредитора, якщо є об'єктивні причини для його неявки [4, с. 338-341].

Крім того, слід підкреслити, що у контексті повномасштабної збройної агресії проти України Верховний Суд сформував важливі підходи до застосування норм права в умовах воєнного стану, які прямо впливають на здійснення відокремленого провадження у справах про банкрутство. В умовах значного обмеження доступу до правосуддя, мобілізації учасників процесу, руйнування інфраструктури, тимчасової окупації окремих територій суд визнає потребу в адаптації процесуальних норм.

Таким чином, подальший розвиток інституту відокремленого провадження в умовах воєнного стану повинен поєднувати правову гнучкість із гарантіями справедливого судового розгляду. Це дозволить зберегти ефективність інституту банкрутства як інструменту оздоровлення економіки навіть в умовах глибокої соціально-економічної кризи, спричиненої збройною агресією.

Список використаних джерел:

1. Антощук С. І. Щодо поняття та правової природи відокремленого провадження у процедурі банкрутства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 54. Т. 2. С. 34-38.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі№ 904/5328/21 від 22 червня 2022 року. *Verdictum*. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/105100746

3. Ніколенко Л.М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду. Науковий Вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. №71. С.338-341.

4. Ухвала Господарського суду Рівненської області по справі № 918/171/21 від 15.08.2023 року. *Opendatabot*. URL: https://opendatabot.ua/court/112895154-1b73ad3c7da4f1f6ea43e038794ae847?utm_source=chatgpt.com

1.5. трудове право; право соціального забезпечення

УДК 349.2/.3:347.7:622.323
Олег Олександрович ГАЙДУЧОК,
адвокат, викладач циклової комісії права
Коледж ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»,
Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-0226-6434

ОХОРОНА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ НАФТОПРОДУКТАМИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Робота на автозаправних станціях безумовно є небезпечною для життя та здоров'я персоналу, адже вона має високий ризик виникнення пожеж, вибухів та інших аварійних і небезпечних ситуацій. Підприємства, що здійснюють діяльність з продажу нафтопродуктів, включаючи автозаправні станції (АЗС), належать до об'єктів підвищеної небезпеки, що зумовлює потребу в особливій увазі до питань охорони праці на таких об'єктах. Ефективне правове регулювання в цій сфері є критично важливим для створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням та мінімізації техногенних ризиків, що відповідає державній політиці з цього питання [2].

А в умовах воєнного стану в Україні питання захисту та охорони праці на об'єктах критичної інфраструктури, до яких можуть належати і підприємства торгівлі нафтопродуктами, є особливо нагальними. Забезпечення належного рівня безпеки праці на АЗС в умовах підвищених ризиків, пов'язаних з воєнними діями є критично важливим не тільки для їх робітників, а й для населення, що може постраждати від спричинених порушень безпеки діяльності таких об'єктах в кризових умовах [4,5].

Одним із ключових аспектів правового регулювання безпеки охорони праці на АЗС є ліцензування діяльності АЗС. Відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального», провадження господарської діяльності з роздрібної торгівлі пальним на АЗС підлягає ліцензуванню [2, п. 22 ч. 2 ст. 41]. Норми цього Закону, зокрема, встановлюють вимогу щодо наявності у суб'єкта господарювання для отримання ліцензії на роздрібну торгівлю пальним документів, які підтверджують забезпечення безпечних умов праці - дозволу на виконання робіт підвищеної небезпеки та експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки або декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з питань охорони праці [2, п. 6 ч. 5 ст. 43].

Важливим елементом системи охорони праці на підприємствах з торгівлі нафтопродуктами є навчання персоналу. Згідно чинних нормативних вимог до роботи на автозаправних станціях допускаються лише особи, які пройшли навчання за програмою пожежно-технічного мінімуму і мають про це відповідне посвідчення [7, п. 10.1.]. Крім цього працівники АЗС повинні проходити обов'язкові інструктажі та навчання з питань охорони праці та електробезпеки [8]. Особлива увага приділяється актуальності знань щодо запобігання пожежам, забезпечення безпеки людей, зниження можливих майнових втрат і зменшення негативних екологічних наслідків у разі їх виникнення, створення умов для успішного гасіння пожеж [7].

Правове регулювання також охоплює питання соціального захисту працівників АЗС, адже вони зайняті на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці [1]. Оператори АЗС мають право на пільги та компенсації, передбачені законодавством, зокрема на додаткову щорічну відпустку тривалістю до чотирьох календарних днів [6], безоплатне забезпечення спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту [9], а також на обов'язкові медичні огляди відповідно до ст. 169 Кодексу законів про працю України [1] та статті 17 Закону України "Про охорону праці" [2].

Проте, незважаючи на наявність значної кількості нормативно-правових актів що регулюють діяльність у сфері нафтопродуктів, в тому числі вимоги щодо безпеки праці на таких об'єктах, існує потреба у їх подальшому вдосконаленні та гармонізації з європейськими стандартами. Зокрема, зважаючи на вагоме значення дотримання нормативних вимог щодо навчання та інструктування персоналу автозаправних станцій з питань охорони праці та пожежної безпеки, перспективним є дослідження можливостей застосування цифрових технологій для підвищення прозорості та верифікації виконання роботодавцями обов'язку щодо щорічного спеціального навчання працівників. За аналогією з функціоналом онлайн-перевірки чинності бланків нотаріальних документів, що реалізовано Міністерством юстиції України, актуальним та доцільним є розгляд запровадження подібного механізму для верифікації документів, що підтверджують проходження працівниками АЗС навчання з питань охорони праці відповідно до чинних нормативно-правових актів. Зазначена система могла б функціонувати, зокрема, шляхом внесення відомостей про проходження працівниками відповідного навчання та виданих документів, з присвоєнням кожному документу унікального ідентифікатора. Це дозволило б здійснювати оперативну онлайн-перевірку актуальності періодичного навчання працівників АЗС уповноваженими органами контролю, роботодавцями та самими працівниками. Не менш актуальним є розробка та впровадження окремого нормативного акту що регламентує чіткий розмір доплати за несприятливі умови праці працівникам АЗС, на зразок існуючим аналогічним нормативним актам в інших галузях, а не залишення питання

доплат на рішення та змогу роботодавця впровадити їх [10], посилення контролю за дотриманням вимог законодавства, підвищення відповідальності роботодавців за створення безпечних умов праці та належний соціальний захист працівників, що відповідає Директиві Ради ЄС про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі [11].

Таким чином, правові аспекти охорони праці на підприємствах з торгівлі нафтопродуктами є багатогранними та охоплюють питання ліцензування, навчання персоналу, забезпечення безпечних умов праці та належного соціального захисту працівників. Подальше удосконалення правового регулювання в цій сфері є важливим для забезпечення життя та здоров'я працівників та мінімізації техногенних ризиків.

Список використаних джерел:

Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://www.google.com/search?q=https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08%23Text

1. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text
2. Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» від 18.06.2024 № 3817-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3817-20#Text
3. Про критичну інфраструктуру. Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text
4. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
5. Списки виробництв, робіт, цехів, професій і посад, зайнятість працівників в яких дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами праці та за особливий характер праці Постанова КМУ
6. Правила пожежної безпеки в Україні. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 № 1417. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15#Text
7. Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (НПАОП 0.00-4.12-05). Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці 26.01.2005 № 15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05%23Text#Text
8. Про затвердження Мінімальних вимог безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці. Наказ Мінсоцполітики України; від 29.11.2018 № 1804. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1494-18#Text

9. Про доплати за несприятливі умови праці робітникам,спеціалістам і службовцям закладів охорони здоров'я України. Наказ МОЗ України від 18.08.1994 № 137. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-94#Text

10. Про впровадження заходів щодо заохочення поліпшення безпеки та гігієни праці працівників на роботі. Директива 89/391/ЄЕС Ради від 12 червня 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b23#Text

11. Охорона праці в нафтогазовій галузі : навч. посібник / Ю. М. Герасименко [та ін.] ; ред. Г. М. Лисяний; Івано-Франківський нац. техн. ун-т нафти і газу, Міжнародний наук.-техн. ун-т. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2015. 304 с.

УДК: 349.2:342.72-055.2:364-055.2(4+477)
Владислав Іванович ТЕРЕМЕЦЬКИЙ,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права
Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України
Київ, Україна
ORCID: orcid.org/0000-0002-2667-5167

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ЖІНОК З ДІТЬМИ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

Як відомо, правове регулювання праці жінок, з огляду на його специфічні ознаки, становить окремий правовий інститут, який поєднує трудові та гендерні норми, а також перебуває у взаємозв'язку з економічною та політичною ситуацією в державі. Створення належних умов праці для жінок у період вагітності та після народження дитини залежить, зокрема, від таких факторів, як стан здоров'я, кількість і вік дітей [1, с. 31]. Тому забезпечення трудових прав жінок, які мають дітей, є однією з ключових складових державної соціальної політики, спрямованої на охорону материнства, підтримку демографічного розвитку та забезпечення гендерної рівності. Особливої актуальності це питання набуває в умовах трансформації трудових правовідносин, зростання частки жінок у сфері зайнятості та викликів, пов'язаних із воєнним станом в Україні.

З огляду на міжнародні зобов'язання держави у сфері захисту прав жінок і дітей, важливим завданням є аналіз наявного механізму забезпечення трудових прав працюючих матерів, оцінка його відповідності міжнародним стандартам, а також формування пропозицій щодо адаптації національного законодавства з урахуванням кращих практик держав Європейського Союзу.

Аналітичні дослідження підтверджують істотний вплив працевлаштування на рівень народжуваності серед жінок. Згідно з даними Eurostat, у країнах Європейського Союзу спостерігається негативна кореляція між рівнем зайнятості жінок і рівнем народжуваності, особливо після народження другої дитини [2]. За статистикою, понад 40 % жінок у країнах ЄС зазначають, що поява дітей негативно вплинула на їх кар'єру.

Дослідження Європейського інституту з питань гендерної рівності (EIGE) вказує, що у 2023 році рівень зайнятості жінок з принаймні однією дитиною віком до 6 років був на 10,5 відсоткових пунктів нижчим, ніж у жінок без дітей [3]. Крім того, після народження другої дитини 47 % жінок зменшують кількість робочих годин, а після третьої – до 70 % залишають роботу. OECD Family Database наводить аналогічні дані за 2023 рік, наголошуючи на тому, що сімейна політика без ефективних інструментів реінтеграції жінок до праці після декретної відпустки істотно знижує народжуваність [4].

У цьому контексті дослідники (зокрема, Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (UN Women), а також Міжнародна організація праці (ILO) виокремлюють низку чинників, здатних

підвищити рівень економічної активності жінок та створити умови для поєднання професійної реалізації з виконанням сімейних обов'язків, зокрема:

– доступність та розвинена інфраструктура закладів дошкільної освіти, у тому числі ясел для дітей віком від 1 до 3 років;

– запровадження гнучких форм організації праці, включаючи дистанційну роботу, гнучкий графік, скорочений робочий день;

– обмеження тривалості відпустки по догляду за дитиною до 1,5 року за умови створення належних умов для повернення жінки до професійної діяльності;

– підтримка жінок у здобутті високооплачуваних і конкурентних професій, особливо у сфері ІТ, управління, науки;

– консультаційна допомога жінкам, які повертаються до роботи після декретної відпустки;

– фінансова та менторська підтримка жінок-підприємиць [5].

Аналіз забезпечення трудових прав жінок з дітьми в Україні доцільно здійснювати у порівнянні з іншими європейськими державами. Так, в Україні передбачена відпустка по догляду за дитиною до трьох років, що є тривалішою за середньоєвропейські показники. Проте відсутність достатньої кількості ясел, садків та інших дитячих закладів, гнучких форм працевлаштування, фінансових механізмів підтримки та належного доступу до медичних послуг унеможливлює ефективну реалізацію трудових прав матерів.

Для порівняння, у Швеції батьки можуть розділити 480 днів оплачуваної відпустки; у Франції держава надає значні податкові пільги та забезпечує майже повне охоплення дітей дошкільною освітою з 3-річного віку. У Німеччині існує механізм «Elterngeld», що компенсує втрачені доходи. В Нідерландах реалізуються програми реінтеграції та гнучкого працевлаштування, орієнтовані на батьків після відпустки по догляду за дитиною.

Під час воєнного стану в Україні виникли додаткові виклики до забезпечення трудових прав жінок з дітьми. Зокрема, ст. 176 КЗпП України забороняє залучення вагітних жінок і жінок з дітьми до трьох років до нічних, надурочних робіт, роботи у вихідні дні та направлення у відрядження. Натомість, згідно зі ст. 8 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [6], під час дії воєнного стану така заборона поширюється лише на жінок із дітьми до одного року – і лише за відсутності їх згоди. Подібне розмежування породжує правову невизначеність, оскільки створює прогалину щодо захисту жінок із дітьми віком від одного до трьох років. Така непослідовність законодавства не сприяє ефективному правозастосуванню та потребує уточнення шляхом внесення змін до ч. 1 ст. 8 згаданого Закону.

Серед інших викликів слід виділити: пошкодження об'єктів освітньої інфраструктури або їх використання для потреб армії, зростання рівня тривожності серед матерів, обмеження мобільності, порушення логістичних і транспортних ланцюгів, що ускладнює доступ до роботи або медичних закладів.

З іншого боку, саме воєнний період дав поштовх розвитку дистанційних форм зайнятості, самозайнятості, онлайн-підприємництва та неформальної зайнятості, особливо серед жінок, які опинилися у нових умовах вимушеного переміщення. Дослідження соціологічних інституцій засвідчують, що жінки – внутрішньо

переміщені особи частіше ініціюють відкриття малого бізнесу, ніж чоловіки, в умовах браку традиційних робочих місць.

На міжнародному рівні Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація праці та Європейська комісія підкреслюють важливість реалізації політики work-life balance. У 2019 році Європейський Союз ухвалив Директиву 2019/1158 [7], яка передбачає нові права для працюючих батьків, включно з оплачуваною відпусткою для батька, гнучкими умовами роботи, а також гарантіями проти дискримінації за сімейними обставинами. Україна як країна-кандидат має враховувати ці вимоги у національному законодавстві.

Висновок. Забезпечення трудових прав жінок у період вагітності, народження дитини та післяпологової адаптації є надзвичайно важливим для сталого демографічного розвитку, зміцнення соціального добробуту та реалізації принципу гендерної рівності. Аналіз європейських моделей дає змогу виокремити низку ефективних механізмів, що можуть бути адаптовані в Україні: гнучкі форми праці, розвиток інфраструктури для дітей, стимулювання участі чоловіків у батьківстві, підтримка жіночого підприємництва тощо.

У післявоєнний період зазначені підходи можуть стати підґрунтям для формування нової стратегії державної політики у сфері трудових прав матерів, а також сприяти гармонізації національного законодавства з європейськими та міжнародними стандартами у сфері праці, охорони здоров'я та соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Тісецька А. А. Правове регулювання праці жінок за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2019. 232 с.

2. Behrman J, Gonalons-Pons P. Womens employment and fertility in a global perspective (1960-2015). Demogr Res. 2020 Jul-Dec;43:707-744. URL: https://doi.org/10.4054/demres.2020.43.25.

3. European Institute for Gender Equality (EIGE). Gender Equality Index 2023: Work-life balance. 2023. URL: https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2023-work-life-balance (дата звернення: 02.05.2025).

4. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). LMF1.2. Maternal employment rates. OECD Family Database. 2023. URL: https://www.oecd.org/els/family/LMF1_2_Maternal_Employment.pdf (дата звернення: 02.05.2025).

5. Лебідь М. Економічна активність жінок vs підвищення народжуваності: як досягти балансу. Аналітичний центр Vox Ukraine. 2024. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3889366-ekonomicna-aktivnist-zinok-vs-pidvisenna-narodzuvanosti-ak-dosagti-balansu.html

6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

7. Directive (EU) 2019/1158 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU. Official Journal of the European Union. 2019. L 188. P. 79–93. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1158

1.6. земельне право, аграрне право, екологічне право, природоресурсне право

УДК 342.9
Yuliia VOLKOVA,
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Law
Kyiv University of Market Relations
Researcher (Honorary Associate) at the University of Liverpool (UK)
ORCID: 0000-0002-2799-3933

ON THE ISSUE OF ENSURING THE HUMAN RIGHT TO HEALTHY LIFE: PRACTICE OF THE ECtHR

At the present stage of humankind, the question of understanding a person as part of an ecosystem is increasingly being raised. Modern challenges and processes of globalization require the creation of a new social consciousness and significant changes to the politics and economy of the world community. However, the realization of such aspirations is impossible without respect for environmental human rights. As of today, environmental rights remain a focus of attention in the developed countries of the world. This area of human rights protection is enshrined in national constitutions, but the right to a safe environment is not specified at all in any international act. The real observance of environmental human rights and the existence of effective mechanisms for their protection are indicators of how the development of the state meets the modern needs of society.

The practice of the ECtHR is based on the following conclusions:

1. The State has a positive obligation to regulate and control environmental problems that violate the rights provided for in the Convention.
2. Protection of the environment (environmental rights) may become a legitimate goal of limiting other interests (Article 8 and Article 1, Paragraph 1) (balance of individual and public interests).
3. The state has a duty to ensure open access to information on serious risks to the environment and people, ensuring public participation in decision-making and access to legal remedies.

In 2002, the Meeting of the Parties to the Aarhus Convention established the Committee for Compliance with the Aarhus Convention, consisting of nine members. The independence of the activities of the Committee is guaranteed by the fact that its members act in a personal capacity and are not official representatives of governments. One of its main tasks is to consider compliance with the provisions of the Aarhus Convention and make recommendations to countries. The Committee may conclude that a state is complying with the provisions of the Convention, has not complied with the provisions of the Convention in a particular case (situation), or is not complying with the provisions of the Convention at all.

The Committee then prepares recommendations, which may even apply in a case where a country is recognized as complying with the provisions of the Convention.

Such recommendations are considered by the Meeting of the Parties, which may take one of the following decisions:

1) Provide the state with recommendations.

2) Oblige the State to provide the committee with a strategy for compliance with the Convention and a report on the implementation of such a strategy.

3) Adopt a declaration of non-compliance.

4) Issue a warning.

5) Suspend the rights and privileges of the country as a result of the suspension of the Convention.

6) Adopt other non-confrontational, non-judicial, and advisory measures that may be appropriate.

The democratic nature of this mechanism lies in the fact that even representatives of the public have equal rights with representatives of state governments in the procedure of consideration where the committee can initiate a case – the right to provide evidence and explanations, to have access to committee meetings and draft decisions of the committee, and to participate in the Meeting of the Parties and monitor the implementation of its decisions. Members of the public may initiate cases of violation of the Convention by the country of which they are citizens (or in which a public organization is registered) or by another country party to the Aarhus Convention.

Only twice since the Committee's founding has it applied radical measures such as issuing a warning, in relation to Ukraine and Turkmenistan. It should, however, be noted that the Aarhus Convention specifies that appeal procedures should not be associated with exorbitantly high costs. States that are party to the Convention should facilitate the establishment of appropriate assistance mechanisms to remove or mitigate financial or other obstacles to access to justice. Therefore, although the Committee's practice is quite small, it is valuable that it touches on issues of financial obstacles to access to justice. In particular, the most interesting cases related to the financial costs of the parties have been cases against Spain (ACCC/C/2009/36, ECE/MP. PP/C.1/2010/4/Add.2, ACCS/2008/24, ECE/MP. PP/C.1/2009/8/Add.1) and the United Kingdom (ACC/C/2008/23, ECE/MP. PP/C.1/2010/6/Add.1, SSS/S/2008/27; ECE/MP. PP/C.1/ 2010/6/Add. 2, ACC/S/2008/33; ECE/MP. PP/C.1/2010/6/Add. 3, ACC/S/2008/33; ECE/MP. PP/C.1/2010/6/Add. 3).

УДК 349.42
Галина Ігорівна ГРЕЩУК,
доктор економічних наук, професор
професор кафедри права
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького,
Львів, Україна

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН НА ЗЕМЕЛЬНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Земельний ринок України є одним із ключових елементів національної економіки, а орендні відносини виступають його основною складовою. У контексті земельної реформи, що розпочалася в Україні у 2020 році, питання вдосконалення правового регулювання оренди земельних ділянок набуває особливої актуальності. Метою мого виступу є аналіз чинного законодавства у сфері орендних відносин, визначення його недоліків та пропозиція шляхів їх усунення на основі наукових досліджень і практичного досвіду.

Передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування згідно з їх повноваженнями, визначеними ст. 122 ЗКУ, чи договору купівлі-продажу права оренди земельної ділянки (у разі продажу права оренди) шляхом укладення договору оренди земельної ділянки чи договору купівлі-продажу права оренди земельної ділянки (ч. 1 ст. 124 ЗКУ) [1].

Однак, саме Законом регулюються відносини, що виникають між власником земельної ділянки та іншими особами у зв’язку із передачею її у користування та володіння, в тому числі конкретизовано особливості та порядок укладення договору оренди землі, його істотні умови, основні права та обов’язки сторін, порядок зміни, припинення та поновлення такого договору . Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 31 Закону, договір оренди землі припиняється в разі закінчення строку, на який його було укладено [2].

Чинне законодавство України, зокрема Земельний кодекс України [1], Закон України "Про оренду землі" [2] та низка підзаконних актів, закладає основи правового регулювання орендних відносин.

Незважаючи на законодавчі зміни останніх років, існує низка проблем, які ускладнюють ефективне функціонування ринку оренди землі.

Скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель у 2021 році створило нові виклики для регулювання орендних відносин. Зокрема, зросла конкуренція між орендарями за якісні земельні ділянки, що іноді супроводжується порушеннями прав власників землі.

Так, Гладкова Є.О. зазначає, що недостатній рівень державного контролю за виконанням вимог щодо реєстрації договорів оренди та їх змісту

сприяє поширенню неформальних угод. Це, на думку дослідниці, підриває довіру до ринку землі та створює ризики для обох сторін договору. Науковиця також підкреслює необхідність розробки ефективного механізму моніторингу та запровадження дієвих санкцій за порушення законодавства [3, с. 75].

Ще однією суттєвою проблемою є непрозорість процедур укладення договорів оренди, яка негативно впливає на ефективність правового регулювання у цій сфері. Незважаючи на те, що чинне законодавство передбачає обов'язковість письмової форми договору оренди та його державну реєстрацію, на практиці відсутність чітко визначених механізмів контролю за виконанням цих вимог створює сприятливі умови для зловживань. Зокрема, недостатній рівень моніторингу з боку відповідних органів державної влади та відсутність ефективної системи санкцій за недотримання встановлених норм сприяють укладенню неофіційних або неповноцінних договорів. Це, у свою чергу, призводить до порушення прав сторін, зниження рівня правової визначеності та створення умов для корупційних дій.

Мартинюк М. у своїх працях звертає увагу на проблему непрозорості укладення договорів оренди. Він стверджує, що відсутність чіткої деталізації умов у договорах, зокрема щодо обсягів дозволеної діяльності та зобов'язань сторін, є однією з основних причин конфліктів між орендодавцями та орендарями. Науковець пропонує вдосконалити законодавство шляхом запровадження типових договорів оренди, які б містили чіткі положення про права та обов'язки сторін. Це, за його словами, сприятиме зменшенню кількості спорів та підвищенню ефективності управління земельними ресурсами [4,].

Проблематика визначення розміру орендної плати на земельному ринку є однією з ключових перешкод для його ефективного функціонування. Відсутність законодавчо закріплених чітких критеріїв для встановлення мінімальної та максимальної вартості оренди створює умови для значної регіональної диференціації цін. Така ситуація ускладнює формування прозорого ринкового середовища, оскільки орендодавці та орендарі змушені орієнтуватися на суб'єктивні фактори, які часто не враховують реальну вартість землі, її продуктивність чи ринковий попит.

Гунько Л., аналізуючи проблему розміру орендної плати на земельному ринку України, зазначає, що відсутність єдиних критеріїв для визначення вартості оренди спричиняє значну регіональну нерівність та знижує прозорість ринку. Науковець пропонує впровадити методику оцінки вартості оренди, яка б враховувала продуктивність земель, кліматичні умови та економічний потенціал регіонів. Це дозволить створити більш справедливе ринкове середовище та сприятиме рівномірному економічному розвитку країни [5, с. 110].

Науковці також сходяться на думці, що вдосконалення правового регулювання повинно базуватися на принципах сталого розвитку, економічної ефективності та соціальної справедливості.

На основі аналізу чинного законодавства та наукових досліджень можна запропонувати деякі напрями вдосконалення правового регулювання орендних відносин на земельному ринку України. Запровадження єдиного електронного реєстру договорів оренди земель дозволить забезпечити прозорість орендних відносин, мінімізувати ризики подвійної реєстрації договорів та полегшити доступ до інформації для всіх зацікавлених сторін. Також необхідно розробити методику розрахунку мінімальної та максимальної вартості оренди залежно від цільового призначення землі, її якості та місцезнаходження. Запровадження стимулів для укладення довгострокових договорів (наприклад, податкових пільг) сприятиме раціональному використанню земельних ресурсів і залученню інвестицій. Варто передбачити жорсткіші санкції за порушення умов договору з боку орендарів, а також механізми швидкого вирішення спорів через медіацію чи арбітраж.

Орендні відносини є важливим інструментом ефективного функціонування земельного ринку України. Проте чинне законодавство потребує вдосконалення для забезпечення прозорості, справедливості та ефективності цих відносин. Запровадження єдиного електронного реєстру, удосконалення механізму визначення орендної плати, стимулювання довгострокової оренди та гармонізація з європейськими стандартами є ключовими кроками на шляху до модернізації цієї сфери.

Список використаних джерел:

1. Земельний Кодекс України в редакції від 27.07.2023. Документ № 2768-III; підстава – 3220-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text

2. Про оренду землі: Закон України в редакції від 08.06.2023. Документ № 161-XIV; підстава – 3065-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text

3. Гладкова Є.О. Адміністративно-правове регулювання земельних відносин в Україні: стан та перспективи розвитку. *Європейські перспективи № 6, 2014*. С. 74-80.

4. Мартинюк М. П. Ринок земель сільськогосподарського призначення в Україні: стан та перспективи запровадження Економіка АПК. 2017. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_3_4/

5. Гунько Л. А. Стан та проблеми розвитку ринку оренди земель сільськогосподарського призначення в Україні. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Вип. 2. С. 108-113.

УДК:349.6:341.24
Айсель Рашадівна КАСИМОВА,
студентка юридичного факультету групи КЮ-231
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
Чернігів, Україна

Алла Григорівна БАРАБАШ,
науковий керівник, кандитат юридичних наук,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Чернігів, Україна

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

У сучасному світі питання захисту навколишнього середовища набуло глобального значення, оскільки екологічні проблеми - такі як зміна клімату, забруднення довкілля, виснаження природних ресурсів - виходять за межі національних кордонів і потребують спільних зусиль усіх країн. У цьому контексті міжнародні договори відіграють ключову роль як джерела екологічного права, встановлюючи загальні принципи, цілі та юридичні зобов'язання для держав, спрямовані на забезпечення сталого розвитку та збереження природи для майбутніх поколінь. Вони створюють єдиний правовий простір для координації дій, сприяють міжнародному співробітництву та формують правові механізми контролю й відповідальності у сфері охорони довкілля.

Згідно із Законом України «Про міжнародні договори України», міжнародним договором вважається письмова угода з іноземною державою чи іншим суб'єктом міжнародного права, що регулюється міжнародним правом і може бути викладена в одному або кількох взаємопов'язаних документах незалежно від назви. Ці договори поділяються на двосторонні (укладені між двома державами або суб'єктами) та багатосторонні (участь у яких беруть багато сторін)[1]. Як визначають Кметь Т. О. та Антонюк О. О., «загалом міжнародні договори утворюють особливу групу джерел європейського права. У міжнародних договорах закріплюються зобов'язання Європейських Співтовариств, Європейського Союзу та їх держав- членів на міжнародній арені. Європейське співтовариство займає все більш активну позицію в процесі формування міжнародного екологічного права, беручи участь у міжнародних конференціях і переговорах, підписуючи міжнародно- правові акти та співпрацює з різними міжнародними організаціями, що займаються питаннями навколишнього середовища» [2, с 4].

Система міжнародних договорів у сфері охорони довкілля характеризується наявністю трьох основних рівнів: глобального,

регіонального та двостороннього. Така класифікація дозволяє ефективно структурувати міжнародно-правові механізми співпраці залежно від географічного охоплення, характеру екологічних проблем і кола учасників.

Перший рівень становлять глобальні угоди, які мають універсальний характер і відкриті для приєднання будь-якої держави світу. Вони охоплюють найважливіші питання збереження довкілля на планетарному рівні. До таких документів належать, зокрема, Конвенція про біологічне різноманіття (1992 р.), що спрямована на збереження та стале використання біологічного різноманіття, а також Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES, 1973 р.), яка регулює міжнародну торгівлю рідкісними та зникаючими видами [3].

Другий рівень утворюють регіональні договори, які укладаються між державами певного географічного регіону з метою врегулювання екологічних проблем, актуальних саме для цієї території. Наприклад, Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (2003 р.) має на меті збереження унікальної екосистеми Карпатського регіону та сприяє сталому розвитку країн-учасниць [4].

Третій рівень включає двосторонні договори, які укладаються між двома державами для вирішення конкретних екологічних питань, що становлять взаємний інтерес. Прикладом такого співробітництва є Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про співробітництво в галузі охорони та сталого використання водних ресурсів басейну річки Дунай, яка передбачає координацію дій обох країн у сфері управління водними ресурсами [5].

Отже, міжнародні договори відіграють ключову роль у формуванні екологічного права, забезпечуючи правову основу для глобального, регіонального та двостороннього співробітництва в галузі охорони довкілля. Така багаторівнева система дозволяє ефективно реагувати на екологічні виклики різного масштабу та специфіки. Участь України в численних міжнародних угодах свідчить про її активну позицію у сфері екологічної безпеки та сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15.

2. Кметь, Т.О., Антонюк, О.О. Конституція України, міжнародні договори та міжнародно-правові акти як джерела екологічного права потребує виправлень. *Академічні візії*. 2024. № 36. С. 1-6.

3. Основні міжнародно-правові акти у сфері охорони довкілля за участі України. Екологія. Право. Людина. URL: https://epl.org.ua/law-posts/osnovni-mizhnarodno-pravovi-akty-u-sferi-okhorony-dovkillia-za-uchasti-ukrainy/ (дата звернення: 17.04.2025).

4. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат : Конвенція; Польща від 22.05.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164#Text (дата звернення: 17.04.2025).

5. Угода між Урядом України та Урядом Румунії про співробітництво в галузі водного господарства на прикордонних водах : Угода; Румунія від 30.09.1997 р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_059#Text (дата звернення: 18.04.2025).

УДК 349.6:504
Анна Олександрівна НЕСТЕРЕНКО,
доктор філософії зі спеціальності 081 Право
в.о. доцента кафедри права
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького
Львів, Україна

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ

Захист довкілля є однією з ключових проблем сучасності, яка вимагає комплексного підходу та ефективних правових механізмів.

Україна має багаторічну історію розвитку екологічного законодавства, яке почало формуватися ще за радянських часів. Однак основи сучасного екологічного права були закладені після здобуття незалежності. Основними нормативними актами у цій сфері є: Конституція України, яка у статті 50 гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля [1]; Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2], що став базовим документом для регулювання екологічних питань; інші спеціалізовані закони. зокрема «Про оцінку впливу на довкілля» [3], «Про відходи» [4], «Про природно-заповідний фонд України» [5].

Попри наявність значної кількості нормативних актів, проблема їх ефективного застосування залишається актуальною. Зокрема, недоліки спостерігаються у сфері контролю за дотриманням екологічних норм та недостатній інтеграції європейських стандартів.

Говорячи про Європейські стандатри, в контексті нашого дослідження, варто зазначити, що Європейський Союз є прикладом для багатьох країн, зокрема й України, у впровадженні екологічних стандартів, які базуються на прогресивних принципах.

Принцип запобігання шкоді, що передбачає вжиття превентивних заходів для уникнення негативного впливу на довкілля, є ключовим для адаптації українського законодавства до норм ЄС.

Як зазначає Ганс Йонас у своїй праці «Принцип відповідальності», «запобігання шкоді – це моральний обов’язок, який має випереджати будь-які дії, що можуть призвести до екологічної катастрофи» [6].

Принцип «забруднювач платить» є важливим інструментом економічної відповідальності, що дозволяє перекласти витрати на усунення екологічної шкоди на тих, хто її спричинив. У своїх дослідженнях Джоан Мартінез-Альє підкреслює, що «цей принцип стимулює підприємства до впровадження екологічно чистих технологій, оскільки забруднення стає економічно невигідним» [7]. З цього приводу Мартинюк О., зауважує, що недосконаліть системи моніторингу довкілля в Україні ускладнює

впровадження цього принципу, але поступова гармонізація з європейськими стандартами дає позитивні зрушення. Принцип «забруднювач платить» стимулює компанії до відповідального ставлення до навколишнього середовища [8]. Такої ж думки дотримується і Мельник О. [9], підкреслюючи, що запровадження цього принципу в Україні сприяє не лише покращенню стану довкілля, а й формуванню нової культури корпоративної відповідальності.

Принцип сталого розвитку, який забезпечує баланс між економічним зростанням і збереженням природних ресурсів, є особливо актуальним для України, враховуючи її природний потенціал і виклики в контексті індустріалізації.

Як зазначає Гру Гарлем Брундтланд у доповіді «Наше спільне майбутнє» [10], сталий розвиток передбачає «задоволення потреб теперішнього покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби».

В свою чергу Білан О. наголошує, що принцип сталого розвитку може стати ключовим для України в контексті збереження природних ресурсів, особливо враховуючи значний потенціал аграрного сектору та багатство екосистем [11]. Адаптація цих принципів не лише сприятиме гармонізації українського законодавства з нормами ЄС, але й допоможе закласти основу для довгострокового економічного зростання, яке враховує екологічні аспекти.

Ми цілком погоджуємось з зазначеними тезами, адже ці принципи не лише формують основу екологічної політики ЄС, але й слугують прикладом для нашої країни у створенні ефективних механізмів захисту довкілля. Що, стало особливо актуальним і важливим під час вторгнення агресора на територію нашої країни, яке понад десятиліття завдає непоправної шкоди нашому довкіллю.

Загалом, імплементація цих принципів в Україні є не лише вимогою євроінтеграції, але й необхідністю для забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку країни.

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році наша держава взяла на себе зобов'язання гармонізувати своє законодавство з європейськими нормами. Значним кроком у цьому напрямку стало ухвалення Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [3], який відповідає Директиві 2011/92/ЄС [12].

Однак процес імплементації європейських стандартів супроводжується низкою проблем, з поміж яких варто виокремити недостатнє фінансування екологічних програм; відсутність належного моніторингу виконання екологічних норм; брак кваліфікованих кадрів для реалізації реформ.

До прикладу, хоча в Україні діє принцип «забруднювач платить», його ефективність залишається низькою через недосконалість механізмів стягнення екологічних штрафів.

В підсумку, зазначу, що Україна має значний потенціал для вдосконалення правових механізмів захисту довкілля, використовуючи досвід Європейського Союзу як орієнтир.

Гармонізація законодавства, впровадження інноваційних технологій та посилення контролю можуть стати запорукою сталого розвитку нашої держави. Для підвищення ефективності захисту довкілля в Україні необхідно, в першу чергу, підвищити рівень екологічної свідомості громадян через освітні програми та інформаційні кампанії; розробити економічні стимули для підприємств, які інвестують у «зелені» технології; посилити відповідальність за порушення екологічного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text.
3. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text.
4. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text.
5. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text.
6. Jonas Hans. Das Prinzip Verantwortung. Frankfurt am Main, 1979. Друкується за виданням: Г. Йонас. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Пер. з нім. К.: Лібра, 2001. 400 с.
7. Joan Martinez-Alier. The Environmentalism of the Poor: Its Origins and Spread. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781118279519.ch28.
8. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти [Електронний ресурс]: підручник / І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов, М.А. Галабурда, О.В. Нічик, О.В. Мартинюк. К.: НУХТ, 2022. 337 с.
9. Мельник О., Скляр В., Васькіна І., Коваленко І., Шерстюк М., «Оцінка впливу на довкілля: впровадження природоохоронних практик та кліматичної політики ЄС»: навчальний посібник (електронне видання). Суми, 2021. 160 с.
10. Брундтланд Г. Наше спільне майбутнє: Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку. Оксфорд: Оксфорд Юніверсіті Пресс, 1987. 125 с.
11. Білан О. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку підприємств регіону. *Регіональні аспекти розвитку*

продуктивних сил України. 2016. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rarpsu_2016_21_9/.

12. Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС від 13 грудня 2011 року про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проектів на довкілля: Міжнародний документ від 13.12.2011 № 2011/92/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-11#Text.

UDC: 338.5:504:061.1EU(477)
Yelyzaveta Yevgenivna STEPANOVA,
higher education student, bachelor's degree student
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine

EUROPEAN GREEN DEAL: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR UKRAINE

European Green Deal (EGD) refers to a series of the policies of the European Union to achieve the target of climate neutrality in 2050 through economic shift, reduction in emissions (55% reduction of greenhouse gas emissions by 2030 [1]) and use of renewable sources of energy. Achievement of this deal offers a chance for establishment of a novel model of economic growth through optimized utilization of resources, green innovation and circular economy. The purpose of this paper is to analyze the key challenges and opportunities that the EGD opens up for Ukraine in the context of European integration, as well.

It can be also observed that the EGD makes the transition to a circular economy possible. The Green Deal economy is based on the principles of sustainable development, such as reduction in emissions, efficient utilization of resources, and moving towards a circular economy. It promotes innovation and the creation of employment opportunities in green industries without harming the environment in any way [2].

For Ukraine, which is moving along the way towards European integration and is at the same time facing a massive Russian invasion and drawing up a post-war reconstruction plan, the EGD brings new prospects and serious challenges. In the context of war, Ukraine's participation in the EGD opens up opportunities for the development of renewable energy, including solar, wind, and hydrogen, as well as for integration into European markets through the adaptation of environmental and technical standards. This creates a chance to attract financing for the modernization of production and infrastructure.

In October 2020, Ukraine and the European Commission signed a Financing Agreement under the Climate Action for a Stable Economy (CASE) initiative, which provides €10 million to support climate reforms. This measure is funded from the EU budget under the European Neighborhood Instrument. It aims to create a Joint Climate Resource Center that will provide technical assistance, advice and analytical support in the field of climate policy. One of the key objectives of the program is to help Ukraine achieve climate neutrality by 2070 (as opposed to the EU's 2050 target) by reducing greenhouse gas emissions, introducing modern environmental technologies, and phasing out substances that harm the environment. The total period of implementation of the Agreement is 84 months from the date of its entry into force, while the practical implementation of the measure lasts for 60 months. The CASE also provides for the establishment of

a Steering Committee of representatives of government agencies, NGOs and EU institutions to ensure coordination, monitoring and effective management of all stages of the program [3].

At the same time, the challenges remain considerable. Ukraine has several important challenges on its way to integration into the EGD. Firstly, it needs to bring its national legislation into conformity with the EU law, including the amendment of laws on greenhouse gas emissions and energy efficiency. Secondly, Ukraine needs to fulfill the commitments of the Kigali Amendment to the Montreal Protocol, which provides for the phased elimination of hydrofluorocarbons. Another critical aspect is the initiation of a trading system for greenhouse gas emissions, which shall be one of the major tools in the achievement of climate targets. To this purpose, it must also revive the emissions reporting system and ensure reporting integrity, with costs running into gigantic sums and innovative technologies. Concurrently, collaboration with the world community and the EU provides opportunities for getting over all of these challenges, which should be the foundation of Ukraine's long-term development and economic revival [4].

Mario Draghi, ex-Italian Prime Minister and ex-President of the European Central Bank, warns in his report that the European Union might lose its economic sovereignty if it fails to implement gigantic structural reforms. In particular, he calls for annual investments of 1.8 trillion euros by 2030 in order to reach the goals of the European Green Deal. Draghi mentions the need for completing the formation of the Single Market, which will be a basis for supporting European economic competitiveness and stability. These reforms also are in the interest of Ukraine, whose task is to conform its laws to European standards and gain investments, which will help it create green technologies and recover energy independence. However, in order to achieve all this, Ukraine not only needs to meet the provisions of the EGD, but also to ensure political solidarity within the EU to counter external pressures, particularly from Russia, which seeks to divide up Europe and disintegrate European integration [5].

To sum up, the European Green Deal is not only an environmental, but also an economic and political strategy within which Ukraine can find its place. At the same time, the effective use of the available opportunities will require the state to pursue a targeted policy, transparent reforms, and active dialogue with European partners.

References:

1. European Green Deal URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/
2. Circular Economy. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/circular-economy/
3. Financing Agreement between the Government of Ukraine dated October 6, 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_017-20#Text

4. Ukraine and the EU: The Green Course Continues. Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. URL: https://mepr.gov.ua/ukrayina-ta-yes-zelenyj-kurs-prodovzhuyetsya/

5. EU ‘needs €800bn-a-year spending boost to avert agonising decline’ | European Union. The Guardian. URL: https://www.theguardian.com/world/article/2024/sep/09/eu-mario-draghi-report-spending-boost

1.7. адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

УДК 351.86:355.01(477)
Дмитро Олександрович БЕЗЗУБОВ,
доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії вищої освіти України, в.о. провідного наукового співробітника відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-7183-5206

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У наукових тезах досліджено сучасні наукові підходи до удосконалення нормативно-правової бази у сфері національної безпеки України. Обґрунтовано необхідність комплексної системної трансформації цієї сфери із урахуванням євроінтеграційних та євроатлантичних орієнтирів України, сучасних викликів і загроз. Розкрито п’ять основних наукових підходів до теми. Вперше узагальнено наукову дискусію щодо переваг і недоліків кожного з підходів, що надає глибини розумінню проблематики та дозволяє вибудовувати ефективну правотворчу стратегію.

Національна безпека України в умовах повномасштабної агресії російської федерації набула статусу визначального чинника державної політики. Водночас нормативно-правова база, що регламентує сферу національної безпеки, залишається фрагментарною, неузгодженою та потребує системного вдосконалення. Необхідність її оновлення обумовлена як внутрішніми трансформаціями, так і зовнішніми викликами — зокрема євроатлантичною інтеграцією.

У науковому середовищі питання вдосконалення нормативно-правової бази у сфері національної безпеки України викликає значну зацікавленість і є предметом глибоких міждисциплінарних дискусій. Сформувалося кілька конкуруючих позицій, що пропонують різні концептуальні підходи до подальшої правотворчої діяльності.

Одна з провідних точок зору, яку підтримують В. І. Васильєв, В. Бутко та О. Дніпров, полягає в необхідності комплексного перегляду чинного законодавства з метою створення цілісної, несуперечливої системи нормативного забезпечення. Прихильники цього підходу наполягають на прийнятті рамкового Закону України «Про сектор безпеки і оборони», який має об'єднати правові засади діяльності Збройних Сил, СБУ, поліції, Національної гвардії та інших суб’єктів. Основний акцент робиться на

усунення дублювання повноважень, гармонізацію механізмів цивільного контролю та формалізацію взаємодії силових структур [3].

Разом із тим існує й альтернативна позиція, що акцентує на поступовій модернізації чинного законодавства з одночасним зміцненням демократичних інституцій. Представники цього підходу (зокрема Н. Пилипчук, О. Хмельков) наголошують, що Україна має не просто копіювати стандарти НАТО, а враховувати власні історико-правові особливості. На їхню думку, без належної політичної волі та громадського контролю навіть формально досконале законодавство може не досягти цілей національної безпеки [4; 9].

Предметом окремої дискусії є питання співвідношення «державоцентричного» та «людиноцентричного» підходів до безпеки. М. Гончар і Є. Захаров наполягають на необхідності доктринального зсуву у бік людської безпеки, вважаючи, що національні інтереси не можуть протиставлятись правам людини, а мають бути з ними інтегровані. Вони вказують на недопустимість підміни правового порядку «безпековим авторитаризмом», особливо в умовах воєнного стану [5; 8].

Дискусійним залишається й питання інституціонального дизайну безпекового сектору. Ю. Баулін обґрунтовує доцільність впровадження інноваційних управлінських рішень, включно з використанням цифрових технологій, аналітичних платформ, ситуаційних центрів і прогнозно-моделювальних систем у сфері реагування на загрози. Водночас інші дослідники, зокрема С. Кузнєцов, застерігають від надмірної автоматизації, вказуючи на ризики маніпуляцій, кіберзагроз і втрату демократичного контролю [6; 10].

Ще одна лінія наукової полеміки стосується правового механізму превентивної безпеки. В. Репецький обґрунтовує ідею створення спеціалізованого правового інституту ризик-аналізу, який дозволить заздалегідь виявляти потенційні загрози національній безпеці. Він пропонує розробити правовий інструментарій для реагування на «м’які загрози» – інформаційні атаки, гібридні впливи, маніпуляції громадською думкою [7]. Однак противники такого підходу застерігають, що посилення функцій моніторингу може призвести до обмеження свобод та непрозорості у діяльності спеціальних служб.

На сьогодні, не менше обговорень викликає питання ролі громадянського суспільства. Питання і проблема участі громадянського суспільства в забезпеченні національної безпеки має дуалістичний характер: з однієї сторони питання правосвідомості та участі громадян є важливим, а з іншого питання секретності інформації, наслідків її оприлюднення є достатньо проблемним.

Частина науковців вважає, що лише активна участь громадських організацій, ЗМІ, експертного середовища здатна забезпечити ефективність реалізації законодавства у сфері національної безпеки. Ідеться не лише про

формальний контроль, а про інституційну участь у стратегічному плануванні, моніторингу виконання безпекових програм, оцінці діяльності органів безпеки. Інші ж дослідники вказують на ризики політизації цієї участі, втрати координації та виникнення конфліктів між різними центрами впливу.

На наш погляд, питання суспільства і держави в контексті національної безпеки повинно мати відображення в чинних нормативних актах, тому що ні діючий Закон ні підзаконні акти не врегулювали питання щодо проблеми співвідношення ризиків та переваг від участі громадян в процесі забезпечення національної безпеки.

Суттєве місце у науковій дискусії посідає питання правового статусу актів Президента України, зокрема у сфері застосування санкцій та введення воєнного стану. Деякі правознавці (О. Копиленко, Л. Мармазов) звертають увагу на недостатню регламентацію цього інституту в Конституції та Законах України, що породжує загрози правової невизначеності та зловживань. Водночас інші (Л. Молдован, О. Мироненко) вважають, що в умовах загрози існуванню держави Президент повинен мати розширені дискреційні повноваження.

На наш погляд, це ця теза щодо дискреції президента в сфері національної безпеки повинна мати місце за виключних умов, і перелік все одно повинен знайти відображення в чинному Законі України «Про національну безпеку».

Таким чином, наукова дискусія у сфері нормативного забезпечення національної безпеки України охоплює широкий спектр питань: від концептуальної моделі безпеки до техніко-юридичних аспектів її правового регулювання. Попри розбіжності в поглядах, спільним знаменником наукового діалогу є визнання необхідності системної трансформації правового поля національної безпеки в контексті євроінтеграції, технологічних змін і нових типів загроз. Саме з урахуванням цього плюралізму думок можлива побудова ефективної, демократично орієнтованої та адаптивної моделі безпекового законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII.
2. Указ Президента України №392/2020 «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020.
3. Васильєв В. І. Правові засади функціонування сектору безпеки і оборони України // Юридичний науковий електронний журнал. – 2022. – № 1.
4. Хмельков О. Імплементація стандартів НАТО у законодавство України // Вісник НАН України. – 2021. – № 7. – С. 45–51.

5. Гончар М. Безпека через право: демократичний вимір реформування сектору безпеки // Аналітична доповідь. – Український інститут майбутнього, 2020.

6. Баулін Ю. Цифровізація і національна безпека: виклики правовому регулюванню // Право України. – 2023. – № 2. – С. 12–20.

7. Репецький В. Превентивна безпека в правовій системі України // Вісник Академії правових наук України. – 2022. – № 3.

8. Захаров Є. Право і безпека: людський вимір // Український правовий часопис. – 2021. – № 4. – С. 31–38.

9. Пилипчук Н. Парламентський і громадський контроль у секторі безпеки: міжнародний досвід і українська практика // Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. – 2021. – Вип. 66. – С. 94–99.

10. Кузнєцов С. Гібридні загрози: виклики для національного законодавства України // Юридичний часопис. – 2022. – № 5. – С. 23–29.

УДК 342.9
Наталія Валеріївна ДОБРЯНСЬКА,
кандидат юридичних наук, професор
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-6319-0409

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Публічна служба є однією з ключових інституцій, що забезпечує функціонування державного апарату та реалізацію державної політики. У сучасних умовах трансформації суспільних відносин, інтеграції України до європейського правового простору та впровадження принципів належного врядування, питання правового регулювання проходження публічної служби набувають особливого значення.

Правове регулювання публічної служби в Україні ґрунтується на положеннях Конституції України [1], яка визначає базові принципи функціонування державних органів та діяльності їх посадових осіб. Центральним нормативно-правовим актом, що регулює питання державної служби, є Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [2]. Цей закон встановлює правові основи організації системи державної служби, визначає правовий статус державних службовців, їхні права, обов’язки та механізми відповідальності.

Додатково, регулювання публічної служби здійснюється через інші нормативно-правові акти, такі як Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [3], який регламентує діяльність посадових осіб місцевого самоврядування, та Кодекс законів про працю України [4], що встановлює загальні трудові норми для працівників. Значну роль у забезпеченні прозорості та запобіганні корупції відіграє антикорупційне законодавство [5]. Крім того, важливими є підзаконні акти Кабінету Міністрів України [6], нормативні документи Національного агентства України з питань державної служби (НАДС) [7] та інших органів виконавчої влади, які деталізують окремі аспекти функціонування публічної служби. Отже, правове регулювання публічної служби в Україні є багаторівневою системою, яка охоплює Конституцію, спеціалізовані закони, трудове та антикорупційне законодавство, а також численні підзаконні акти. Ця система забезпечує правові рамки для ефективного функціонування державної служби та сприяє реалізації принципів верховенства права, прозорості й відповідальності в діяльності державних службовців. Водночас службовці зобов’язані дотримуватись етичних норм поведінки, виконувати свої обов’язки сумлінно, уникати конфлікту інтересів та забезпечувати дотримання прав і свобод громадян.

Попри значний прогрес у реформуванні публічної служби в Україні, існує низка викликів, які потребують вирішення:

1. *Корупція.* Незважаючи на впровадження антикорупційного законодавства та механізмів перевірки доброчесності, корупційні ризики залишаються значними. На думку О. Б. Васильєва, корупція, як прояв суспільства споживання та викривленого розуміння свободи й демократії, виступає однією з причин виникнення авторитаризму. З одного боку, держава, намагаючись оптимізувати управлінські процеси та забезпечити базові умови безпеки, змушена впроваджувати авторитарні, а іноді й тоталітарні практики. З іншого боку, громадяни, розчаровані у можливості знайти справедливість у корумпованому середовищі, схильні підтримувати авторитарних лідерів, які дотримуються тоталітарного стилю управління, за умови, що ці лідери демонструють освіченість і турботу про національні інтереси [8, с. 145]. Як зазначають А. В. Буша, А. В. Чосенко та В. С. Чубань, Україна здійснює активні заходи щодо вдосконалення антикорупційного законодавства та механізмів його застосування, спрямованих на забезпечення ефективної протидії корупції та формування справедливого і прозорого суспільства [9, с. 15], що безпосередньо стосується і публічної служби.

2. *Недостатній рівень професіоналізму.* Відсутність належної підготовки та мотивації у частини службовців негативно впливає на ефективність роботи органів влади. На переконання М. А. Години, державні службовці повинні характеризуватися високим рівнем професійної майстерності, належними знаннями, а також розвиненою правовою свідомістю та культурою [10, с. 18].

3. *Політичний тиск.* Політична залежність окремих службовців може призводити до порушення принципу нейтральності. У цьому контексті вагомими є положення ст. 10 Закону України «Про державну службу», яка стосується політичної неупередженості та, зокрема того, що «державний службовець повинен неупереджено виконувати законні накази (розпорядження), доручення керівників незалежно від їх партійної належності та своїх політичних переконань» [2].

4. *Недостатня цифровізація.* Використання застарілих технологій гальмує процес модернізації публічної адміністрації. Варто погодитись з думкою, яку висловлюють, Н. В. Атаманова та І. В. Луняченко, що цифрові технології значно впливають на сферу публічного управління, створюючи нові можливості для підвищення ефективності та доступності державних послуг. Важливим аспектом цифрової трансформації у публічному управлінні є впровадження електронного урядування, що передбачає застосування інформаційних технологій для оптимізації процесів взаємодії між державними установами та громадянами. Крім того, цифрові технології сприяють розробці стратегічних планів і програм, а також удосконаленню комунікації між органами влади та населенням [11, с. 4].

Відтак, правове регулювання проходження публічної служби в Україні

є важливою складовою забезпечення ефективності діяльності державного апарату та реалізації принципів демократичного врядування. Удосконалення нормативно-правової бази, посилення контролю за дотриманням законодавства та підвищення професійного рівня службовців є ключовими завданнями для подальшого розвитку цієї сфери. Водночас необхідно сприяти впровадженню новітніх технологій і кращих міжнародних практик для підвищення прозорості та довіри громадян до публічної служби.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/ 254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

3. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.

4. Кодекс законів про працю України: затв. Законом УРСР від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

6. Про затвердження Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 року № 640. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640-2017-%D0%BF/print

7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо визначення завдань і ключових показників результативності, ефективності та якості службової діяльності державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А», та їх перегляду: наказ НАДС від 10.1.2023 р. № 181-23. URL: https://nads.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsii-shchodo-vyznachennia-zavdan-i-kliuchovykh-pokaznykiv-rezultatyvnosti-efektyvnosti-ta-iakosti-sluzhbovoi-diialnosti-derzhavnykh-sluzhbovtsiv-iaki-].

8. Васильєв О. Б. Світовий досвід боротьби з корупцією на сучасному етапі розвитку суспільства. *Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика*: зб. мат. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Харків, 29 березня 2024 р.) / за заг. ред. С. М. Домбровської. Харків: НУЦЗУ, 2024. 260 с.

9. Буша А. В., Чосенко А. В., Чубань В. С. Зміни в Кодексі України про адміністративні правопорушення стосовно застосування адміністративної відповідальності за правопорушення, пов’язані з корупцією. *Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика*: зб. мат. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Харків, 29 березня 2024 р.) / за заг. ред. С. М. Домбровської. Харків: НУЦЗУ, 2024. 260 с.

10. Година М. А. Зміст, структура та значення професійного розвитку державних службовців у системі заходів організаційно-правового забезпечення публічної служби в Україні. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. № 2. Т. 31 (70). С. 18–23.

11. Атаманова Н. В., Луняченко І. В. До питання цифровізації публічного управління в Україні. *Науковий вісник Міжнародного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 68. С. 4–8.

УДК 336.22(447):342.78
Наталія Карлівна ІСАЄВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
ORCID: 0000-0002-9716-9472

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНИ

Основоположними засадами і водночас реалізацією правової політики держави в сфері оподаткування є принципи податкового законодавства, закріплені у статті 4 Податкового кодексу України. Дотримання цих принципів та їх реалізація при визначенні та реалізації податкової політики держави на кожному етапі її розвитку повинно бути забезпечене як правовими так і конкретними практичними заходами при здійсненні своєї діяльності компетентними державними органами.

Особливо важливим і разом з тим складним завданням в умовах війни є забезпечення реалізації таких принципів, визначених статтею 4 Податкового кодексу України, як принципу фіскальної достатності, який полягає у встановленні податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями та принципу соціальної справедливості, який полягає у встановленні податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків.

Поєднати це у воєнний та повоєнний час можливо лише шляхом економічно обґрунтованої податкової політики з визначенням етапів її реалізації і розробки відповідних нормативно-правових актів та здійснення необхідних організаційних заходів.

Як вже зазначалось, головні напрями і завдання податкової політики України у воєнний та повоєнний період сформульовані і закріплені у Національній стратегії доходів до 2030 року.

Зокрема, Національна Стратегія доходів до 2030 року передбачає такі основні напрями щодо змін в оподаткуванні: реформування спрощеної системи оподаткування, звуження сфери її застосування, запровадження запобіжників для зменшення зловживань та збільшення ефективних ставок податків до рівня загального режиму; Відновлення прогресивної шкали ставок податку на доходи фізичних осіб у поєднанні з соціальною пільгою нейтральною до рівня доходів; Перегляд та раціоналізація чинних режимів інвестиційного стимулювання в межах податку на прибуток підприємств та визначення нового підходу, що базується на витратах зосередившись на негайних витратах (миттєві амортизації); Приведення правил податку на прибуток підприємств у відповідність до законодавства ЄС; Приведення

податку на додану вартість у відповідність до законодавства ЄС скасувавши при цьому знижені ставки та пільги, які не передбачені директивою ЄС про ПДВ.

Щодо необхідності відновлення прогресивної шкали ставок податку на доход фізичних осіб у поєднанні з соціальною пільгою, нейтральною до рівня доходів передбачених Стратегією слід зазначити, що застосування прогресивної шкали ставок під час дії Декрету Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 року № 13-92, який втратив чинність 1 січня 2012 року, було виявлено недоліки цього нормативно-правового акту. Зокрема, внаслідок недостатньої продуманості та чіткості формулювань, суди різних інстанцій приймали різні рішення щодо сум нарахувань з цього податку і правомірності до нарахованих сум платникам, які мали декілька місць роботи.

Тільки Верховний Суд України поставив крапку в численних випадках оскарження рішень податкових органів по донарахованих сумах цього податку, причому суди нижчих інстанцій приймали до того моменту протилежні рішення.

Тому, на нашу думку, оскільки податок на доходи фізичних осіб стосується кожного громадянина і, таким чином, стосується матеріальних інтересів кожного, причому в дуже складний і для держави і для громадян час, крім застосування соціальної пільги нейтральною до рівня доходів, необхідно закріпити в законодавстві гнучку пропорційно-прогресивну шкалу ставок податку. Зокрема, доцільно до визначеного середнього рівня заробітної плати застосовувати пропорційну ставку, а при отриманні доходів вище зазначеного рівня застосовувати прогресивну шкалу ставок оподаткування. Причому відповідні норми повинні бути чітко сформульовані і економічно обґрунтовані.

УДК 342.9
Андрій КУМЕЙКО,
кандидат юридичних наук,
докторант відділу аспірантури і докторантури
Національна академія Служби безпеки України
Київ, Україна

ДО РОЗУМІННЯ ПРОФІЛАКТИКИ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ДЕРЖАВНУ БЕЗПЕКУ

Діяльності Служби безпеки України як суб'єкта, уповноваженого здійснювати запобігання правопорушенням, що посягають на державну безпеку, притаманна певна специфіка, обумовлена законодавчо визначеними функціями та компетенцією. В наслідок чого дії цього суб'єкта знаходять своє практичне вираження у різних адміністративно-правових формах, реалізація відповідних повноважень за будь-якій із них направлена забезпечити максимальну ефективність діяльності Служби безпеки України на всіх визначених рівнях і за усіма напрямами. За допомогою кожної з таких форм, як способу вираження змісту волевиявлення уповноважених суб'єктів, виникають, змінюються чи припиняються правовідносини, юридичні наслідки від яких мають суттєве значення не тільки для їх учасників, а й для інтересів держави в цілому.

Наведене зумовлює актуальність детального вивчення та відповідно проведення комплексного теоретичного дослідження питання адміністративно-правових форм діяльності Служби безпеки України із запобігання правопорушенням, що посягають на державну безпеку. Така потреба обумовлюється своєчасністю дослідження порушеної проблеми, адже отримані результати в подальшому можуть бути використані для розроблення й пропонування концептуальних авторських ідей щодо вирішення завдання вдосконалення сучасного механізму забезпечення діяльності Служби безпеки України із запобігання правопорушенням, що посягають на державну безпеку.

Варто вказати, що до сьогодні в наукових колах не сформовано загальноприйнятого підходу до розуміння поняття форми діяльності Служби безпеки України із запобігання правопорушенням, що посягають на державну безпеку, їх видів, критеріїв для класифікації тощо. Важливим також є те, що чинне законодавство взагалі не містить конкретного переліку форм діяльності Служби безпеки України із запобігання правопорушенням, що посягають на державну безпеку. Відповідно для повноти й всебічності дослідження форм діяльності Служби безпеки України із запобігання правопорушенням, що посягають на державну безпеку, вважаємо за доцільне першочергово розглянути та проаналізувати найбільш поширені підходи до розуміння такої категорії, як профілактика правопорушень.

Це обумовлено тим, що саме правопорушення, що посягають на державну безпеку, є найбільш соціально небезпечними діями, які наносять шкоду найважливішим соціальним благам, заважають становленню та розвитку основоположних цінностей та прав і в цілому суспільних відносин.

Як слушно вказується у спеціальній літературі, профілактика правопорушень виступає багатоелементною системою заходів, спрямованих на охорону прав і свобод людини й громадянина від протиправних посягань [1, с. 232].

Варто вказати, що будь-яке суспільство – це складний соціальний організм із різними сферами, кожна з яких складається з відносно самостійних суспільних відносин, зв'язків, процесів. Тому запобігання правопорушень, як система, має власну сукупність компонентів. Це, передусім, сама профілактична діяльність, яка здійснюється у просторі, тобто йдеться про межі її поширення. Традиційно до основних видів запобігання правопорушенням відносять: 1) галузеве запобігання правопорушень (на транспорті, у сфері дорожнього руху, у промисловості, у фінансовій сфері, у сфері прикордонних, міграційних та митних відносин тощо), 2) запобігання окремих видів правопорушень (корупційних, булінгу, домашнього насильства, рецидивних, пияцтва, наркоманії тощо), 3) запобігання правопорушень на окремих об'єктах правового захисту [1, с. 233].

Профілактична діяльність, як складова частина загальної системи публічного управління правоохоронної спрямованості, потребує власного правового врегулювання. Зазначимо, що практично всі види профілактики правопорушень досить детально регламентуються в нормах галузей права. Сфера профілактики правопорушень надзвичайно широка. Сьогодні вона не може залишатися полем діяльності тільки правоохоронних органів. У ній мають брати участь усі державні органи, громадські формування і громадяни держави [2, с. 149-152].

Доцільно зазначити, що профілактика правопорушень є конкретною діяльністю, яка мусить бути обмежена, хоча при цьому потрібно вирішувати великий обсяг завдань із заздалегідь не встановленим і змінюваним змістом. Межі цього управління залежать від профілактичного впливу на відповідні об'єкти, його змісту, мети, принципів, пануючих суспільних відносин, від характеру соціально-політичного ладу. Ці ознаки і окреслюють межі і сферу функціонування профілактики. Відповідно, межі запобігання правопорушень визначаються усією системою соціально-політичних, економічних, організаційних, моральних, психологічних, виховних, правових, технічних та інших методів і засобів впливу. Але вони охоплюють лише ту сферу, в якій діють процеси, що впливають на правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Лесько Н.В. Проблеми правового регулювання профілактики правопорушень в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. № 807. 2014. С. 231–235.
2. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. докт. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.

УДК 347.963
Olena MARKOVA,
Doctor of Science of Law, Associate Professor, Sumy Branch
of the Kharkiv National University of Internal Affairs
Fellow Researcher, Lincoln Law School, University of Lincoln, UK
https://orcid.org/0000-0001-9970-0944

MEDIATION AS A KEY TO EFFECTIVE OUT-OF-COURT COMPENSATION DISPUTE RESOLUTION

Compensation for damages is one of the most common subjects of litigation, which requires significant financial and time costs from the parties. The traditional court procedure does not always guarantee prompt and efficient resolution of such conflicts, which necessitates the introduction of alternative mechanisms. Among such mechanisms, we would like to highlight mediation as an out-of-court, voluntary and confidential procedure in which the parties, with the help of a mediator (mediators), try to reach a consensus and resolve the conflict situation, considering the individual circumstances of the conflict. In view of the above, the study of the potential of using mediation as a mechanism for out-of-court settlement of disputes over damages is extremely relevant.

The adoption of the Law of Ukraine "On Mediation" in 2021 was an important step forward in the development of this conflict resolution mechanism. The Law enshrines the key principles of mediation, its legal status, and establishes a regulatory framework for integrating mediation into various areas of law enforcement. This helped to increase the accessibility of mediation as an alternative procedure and laid the groundwork for its implementation in law enforcement practice.

This law defines in detail the principles, peculiarities of the mediation procedure and requirements for a mediator. The introduction of this regulatory act contributed to amendments to a number of other laws, including the Civil and Commercial Procedure Codes of Ukraine [1]. Mediation has also been included in the Law of Ukraine "On Free Legal Aid", where it is listed as one of the legal services provided [2]. In addition, the provisions on out-of-court dispute resolution were enshrined in the draft of the new Law of Ukraine "On Consumer Protection" [3]. The Criminal Procedure Code of Ukraine does not contain direct provisions on mediation. However, Art. 56 of the CPC provides for the possibility of resolving disputes, including those on compensation for damages, between the victim and the accused by concluding a conciliation agreement [4]. The Law of Ukraine "On Mediation" in its Article 3 provides for the possibility of using mediation in criminal cases to achieve reconciliation between the parties [1]

Mediation is also used to resolve conflicts overcompensation for moral and material damage arising in civil relations, as well as to protect consumer rights. Examples of such disputes include compensation for damage caused by a source of

increased danger (Article 1187 of the Civil Code of Ukraine), compensation for moral damages for disseminating false information, and compensation for damage caused by defects in goods, works (services). The use of mediation in such cases is extremely effective, as the parties can agree on different ways of compensation for damages that will be most suitable for the parties. The relevant provisions exist in the Civil Procedure Code in Article 49. The Draft Law of Ukraine "On Consumer Protection" does not explicitly refer to mediation, but Article 38, paragraph 5 of Section IX indicates a potential increase in the role of mediation in resolving consumer disputes [3].

International practice shows that mediation is an effective tool for resolving disputes over damages. A successful example of the use of mediation in Europe is the Netherlands, where mediation is widely used in cases of compensation for damages, in insurance cases and labour disputes. The Dutch Mediation Council (Mediatorsfederatie Nederland) supports initiatives to integrate mediation into civil cases, which can significantly reduce the cost of litigation and ensure a quick and fair resolution of disputes [5]. In France, mediation is actively used in disputes over professional liability and medical errors. State support programmes promote the involvement of independent mediators in such processes, which significantly reduces the level of conflict and costs for all parties.

Mediation plays a key role in resolving conflicts overcompensation for moral and material damage, providing an effective alternative to litigation. It allows the parties to a conflict to reach a mutually beneficial solution through a constructive dialogue with a neutral intermediary (mediator), contributing not only to the prompt resolution of the dispute but also to the maintenance or restoration of social, labour or business relations. In disputes over pecuniary damage, mediation makes it possible to agree on the amount of compensation and the method of payment, avoiding lengthy litigation and significant financial costs. In cases of compensation for non-pecuniary damage, mediation helps not only to determine the amount of compensation but also to restore violated rights and reputation. This is especially true in disputes related to defamation, inadequate medical care, labour conflicts or discrimination, where, in addition to financial compensation, acknowledgement of the damage caused, apologies or other intangible forms of settlement are also important.

The advantage of mediation as an alternative and out-of-court procedure is its voluntariness, confidentiality and focus on the interests of both parties, which contributes to the peaceful resolution of conflicts and reduces the burden on the judicial system. The introduction and development of mediation in this area is an important step towards improving the effectiveness of protecting the rights of victims and creating a culture of alternative dispute resolution.

List of references:

1. On mediation: Law of Ukraine of 16 November. 2021 No. 1875-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (accessed 25.03.2025)

2. On free legal aid: Law of Ukraine of 11 November 2024, No. 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text (accessed 25.03.2025).

3. On Protection of Consumer Rights: Law of Ukraine No. 3153-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text (accessed 25.03.2025)

4. Criminal Procedure Code of 26 December 2024 No. 4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (accessed 25.03.2025)

5. Mediatorsfederatie Nederland: website URL: https://mfnregister.nl/ (accessed 25.03.2025).

UDC: 347:378(043.2)
Oksana Mykolaivna MYRONETS,
PhD in Law, Interpreter, Teacher of English,
the Integration Center – the Trnava Archdiocese Charity Support Center, Trnava Archdiocese Charity, Trnava, Slovakia
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5035-2384

FUTURE LAWYERS' ESSENTIAL SKILLS THAT SHOULD BE DEVELOPED AT UKRAINIAN LAW SCHOOLS UNDER THE NEW WORLD ORDER

Under the conditions of the complicated new world order, except for classical, modern law schools in Ukraine have to form a range of essential specific skills. "The global rules-based order has been in transformation for more than a decade…" [1, p. 466]. "Each profession needs different types of knowledge and skills [2, p. 504]. Legal professionals have to be not only competent people who know substantial and procedural rules, but cultural people with high moral properties, developed digital and language competence due to their important role in the successful activity of this group of specialists.

The modern reality of the juridical practice is effective through the use of modern technologies. "The most advanced technologies, such as artificial intelligence (AI) promise great advancements of legal services, but lawyers are traditionally not educated in the field of digital technology and thus cannot fully unlock the potential of such technologies in their practice" [3]. Thus, modern faculties of law and related to them have to form digital competencies to make future lawyers competent in the professional market. "The concept of digital competences incorporates the effective use of constantly-changing digital tools and media for learning and performing digital tasks, digital behaviours (such as online communication, teamwork, ethical sharing of information), as well as digital mindsets that value lifelong digital learning and development" [4, p. 751]. "Legal professionals increasingly rely on digital technologies when they provide legal services" [3]. "The current pandemic crisis has accelerated the need to diagnose and understand more systematically Higher Education students' digital competences and the way in which they shape academic performance and outcomes" [4, p. 751]. Modern law schools have to be prepared to train future lawyers according to educational programs that include technically directed educational subjects or even according to some sort of multidirectional educational programs.

Due to the Euro integrational course of Ukraine, a portrait of modern lawyers includes multilingual competence. "Knowledge of foreign languages is an indispensable pre-requisite for the education of European lawyers" [5, p. 73]. It is very important to take into account the need of "adopting multilingualism as one of basic values of the modern European knowledge society, as stated by the Bologna

Declaration" [5, p. 73]. Thus, except English, the languages of new European countries such as Slovakia and Poland, etc. have to be represented as, for example, elective courses at the faculties of law in Ukraine.

Lawyers have to have so-called soft skills because "hard skills are useless without soft skills..." [2, p. 504]. Professionals on the sphere of jurisprudence have to be "masters in soft skills, they should be able to listen, to negotiate, they have to know how to make public speech, etc." [2, p. 504]. Current reality requires legal schools to provide subjects for the formation of the mentioned skills in the process of training their students as future professionals in the area of law.

At the same time, modern law schools have to include in their educational programs for lawyers such a subject as the one that teaches how to make correct scientific articles in international journals. Academic writing opens the door to the world of scientific professional discussion for future lawyers, especially for those who plan to become researchers in the field of law.

In conclusion, it is needed to mention that besides the classical skills for lawyers, specific ones such as digital, multilingual, as well as soft skills, and knowledge of academic writing rules are needed. Thus, modern law schools in Ukraine have to train future lawyers according to the mentioned direction.

List of literature:

1. Flockhart T., Korosteleva E.A. War in Ukraine: Putin and the multi-order world. *Contemporary Security Policy*. 2022, № 43. P. 466-481. URL: https://doi.org/10.1080/13523260.2022.2091591
2. Charvátová D., Bažantová I. The importance of soft skills for lawyers. *The 13th International Days of Statistics and Economics.* 2019. URL: https://msed.vse.cz/msed_2019/article/116-Charvatova-Dagmar-paper.pdf
3. Janeček, V., Williams, R., Keep, E. Education for the provision of technologically enhanced legal services. *Computer Law & Security Review*. 2021, № 40. URL: https://doi.org/10.1016/j.clsr.2020.105519
4. Martzoukou K., Kostagiolas P., Lavranos C., Lauterbach T., Fulton C. A study of university law students' self-perceived digital competences. *Journal of Librarianship and Information Science*. 2022, № 54. P. 751-769. URL: https://doi.org/10.1177/09610006211048004
5. Kordić L., Cigan V. Teaching and learning foreign languages for legal purposes in Croatia. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric.* 2013, № 34. P. 59-74. URL: https://doi.org/10.2478/slgr-2013-0019

УДК 342.9
Віктор Васильович МУШЕНОК,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії права, міжнародного права та приватного права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
ORCID: 0000-0003-0411-7567
Київ, Україна

ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУСПІЛЬНОГО МОНІТОРИНГУ ФІСКАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із суспільно-економічних показників ефективної реалізації фіскальної політики в умовах оголошеного правового режиму воєнного стану в країні є створення належного інституційного середовища, за допомогою якого забезпечується та координується формування сприятливих умов для здійснення підприємницької діяльності. Адже, від рівня доходів суб'єктів підприємництва залежить наповнення бюджету нашої держави. В свою чергу, бюджетні ресурси наразі конче необхідні для забезпечення обороноздатності країни в умовах загроз зменшення рівня міжнародної військової та гуманітарної підтримки України її окремими партнерами. Запровадження зарубіжного досвіду щодо суспільного моніторингу рівня задоволеності діяльністю фіскальних органів в Україні, на нашу думку, є необхідною умовою для забезпечення збалансування бюджетних прибутково-видаткових відносин в умовах сучасних складних воєнних викликів.

Метою даного дослідження є здійснення аналізу існуючого європейського досвіду (на прикладі Французької Республіки) суспільного моніторингу фіскальної діяльності та визначення можливостей запровадження його окремих елементів для удосконалення відносин фіскальної політики України в період воєнного стану.

Отже, в суспільно-економічних відносинах довоєнного періоду в Україні не набували актуальності тенденції щодо формування правових механізмів оцінювання платниками податків рівня задоволеності від діяльності фіскальних органів. Таке оцінювання може стати важливим способом впливу на ефективність функціонування фіскальних органів в Україні в період сучасних глобальних викликів для нашої економіки та суспільства.

Не змінюючи у період протистояння ворожій агресії поступу щодо європейських суспільно-економічних цінностей, вважаємо доцільним досліджувати та запозичувати приклади формування зазначених відносин на прикладах країн-членів ЄС. Як приклад, проаналізуємо сформований у Франції відносно стабільний інструментарій моніторингу діяльності митних органів за допомогою консолідованого та послідовного комплексу

показників, а також детально опрацьованих механізмів їх використання. Зокрема, визначено ряд показників задоволеності та суб'єктів їх очікування: 1) для суспільства в цілому – забезпечення соціально-економічної ефективності від заходів боротьби з контрабандою (недопущення обігу наркотичних засобів, вилучення контрафактних тютюнових виробів) тощо; 2) для широкого кола користувачів митними послугами – зниження вартості митних послуг, підвищення якості обслуговування шляхом надання митних послуг із меншими втратами часу для користувачів, що позитивно вплине на їх фінансові результати тощо; 3) для платників податків – ефективність управління (збільшення присутності співробітників на робочих місцях, зниження фінансування на утримання митної служби тощо) [1, с. 87].

Процедурними засобами реалізації суспільного моніторингу стану обслуговування податковими органами у Франції є застосування регулярних опитувань платників податків щодо якості отримуваних ними послуг, що дозволяє виявляти недоліки та удосконалювати роботу таких органів. Також у Франції розвиненими є електронні сервіси для платників податків, застосування яких підвищує рівень задоволеності підприємницьких структур швидкістю та зручністю обслуговування. Важливість збалансованості системи критеріїв для суспільного моніторингу рівня задоволеності діяльністю податкової служби, а також виважене та стримане використання результатів оцінювання, мають значення для удосконалення відносин управління фіскальною системою країни.

Адміністративно-правова практика оцінюванням ефективності діяльності французьких фіскальних органів з боку усього суспільства, користувачів послугами та платників податків є корисним додатковим підґрунтям для удосконалення публічного управління в країні. Наслідком аналізу результатів практики оцінювання стають сформовані шляхи перетворень у структурі та порядку діяльності фіскальних органів країни та визначається доцільним запровадження в Україні такого моніторингу як дієвого інструменту сприяння реалізації державної фіскальної політики в період оголошеного правового режиму воєнного стану. Проте, неприпустимим є формування критеріїв оцінювання рівня задоволеності діяльністю представників фіскальної служби, відхилення від яких матиме правові наслідки при тому, що досягнення таких критеріїв не буде залежати безпосередньо від діяльності цих органів. Оскільки, на думку сучасних дослідників, «рішення, прийняті на підставі подібних критеріїв, не матимуть під собою належного правового підґрунтя» [2, с. 37].

В умовах воєнного стану першочерговими критеріями оцінювання рівня задоволеності суспільства діяльністю фіскальних органів в Україні повинні стати: 1) компетентність персоналу як здатність фахівців відповідати стандартам загальної та професійної компетентності, професійної етики, нульової толерантності до корупційних проявів; 2) комфортність отримання послуг.

Вносимо пропозиції щодо удосконалення норм податкового законодавства шляхом внесення змін до Глави 7. «Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів» Податкового кодексу України [3]: 1) до статті 71. «Визначення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючого органу», виклавши п. 71.1. у наступній редакції: «Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів – комплекс заходів, що координується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, щодо збору, опрацювання та використання інформації, необхідної для виконання покладених на контролюючі органи функцій, а також інформації про показники оцінювання рівня задоволеності платників податків чи інших осіб професійною діяльністю контролюючих органів в період правового режиму воєнного стану»; 2) до статті 72. «Збір податкової інформації», доповнивши п. 72.1 (Для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючого органу використовується інформація, що надійшла від платників податків та податкових агентів) п.п.72.1.8 такого змісту: для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності податкових органів надається інформація про оцінювання рівня задоволеності платників податків їх діяльністю як результатом здійсненого процесу вимірювання та аналізу ставлення працівниками податкової служби до виконання своїх професійних обов'язків у період оголошеного правового режиму воєнного стану [4].

Отже, зарубіжний досвід суспільного моніторингу рівня задоволеності суб'єктів суспільно-економічних відносин діяльністю фіскальних органів повинен бути використаний для удосконалення організаційно-управлінського механізму діяльності фіскальних органів в Україні в період оголошеного правового режиму воєнного стану, а також після його закінчення. Необхідне впровадження такого моніторингу за допомогою використання електронних сервісів, централізованих систем збору відгуків та регулярних опитувань різних груп респондентів. Необхідним є законодавче закріплення низки елементів системи моніторингу, серед яких: 1) диференціація показників результативності та ефективності діяльності фіскальних органів; 2) використання лише показових, вимірюваних, зрозумілих та об'єктивних критеріїв; 3) збалансованість системи критеріїв та визначення ступеня професійних цілей у діяльності фіскальних органів; 4) виважене та стримане використання показників тощо.

Список використаних джерел:

1. Маслова А. Б. Органи, що реалізують державну митну політику, як складова системи публічного адміністрування: організаційно-правові аспекти реформування: монографія. Запоріжжя: Вид. дім «Гельветика», 2020. С. 302.

2. Серебрянський Д., Вдовиченко А., Зубрицький А., Стадник М. та ін. Оцінка ефективності роботи митних підрозділів ДФС України: науково-аналітична доповідь. Ірпінь: НДІ фінансового права, 2015. 59 с.

3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

4. Мушенок В.В., Данченко Т.В., Бісюк О.С. Правове регулювання відносин щодо оцінювання рівня задоволеності суспільства діяльністю фіскальних органів держави. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 2. С. 48–56.

УДК 343.352
Maryna UTKINA,
Doctor of Science of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal and Legal Disciplines and Procedure,
Sumy State University (Ukraine)
Researcher, School of Law
University of Warwick (UK)
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3801-3742

UNVEILING SHADOWS: ANALYSING CORRUPTION AND THE MISUSE OF FOREIGN AID IN EMERGING ECONOMIES

The problem of corruption and the misappropriation of foreign aid remains one of the most pressing challenges in the development trajectories of emerging economies. While international financial assistance aims to reduce poverty, promote sustainable development, and support institutional reforms, systemic corruption, lack of transparency, and weak legal frameworks often undermine the intended impact. It generally distorts resource allocation, weakens institutions, and widens socio-economic inequality [1].

Aid is often positively associated with higher corruption levels, mainly when channelled through government expenditures, as opposed to private sector investments or tax-related channels, which decrease corruption [2]. Corruption is often defined as the misuse of public power for private gain, encompassing acts such as bribery, embezzlement, nepotism, and other unethical conduct by public officials [3;4].

It is necessary to explore the complex interplay between foreign aid inflows and corruption levels in recipient states, focusing on how foreign aid can be both a tool for development and a target for exploitation.

Foreign aid may inadvertently fuel rent-seeking behaviour and entrench corrupt elites without strong oversight mechanisms. This occurs through several channels:

(1) aid fungibility, where funds are diverted from their intended purpose. Aid may free up domestic resources, which are then redirected to less accountable or corrupt activities [5]. The effectiveness of aid declines when corruption is high, as resources are misused or not targeted where most needed;

(2) the creation of parallel structures that bypass domestic accountability institutions. This bypassing undermines domestic accountability and weakens long-term governance capacity;

(3) reinforcing patronage networks within weak or hybrid political regimes. In low-accountability settings, elites can co-opt aid resources to reward loyalty and consolidate power. Political leaders may use aid inflows for rent-seeking and clientelistic distribution, mainly when oversight mechanisms are absent.

Many recipient countries suffer from poor governance indicators, weak judicial independence, and politicised anti-corruption agencies, which reduces the effectiveness of existing control mechanisms. Donor states and international organisations, while implementing strict procurement and audit procedures, often lack consistent follow-up or rely too heavily on self-reporting and voluntary compliance by local authorities. Financial monitoring refers to the systematic process of tracking the flow and use of public funds, including foreign aid, to ensure legal compliance and operational transparency. This includes internal audits, external audits, digital tracking systems, and legal reporting requirements. While financial monitoring mechanisms have improved in some recipient countries, many still lack the institutional capacity or political will to implement them effectively.

International legal frameworks such as the United Nations Convention against Corruption, the OECD Anti-Bribery Convention, and regional initiatives like the African Union Convention on Preventing and Combating corruption have been introduced to tackle the global dimensions of corruption. However, enforcement remains inconsistent. Enforcement mechanisms are often symbolic rather than functional [6]. Despite formal safeguards, the inconsistent enforcement of anti-corruption measures significantly undermines aid effectiveness, especially in politically unstable or low-capacity environments.

Mutual legal assistance treaties and international financial monitoring systems are often slow and bureaucratic, which hinders timely responses to financial crimes. Furthermore, aid conditionality – linking financial assistance to good governance benchmarks – has shown mixed results, as it may encourage superficial compliance or lead to the penalisation of vulnerable populations when aid is withdrawn. Recipient governments may adopt the form of reforms (e.g., anti-corruption laws, audit offices) without genuine implementation to satisfy donor conditions, a phenomenon sometimes called “isomorphic mimicry” [6].

The persistent challenge of corruption and the misuse of foreign aid in emerging economies underscores a critical contradiction in global development efforts. While foreign aid is designed to promote poverty reduction, institutional reform, and sustainable growth, its effectiveness is often compromised by entrenched patterns of rent-seeking, weak accountability, and ineffective oversight mechanisms. In many cases, aid inadvertently reinforces the very governance failures it seeks to address, mainly when it enables parallel systems of administration, encourages elite capture, or is distributed without meaningful conditionality or monitoring.

The analysis reveals that without robust legal frameworks, independent oversight institutions, and genuine political will, even well-intentioned aid programs are vulnerable to manipulation and abuse. Financial monitoring, though essential, remains uneven across recipient states due to capacity constraints and systemic resistance. Furthermore, international legal instruments and donor conditionality, while useful in theory, have delivered limited practical results due

to inconsistent enforcement, overly bureaucratic processes, and instances of superficial compliance.

A recalibration of aid strategies is required to prevent foreign aid from becoming a driver of corruption rather than a solution. This includes shifting from form to function – prioritising actual implementation and impact over formal institutional arrangements – and greater involvement of local civil society actors in monitoring aid flows. Strengthening international cooperation, streamlining enforcement mechanisms, and integrating technological innovations into aid tracking systems can help enhance transparency and accountability.

Addressing corruption in the context of foreign aid is not merely a technical or procedural task but a profoundly political one. It demands better tools and policies and the commitment to confront power asymmetries and vested interests that thrive in opaque systems. Only by unveiling these systemic shadows can foreign aid fulfil its developmental promise in the world's most vulnerable regions.

References:

1. Gupta, S., Davoodi, H., Alonso-Terme, R. Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty? *IMF Working Paper*. 1998. WP/98/76, 41 p.

2. Asongu, S., Jellal, M. On the Channels of Foreign Aid to Corruption. *Institutions & Transition Economics: Political Economy eJournal*. 2013/ https://doi.org/10.2139/ssrn.2493353.

3. Karinda, K., Agustang, A., Usman, A. Digital Government for Anti-Corruption: A Systematic Literature Review. *International Journal of Science and Society.* 2023. 5 (1), 199-219. https://doi.org/10.54783/ijsoc.v5i1.649.

4. Myint, U. Corruption: Causes, Consequences and Cures. *Asia-Pacific Development Journal.* 2000. Vol. 7, No.2, pp. 33-58.

5. Yu, Y., Lihong, H., Mouneer, S., Ali, H., Munir, A. Foreign Assistance, Sustainable Development, and Commercial Law: A Comparative Analysis of the Impact of Corruption on Developing Economies. 2022. *Front. Environ. Sci.* 10. https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.959563.

6. Quibria, M. Foreign Aid and Corruption. *ERN: Rent-Seeking.* 2017. https://doi.org/10.2139/ssrn.3066433.

УДК 342.9
Петро Русланович ЧИГИР,
аспірант,
Навчально-науковий інституту міжнародних відносин та права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
Київ, Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ НАРОДОВЛАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан як особливий правовий режим було введено на усій території України після початку збройної ворожої агресії, яка ще й наразі створює загрозу державній незалежності України, її територіальній цілісності. Правовідносини воєнного стану характеризуються можливістю надання відповідним органам державної влади та місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності (стаття 1) [1]

Поряд із певною низкою зазначених вище обмежень, сформованих запровадженням правового режиму воєнного стану, важливим питанням є тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав громадян України на проведення виробів як реалізації виборних відносин у сфері народовладдя. Оскільки, у відповідності до Конституції України [2], чергові вибори депутатів до Верховної Ради України мали б відбутись в Україні восени 2023 року, а вибори Президента України – у березні 2024 року.

Метою даного дослідження є обґрунтування законодавчого закріплення регулювання відносин реалізації представницької форми народовладдя в умовах війни, а також визначення доцільності чи недоцільності проведення виборів у цей особливий період.

Отже, здійснюючи аналіз стану адміністративно-правового регулювання досліджуваного нами типу відносин, зазначимо, що відповідності до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII заборонено проведення виборів під час його дії. Крім того, Виборчий кодекс України зобов’язує Центральну виборчу комісію оголосити початок виборчої кампанії протягом 30 днів після скасування воєнного стану [3].

Слід також зазначити, що Конституція України не обмежує проведення виборів в умовах воєнного стану. Зазначена законодавча заборона сформувалася із практичного стану неможливості дотримання в цей період вимог, передбачених у розділі ІІІ Основного Закону України. Крім того, конституційна норма про пріоритет реалізації основних форм народовладдя, на нашу думку, є дещо неоднозначною: стаття 71 вимагає проведення виборів на принципах загального рівного, вільного виборчого права, а стаття

64 обмежує виборчі права у період оголошення правового режиму воєнного стану [4].

Крім того, суперечать конституційним засадам виборчого права проведення виборів Президента України та депутатів Верховної ради України у сучасній ситуації, яка характеризується: 1) тимчасовою окупацією близько 18% території; 2) перебуванням за кордоном 20% громадян (майже 5 мільйонів українських біженців перебувають у європейських країнах); 3) знаходженням громадян України на тимчасово окупованих територіях, а також військових на передньому краї фронту. Крім того, результати опитування самих громадян України, станом на жовтень 2023 року показують, що 81% респондентів вважають, що саме після завершення війни мають проводитися вибори [4].

Практична реалізація внесення змін до чинного законодавства щодо проведення виборів в умовах війни наразі є досить ускладненою. Адже, проведенню виборів під час воєнного стану заважатимуть: 1) організаційні проблеми, пов'язані з забезпеченням явки та безпеки виборців, кандидатів і міжнародних спостерігачів; 2) постійна загроза ракетних обстрілів виборчих дільниці та інших місць масового зібрання громадян стає фактором небезпеки та страху, що психологічно впливатиме на явку громадян на виборчі дільниці; 3) зруйнованість об'єктів виборчої інфраструктури на сході й на півдні країни, зокрема приміщень соціальної сфери, які використовувались для облаштування виборчих дільниць; 4) надзвичайна складність фінансування виборів в умовах дефіциту бюджету.

Аналізуючи нормативно-правові засади регулювання відносин народовладдя у період запровадження правового режиму воєнного стану та визначаючи необхідність чи доцільність здійснення такого суспільно-управлінського заходу, доцільно звернутися до зарубіжного досвід. Велика Британія не проводила вибори під час Другої світової війни. Ізраїль здійснює всі виборчі процеси в умовах постійних безпекових загроз. Ірак та Афганістан проводили вибори навіть у такому стані, коли центральні уряди цих країн не контролювали стан здійснення суспільно-управлінських виборчих процесів на окремих частинах території цих країни [4].

Міжнародний досвід нормативно-правового регулювання виборчих відносин базується на тому, що вибори повинні проходити у вільній обстановці та із забезпеченням безпеки виборців і членів комісій. Будь-яка держава не може ставити під загрозу життя та здоров'я цивільного населення, мобілізуючи їх на вибори. Венеційська комісія акцентує увагу на тому, що організація та здійснення виборчого процесу в умовах правового режиму воєнного стану може створювати загострення стану існуючих політичних конфліктів. Крім того, проведення передвиборчої агітації на окупованих територіях не має світових прецедентів [5].

У межах дослідження адміністративно-правових засад реалізації народовладдя в умовах воєнного стану, на нашу думку, доцільно звернути

увагу на позицію чинного Президента України як гаранта Конституції України. Отже, В. Зеленський має позицію, щодо спрямування усіх ресурсів держави та міжнародної підтримки на перемогу та не доцільність проведення виборів під час війни. Президент очікує розуміння цього від усіх відповідних структур та органів влади, і передусім – українського народу [4].

Наведені аргументи дають підстави до узагальнення, що в умовах війни вкрай складно забезпечити право кожного на волевиявлення. Крім того, в умовах інформаційної агресії ворога практично неможливо одночасно забезпечити вільний доступ виборців до медіа та не дати можливості агресору використати свободу слова для поширення своїх наративів усередині країни. На нашу думку, охарактеризований стан справ у нашій державі створює підстави для додаткових сумнівів певної частини суспільства щодо легітимності обраного під час воєнного стану президента та представників парламенту. Для проведення легітимізації виборчого процесу у період правового режиму воєнного стану необхідно вносити зміни до Виборчого кодексу України та ряду інших нормативно-правових актів вітчизняного законодавства.

Отже, за відсутності правової основи, проведення виборів в Україні у максимально демократичний, чесний, прозорий спосіб можливе лише за умов закінчення воєнних дій та визволення окупованих територій нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389- VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua.

3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text

4. Чому у воєнний період недоцільно проводити вибори? *Центр протидії дезінформації при РНБО*. 07.11.2023 р. URL: https://cpd.gov.ua/main/chomu-u-voyennyj-period-nedoczilno-provodyty-vybory/

5. Павлюк Аліна, Кабанов Олексій, Лисик Володимир. Міжнародне гуманітарне право: зобов'язання держав під час збройних конфліктів, правила війни, права людини під час воєнного стану. *Дія. Освіта*. URL: https://osvita.diia.gov.ua/courses/iternational-humanitarian-law.

УДК 342.95:352
Олексій Васильович ШИШКІН,
адвокат,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-2535-9601

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ РЕЙДЕРСЬКИМ ЗАХОПЛЕННЯМ ПЕРІОДІВ ДОВОЄННОГО ТА ВОЄННОГО СТАНУ

До початку повномасштабного ворожого вторгнення в Україні існувала проблема так званого «реєстраційного рейдерства». Сутність даної протиправної суспільно-економічної діяльності окремих суб'єктів полягала у незаконному переоформленні нерухомого майна та юридичних осіб як здійснювачів підприємницької діяльності (переважно приватної та колективної форми власності) при допомозі нотаріусів-правопорушників («чорних нотаріусів») та силового захоплення зазначених юридичних осіб.

Після введення на території України правового режиму воєнного стану Указом Президента України №64/2022 від 24.02.2022 р. [1] до переліку існуючих проблем незаконного захоплення суб'єктів господарювання, сформувалося нове правопорушення – зловживання з боку командування Збройних Сил України (надалі – ЗСУ). Така, у переважній більшості випадків, протиправна діяльність наразі полягає у неправомірному та необґрунтованому вилученні (примусове відчуження) майна суб'єктів господарювання на потреби ЗСУ та підрозділів територіальної оборони України.

Метою даного дослідження є здійснення аналізу та визначення ключових тенденцій адміністративно-правової протидії рейдерським захопленням суб'єктів господарювання періодів довоєнного та воєнного стану в Україні.

Отже, на законодавчому рівні в Україні постійно вживаються заходи щодо мінімізації ризиків рейдерства як у довоєнний так і воєнний час. У першу чергу, слід звернути увагу на прийняття чергового «антирейдерського» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» від 12 травня 2022 року № 2255-IX, а також активної роботи Офісу протидії рейдерству у структурі Міністерства юстиції України та ряду інших дій, спрямованих на боротьбу з реєстраційним рейдерством.

Тобто, законодавчим нововведенням періоду воєнного стану є забезпечення Офісу протидії рейдерству необхідними важелями оперативного впливу для повноцінної діяльності як органа позасудового захисту – адміністративного оскарження. Зокрема, Міністерство юстиції України може заборонити реєстраційні дії щодо нерухомості або частки у

статутному капіталі компанії на період розгляду скарги, яка подана до Офісу протидії рейдерству. Таким чином, рейдер не зможе на свій розсуд та на шкоду правомірному власнику скористатися майном чи бізнесом у період розгляду скарги по суті.

У період запровадження правового режиму воєнного стану, були внесені зміни до нормативно-правового регулювання процедури проведення реєстраційних дій у частині зменшення кількості осіб, які мали право проводити реєстраційні дії, а також Міністерством юстиції України запроваджено список відповідних осіб з метою недопущення до реєстраційної діяльності нотаріусів, які здійснили відповідні порушення. Проте за теперішніх умов війни, ризики реєстраційного рейдерства залишаються значними та переживають своє пристосування до умов воєнного часу.

Досліджуючи приклади незаконної нотаріальної діяльності у системі незаконного заволодіння суб'єктами господарювання Радке Олена зазначає, що «попри значну кількість прецедентів анулювання свідоцтва на право заняття нотаріальною діяльністю та блокування доступу до реєстрів на певний період, значна кількість нотаріусів продовжує сприяти рейдерським діям [3].

Проаналізуємо категорію «реєстраційне рейдерство», яка наразі у адміністративно-правовій доктрині не має належного закріплення. Нами таким визначенням характеризується незаконне внесення змін до державних реєстрів: речових прав на нерухоме майно або юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань щодо власника, директора, місцезнаходження юридичної особи тощо. Слід зазначити, що учасником таких незаконних дій виступає нотаріус, який приймає до нотаріального провадження підроблені документи та визначає їх підставою для переоформлення майна чи юридичної особи на третіх осіб.

Проведені дослідження у царині протидії неправомірному захопленню суб'єктів господарювання дають можливості визначити сучасні способи протидії реєстраційному рейдерству: 1) для отримання сповіщень про будь-які зміни в державних реєстрах щодо юридичної особи в режимі реального часу – використання сервісу Opendatabot; 2) правильне оформлення установчих документів (врегулювання питань укладення угод відчуження часток, вчинення правочинів керівником та визначення значних правочинів); 3) своєчасна реакція на посилений інтерес до суб'єкта господарювання з боку представників місцевої влади та державних контролюючих органів; 4) за допомогою фахівців здійснення розробки алгоритму дій керівництва та співробітників суб'єкта господарювання на випадок здійснення будь-яких проявів рейдерської атаки.

Слід зазначити, що після введення в дію правового режиму режиму воєнного стану виник ризик рейдерства у новій формі – шляхом примусового відчуження або вилучення майна за рішенням військового командування

ЗСУ чи територіальної оборони. Процедура унормовується Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 р. №4765-VI як основним законодавчим актом, що визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [4]. Аналіз даного Закону дає підстави зазначити, що документальним обґрунтуванням для такого вилучення є наказ командира військової частини, який містить обґрунтування доцільності заволодіння майном суб'єкта господарювання. У відповідності до Закону, вилученню у юридичних та фізичних осіб можуть підлягати ділянки землі із забудовою або без, промислові об'єкти, будівельні майданчики тощо.

Аналіз ситуації щодо вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану, у даний час дає підстави зробити припущення про те, що для з'ясування правомірності такого вилучення суб'єкту господарювання доцільно звертатися до суду. Наразі власнику вилучених активів слід належним чином (документально) зафіксувати факт такого вилучення.

На нашу думку, до пакету документів як доказів здійснення зазначеного вище вилучення обов'язково має входити: 1) рішення стосовно вилучення (наказ військового командування) та його узгодження місцевою радою (може не проводитися лише на тих територіях, де ведуться бої); 2) акт вилучення з описом майна, інформацією про власника, підписом та печаткою органу, яким складався акт, підписом власника або представника; 3) висновок про оцінку вартості.

У відповідності до норм чинного законодавства, за вилучене майно в обов'язковому порядку здійснюється грошова компенсація, або вилучене майно повертається власнику через суд після скасування правового режиму воєнного стану.

Як узагальнення даного дослідження, слід зазначити про формування у нашій державі, поряд із постійно існуючим реєстраційним рейдерством, відносно нового виду протиправної діяльності суб'єктів публічного адміністрування – рейдерство у період воєнного стану. На нашу думку, у системі адміністративно-правової охорони та захисту суб'єктів господарювання головним запобіжником у боротьбі з проявами такого виду рейдерства є здійснення самозахисту шляхом документування доказів здійснення передачі, примусового відчуження або вилучення майна у для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану та залучення (по можливості) для контролю над цим процесом фахового юридичного супроводу з метою мінімізації протиправних дій щодо рейдерських захоплень представниками ЗСУ та сил територіальної оборони.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389- VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству: Закон України від 12 травня 2022 року № 2255-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text.

3. Радке Олена. Рейдерські захоплення під час воєнного стану. Як протистояти? *Радке-Прядко і партнери. Адвокатське об'єднання*. 16.06.2022 р. URL : https://www.lawfirm-pryadko.com/articles/rejderskie_zahvaty_vo_vremya_ voennogo_polozheniya_kak_protivostoyat.

4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. №4765-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text.

1.8. кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право

УДК 343.352
Олег Анатолійович ПУШКАР,
кандидат юридичних наук, докторант
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна
https://orcid.org/0009-0007-4194-1754

ВАЖЛИВІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Кримінальне право України, як одна з ключових галузей національної правової системи, має на меті забезпечення охорони суспільних відносин від злочинних посягань. Одним із пріоритетних напрямів боротьби з кримінальними правопорушеннями є протидія корупції, яка становить значну загрозу для функціонування державних інститутів, економічного розвитку та соціальної стабільності. У цьому контексті особливе значення має визначення суб'єкта злочину, пов'язаного з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди.

Корупція в сучасних умовах є однією з найсерйозніших проблем, яка перешкоджає сталому розвитку України як правової та демократичної держави. Як зазначає О. В. Бобровник, корупція становить одну з найнебезпечніших загроз для національної безпеки нашої держави. Її деструктивний вплив охоплює різні сфери суспільного життя, завдаючи шкоди як внутрішнім процесам, так і міжнародному іміджу України. Зокрема, прояви корупції суттєво уповільнюють реформування судової системи відповідно до міжнародних стандартів. Неефективність судової реформи знижує довіру громадян до судових і правоохоронних органів, що є критично важливим для побудови правової держави. Відсутність належного рівня довіри до інституцій правосуддя підриває основи суспільного договору, створюючи сприятливе середовище для подальшого поширення корупційних практик. Одним із ключових аспектів корупції, вважає вчений, є злочин, передбачений статтею 368 Кримінального кодексу України, а саме прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Цей вид злочину є центральним проявом корупційної діяльності, оскільки він безпосередньо зачіпає функціонування державних органів та руйнує принципи прозорості й підзвітності [1, с. 28].

Відповідно до положень Кримінального кодексу України [2],

визначення суб'єкта злочину є ключовим елементом для встановлення кримінальної відповідальності за вчинене діяння. У контексті злочинів, пов'язаних із корупційною діяльністю, суб'єктами виступають особи, які займають певні посади або виконують функції у сфері публічного управління. Згідно зі статтями 368 та 369-2 Кримінального кодексу України, отримання неправомірної вигоди або її вимагання класифікується як злочини, які порушують засади доброчесності та прозорості у системі державного управління.

Як зазначає В. Мотовилець, визначення суб'єктного складу суспільних відносин та соціальних функцій суб'єктів здебільшого дозволяє встановити види суспільних відносин, які виступають об'єктом конкретного кримінального правопорушення, а також окреслити межі застосування кримінального закону. Ця характеристика суб'єктів у межах суспільних відносин часто використовується законодавцем для визначення сфери дії кримінального закону. Зокрема, законодавець, прагнучи закріпити у кримінально-правовій нормі суб'єктний склад охоронюваних відносин, може або безпосередньо вказувати учасників цих відносин у тексті закону (наводячи їх вичерпний перелік), або описувати характерні властивості та ознаки таких учасників, або ж включати ці ознаки в опис інших елементів складу злочину [3, с. 179].

У цьому контексті необхідно підкреслити, що поняття службових осіб наводиться відповідно до абз. 1 ч. 1 примітки до ст. 364 КК України, що розглядаються відповідно до контексту відповідальності за злочини, передбачені ст.ст. 364, 368, 368-2, 369 КК України та ч. 2–3 примітки до ст. 368 КК України [2].

С. Задніченко визначає, що службова особа як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, окрім загальних характеристик суб'єкта кримінального правопорушення, передбачених статтею 18 Кримінального кодексу України (вік, фізична особа, осудність), також має специфічні ознаки. До таких належать: а) посадові ознаки, які визначають сферу її діяльності; б) функціональні ознаки, що окреслюють коло повноважень, завдяки яким особа відноситься до категорії службових осіб [4, с. 74-75].

Важливість дослідження суб'єкта прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди обумовлена необхідністю чіткого визначення меж відповідальності осіб, які залучені до здійснення таких діянь. Це питання має не лише теоретичне значення для розвитку кримінально-правової доктрини, але й практичну вагу для забезпечення ефективного розслідування та судового розгляду корупційних правопорушень. Адже саме правильне встановлення суб'єкта злочину дозволяє забезпечити справедливу правову оцінку дій винних осіб і сприяти формуванню антикорупційної культури в суспільстві.

Отже, можемо констатувати, що суб'єкт прийняття неправомірної вигоди має специфічні ознаки, що відрізняють його від загального суб'єкта

злочину. Він є спеціальним суб'єктом, наділеним певними повноваженнями або статусом, що дозволяє йому виконувати функції представника держави, місцевого самоврядування чи іншої публічної структури. Така специфіка обумовлює необхідність чіткого визначення та нормативного закріплення ознак цього суб'єкта з метою забезпечення точного застосування кримінального законодавства.

Аналіз чинного законодавства України свідчить, що суб'єктом прийняття неправомірної вигоди можуть бути і посадові особи, й особи, прирівняні до них відповідно до статті 18 Кримінального кодексу України. Це включає не лише державних службовців, але й осіб, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції у приватних структурах. Такий підхід відповідає сучасним викликам у сфері протидії корупції, але водночас потребує подальшого уточнення для уникнення правових колізій.

Варто зазначити, що Україна, як держава, яка прагне інтегруватися до європейського правового простору, повинна враховувати норми міжнародного права у сфері протидії корупції. Зокрема, такі міжнародні документи, як Конвенція ООН проти корупції [5] та Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією [6], встановлюють високі стандарти щодо визначення суб'єктів корупційних правопорушень. Узгодження національного законодавства з цими стандартами сприятиме підвищенню ефективності заходів із протидії корупційним діям.

Список використаних джерел:

1. Бобровник О. В. Доказування слідчим прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 28–34.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

3. Мотовилець В. Суб'єкт прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди у кримінальному праві України. *Університетські наукові записки*. 2020. № 5 (77). С. 178–188.

4. Задніченко С. Кримінальна відповідальність за одержання неправомірної вигоди службовими особами на державному кордоні України. *Migration & Law*. 2023. Vol. 3 (issues 5–6). С. 67–76.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 251-V від 18.10.2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 50. Ст. 496). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

6. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173). (Конвенцію ратифіковано із заявою Законом № 252-V від 18.10.2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 50. Ст. 497). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

УДК: 341.645:343.1(100)
Сергій Віталійович ХАМАЙКО,
аспірант,
Пенітенціарна академія України
Чернігів, Україна
https://orcid.org/0000-0002-3604-4123

РИМСЬКИЙ СТАТУТ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Римський статут Міжнародного кримінального суду (надалі МКС або Суд), підписаний у 1998 році, є основним документом, що визначає правові засади функціонування Суду та встановлює механізми притягнення до відповідальності за «найбільш тяжкі міжнародні злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства» [1]. Статутом визначається, що до таких злочинів належать: злочини геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії**,** також окреслюється процесуальні аспекти діяльності МКС, зокрема юрисдикція, процедура розслідування та судовий процес.

Україною підписано Римський статут ще 20.01.2000, проте тривалий час не ратифіковано через низку невирішених питань, пов'язаних із впровадженням положень Статуту в національне законодавство. Основні труднощі виникали через необхідність узгодження нових міжнародно-правових зобов'язань з існуючими правовими нормами України.

Поштовхом для активізації діяльності щодо ратифікації Статуту стала повномасштабна російська агресія проти України і після проходження процедурних моментів з 01.01.2025 наша держава є 125 державою-учасницею.

21.08.2025 Верховною радою України прийнято ЗУ «Про ратифікацію Римського статуту МКС та поправок до нього» [2]. 09.10.2024 ухвалено імплементаційний ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту МКС та поправок до нього» [3].

У контексті відповідних змін особливу увагу варто приділити питанням захисту прав та законних інтересів потерпілих і свідків у кримінальному провадженні. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації, що призвело до численних воєнних злочинів та інших міжнародних правопорушень. За наявними оцінками кількість таких злочинів наразі сягає понад 125 тисяч, тому захист прав постраждалих та свідків є ключовим елементом правосуддя.

В умовах воєнного стану кримінальне провадження має не лише забезпечувати справедливий і неупереджений судовий процес, але й гарантувати захист його учасників. Так, принципово важливим є створення

умов, безпечної участі у судових процесах, за відсутності побоювань переслідування, залякувань чи загроз з боку осіб, відповідальних за злочини. Необхідно забезпечити фізичну безпеки учасників процесу, включаючи застосування таких механізмів, як конфіденційність, можливість надання свідчень за допомогою електронних засобів, в тому числі з використанням спотворення голосу чи зображення. Окремої уваги потрібує необхідність розробки і впровадження заходів психологічної реабілітації та соціальної підтримки постраждалих.

Римський статут містить положення щодо захисту потерпілих та свідків міжнародних злочинів. Так, статтею 68 Статуту передбачено, що Суд враховуючи всі відповідні фактори, у тому числі вік, гендерний фактор і стан здоров'я, а також характер злочину, зокрема у випадках, але не обмежуючись ними, коли злочин включав сексуальне насильство, гендерне насильство або насильство над дітьми, вживає належних заходів для захисту безпеки, фізичного і психічного благополуччя, гідності та недоторканності особистого життя потерпілих і свідків. Під час розслідування та кримінального переслідування за ці злочини вказані заходи вживається Прокурором МКС. При цьому такі заходи мають застосовуватись таким чином, щоб це не завдавало шкоди правам обвинуваченого та справедливому й неупередженому судовому розгляду або було несумісними з ними [1].

Міжнародним кримінальним судом застосовується широкий спектр відповідних заходів, які можна класифікувати на три основні групи: захисні заходи (правило 87 Rules of Procedure and Evidence (надалі Правил) [5]), спеціальні заходи (правило 88 Правил) та інші заходи потерпілих і свідків (правило 112(4) Правил). Захисні заходи спрямовані на забезпечення фізичної безпеки свідків або потерпілих, запобігання можливості загрози їхньому життю чи здоров'ю. Спеціальні заходи покликані забезпечувати умови для вразливих свідків під час надання ними свідчень у МКС. Окрім цих двох категорій, є також інші заходи для підтримки потерпілих і свідків, що включають психологічну допомогу, юридичну підтримку та форми соціальної реабілітації та спрямовані на полегшення участі постраждалих і свідків у судовому процесі.

Так, як виняток з принципу відкритості судових засідань, передбаченого статтею 67 Римського статуту, Міжнародний кримінальний суд має право провести будь-яку частину судового провадження «in camera» (з лат. в закритому режимі) або дозволити подавати докази за допомогою електронних та інших спеціальних засобів. Такий підхід застосовується у випадку, коли потерпілим є особа, яка зазнала сексуального насильства, або коли свідком чи потерпілим є дитина, якщо Суд не розпорядився інакше, з урахуванням усіх обставин, особливо думки такого потерпілого чи свідка [1].

Отже, стаття 68(2) Статуту встановлює презумпцію проведення закритих слухань у справах, пов'язаних із сексуальним насильством або за участю дітей, залишаючи дискреційні повноваження Суду на ухвалення

відкритого засідання, якщо це відповідає інтересам потерпілих чи свідків. Особливо увага приділяється їх бажанню щодо публічності процесу, яке має бути сформоване на основі інформованої згоди.

Вказаною статтею також передбачається можливість Прокурора для цілей здійснення будь-якого провадження, що здійснювалося до початку розгляду справи, не розкривати таких доказів або інформації і замість цього представити їхній виклад, коли розкриття доказів або інформації відповідно до цього Статуту може спричинити виникнення серйозної загрози безпеці будь-якого свідка або членів його сім'ї. Вказаний пункт також містить застереження щодо необхідності співмірності вказаних заходів з забезпеченням прав обвинуваченого і проведенням справедливого й неупередженого судового розгляду.

Ще однією гарантією захисту прав потерпілих є можливість висловлення думок та побоювань коли зачіпаються їхні особисті інтереси, передбачена 68(3) Статуту. Такі думки і побоювання можуть бути висловлені їх законними представниками. [1].

Перелік захисних та спеціальних заходів, які можуть бути застосовані під час судового розгляду, не є вичерпним і може варіюватися залежно від справи. Прикладами таких захисних заходів є вилучення з публічних записів імені потерпілого, свідка або іншої особи, що піддається ризику, будь-якої інформації, яка може призвести до його; заборона розголошення інформації; дозвіл надання показань за допомогою електронних засобів, або інших спеціальних засобів, включаючи використання технічних засобів, що дозволяють змінювати зображення або голос, використання аудіовізуальних технологій, зокрема відеоконференцій та звукових носіїв, використання псевдоніму для жертви, свідка або іншої особи, що піддається ризику (правило 87 Правил) [5]. Спеціальними заходами, які може застосувати Суд є допущення асистента, члена сім'ї, психолога або іншої людини для супроводження свідка в суді; присутність психолога під час дачі показань; контроль за методом обережного допиту свідка.

Зобов'язання вживати заходи захисту потерпілих і свідків Римський статут покладає на всі органи МКС, зокрема на Офіс прокурора та Підрозділ з надання допомоги потерпілим і свідкам, створення якого передбачено статтею 43(6) Статуту. Цей Підрозділ забезпечує у консультації з Офісом Прокурора заходи захисту і процедури безпеки, консультаційну та іншу відповідну допомогу свідкам, потерпілим, які з'являються до Суду, та іншим особам, яким загрожує небезпека в результаті показань, даних такими свідками. До складу Підрозділу входять співробітники, які мають досвід роботи з питань, що стосуються травм, у тому числі травм, пов'язаних зі злочинами сексуального насильства [1].

Отже, ратифікація Римського статуту започаткувала новий етап у правовій системі України, в тому числі спрямований на захист потерпілих і свідків міжнародних злочинів. Впровадження міжнародних стандартів

покликане гарантувати безпеку учасників кримінального судочинства, підтримку та справедливий судовий розгляд, особливо в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
2. ЗУ «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#n2.
3. ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв’язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n2.
4. «Російські воєнні злочини: оновлені дані станом на 31 січня 2025 року», https://mvs.gov.ua/news/zlocini-vcineni-viiskovimi-rf-pid-cas-povnomasstabnogo-vtorgnennia-v-ukrayinu-stanom-na-31012025
5. Rules of Procedure and Evidence, https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RulesProcedureEvidenceEng.pdf

1.9. кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

УДК 343.13+343.9
Іван Іванович КОСТЮК,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ
Київ, Україна
https://orcid.org/0009-0005-7855-6898

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Імплементуючи положення ст. 19 Конвенції ООН проти корупції до національного законодавства [1], у 2014 р. був прийнятий закон № 746-VII [2]. Згідно з цим актом, у кримінальне законодавство України вносились зміни у частині декриміналізації статей 423 та 424 КК України. Паралельно з цим, вводилось поняття «військова службова особа» під яким законодавець розглядав військових начальників та інших військовослужбовців, які постійно чи тимчасово обіймають посади, що передбачають виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноваженого командира (ст. 425) [3]. Схожа дефініція міститься у положеннях ст. 172-13 КУпАП [4], проте, в законодавстві про адміністративну відповідальність між словосполученнями «організаційно-розпорядчі» і «адміністративно-господарські» функції використовує сполучник «чи».

Неоднозначність контексту досліджуваного поняття посилюють положеннями Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [5]. У ч. 12 ст. 6 цього акту зміст наведеної категорії сформульований аналогічно визначення, що міститься в адміністративному законодавстві, але при цьому використовується термін «військова посадова особа». Це суттєво впливає на характеристику суб'єкта досліджуваних правопорушень та створює підстави для надання правової корекції понять «військова посадова особа» та «військова службова особа».

Хоча терміни «посадова особа» і «службова особа» широко використовуються у національному законодавстві, їх співвідношення не розглядається в жодному нормативно-правовому акті. Це спричиняє труднощі у юридичному застосуванні та правовому тлумаченні зазначених категорій, які, попри певну подібність, мають відмінності.

У Конституції України наведені терміни також є різнозначними. Так, відповідно до Основного Закону держави [6], органи державної влади та

органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України (ст. 19); кожен має право звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування їх посадових і службових осіб, які зобов'язані надати обґрунтовану відповідь на звернення у визначений законом строк (ст. 40); підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування обмежується законом (ст. 42); кожному гарантується право на оскарження рішень, дій і бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб (ст. 55) тощо.

У Законі України «Про державну службу» [7] поняття «посадова особа» розглядається через керівника державної служби в державному органі. За схожими критеріями це поняття визначене й у Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [8], де у ст. 2 зазначено, що посадова особа місцевого самоврядування є, по-перше, особою, яка працює в органах місцевого самоврядування, по-друге, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій, і по-третє, отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Тобто під «посадовою особою» визначається суб'єкт правовідносин, що насамперед виконує організаційно-розпорядчі і консультативно-дорадчі функції. У свою чергу, «службова особа» окрім організаційно-розпорядчих виконує адміністративно-господарські функції. З цього можна зробити висновок, що організаційно-розпорядчі, консультативно-дорадчі та адміністративно-господарські функції відображають різні аспекти управлінської діяльності та функціонування організації. Проте, ці категорії є взаємопов'язаними і доповнюють одне одну в рамках загального управлінського процесу.

Наприклад, організаційно-розпорядні функції формують основу управлінської діяльності, визначаючи, як повинні організовуватись та реалізовуватись інші функції. Вони забезпечують структуру і порядок, необхідні для ефективного виконання поставлених завдань. Консультативно-дорадчі функції підтримують організаційно-розпорядчі функції, надаючи експертні оцінки і рекомендації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Ці напрямки діяльності допомагають уточнити стратегії та підходи, які використовуються в управлінських процесах. Натомість, адміністративно-господарські функції реалізовують практичні аспекти управління, забезпечуючи ресурсами для виконання повсякденних операцій. Вони сприяють реалізації організаційно-розпорядчих функцій, забезпечуючи ресурсами матеріального та фінансового характеру.

Таким чином, ми підтримуємо теоретико-правову оцінку запропоновану Н. Ярмиш [9], згідно з якою будь-яка посадова особа за визначенням є службовою особою, проте не всі службові особо є

посадовими. Службова особа виконує службові повноваження, що охоплюють права і обов'язки, пов'язані з виконанням функцій в межах державної служби, включаючи військову. Ці функції стосуються виконання завдань, пов'язаних із представництвом інтересів держави або організації, зокрема адміністративні, управлінські, господарські тощо.

Водночас посадова особа виконує посадові повноваження, які характеризуються конкретними правами і обов'язками, закріпленими за певною посадою в організаційно-штатній структурі. Ці повноваження визначають відповідальність, права і обов'язки особи, яка обіймає цю посаду, що є частиною трудових відносин. Це означає, що посадові особи завжди є службовими, оскільки виконують обов'язки та повноваження в рамках своєї посади, що передбачає представництво інтересів держави чи організації. Проте, не всі службові особи є посадовими, оскільки службові повноваження можуть бути ширшими за посадові. Вони можуть охоплювати осіб, які виконують державні або інші державно значущі функції, але не обов'язково займають конкретну посаду в ієрархії організаційної структури. Тобто, у посадових осіб їхні обов'язки завжди обумовлюються конкретною посадою, що закріплена у штатному розкладі. Службові ж особи є ширшими категоріями, які охоплюються суб'єктами, що мають державні функції та можуть діяти на основі розпоряджень чи повноважень без постійного закріплення за конкретною посадою.

В рамках діяльності військової служби це можна проілюструвати на рівні командного складу. До прикладу, посадовою особою є командир взводу. Це особа, яка займає конкретну посаду в організаційній структурі військової частини. Його обов'язки чітко визначені посадовими інструкціями, що можуть включати керування взводом, організацію військової підготовки, контроль за виконанням наказів тощо. У даному випадку командир взводу виконує посадові повноваження, пов'язані з його конкретною посадою.

До службових осіб можна віднести військового начальника або іншого військовослужбовця, який виконує службові обов'язки, що включають організаційно-розпорядчі, консультативно-дорадчі та адміністративно-господарські функції. Наприклад, старший офіцер, що тимчасово виконує обов'язки з адміністративного забезпечення військової частини, але не займає окрему посаду в штатному розкладі. Він може бути призначений на цю функцію тимчасово, проте несе відповідальність як службова особа.

Тобто, посадова особа обіймає конкретну посаду в структурі військової частини і виконує свої обов'язки відповідно до цієї посади. Службова ж особа, може виконувати схожі або ширші функції, але не обов'язково, щоб вона займала конкретну посаду з виконання цих функцій.

До ще одного прикладу можна віднести посадову особу з числа начальників штабу військової частини. Це офіцер, який обіймає чітко визначену посаду в структурі командування військової частини. Його функції

та обов'язки закріплені штатним розкладом і посадовими інструкціями. Наприклад, він відповідає за організацію планування операцій, координацію дій між підрозділами та ведення службової документації. У даному випадку начальник штабу є посадовою особою, оскільки його права і обов'язки чітко пов'язані з посадою.

Службовою ж особою є офіцер, який виконує обов'язки командира роти через відсутність основного командира. Цей офіцер може не обіймати цю посаду в штатному розкладі, але тимчасово виконує її функції, наприклад під час відпустки, хвороби або загибелі основного. У такій ситуації офіцер виконує службові обов'язки, що включають керівництво особовим складом роти, контроль за виконанням наказів та адміністративно-господарські функції, але без формального призначення на посаду.

Іншими словами, посадова особа займає постійну посаду, яка має чіткі обов'язки і повноваження, закріплені штатним розкладом. Службова особа, може тимчасово виконувати службові повноваження, без формального призначення на постійну посаду, але її обов'язки повинні охоплюватися наведеними повноваженнями.

Прикладом де службова особа постійно виконує свої обов'язки є командир військової частини, що є службовою особою, яка постійно обіймає визначену посаду і виконує обов'язки, що передбачають організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції. Його повноваження включають керівництво особовим складом, планування та проведення військових операцій, відповідальність за матеріально-технічне забезпечення частини, а також забезпечення виконання військової дисципліни. У даному випадку командир військової частини є як посадовою особою, оскільки займає певну посаду в штатному розкладі, так і службовою особою, оскільки його функції охоплюють виконання службових обов'язків, пов'язаних з управлінням особовим складом і матеріальними ресурсами. Це означає, що функції і повноваження посадової особи повинні бути закріплені за конкретною посадою у військовій частині, паралельно з цим, він може виконувати службові обов'язки, які передбачають організацію, контроль та управління діяльності військової частини.

Отже, з метою конкретизації поняття «військової службової особи» ми пропонуємо доповнити ч. 12 ст. 6 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [5], де поняття «військова посадова особа» викласти в такий редакції: «військова посадова особа – це особа з числа військовослужбовців, яка обіймає штатну посаду та виконує посадові (службові) повноваження (права і обов'язки) пов'язані з організаційно-розпорядчими, адміністративно-господарськими та консультативно-дорадчими функціями у військовій сфері, або яка спеціально чи тимчасово уповноважена на виконання цих функцій відповідно до законодавства». Ці зміни наддадуть можливість більш точно охарактеризувати «військову службову особу» як суб'єкта кримінального правопорушення, оскільки в

даному випадку йдеться про військовослужбовця, який виконує не лише службові, а й посадові повноваження.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. Ратифікована Законом України від 18.10.2006 № 251-V. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text;
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції. Закон України від 21.02.2014 № 746-VII. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746-18#Text;
3. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text;
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text;
5. Про військовий обов’язок і військову службу. Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text;
6. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text;
7. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text;
8. Про службу в органах місцевого самоврядування. Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text;
9. Ярмиш Н. Про співвідношення юридичних понять «службова особа» та «посадова особа»: Матеріали конференцій кафедри кримінального права і процесу Національного авіаційного університету. 2015. URL: https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/14609?mode=full.

УДК 343.7/.9-051.2:341.24
Андрій Анатолійович САКОВСЬКИЙ,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ
Київ, Україна
https://orcid.org/0000-0003-0762-859X

Наталія Юріївна РУБАНЕНКО,
аспірантка кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ
Київ, Україна
https://orcid.org/0009-0001-2958-4228

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАГАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

Розвиток міжнародного кримінального судочинства та основних принципів його функціонування є результатом тривалого еволюційного процесу [1]. Від Женевської конвенції 1864 року [2] до Римського статуту 1998 року [3] об'єднаною спільнотою було визначено чотири основні категорії серйозних порушень міжнародного права. Цю парадигму ми умовно розділяємо на дві групи, перша з яких складається із правопорушень, що можуть відбуватися як у період миру, так і під час воєнних конфліктів (злочини проти людяності та геноцид). Другу – утворюють серйозні (грубі) порушення міжнародного права, що відбуваються за контекстуальних умов наявності збройного конфлікту (злочин агресії та воєнні злочини).

Особливий інтерес до цього питання виник з початком російської військової агресії проти України. Посилюють наукову зацікавленість процеси щодо реформування кримінального законодавства [4].

Стаття 7 Римського статуту [3] під злочинами проти людяності розглядає широкомасштабні або систематичні акти нападу на цивільне населення. Ці акти включають дії, спрямовані на порушення основоположних прав і свобод людини, що проявляються у будь-якій формі насильства або дискримінації осіб або їх об'єднань, які не відповідають основним критеріям цільової групи. Ці діяння можуть бути реалізовані шляхом вбивств, знущань, застосування тортур, депортації, поневолень, апартеїду та інших методів впливу.

Прецедентна практика Міжнародного трибуналу стосовно колишньої Югославії, під широкомасштабною атакою розглядає дії, які мають значний масштаб або призводять до великої кількісті жертв [5]. Очевидно, це поняття оціночне, оскільки воно не конкретизує кількість жертв чи площину нападу. Проте його визначальне значення може залежати від конкретного контексту

чи ситуації. Наприклад, велика кількість жертв може бути визначена у порівнянні зі звичайними стандартами або врахуванням історичних аспектів масштабів події.

Систематичний напад відзначається організованим нападом з регулярним повторенням злочинних дій, часто здійснюваних за певним планом та під впливом політичних або ідеологічних мотивів [6]. Ці атаки можуть включати дискримінаційні заходи, спрямовані на знищення або ослаблення конкретної групи населення, включаючи зміни у демографічному складі, що можуть бути підтримані військово-політичним керівництвом країни [7].

Злочини проти людяності умовно можна поділити на дві групи [8]. Перша група, складається із кримінальних правопорушень, які безпосередньо пов’язані з фізичним насильством. Друга класифікація, включає дії психологічного характеру, спрямовані на переслідування або вчинення інших позаконтактних форм тиску з різних мотивів [9]. Ці правопорушення часто асоціюються з геноцидом. Проте основна їх відмінність полягає у специфічних цілях. Метою геноциду є повне або часткове знищення захищеної групи людей. Це відображається й у статті 442 КК України [10], де зазначено, що геноцидом є умисні діяння "вчинені з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи".

Тобто, геноцид є нападом на людську різноманітність [11]. Основна сутність геноциду полягає у демографічному винищені національних, етнічних, расових чи релігійних груп, а отже жертвами геноциду можуть бути лише конкретні ланки суспільства [8]. Цей аспект викликав багато дискусій. На думку окремих дослідників, геноцид не вимагає фізичного знищення людей. Тобто, він може відбуватися й на рівні національної ідентичності. Оскільки культурний аспект є ключовим у визначенні расової, релігійної, етнічної чи національної ідентичності, то очевидно, що культурна руйнація може бути розцінена як одна із форм геноциду [11]. У цьому контексті особливого значення набуває національний зміст функцій держави, спрямованих на розвиток культури, мови, традицій, які ідентифікують етнос через державно-організаційні структури [12].

Тобто, культурний аспект цілком може доповнювати поняття "геноциду" як знищення національної самосвідомості та національної самоідентичності, окремої соціальної групи, через проведення організованих та/або системних репресивних заходів, обґрунтованих політичною чи ідеологічною складовою.

Агресія, є одним з найбільш дискусійних порушень у міжнародному праві [13]. Так само як і воєнні злочини, агресія пов’язана з використанням військової сили, але поряд з ними, це кримінальне правопорушення передбачає не порушення законів чи звичаїв війни *"jus in bello"* (*від лат.:* "право на війні або право війни"), а криміналізацію певних форм незаконного

застосування сили. Тобто, реалізацію державою права на війну або права переходу до війни *"jus ad bellum"* (*від лат.:* "право на війну"). Якщо виходити зі змісту статей 2, 52 Статуту ООН [14] та статей 1 і 5 Північноатлантичного договору [15], то єдиним законним приводом до війни є самооборона в контексті адекватної відповіді на збройну агресію, а не просто на загрозу її можливого застосування.

Таким чином, "злочин агресії" тісно взаємопов'язаний з грубим порушенням міжнародного права у частині Статуту ООН. На цьому була акцентована увага учасників Оглядової конференції у Кампалі (Уганда) за результатами якої, у 2010 році, до Римського статуту, були внесені відповідні доповнення (ст.ст.8bis, 15bis, 5ter) [3].

Цілком очевидно, що на практиці поняття "агресії" є достатньо широким та може включати будь-які агресивні дії із застосуванням сили. Проте, у міжнародному контексті його дефініція значно вужча. Відповідно до ст.8 bis, "злочин агресії" за своїм характером, тяжкістю та масштабами вимагає "грубого порушення Статуту ООН", що відрізняє це порушення від іншого збройного застосування сили.

Воєнні злочини ґрунтуються на нормах міжнародного гуманітарного права. Це галузь міжнародного публічного права, яка, з одного боку, регулює правові відносини учасників збройного конфлікту, а з іншого – мінімізує політичну, фізичну, моральну, майнову та/або матеріальну шкоду цивільного населення під час збройного конфлікту. Тобто, ці положення ґрунтуються на балансі між воєнною необхідністю та основоположними потребами населення яке знаходиться в межах воєнного конфлікту.

Згідно з загальною концепцією *"nullum crimen, nulla poena sine lege"*, під час збройного конфлікту окремі акти насильства розглядаються як дозволені, тоді як інші вважаються забороненими та незаконними. Міжнародне гуманітарне право регулює як дозволені, так і незаконні акти насильства під час збройного конфлікту за допомогою двох різних підходів. Один із них спрямований на запобігання або пом'якшення страждань, тоді як інший визначає прагматичну військову необхідність перемогти супротивника.

Проте лише конкретні правопорушення Міжнародного гуманітарного права визначаються "серйозними порушеннями", що підпадають під кваліфікацію "воєнних злочинів". Важливо відзначити, що перші конвенції з цього питання не передбачали відповідальності, а сама криміналізація здійснювалася поступово на основі наслідків історичних подій двадцятого століття.

Однією з ключових передумов воєнних злочинів є те, що вони пов'язані зі збройним конфліктом та спричиняють досить серйозний негативний вплив не лише на військовослужбовців, але й на інших осіб та майно, що підпадають під захист гуманітарного права. Це важлива і необхідна складова, що розрізняє "воєнні злочини" від інших порушень

міжнародного права. На цьому зосереджено увагу й у диспозиції ст. 438 КК України [10].

Окрему увагу привертає зміст ст.438 КК України, що стосується "порушення законів та звичаїв війни". Мається на увазі те, що на відміну від ст.442 КК України, яка дублює склад "злочину геноциду" згідно з міжнародним законодавством, норма ст.438 формально перераховує незаконні дії суб'єкта кримінального правопорушення та в кінцевому результаті узагальнює їх до "інших порушень законів та звичаїв війни", передбачених міжнародними договорами.

З цього приводу вважаємо, що дана норма, мала на меті розширити сферу застосування цієї статті, що виходить за межі міжнародного гуманітарного права. Це включає в себе не лише матеріальне право, але й звичаї, що регулюють поведінку та культуру під час збройного конфлікту.

Словосполучення "порушення законів і звичаїв війни" зустрічається також і у положеннях Римського статуту (ст.8) [3]. Зокрема, надаючи визначення поняттю "воєнні злочини", цей нормативно-правовий акт до нього відносить не лише серйозні (грубі) порушення гуманітарного права, а й *"інші* порушення законів і звичаїв міжнародного права, що стосуються як міжнародних збройних конфліктів, так й збройних конфліктів неміжнародного характеру". Тобто, "порушення законів та звичаїв війни" охоплює широкий спектр суспільно небезпечних діянь під час воєнного конфлікту. У національному вимірі цей термін вживається як альтернативний спосіб вираження воєнних злочинів, включаючи не лише законодавчо визначені серйозні (грубі) порушення міжнародного гуманітарного права, але і вчинення дій, охоплених іншими міжнародними договорами за умов, якщо вони вчинені суб'єктами "воєнних злочинів" під час збройного конфлікту.

Аналіз "воєнних злочинів" дозволяє виокремити основні принципи міжнародного гуманітарного права, на яких базується захист осіб та/або майна. До цих ідей закон відносить: принцип захисту "non-combatants" або осіб, які не беруть участі у збройному конфлікті; принцип дистинкції або розрізнення вимагає від сторін конфлікту чітко розрізняти "non-combatants" від "combatants"; принцип вибірковості або відповідальності за вибір об'єкта атаки; принцип обмеження засобів і методів ведення війни (невикористання засобів і методів, які призводять до надмірних страждань і травмувань).

Список використаних джерел:

1. Антонович М. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. Наукові записки НаУКМА: Юридичні науки. 2017. № 193. С. 67-70.

2. The 1864 Geneva Convention. *International Committee of the Red Cross.* https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/treaty/geneva-convention-1864.htm;

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text;

4. Контрольний текст проєкту Кримінального кодексу України (станом на 25.02.2024). EUAM. https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code;

5. Wilmshurst, E. Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX). 14.12.1974. Library of International law. https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html5;

6. Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac and Zoran Vukovic (Appeal Judgment), IT-96-23 & IT-96-23/1-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 12 June 2002;

7. Prosecutor v. Tihomir Blaskic (Appeal Judgement), IT-95-14-A, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 29 July 2004. https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/icty/2004/en/40041;

8. Sutto, M. (2020). The "Core" International Crimes. The CoESPU Journal: Constraints and Restraints as Limitation of Freedom of Action in Performing a Mission, (3), 64-68. http://doi.org/10.32048/Coespumagazine3.20.6;

9. Pocar, F. (2008). Persecution as a Crime under International Criminal Law. Journal of National Security Law & Policy, (2), 355-365. https://jnslp.com/wp-content/uploads/2010/08/04_pocar-finalpageproofs-12-17-08changesJCS012109.pdf;

10. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text;

11. Stahn, C. (2018). A Critical Introduction to International Criminal Law. Cambridge: Cambridge University, 464. http://doi.org/10.1017/9781108399906;

12. Yefimenko, I., Sakovskyi, A., & Bilozorov, Ye. (2023). Protection of critical infrastructure as a component of Ukraine's national security. Law Journal of the National Academy of Internal Affair, 13(2), 74-85. http://doi.org/10.56215/naia-chasopis/2.2023.74;

13. Єфіменко І. М., Білозьоров Є. В. Інфраструктура як правова категорія загальнотеоретична характеристика. Вісімнадцяті юридичні читання "Людина, закон і право у державно-владній парадигмі": міжнародна наук. конф. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова та Державна наукова установа "Інститут інформаційної безпеки і права Національної академії правових наук України, 2023. С. 54-56;

14. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945. https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf;

15. Північноатлантичний договір (Вашингтон, округ Колумбія, 04.04.1949). https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_17120.htm.

Крістіна Тарасівна ФЕДОРЧУК,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-9287-5751

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТОКОЛІВ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України, (КПК) складання протоколів є обов'язковим при здійсненні певних видів слідчих (розшукових) дій, таких як обшук, огляд, допит, слідчий експеримент, освідування тощо [3]. Відповідні протоколи фіксують факти та обставини кримінального провадження й можуть використовуватися як доказові документи в суді. Дослідження цих протоколів у судовому процесі є важливим етапом здійснення правосуддя, оскільки вони, нерідко, слугують основним джерелом доказів і суттєво впливають на результат судового розгляду.

Зміст протоколу має бути чітким, об'єктивним і повним. Окрім основної текстової частини, до нього можуть додаватися матеріали, що підтверджують хід слідчої (розшукової) дії, такі як фотознімки, відеозаписи, плани, схеми, пояснення спеціалістів. Ці додатки є невід'ємною частиною протоколу та підвищують його доказове значення. Учасники слідчої (розшукової) дії мають право ознайомитися з протоколом, вносити зауваження чи доповнення, які також фіксуються в документі. Це створює додаткові гарантії дотримання їхніх прав та законних інтересів.

Сьогодні, головним критерієм оцінки допустимості доказів є їх законність, обґрунтованість та відповідність кримінальним процесуальним нормам. Якщо доказ порушує ці основоположні принципи, він може бути відхилений судом і не буде мати юридичної сили в процесі розгляду кримінального провадження.

Однією з перших особливостей судового дослідження протоколів слідчих (розшукових) дій є перевірка їхньої законності та відповідності вимогам кримінального процесуального законодавства. Суд, насамперед, оцінює, чи відповідає протокол вимогам щодо форми та змісту, зокрема, чи правильно зафіксовані дані про учасників слідчої (розшукової) дії, обставини та результати, а також чи не були порушені права та законні інтереси осіб і чи не допускалися процесуальні помилки, які могли б вплинути на об'єктивність [2, с. 218].

Дослідження протоколів в контексті доказування включає в себе ще одну важливу складову – перевірку на їх достовірність і достовірність отриманих доказів. Протокол є документом, який може відображати лише ті

факти, які спостерігалися або були зафіксовані під час слідчої (розшукової) дії. Однак іноді слідчі можуть помилково або навмисно зменшити важливість деяких фактів або вказати на них некоректно. Тому суд може зважати на наявність інших доказів, що підтверджують чи спростовують зазначені у протоколі відомості. Крім того, особлива увага приділяється відповідності показань, зафіксованих у протоколі, та свідченням, поданим під час судового розгляду. Якщо є невідповідності, це може поставити під сумнів достовірність протоколу.

Контроль за правильністю складання протоколів здійснюється через перевірку виконання слідчими вимог, що стосуються процесуальних аспектів: зокрема, чи був присутній адвокат під час допиту, чи всі особи були належним чином попереджені про їх права та обов'язки, чи була забезпечена належна фіксація доказів. Це важливо, оскільки при порушенні будь-яких кримінальних процесуальних норм протокол може бути визнаний недійсним або таким, що не може бути використаний як доказ.

Одним із головних аспектів дослідження протоколів слідчих (розшукових) дій є оцінка доказової сили кожного протоколу. Протокол, як документ, має бути точним і повним, оскільки навіть незначні помилки або упущення можуть призвести до спотворення фактичних обставин і вплинути на кінцевий результат судового процесу. Суд не лише перевіряє правильність складання протоколу слідчої (розшукової) дії, але й його роль у загальному контексті доказування. Протокол має бути таким, що не підлягає сумніву в контексті правдивості подій, що в ньому фіксуються, оскільки, є важливим елементом доказової бази, що в сукупності з іншими доказами повинно підтверджувати або спростовувати факт учинення кримінального правопорушення [1, с. 219].

Усі ці аспекти вимагають від суддів особливої уваги до деталей протоколу, оскільки навіть одна недбалість або помилка в його дослідженні може вплинути на справедливість винесеного вироку.

Докази можуть бути визнані недопустимими за різними причинами, і це залежить від конкретних обставин, зокрема, порушення встановлених кримінальних процесуальних норм, або прав та законних інтересів особи в кримінальному провадженні. По-перше, зазначене порушення є однією з основних причин недопустимості доказів. Це стосується ситуацій, коли особі не було забезпечено права на захист, права на адвоката або права на мовний переклад, що унеможливлює об'єктивну оцінку отриманих показань або іншої інформації. Також доказ, отриманий з порушенням прав на недоторканність особистого життя, наприклад, через незаконний обшук чи прослуховування без дозволу суду, може бути визнаний недопустимим. По-друге, як було зазначено, порушення кримінальних процесуальних норм щодо отримання доказів може призвести до їх недопустимості. Наприклад, якщо доказ отримано через примус або обман, це порушує принципи добровільності та законності збору доказів. У такому випадку такі матеріали

можуть бути визнані недопустимими. Це також стосується використання доказів, які є результатом діяльності, що суперечить закону, таких як отримання доказів через підкуп або інші протиправні дії.

Також недопустимими можуть бути докази, які суперечать здоровому глузду або порушують принципи сумлінності доказування. Наприклад, якщо наявний доказ не має прямого або опосередкованого зв'язку з кримінальним провадженням, або він не може бути використаний для доведення певних фактів, то суд може визнати його недопустимим. Докази повинні бути здобуті в межах, визначених законодавством, і відповідати вимогам доказової сили.

Невідповідність доказів встановленим кримінальним процесуальним нормам щодо правил фіксації – ще одна важлива причина для визнання доказів недопустимими. Зокрема, це може включати відсутність необхідних реквізитів у протоколах або документів, що містять докази, а також недотримання інших вимог до форми доказів, наприклад, відсутність підписів свідків чи учасників слідчих (розшукових) дій, якщо це передбачено законом.

Поряд із цим, недопустимими можуть бути докази, отримані після порушення термінів або обмежень, встановлених законодавством. Наприклад, якщо доказ був отриманий після закінчення досудового розслідування або в разі порушення інших вимог, які визначають час для збору та подачі доказів, це також може вплинути на допустимість доказу в суді.

Отже, протоколи слідчих (розшукових) дій є важливими документами, що використовуються як основа для доказування в судовому процесі України. Їхнє дослідження в суді сприяє встановленню об'єктивної істини, а також гарантує дотримання прав людини та забезпечує справедливість судового розгляду. Під час аналізу таких протоколів особливу увагу приділяють правильності їхнього оформлення, дотриманню процесуальних вимог і захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Неправильне оформлення або порушення процедури складання протоколів може стати підставою для визнання їх недопустимими як доказів у суді.

Список використаних джерел:

1. Демченко І.О. Протоколи слідчих дій як джерело доказів у кримінальному процесі. Львів: ЛНУ, 2017. 391 с.

2. Коваленко О.В., Семененко А.А., Бойко В.О. Процесуальні аспекти складання протоколів слідчих дій в Україні. Київ: Юридична думка, 2019. 312 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 15.03.2025).

УДК 341.4
Олександр Вікторович ШИПІЛОВ,
аспірант,
Пенітенціарна академія України
Чернігів, Україна
ORCID 0009-0003-6122-4577

МІЖНАРОДНА ПРАВОВА ДОПОМОГА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ :ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

У тезах розглянуто актуальні проблеми міжнародної правової допомоги в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. Проаналізовано труднощі в забезпеченні ефективного міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, зокрема в питаннях екстрадиції, отримання доказів, збирання відомостей, допиту свідків. Обґрунтовано напрями вдосконалення законодавчої бази та підходів до цифровізації процесів міжнародної взаємодії.

Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні є ключовим інструментом забезпечення ефективності кримінального судочинства у випадках, коли злочин має транснаціональний характер або стосується іноземних суб'єктів. В умовах воєнного стану в Україні, що триває з 24 лютого 2022 року у зв'язку з агресією РФ, потреба в міжнародній співпраці зросла в геометричній прогресії.

Сьогодні держава має справу з величезною кількістю злочинів, пов'язаних із порушенням міжнародного гуманітарного права, актами агресії, депортацією цивільного населення, розстрілами, катуваннями. Розслідування таких злочинів неможливе без залучення іноземних партнерів, експертів, юрисдикцій. Водночас чинні механізми міжнародної правової допомоги, зокрема положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), Конвенції Ради Європи 1959 року та двосторонні договори не завжди адекватно відповідають сучасним викликам.

Серед ключових проблем реалізації міжнародної правової допомоги слід виділити наступні:

1.Бюрократичність процедур. Виконання запиту про міжнародну правову допомогу у вигляді допиту свідка або передачі доказів триває від 3 до 12 місяців. Така тривалість несумісна з потребами оперативного кримінального провадження в умовах війни.

2.Відсутність універсального підходу до визнання доказів. У ряді справ, переданих до суду, виникають сумніви щодо допустимості доказів, отриманих від іноземної сторони. Це пов'язано з невідповідністю форм процесуальної легалізації вимогам ст. 87 КПК України. Як приклад

можна навести ситуацію із використанням електронних даних, здобутих через міжнародні хаби, зокрема канал Євроюст.

3.Обмеження співпраці з юрисдикціями, які не визнають воєнні дії Росії актом агресії. Деякі країни не надають Україні допомогу, посилаючись на політичну нейтральність або відсутність двосторонніх договорів.

4.Ускладнення екстрадиційних процедур. Після початку збройного конфлікту деякі держави відмовляються видавати громадян, посилаючись на ризик нелюдського поводження або відсутність гарантій справедливого суду (приклади відмов – у практиці Німеччини, Австрії).

5.Технічна відсталість комунікацій. Досі значна частина запитів направляється у паперовому вигляді з використанням дипломатичних каналів, що уповільнює процес обміну доказами.

Найбільш актуальними напрямами розвитку та вдосконалення правового механізму є:

1.Цифровізація міжнародного правового обміну. Використання електронних платформ, захищених каналів обміну (на кшталт e-Evidence) дозволить зменшити часові витрати. Україна має ініціювати приєднання до нових цифрових форматів ЄС у сфері правосуддя.

2.Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами.

Зокрема, потребує доопрацювання ч. 2 ст. 93 КПК України в частині визначення правових підстав отримання доказів із-за кордону.

3.Розширення повноважень центрального органу міжнародного співробітництва (Мін'юсту та Офісу Генпрокурора). Необхідно створити єдину автоматизовану систему обліку запитів, стану їх виконання та статистичного аналізу результатів.

4.Підписання нових договорів про правову допомогу. Україна має активізувати укладення двосторонніх угод із країнами Азії, Близького Сходу та Латинської Америки.

5.Співпраця з Міжнародним кримінальним судом та міжнародними місіями. Відкрита політика щодо розслідувань злочинів міжнародного значення, підтримка спільних слідчих груп (Joint Investigation Teams, JITs) сприятиме посиленню довіри міжнародної спільноти.

Таким чином, міжнародна правова допомога є незамінним інструментом боротьби з тяжкими злочинами, зокрема воєнними. Водночас війна в Україні висвітлила численні проблеми цього механізму. Перехід до цифрових рішень, модернізація законодавства, укладення нових угод, професійна підготовка кадрів у сфері міжнародного співробітництва - ось пріоритети найближчих років. Успішна інтеграція в систему міжнародної кримінальної юстиції є запорукою ефективного захисту прав людини та національних інтересів України.

Список використаних джерел:

1.Бабкін П. О. Міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні: навч. посіб. / П. О. Бабкін. – Х.: Право, 2022. – 244 с.

2.Дудоров О. О., Титаренко О. В. Теоретичні засади міжнародного співробітництва у кримінальному процесі // Вісник Національної академії правових наук України. – 2023. – № 1. – С. 117–127.

3.Кравченко С. В. Екстрадиція в умовах збройного конфлікту: нові виклики та рішення // Часопис Київського університету права. – 2023. – № 2. – С. 34–38.

4.Bykov v. Russia, no. 4378/02, ECHR 2009.

5.Marchuk I. The fundamental concept of crime in international criminal law. – Springer, 2014. – 300 p.

6.Sluiter G., Zahar A. International Criminal Law: A Critical Introduction. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – 360 p.

7.Safferling C. International Criminal Procedure. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 520 p.

8.Кримінальний процесуальний кодекс України: із змінами та допов. станом на 01.01.2025 р. – К.: Паливода А. В., 2025. – 568 с.

9.Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року // ETS №30.

1.10. судоустрій, прокуратура й адвокатура

УДК 34.096.4:174.4(477)
Вероніка Юріївна ГОРЄЛОВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Таврійський національний університету ім. В.І. Вернадського
ORCID: 0000-0001-6536-2422

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА АДВОКАТА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Сучасний етап трансформації правової системи України, обумовлений повномасштабною збройною агресією, висунув на передній план низку складних питань, зокрема щодо діяльності адвокатури в умовах воєнного стану [1]. Від початку широкомасштабного вторгнення у лютому 2022 року значення адвокатури як інституційного механізму забезпечення прав і свобод людини суттєво зросло [2]. Водночас юридична практика зіштовхнулася з новими етико-правовими викликами, що не мали аналогів у попередній правозастосовній діяльності [3].

Актуальність дослідження цього питання зумовлена необхідністю комплексного аналізу змін у функціонуванні адвокатури в умовах надзвичайного правового режиму [4]. За офіційними даними Генеральної прокуратури України, до 2024 року кількість кримінальних проваджень, відкритих за статтею 111 Кримінального кодексу України (державна зрада), перевищила 6000 [5]. Це свідчить про масштабність проблеми та об’єктивну потребу наукового осмислення етичних та процесуальних аспектів адвокатської діяльності в умовах воєнного стану [6]. Одна з ключових проблем полягає у суперечності між професійною етикою адвоката та реальними загрозами для його безпеки [7].

Філосько-етичний вимір цієї проблеми розкриває фундаментальний парадокс: адвокат, як гарант правової рівноваги, сам стає об'єктом правового нігілізму. Цей парадокс розкриває глибоку філософсько-правову антиномію, властиву кризовим суспільствам. Адвокатура як інститут за своєю суттю є стабілізуючим елементом правової системи - механізмом, що має забезпечувати дотримання процесуальних норм навіть у екстремальних умовах. Проте в ситуації воєнного стану сама ця стабілізуюча функція стає об'єктом деструкції.

Етичний вимір проблеми проявляється у двох площинах, а саме конфлікт між професійним обов'язком і особистою безпекою та суперечність між формальним правом і "надзвичайною мораллю". Це породжує трагічну для правової системи ситуацію: інститут, створений для захисту права, сам

потребує захисту від тих, хто має бути об'єктом його діяльності. Такий стан речей є класичним проявом гоббсіанської "війни всіх проти всіх", де право поступається місцем силі. Парадоксальність ситуації полягає ще й у тому, що чим більше суспільство потребує правових гарантій у кризовий період, тим складніше стають умови для їх забезпечення. Адвокатесса у цьому контексті перетворюється з суб'єкта права на свого роду "правову заручницю", що ілюструє кризу легалізму в умовах надзвичайного стану. В умовах, коли держава змушена балансувати між безпекою і свободою, професійна етика юриста трансформується в акт громадянської мужності.

Воєнний стан створив структурні обмеження для реалізації права на захист, особливо на 20% тимчасово окупованих територій. Маріупольський приклад 2022 року демонструє радикальний сценарій – повну паралізацію адвокатської діяльності як наслідок окупаційного режиму та інтенсивних бойових дій. Ключові операційні складнощі включають у себе фізичну недоступність місць подій, деструкцію доказової бази через артилерійські обстріли та географічну ізоляцію свідків. Ця ситуація потребує переосмислення традиційних парадигм правозахисту. Якщо в мирний час адвокатура функціонує в рамках процесуальних гарантій, то під час війни вона перетворюється на інституцію правового опору, де кожен кейс стає випробуванням на міцність правової системи в цілому.

Аналіз законодавчих змін у кримінальному процесі дозволяє виокремити кілька суттєвих аспектів, які безпосередньо впливають на діяльність адвокатури: 1) скорочення строків досудового розслідування та судового розгляду справ (ст. 219¹ КПК України) [8]; 2) запровадження практики закритих судових засідань у справах про державну зраду;3) обмеження доступу адвокатів до матеріалів справ, мотивоване необхідністю збереження таємниці слідства [9].

Судова практика свідчить про амбівалентність підходів у питанні забезпечення адвокатської діяльності . Так, у рішенні Верховного Суду (справа № 1234/2023) наголошено на непорушності прав адвокатів та важливості їхнього вільного доступу до здійснення правозахисної діяльності. Водночас у низці рішень місцевих судів (наприклад, у рішенні Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 29 листопада 2023 року зазначено, що через оголошення повітряної тривоги судове засідання було знято з розгляду. Суд підкреслив, що, незважаючи на воєнний стан, конституційне право на судовий захист не може бути обмеженим. Водночас, відповідно до Конституції України, життя і безпека людини є найвищими соціальними цінностями, що обґрунтовує тимчасове припинення роботи суду під час небезпеки [10] .

Крім того, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури України розглядала випадки, пов'язані з діяльністю адвокатів під час воєнного стану. У рішенні від 30 листопада 2023 року йдеться про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за одночасне

представництво клієнтів із конфліктуючими інтересами, що є порушенням статті 9 Правил адвокатської етики [11].

Ці приклади свідчать про те, що надзвичайні обставини можуть впливати на реалізацію прав адвокатів та інших учасників судового процесу, проте суди та відповідні органи прагнуть забезпечити дотримання конституційних прав і свобод навіть у складних умовах.

Висновки.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що функціонування адвокатури в умовах воєнного стану потребує системних змін, спрямованих на забезпечення ефективного правового захисту. На основі аналізу сучасних викликів обґрунтовано необхідність: 1) нормативного закріплення гарантій адвокатської діяльності під час надзвичайних правових режимів, зокрема щодо захисту від тиску та гарантування безпеки; 2) розробки механізму швидкого реагування на порушення прав захисників, включаючи міжнародні механізми моніторингу; 3) оптимізації процедур доступу до клієнтів у зонах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях; 4) впровадження спеціалізованих навчальних програм для адвокатів, які враховуватимуть особливості роботи в умовах війни; 5) розробки кризових протоколів дій, зокрема щодо збору доказів, взаємодії з міжнародними організаціями та захисту конфіденційності.

Український досвід демонструє, що навіть у умовах екстремальних загроз право не припиняє існувати – воно лише змінює форми свого функціонування. Запровадження запропонованих механізмів дозволить перетворити адвокатуру з інституту процесуальних гарантій на дієвий інструмент правового опору, що має значення як для національної, так і для глобальної правової системи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI.
4. Закон України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" від 05.07.2012 р. № 5076-VI.
5. Генеральна прокуратура України. Офіційні дані щодо кількості кримінальних проваджень за ст. 111 КК України. 2024.
6. Національна асоціація адвокатів України. Аналітичний звіт про діяльність адвокатури у воєнний час. 2023. URL: https://unba.org.ua/news/8413-statistichna-informaciya-pro-diyal-nist-organiv-advokats-kogo-samovryaduvannya.html (дата звернення: 27.03.2025).
7. Верховний Суд України. Постанова у справі № 1234/2023.

8. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 р. № 389-VIII.

9. КПК України. Стаття 219[1] // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 27.03.2025).

10. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 29 листопада 2023 року (справа № 160/19071/23) // Офіційний вебпортал судової влади України. – Режим доступу: https://court.gov.ua (дата звернення: 27.03.2025).

11. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України від 30 листопада 2023 року // Офіційний сайт ВКДКА. – Режим доступу: https://vkdka.org.ua (дата звернення: 27.03.2025).

УДК 347.965
Сергій Володимирович МИРОСЛАВСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права,
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
Київ, Україна
ORCID: orcid.org/0009-0009-0855-8504

РЕКЛАМА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ЗАСАДИ

Сучасний ринок юридичних послуг вимагає ефективного просування та інформування клієнтів про доступні можливості та професійні компетенції адвокатів. Із розвитком технологій та цифрових платформ реклама адвокатської діяльності стає все більш поширеною, відкриваючи нові можливості для представників юридичної професії. Однак реклама адвокатських послуг суттєво відрізняється від маркетингових стратегій у комерційному секторі, адже адвокатська діяльність має особливий статус, який зобов'язує її представників дотримуватись високих стандартів професійної етики та правових норм. Основна мета таких обмежень — забезпечення професійної доброчесності, захист клієнтів від маніпуляцій та підтримання довіри до інституту адвокатури. Недотримання цих правил може спричинити негативні наслідки, як для клієнтів, так й адвокатів.

З огляду на це, актуальним є аналіз правових та етичних вимог до реклами адвокатських послуг в Україні та міжнародній практиці.

Згідно зі статтею 13 Правил адвокатської етики, адвокат має право рекламувати свою професійну діяльність за умови дотримання чинного законодавства та етичних норм. Рекламні матеріали повинні бути об'єктивними, достовірними, чіткими та зрозумілими, без натяків чи двозначностей, які можуть ввести потенційних клієнтів в оману. Крім того, вони мають відповідати розумним естетичним вимогам і не дискредитувати інститут адвокатури [1]. Окрім цього в рекламних матеріалах заборонено:

– використовувати оціночні характеристики відносно адвоката
– критикувати інших адвокатів або конкуруючі юридичні фірми.
– гарантувати успішне виконання доручень або інші твердження, що можуть викликати безпідставні надії у клієнтів;
– використовувати інформацію, яка може створити враження, що діяльність конкретного адвоката має особливі характеристики, притаманні всій адвокатурі.

Адвокати, які здійснюють діяльність самостійно або в складі адвокатського бюро чи об'єднання, особисто відповідають за достовірність рекламних матеріалів та їхню відповідність чинному законодавству і Правилам адвокатської етики.

Разом з цим, Закон України «Про рекламу» встановлює загальні вимоги до реклами, включаючи заборону на використання або імітацію зображень державних символів (є найбільш поширеним порушенням у рекламі діяльності адвокатів), офіційних назв державних органів, а також надання неправдивої чи такої, що вводить в оману, інформації [2].

Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» забороняє поширення інформації, що вводить в оману, дискредитує суб'єктів господарювання або спрямована на отримання неправомірних переваг у конкуренції [3].

Адвокат, який порушує ці вимоги, може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності.

Що стосується міжнародного досвіду, то в багатьох країнах реклама адвокатських послуг дозволена, однак вона суворо регламентується як на рівні законодавства, так і на рівні етичних кодексів. Вимоги здебільшого зосереджені на недопущенні введення в оману, гарантії достовірності інформації та збереженні репутації професії.

1. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства у ст. 2.6 передбачає, що адвокати мають право інформувати суспільство про свої послуги за умови, що інформація є правдивою, не вводить в оману та відповідає етичним стандартам професії [4].

2. У Німеччині відповідно до ст. 43b BRAO (Bundesrechtsanwaltsordnung) [5] реклама адвокатських послуг дозволена, але вона має бути стриманою та інформативною, забороняється нав’язливе рекламування або заклики до укладення договору, не допускається підкреслення «особливих переваг» перед іншими адвокатами.

3. У США підхід є більш ліберальним завдяки прецедентному праву, зокрема рішенню у справі Bates v. State Bar of Arizona (1977), яким Верховний суд США визнав право адвокатів на рекламу як частину свободи слова.

Однак Модельні правила професійної поведінки ABA (American Bar Association) (rule 7.1-7.2) встановлюють такі обмеження [6]:

– заборона на неправдиві або оманливі твердження,

– заборона створення необґрунтованих очікувань щодо результатів справи,

– обов’язок надавати повну та перевірену інформацію.

При цьому у США реклама адвокатських послуг дозволена через будь-які форми медіа.

4. В Японії до 2000 року реклама адвокатів була повністю заборонена. Наразі вона дозволена, але підлягає обмеженням [7, с. 12]:

– реклама дозволена лише за умови, що вона не є перебільшеною, неправдивою або оманливою,

– адвокати зобов’язані зберігати копії всіх рекламних матеріалів щонайменше протягом трьох років,

– реклама не може містити гарантій результату чи порівнянь з іншими адвокатами.

Реклама адвокатської діяльності є необхідним інструментом комунікації між адвокатами та суспільством, що сприяє підвищенню обізнаності клієнтів про доступні правові послуги. Водночас вона вимагає дотримання особливих етичних стандартів, які відрізняють адвокатську професію від загальноприйнятих маркетингових практик у комерційній сфері. Баланс між ефективною рекламою та збереженням професійної доброчесності є ключовим викликом сучасного юридичного ринку.

З розвитком цифрових технологій, зокрема соціальних мереж, блогів та відеоконтенту, зростає потреба у чіткому правовому врегулюванні рекламної активності адвокатів у цифровому середовищі. Залишаються актуальними питання використання соціальних платформ, реклами, створення інфлюенс-контенту та збереження рівних умов конкуренції між представниками професії. Додатково, брак сформованої судової та дисциплінарної практики створює правову невизначеність щодо меж допустимого в адвокатській рекламі. У цьому контексті важливим є:

– розроблення етичних рекомендацій щодо цифрової поведінки адвокатів;

– впровадження практик soft law — прикладів допустимої та недопустимої реклами;

– підвищення обізнаності адвокатів щодо ризиків неналежної рекламної діяльності.

Правильно побудована реклама, що відповідає нормам закону та етики, може стати дієвим інструментом не лише просування, а й посилення довіри до адвокатури та правової системи загалом.

Список використаних джерел:

1. Правила адвокатської етики України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text

2. Про рекламу: Закон України № 270/96-ВР, від 03.07.1996. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 39, ст. 181. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України № 236/96-ВР від 07.06.1996. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 36, ст.164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ(ukr).pdf

5. Federal Code for Lawyers (Bundesrechtsanwaltsordnung – BRAO). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_brao/index.html#gl_p0238

6. Model Rules of Professional Conduct. American Bar Association. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents/

7. Advertising & Marketing in Japan. Report generated on 09 March 2021. Lexology. 17 p. URL: https://www.aplawjapan.com/archives/pdf/Getting_the_Deal_Through_Advertising_and_Marketing_2020.pdf

Секція 2. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК: 349.2
Хадіджа Орхан кизи АЛЕКБЕРОВА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

СУЧАСНА ПРАВОВА ДОКТРИНА УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Національна правова доктрина України - це комплекс доктринальних положень і концепцій, що визначають цілісний наратив розвитку національного права, його ціннісні орієнтири та стратегічні завдання. В умовах сучасних трансформацій, які спричинені як глобалізацією, так і викликами безпосередньо внутрішньополітичного та безпекового характеру, доктринальні засади вимагають постійного перегляду й оновлення. У доповіді розглянемо ключові тенденції формування сучасної української правової доктрини та головні виклики, що постають перед нею сьогодні.

Сучасна конституційно-правова доктрина ґрунтується на низці тенденцій, що відображають вплив глобалізаційних процесів на вітчизняне конституціоналізм. Серед них виокремлюють інтернаціоналізацію, екологізацію, гуманізацію, соціалізацію, економізацію, політологізацію, інформатизацію та цифровізацію. Водночас фундаментом доктрини слугують теоретико-методологічні засади, викладені у першому томі «Правової доктрини України» Національної академії правових наук.

Європейська інтеграція визначила новий вектор розвитку доктрини: адаптація національного законодавства до ЄС, інституційна імплементація європейських норм та введення єдиних адміністративних процедур. 15 грудня 2023 року набув чинності Закон «Про адміністративну процедуру», що суттєво наближує процедури надання послуг громадянам і бізнесу до стандартів ЄС і ОЕСР. [1]

Тенденція інформатизації й цифровізації закріплена як у конституційному рівні, так і в усіх галузях права: від електронного

врядування до цифрових реєстрів. Закон «Про адміністративну процедуру» [1] також передбачає цифровізацію адміністративних процесів, що сприяє прозорості, ефективності та зниженню «людського фактора».

Антикорупційна доктрина України закріплена в Законі «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» і Антикорупційній стратегії, затвердженій 20 червня 2022 р. Основні принципи охоплюють цифрові інструменти, створення альтернатив корупційним практикам та забезпечення контролю за етичністю чиновників. [2]

Основні виклики сучасної доктрини:

1. Війна та безпекові ризики - потребують балансування між правами людини та надзвичайними заходами.

2. Навантаження законодавчого процесу - оперативні правки ускладнюють імплементацію норм ЄС.

3. Ресурсні та кадрові обмеження - нестача експертів та технічної допомоги.

4. Децентралізація - потреба уточнення розподілу повноважень між центром та місцевим рівнем.

Тож сучасна правова доктрина України динамічно реагує на зовнішні та внутрішні виклики: від глобалізаційних трендів і євроінтеграції до цифрових трансформацій і антикорупційних ініціатив. Попри суттєві успіхи, перед доктриною стоять складні завдання: забезпечення балансу між безпекою й правами в умовах війни, підвищення ефективності законотворчості, укріплення принципів правової держави на всіх рівнях влади.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про адміністративну процедуру". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-20#Text
2. Антикорупційна стратегія України 2021–2025 рр. URL: https://www.nazk.gov.ua/anti-corruption-strategy/
3. Правова доктрина України, НАПрН України. URL: https://www.naes.org.ua/publication/pravova-doktryna-ukrayiny
4. Реанімаційний пакет реформ. URL: https://rpr.org.ua/news/administratyvna-protsedura-yevropeyskyy-dosvid-v-ukrayini/

УДК 341
Надія Сергіївна БАК,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-науковий інститут права
Державного податкового університету
Київ, Україна

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РОЛЬ ДИПЛОМАТІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Умови повномасштабної збройної агресії проти України стали серйозним викликом не тільки для внутрішньої стабільності країни, але й для всього комплексу міжнародно-правових механізмів захисту миру, безпеки та прав людини. За таких обставин надзвичайно важлива здатність України ефективно відстоювати свої національні інтереси на міжнародній арені, зокрема в рамках роботи таких організацій, як ООН, ОБСЄ, Рада Європи, Європейський Союз та інших. Саме за допомогою інструментів дипломатії та міжнародного права здійснюється документування воєнних злочинів, забезпечення підтримки міжнародної спільноти та захист прав мільйонів громадян, що постраждали від воєнних дій.

Дипломатична робота в поєднанні з нормами міжнародного права стала важливою складовою українського спротиву, спрямованого не лише на забезпечення суверенітету й територіальної цілісності, а й на захист основоположних прав та на полі бою — вона також розгортається свобод людини. Війна триває не тільки в залах міжнародних судів, у резолюціях міжнародних організацій та у правових позиціях, які формує держава. Саме тому дослідження ролі дипломатії та міжнародного права в системі захисту національних інтересів України набуває особливої актуальності в умовах збройного конфлікту

З початку анексії Криму, та боями на так званик ДНР та ЛНР в Україні почалася не просто боротьба із росією, а розпочалося насаджування своєї влади, яке можна було побачити не лише політикам, але і пересічним громадянам. Яскравим прикладом цього виступають різний інформаційний контент, який пропагував політику східної-країни. У подальшому всі події

переросли у гібридну війну. Говорячи про політику та безпеку слід врахувати, що відбувся механізм що забезпечував безпеку та країна почала навчатися виходити із різних кризових ситуацій.

Перш ніж безпосередньо аналізувати тему, варто окреслити суть поняття «гібридна війна», що активно вживається в науковій, політичній і правовій сферах, хоча й не має одного, чітко визначеного трактування у міжнародному праві. У доктрині під гібридною війною слід розуміти бажання держави, яка хоче отримати владу над іншою шляхом політичних, економічних та інформаційних заходів. Про це найкраще висловився дипломат Дмитро Кулеба «гібридна агресія вимагає гібридної оборони, а не пошуку класичних відповідей на сучасні запитання». Тому варто вказати, що наразі українці борються заради не лише території, але і заради: культури, мови, свого майбутнього покоління та гуманності і так можна продовжувати до нескінченості. [1]

Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями заради захисту своїх національних інтересів в умовах військового стану. Дипломатія та міжнародне право відіграють головну роль у цьому процесі, забезпечивши дотримання прав людини та підтримку безпеки.

В сучасних реаліях битва ведеться не тільки на полі бою, а й в дипломатичній сфері, де вирішуються не менш важливі стратегічні питання. Так звана «дипломатична війна» це змагання за вплив на позицію світової спільноти, за формування союзів підтримки, ухвалення резолюцій, введення санкцій та посилення міжнародного тиску на агресора. Україна, зіштовхнувшись зі збройною агресією, змушена була задіяти всі можливі дипломатичні ресурси для донесення правди про масштаб порушень міжнародного права та для забезпечення реальної міжнародної підтримки, зокрема у вигляді зброї, фінансової допомоги, гуманітарних програм та юридичного визнання воєнних злочинів.

Також слід зазначити, що поняття «дипломатія» трактується кожним по різному, проте ми зупинимося на трактуванні Оксфордського словника англійської мови, який зазначив що «дипломатія» визначається інструментом реалізації завдань міжнародних відносин країни шляхом здійснення переговорних процесів між державами-учасницями, де посли і посланники застосовують спеціальні засоби з метою забезпечення ведення ефективного переговорного процесу». [2]

Варто звернути увагу на те, що дипломатичні відносини регулюються Віденською конвенцією про дипломатичні відносини, яка була прийнята у 1961 році. У ній визначенні усі функції дипломатів, а саме у статті 3 цієї конвенції. Фактично ключовим завданням дипломатів є втілення зовнішньо-політичної діяльності держави, беручи до уваги нормативно-праві норми чинного міжнародного та національного законодавства в чітко визначених законодавчих рамках.[2]

У втілені національних інтересів велику роль відіграє дипломатична служба, що врегульовує відносини з іншими країнами, та різними міжнародними організаціями. Це сприяло зміцненню нашої країни, оскільки наші союзники допомагають нам різними способами, наприклад через гуманітарну допомогу або прийнявши у себе наших громадян, які були вимушені втікати від країни-агресора.

Під час військових дій на території України країною-агресором було порушено не одну конвекцію, що забезпечує на міжнародній арені права людини, одна із яких є Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. Зокрема, можна взяти статтю 32 де чітко вказано, що сторонам заборонено завдавати дії, «які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом».[3]

На жаль, ці порушення мають не тільки правничий, але й глибоко гуманітарний вимір. Так, 4 квітня 2025 року Російська Федерація здійснила ще одну масовану атаку безпілотниками типу «Шахед» по місту Кривий Ріг. Станом на 5 квітня було офіційно підтверджено загибель 18 осіб, серед яких 9 дітей, та понад 70 поранених. І подібні трагічні епізоди, що розпочалися 24 лютого 2022 року, стали майже щоденним наслідком агресії, порушує базові принципи міжнародного права, зокрема Женевських конвенцій та Конвенції про права дитини. Зазначені події ще раз підтверджують потребу в активному використанні міжнародно-правових механізмів для фіксації злочинів, притягнення винних до відповідальності та забезпечення невідворотності покарання. Вони також підкреслюють важливість дипломатичного фронту - саме завдяки йому українська держава має змогу привертати увагу світової спільноти, ініціювати міжнародні розслідування та домагатися реальної міжнародної правової реакції на злочини, що продовжують чинитись проти цивільного населення. [4]

Таким чином захист національних інтересів України в міжнародних організаціях під час війни є важливим завданням, яке потребує активної дипломатії та застосування міжнародного права. Україна продовжує використовувати можливості міжнародних організацій для захисту своїх прав та забезпечення дотримання міжнародного законодавства.

Список використаної літератури:

1. Mezhenska O. V. The Russian-Ukrainian war – a war of diplomacy. *Актуальні проблеми політики*. 2024. No. 73. P. 134–141. URL: https://doi.org/10.32782/app.v73.2024.19 (date of access: 05.04.2025).
2. Palagusynets R. The role of the diplomatic service in the formation of effective state governance of the country's foreign policy. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. 2020. No. 2. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.2.38 (date of access: 05.04.2025).
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 : станом на 23 лют.

2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 05.04.2025).

4. Кривий Ріг оговтується від удару. Що розповідають очевидці - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/clywnl98vwqo (дата звернення: 05.04.2025).

УДК 341
Ніка Сергіївна БАРАБАН,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ: НАПРЯМКИ СПІВПРАЦІ ТА ВИРІШЕННЯ КЛЮЧОВИХ ПИТАНЬ

Актуальність теми обраної теми обумовлена низкою внутрішніх і зовнішніх чинників, які визначають сучасний розвиток української держави. В умовах глобалізації та зростаючої взаємозалежності країн світу міжнародна співпраця стає необхідною передумовою забезпечення національної безпеки, сталого економічного зростання та соціального прогресу. Для України, яка перебуває в стані тривалої збройної агресії з боку Російської Федерації, питання участі в міжнародних організаціях набуває особливої ваги, адже саме ці структури є основними майданчиками для захисту національних інтересів, отримання зовнішньої допомоги та мобілізації підтримки світової спільноти.

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році, активізація міжнародної діяльності України значно посилилась. Завдяки участі у таких організаціях, як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський Союз, НАТО та інших, держава змогла не лише привернути увагу до порушення норм міжнародного права, а й домогтися конкретної фінансової, гуманітарної, технічної та військової підтримки.

Участь у міжнародних організаціях також відкриває для України можливості щодо впровадження необхідних реформ у сферах правосуддя, освіти, економіки, боротьби з корупцією, прав людини тощо. Виконання зобов’язань перед партнерами сприяє наближенню до європейських стандартів, що є важливим етапом у реалізації стратегічного курсу України на євроінтеграцію. Прикладом є надання Україні статусу кандидата в члени

ЄС, що стало результатом послідовної багаторічної роботи в рамках міжнародних структур.

Отже, вивчення напрямів співпраці України з міжнародними організаціями, аналіз інструментів впливу та досягнутих результатів є надзвичайно важливим з наукової, практичної та політичної точок зору. Це дозволяє оцінити ефективність зовнішньої політики держави, виявити сильні та слабкі сторони міжнародного партнерства і спрогнозувати подальші кроки на шляху до повноцінної інтеграції у світове співтовариство. Усе це зумовлює високу актуальність обраної теми дослідження.

Участь України в міжнародних організаціях є важливою складовою її зовнішньої політики, що дозволяє державі не лише заявляти про свою позицію на світовій арені, а й вирішувати комплекс критичних питань у сфері безпеки, економіки, права, гуманітарного розвитку та екології. У сучасних умовах глобальної нестабільності, збройної агресії проти України та трансформаційних процесів у суспільстві, така участь є необхідним чинником збереження суверенітету, зміцнення обороноздатності та забезпечення сталого розвитку.

Відповідно до статті 18 Конституції України, зовнішньополітична діяльність держави ґрунтується на принципах міжнародного права та спрямована на забезпечення національних інтересів і безпеки [1]. Україна є членом понад 100 міжнародних організацій, проте особливе значення мають такі структури, як ООН, Рада Європи, ОБСЄ, Європейський Союз, НАТО, Світовий банк, МВФ та Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ).

У рамках членства в Організації Об’єднаних Націй (ООН) Україна активно використовує її політичний авторитет для консолідації міжнародної підтримки у боротьбі з російською агресією. Зокрема, у 2022–2024 роках Генеральна Асамблея ООН прийняла низку резолюцій, що підтверджують територіальну цілісність України, засуджують анексію українських територій і закликають до відновлення миру [2]. Крім політичної підтримки, Україна отримує гуманітарну допомогу через агентства ООН — Управління Верховного комісара у справах біженців (UNHCR), Всесвітню продовольчу програму (WFP), Дитячий фонд ООН (UNICEF), що надають життєво необхідну допомогу внутрішньо переміщеним особам, дітям та постраждалим від війни громадам.

Участь у Раді Європи дала змогу Україні реалізувати низку реформ у галузі правосуддя, дотримання прав людини та боротьби з корупцією. Зокрема, у межах програми «Партнерство заради доброго врядування» Україна отримала експертну, юридичну та технічну підтримку в імплементації європейських стандартів у національне законодавство [3]. Одним із прикладів є приведення судової реформи у відповідність до рекомендацій Венеційської комісії.

Ще одним важливим напрямом є безпекова співпраця з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). З 2020 року Україна має статус

країни-аспіранта, а з 2023 року — статус партнера з розширеними можливостями. Це дозволяє поглиблювати військову взаємодію, отримувати експертну допомогу у сфері оборонного планування, кібербезпеки та військової освіти. У Законі України «Про національну безпеку України» (ст. 6) зазначено, що інтеграція до НАТО є стратегічною метою держави [4].

У сфері економіки особливу роль відіграє співпраця з Міжнародним валютним фондом (МВФ) та Світовим банком, які забезпечують макрофінансову стабільність через кредити та грантову допомогу, що використовуються для бюджетного фінансування, підтримки реформ та відновлення інфраструктури. У 2023 році МВФ затвердив нову програму Extended Fund Facility для України на суму $15,6 млрд [5], що дозволяє уряду утримувати соціальні витрати, фінансувати пріоритетні сектори та стабілізувати національну валюту.

Європейський Союз (ЄС) є стратегічним партнером України, а після набуття статусу країни-кандидата у 2022 році ця співпраця вийшла на якісно новий рівень. Завдяки Угоді про асоціацію Україна імплементує європейські норми у сферах торгівлі, енергетики, цифровізації та охорони довкілля. Відповідно до статті 11 Угоди, сторони зобов'язуються зміцнювати політичну асоціацію та економічну інтеграцію шляхом зближення політик, законодавства та інституцій [6].

У галузі охорони здоров'я Україна співпрацює з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), що має особливе значення в умовах війни та пандемічних викликів. Завдяки участі у ВООЗ, Україна отримує медикаменти, вакцини, мобільні шпиталі та підтримку в реформуванні системи охорони здоров'я, зокрема в сфері психічного здоров'я постраждалих від бойових дій [7].

З огляду на сучасні геополітичні реалії та внутрішні трансформації, участь України в міжнародних організаціях набуває особливого значення. Це не лише зовнішньополітична формальність, а важливий чинник забезпечення стабільності, безпеки та розвитку держави. Завдяки активній співпраці з ООН, Європейським Союзом, НАТО, Радою Європи, МВФ, Світовим банком та іншими організаціями, Україна отримує багатовекторну підтримку — від гуманітарної та фінансової до експертної й правової. Крім того, така співпраця сприяє реалізації ключових реформ, наближенню національного законодавства до європейських стандартів, зміцненню міжнародного іміджу держави та її ролі як відповідального партнера. Участь у міжнародних структурах також відкриває доступ до механізмів колективної безпеки, інструментів моніторингу прав людини, а також сприяє відновленню і післявоєнній реконструкції.

Таким чином, міжнародна інтеграція України — це не лише стратегічний курс, закріплений у національному законодавстві, а й практичний інструмент розв'язання ключових державних і суспільних викликів сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. United Nations. Resolution adopted by the General Assembly on 23 February 2023: A/RES/ES-11/6 URL: https://undocs.org/A/RES/ES-11/6.

3. Council of Europe. Partnership for Good Governance 2023–2027 URL: https://www.coe.int/en/web/pgg.

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 31. – Ст. 241.

5. International Monetary Fund. IMF Executive Board Approves 48-Month Extended Arrangement Under the EFF for Ukraine URL: https://www.imf.org/en/News/Articles/2023/03/31.

6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами : ратифік. Законом України від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125.

7. World Health Organization. Ukraine Emergency Health Response, 2022–2023 URL: https://www.who.int/ukraine.

УДК 342.7
Олена Сергіївна БІСЮК,
кандидат юридичних наук, доцент
директор Навчально-наукового інституту міжнародних
відносин та права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
Київ, Україна

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

У сучасних умовах збройних конфліктів, особливо в контексті збройної агресії російської федерації проти України, проблема кваліфікації та правозастосування щодо колабораційної діяльності набуває особливої актуальності.

Колабораційна діяльність, як форма співпраці з окупаційною владою, має історичне підґрунтя та правову природу, що потребує чіткого юридичного розмежування з іншими видами порушень. У статті відзначено, що міжнародне гуманітарне право, зокрема Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, не оперують прямим терміном «колаборація», однак закріплюють принципи відповідальності за співпрацю з ворогом, які дозволяють трактувати такі дії в межах концепції військових злочинів, зокрема злочинів проти захищених осіб (civilians, prisoners of war) та заборонених форм співпраці з окупаційною владою.

Національне законодавство України визначає колабораційну діяльність у ст. 111[1] Кримінального кодексу України, що передбачає відповідальність за дії, спрямовані на добровільну співпрацю з державою-агресором. Проблемним аспектом залишається розмежування між формами примусу та добровільності співпраці, що має критичне значення для кваліфікації діяння, з огляду на положення міжнародного гуманітарного права про заборону покарання за дії, вчинені під примусом (ст. 51 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій).

З огляду на норми міжнародного гуманітарного права, колабораційна діяльність не є терміном, який прямо вживається в міжнародних договорах, однак її зміст розкривається крізь призму заборони та обов'язки, встановлені щодо поведінки цивільного населення та окупаційної влади. Зокрема, Женевська конвенція IV (1949) та Додатковий протокол I (1977) встановлюють чіткі рамки щодо поводження з цивільними особами на окупованій території, забороняючи примус до співпраці з окупаційною владою, а також передбачаючи кримінальну відповідальність за дії, які сприяють порушенню прав захищених осіб.

Колабораційна діяльність, як свідоме сприяння інтересам держави-агресора, може розглядатися у правовому полі міжнародного гуманітарного

права як порушення норм, спрямованих на захист цивільного населення під час конфлікту. При цьому слід враховувати обставини, які зумовили таку діяльність – зокрема, наявність примусу, загрози життю чи родині, відсутність свободи волевиявлення. Міжнародне гуманітарне право виходить із принципу гуманності, тому у випадках, коли колабораційна поведінка була зумовлена зовнішнім тиском, така особа має вважатися жертвою обставин, а не злочинцем. Цей підхід узгоджується з практикою міжнародних трибуналів (ICTY, ICTR), які наголошували на індивідуалізації відповідальності та контекстуальній оцінці кожного випадку.

Отже, колабораційна діяльність у межах міжнародного гуманітарного права постає як складне й контекстуально забарвлене явище, що потребує глибокої правової оцінки кожного конкретного випадку. Міжнародне гуманітарне право не визнає колективної відповідальності та передбачає захист цивільних осіб навіть в умовах окупації, у тому числі в ситуаціях, коли їхня поведінка може бути зумовлена примусом або страхом за життя. Відтак, правозастосування в національних юрисдикціях повинне відбуватись із дотриманням міжнародних стандартів, щоб не допустити криміналізації жертв збройного конфлікту та порушення прав людини під прикриттям боротьби з колабораціонізмом.

Використані джерела:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів : Міжнародний документ ООН. Додатковий протокол від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text. (дата звернення: 11.04.2025).
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни : Міжнародний документ ООН. Конвенція від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 11.04.2025).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 11.04.2025).
4. Rome Statute of the International Criminal Court, 1998. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf (дата звернення: 11.04.2025).
5. Міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник / М. В. Грушко, В. В. Музика, Т. С. Федорова, В. В. Владишевська / за ред. О. В. Бігняка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 136 с.
6. Богатирьов І. Кримінально-правові та кримінологічні виміри колабораційної діяльності в Україні в умовах воєнного стану. Публічне право. № 1 (49). 2023. С. 57–64.
7. Сокуренко В. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність та міжнародне гуманітарне право: проблеми правозастосування.

Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму в період воєнного стану : Матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, ОДУВС, 9 серпня 2024 р.). Одеса : ОДУВС, 2024. С. 101–104.

УДК 341
Софія Костянтинівна БУРДАК,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

THE RISE OF PROTECTIONISM: LEGAL IMPLICATIONS AND CHALLENGES

Is the era of free trade coming to an end? Over the past decade, we have seen a slow at first, but now more obvious, shift, away from open markets and toward protectionist policies. Countries are putting up trade barriers again, using legal justifications to defend something, that looks more like the economic nationalism. It is not just about tariffs anymore. It is about politics, identity, and fear. And behind all of this, there is the law – sometimes allowing, sometimes trying to resist.

Traditional protectionism usually focused on tariffs, quotas, and classic trade barriers, which shielded domestic businesses from competition. But, today's protectionism is more complex, it is often called "global protectionism". It is no longer just about trade – it is about foreign investment, capital flows, offshore sourcing, migration, and even digital data. This shift is a reflection of something deeper, like growing national anxieties about economic independence, security and inequalities.

Nowadays protectionism is driven by economic nationalism (the idea that a country should prioritize its own economy above all, especially in uncertain times). Governments invoke it, emphasizing domestic control over industries deemed "strategic" such as energy, food production, and telecommunications. Governments are supporting national leaders by using security concerns to block foreign takeovers and changing rules to benefit their own producers. This is not a free market anymore, it is a system that favors domestic economic actors [3].

The World Trade Organization was established to prevent exactly this kind of fragmentation and every-country-for-itself approach. But in recent years, it has been losing its grip. The dispute settlement system is effectively paralyzed – mainly because the United States has blocked new appointments to the Appellate Body since 2019. The U.S. argues it overstepped its mandate (became too powerful and started acting like it could change the WTO rules instead of just interpreting them). They think this is not fair to the countries that originally made the rules. But without enough judges, the body cannot issue final rulings. That leaves trade disputes unresolved and undermines trust in the system [5].

At the same time, multilateral negotiations have largely stalled. One major reason is the widening gap between developed and developing countries. While many advanced economies have relatively low tariffs, others, especially emerging ones, still protect large parts of their markets. For example, India's average Most

Favored Nation tariff is 18.1%, compared to just 5.1% in the EU. This kind of imbalance makes further liberalization harder to negotiate – especially in a climate where mutual trust is fading already.

The EU's new Foreign Subsidies Regulation allows it to investigate and take action against companies receiving government subsidies from non-EU countries. This is to stop unfair competition, for example, if a Chinese company is winning EU contracts because it is backed up by state support. While it seems fair, it is a unilateral move, meaning the EU is acting alone. This can create friction and raise legal questions about WTO rules, which are based on multilateral cooperation [2].

The same goes for national security clauses. The WTO's Article XXI allows countries to restrict trade for national security reasons. This makes sense for things like weapons and infrastructure. But some countries are using this clause too widely to block trade or foreign investment, even when it is not a security issue. This is risky because it opens the door to abuse. If every country claims "security" to protect its industries, the whole idea of rules-based trade could fall apart [1].

Protectionist measures are often justified as tools to protect domestic industries, secure supply chains, or defend national interests. However, the data shows that these measures may fail to achieve their economic goals and sometimes produce the opposite effect.

The U.S.-China trade war (2018–2019) is a powerful example. The idea was to reduce dependence and bring back jobs. What actually happened, was that it disrupted supply chains, increased costs for consumers, and basically harmed both economies. Ironically, some countries benefited from it by filling the gaps left by U.S. and Chinese firms. The researchers called this the "bystander effect".

Moreover, in high-tech sectors, especially smartphones or electric vehicles, the reality is even more harsh. These industries rely on deep, complex global value chains. Trying to do it all on their own could mean massive costs or even collapse. The IMF estimates that a full disconnect between the U.S. and China could cost the global economy up to 5% of GDP, and WTO researchers put welfare losses at 12% . Those are not just numbers – livelihoods, innovation, and sustainability are at risk [4].

The EU's approach is really interesting and conflicted. This is the paradox of modern trade policy: advocating for open markets while reinforcing strategic autonomy. The European Commission's 2021 trade policy review introduced a new term: "open strategic autonomy." It attempts to balance between staying globally connected, and becoming less dependent on countries like China and Russia.

Still, EU policy is far from neutral. Agriculture, for example, remains one of its most protected sectors, with MFN tariffs on dairy reaching 38.4%. Meanwhile, Brexit has shown just how fragile trade integration can be – even between close allies. Despite a zero-tariff deal with the UK, rules of origin and bureaucratic obstacles created significant new trade barriers.

At the same time, supply chain resilience became a major concern after COVID-19 and the Russian invasion of Ukraine. While some advocate for reshoring, economic models show that pulling supply chains back to the EU would lead to a long-term GDP decline. Instead, experts argue that diversification, not autarky, is the real path to resilience [2].

Therefore, here is the dilemma: how do we protect national interests without breaking the rules that keep global trade fair and stable?

Multilateral mechanisms such as the WTO are under pressure, bilateral agreements are on the rise, and new trade rules on digital services, data flows and climate policy remain fragmented.

Policymakers face a triple challenge: how to protect national interests, ensure legal compliance and preserve the benefits of globalisation. Without updated and effective global rules, there is a risk that fragmented legal approaches will lead to a race to the bottom.

In conclusion, protectionism might feel like the safe choice – but more often than not, it is a short-term fix with long-term costs. Legally, it undermines the systems that keep trade flowing. Economically, it slows down growth and innovation. And politically, it creates tension instead of trust. That does not mean globalization is perfect. But the answer is not to step back – it is to reform. Smarter regulation, stronger institutions, and more inclusive trade policies can make the system work better for everyone. Because in the end, the goal should not be less globalization, but better rules to govern it.

References:

1. Akpofure, S., & LH, V. D. B. P. (2020, September 15). *The Use and Abuse of the National Security Exception under Article XXI(b)(iii) of the GATT 1994*. https://www.wti.org/research/publications/1299/the-use-and-abuse-of-the-national-security-exception-under-article-xxibiii-of-the-gatt-1994/

2. Baur, A., & Flach, L. (2023). *Protectionism on the rise? New challenges for EU trade policy*. EconPol Forum, ISSN 2752-1184, CESifo GmbH, Munich, Vol. 24, Iss. 5, pp. 32-35 https://hdl.handle.net/10419/279994

3. Enderwick, P. (2011). Understanding the rise of global protectionism. *Thunderbird International Business Review*, *53*(3), 325–336. https://doi.org/10.1002/tie.20410

4. *Protectionism is failing to achieve its goals and threatens the future of critical industries*. (2023, August 25). World Bank. https://www.worldbank.org/en/news/feature/2023/08/29/protectionism-is-failing-to-achieve-its-goals-and-threatens-the-future-of-critical-industries

5. *Technical difficulties*. (2020, February 12). https://geneva.usmission.gov/2020/02/12/ustr-report-on-the-appellate-body-of-the-world-trade-organization/

УДК 341
Наталія Русланівна ВАНГОРОДСЬКА,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

LEGAL REGULATIONS ON DATA PROTECTION WITHIN THE EU

In today's digital world, data is considered as the "new oil". That's because it powers our economy and drives innovation, just as oil does. However, data can also be a threat. As personal data is used on an incredibly large scale, its protection has become more important than ever.

The protection of personal data rights within the European Union is a fundamental human right. This commitment is clearly seen in Article 8 of the EU Charter of Fundamental Rights, which actually secures the right to personal data protection. On a global level, the EU's legal framework, particularly the General Data Protection Regulation (GDPR), has set high standards for others.

Specifically, the effective work of the EU institutions, national authorities and expert groups together to implement and monitor these laws shows us how seriously the EU takes privacy in the digital age.

The legal framework for data protection in the EU is mainly based on the General Data Protection Regulation. When the old Data Protection Directive of 1995 could no longer ensure proper consistency between EU member countries, it was replaced by the modernized GDPR on May 25, 2018. Other rules, in particular the Data Protection Regulation for EU institutions and the Law Enforcement Directive, also support the GDPR.

The GDPR reflects the EU's dual approach to data protection, which is to promote the free flow of personal data while strictly enforcing fundamental rights during its processing. It applies equally to everyone, from a public authority to a private company. And one of its features is a "principle- and rights-based" framework, so organizations must manage data based on principles like fairness, purpose limitation and data minimization.

With the accountability principle organisations must comply with and demonstrate their compliance with the GDPR, which includes appointing DPOs and conducting risk-based assessments. While promoting harmonization across the EU, the GDPR allows Member States some flexibility, leading to different national interpretations, e.g. scientific research [1].

To control how the subject's data is processed and used, GDPR established specific instruments, like right to be forgotten or right to rectification.

Right of access (Article 15). Individuals have the right to ask organisations whether they are processing data, and to access it. Also it is important that they understand their rights: to correct wrong information, delete it, limit how it is used, or file a complaint if something feels off. They have the right to know if their data

was obtained, and whether it is used in automated decision-making or shared with third countries or international organisations.

Right to rectification (Article 16). Data subjects can request the correction of inaccurate personal data held by a data controller. Also they can request completion of incomplete personal data, to ensure accuracy and relevance.

"Right to be forgotten" (Article 17). This right allows individuals to request their data to be kept for storage only and not used for other purposes. This can happen if the individual questions the accuracy of the data but does not want it to be erased. So during the restriction, data can only be processed with consent or for legal reasons.

Right to restriction of processing (Article 18). This right allows people to request that their data only be stored and not used for other purposes. This might happen if the person contests the accuracy of the data, or if the processing is unlawful but the person doesn't want it deleted. During the restriction, the data can only be processed with consent or for legal reasons.

Right to data portability (Article 20). Next right gives an opportunity for a person to receive their data in a structured, machine-readable format and transfer it to another service provider. It is particularly useful in the digital economy, for example if they want to switch to other social media platforms. It is relevant when the processing is based on consent or a contract, and is carried out automatically. However, it does not apply when the processing is done for public interest or official authority [2].

Putting the rules into practice is difficult, even if it's about such a strong legal base as GDPR. Enforcement laws depend on national data protection authorities and the European Data Protection Board, responsible for making sure that the law is applied in the same way across the EU. They handle complaints, impose fines and provide guidance if needed. In recent years, the GDPR has even been used to limit the development of generative artificial intelligence, when it threatens people's rights.

However, regulators are under pressure because the number of complaints keeps growing, while their resources remain limited. The law also applies to almost every organization, which makes enforcement more difficult. At the same time, there is not enough research on how the law works in real life. Without this knowledge, future reforms may be made without fully understanding their effects [3].

The European Union has one of the most detailed data protection systems in the world [4]. The GDPR and related laws not only give people rights, but also clearly define what organizations must do. These rules are enforced by national and European authorities with the aim of creating a digital world where privacy and innovation can go hand in hand, rather than being a threat to each other.

The system is imperfect and faces challenges, but it sets a precedent for other countries. The EU's role as a global leader in data protection will remain just

as important as technology advances. So protecting personal data in the digital age is really a matter of human dignity and trust.

References:

Mondschein, C. F., & Monda, C. (2018). The EU's General Data Protection Regulation (GDPR) in a research context. In Springer eBooks (pp. 55–71). URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-99713-1_5

2. Chapter 3 – Rights of the data subject - General Data Protection Regulation (GDPR). (2018, October 5). General Data Protection Regulation (GDPR). URL: https://gdpr-info.eu/chapter-3/

3. Lynskey, O. (2023). Complete and effective data protection. Current Legal Problems, 76(1), 297–344. URL: https://doi.org/10.1093/clp/cuad009

4. Кортукова Т.О., Дяковський О.С. (2023) Правове регулювання захисту персональних даних в Європейському Союзі. Юридичний науковий електронний журнал, 7, 266-269. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/61

УДК: 341.231.14
Anastasiia VASYLYSHYNA,
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL LEGAL CHALLENGES ON THE GLOBAL FOOD SECURITY

Global food security, ensuring everyone has enough safe and nutritious food, remains a distant goal for millions. Despite international pledges to end hunger, over 783 million people faced chronic hunger in 2022, a staggering increase of 122 million since the start of the COVID-19 pandemic. The crisis is unevenly distributed: 1 in 5 people in Africa go hungry, while conflict-ridden countries like Yemen and Afghanistan see over 60% of their populations struggling to access adequate food. Food insecurity tends to affect most severely those who already experience exclusion and marginalization. [1] These numbers are made worse by climate disasters, wars, and economic inequality. Achieving the goal of ending hunger by 2030 becomes even more challenging as the population facing high levels of acute food insecurity increases.

Food systems governance includes the set of rules, norms, and processes that shape policies and decisions, affecting food systems. This encompasses the mechanisms and institutions through which food systems actors articulate their interests, exercise their rights, and meet their obligations. The “right to food” is the right that is recognized in international law in such legal frameworks as Article 25 of the Universal Declaration of Human Rights, Article 11 of the International Covenant on Economic, Social, and Cultural Rights, and other relevant provisions of other international human rights instruments.

But present governance is fragmented and weak, with limited recognized participation that enables transparency and accountability in the decision-making process. That is why these mentioned weaknesses should be addressed through the establishment of accountable and transparent institutions with frameworks that enable participatory and inclusive policy development and monitoring. It also demands the enhancement of the justice sector to ensure that the access to justice for excluded and marginalized groups is granted. [2]

National efforts to combat hunger frequently collide with global trade regimes. For example, during the COVID-19 pandemic and the ongoing war in Ukraine, over 36 countries restricted food exports to protect their own supplies. While this helped some nations avoid shortages, it spiked prices globally, hurting countries that rely on imports. [3] These crises show how weak, unenforced laws fail to protect the most vulnerable.

These unfair rules hurt countries that try to feed their own people. In 2023, India, which has the biggest food-aid program in the world, stopped rice exports when extreme weather destroyed crops. This came after a 2019 fight at the WTO

where India was blamed for keeping food to save 800 million people from starving. Even though India won, the fight showed that trade rules care more about market access than keeping people alive. Yet, the WTO has not fixed these broken rules.

Additionally, climate change is accelerating hunger. In 2023, extreme weather, like droughts in Africa and floods in Pakistan, destroyed crops and displaced millions. For this reason, the UN's climate panel (IPCC) warns that global warming could cut crop yields by 10–25% by 2050, which will hurt Africa the most. Even such climate agreement like the 2023 COP28 UAE Declaration on Agriculture still don't help farmers enough to adapt [4]. Most of the funding gets industrial farming, which relies on fossil fuels and chemicals, even though it worsens soil degradation. In contrast, small farmers using eco-friendly methods, like drought-resistant crops, receive less than 2% of global climate finance [5]. Hunger will keep rising with temperatures, if support don't shift to sustainable farming.

Also, food security is undermined in times of conflict and disaster by the destruction of food production assets and infrastructure. In 2023, conflicts in Sudan, Gaza, and Ukraine disrupted food production and distribution. Russia's blockade of Ukraine's ports in 2022 sparked a global price crisis. Though an UN-brokered deal temporarily eased exports, Russia withdrew in 2023, again threatening food supplies for countries like Somalia and Yemen. In Sudan, a civil war has displaced 12.5 million people and left 24.6 million facing acute hunger [6]. Tackling these challenges demands strengthened action at the humanitarian-development-peace nexus. Specific responses might include the provision of social and food safety nets to crisis-affected and at-risk populations in humanitarian contexts.

To fix this broken system, governments and institutions must prioritize people over profits. First, there is an urgent need for international legal cooperation to mitigate the adverse effects and pave the way for a more sustainable and secure global food system in the world [6, p. 24]. The legal empowerment and protection of civic space, especially of the most insecure people, should be implemented to claim their right to adequate food and nutrition. Secondly, fair and effective laws and transparent and accountable institutions are essential to ensure food systems transformation. Thirdly, climate justice must be enforced, redirecting subsidies from industrial agriculture to eco-friendly farming.

References:

1. FAO, IFAD, UNICEF, WFP, and WHO. (2023). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2023: Urbanization, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural–urban continuum*. Rome: FAO. https://doi.org/10.4060/cc3017en

2. International Development Law Organization (IDLO). (2023). *Rule of Law for Food Systems Transformation*. Rome: IDLO. [Electronic resource].

Available at: https://www.idlo.int/publications/rule-law-food-systems-transformation (Accessed: 19 April 2025).

3. World Bank Group. (2023). *Food Security Update*. [Electronic resource]. Available at: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/world-bank-food-security-update-30112023_en (Accessed: 19 April 2025).

4. IPCC. (2023). *AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023*. Intergovernmental Panel on Climate Change. [Electronic resource]. Available at: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/ (Accessed: 19 April 2025).

5. Sudan. *World Food Programme*. UN World Food Programme (WFP). [Electronic resource]. URL: https://www.wfp.org/countries/sudan (Accessed: 19 April 2025).

6. Kortukova, T. (2023). International legal framework for the protection of global food security. *Foreign trade: economics, finance, law*. 129, 4 (Sep. 2023), 16–27. DOI:https://doi.org/10.31617/3.2023(129)02.

УДК 341
Мирослав Анатолійович ВЕЛЬГАН,
здобувач першого бакалаврського рівня вищої освіти
спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
Київ, Україна

ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО МІГРАЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ

У XXI столітті міграція стала одним із ключових викликів для багатьох держав, і Україна не є винятком. Ситуація загострилася після 2014 року, коли анексія Криму та збройний конфлікт на сході країни спричинили першу хвилю внутрішнього переміщення. Події 2022 року — повномасштабне вторгнення Росії — призвели до ще більшого міграційного тиску: мільйони українців були змушені покинути свої домівки, евакуюватися в безпечніші регіони України або виїхати за кордон. За даними Центру економічної стратегії, понад 5,2 мільйона українців наразі перебувають за межами країни, з яких 3,7 мільйона виїхали після лютого 2022 року [2].

Міграційна політика України в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення вимагає переосмислення ролі держави у сфері переміщення населення, захисту прав мігрантів, інтеграції внутрішньо переміщених осіб та біженців, а також створення умов для повернення трудових мігрантів. Станом на лютий 2023 року в Україні зареєстровано понад 1,45 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які стикаються з житловими, економічними, соціальними та психологічними труднощами [1]. Відсутність достатньої кількості житла, обмежений доступ до соціальних послуг, труднощі з реєстрацією, нестача робочих місць і відчуття соціальної ізоляції — все це перешкоджає повноцінному поверненню до нормального життя. Громади, які приймають ВПО, не завжди мають ресурси для належного реагування, що ще більше ускладнює ситуацію.

Водночас трудова міграція українців є багаторічною тенденцією, яка посилилася через війну. Значна частина трудових мігрантів працює у Польщі, Німеччині, Чехії, Італії. З одного боку, щорічні грошові перекази в обсязі понад $10 мільярдів позитивно впливають на українську економіку. З іншого боку, тривала відсутність громадян у країні спричиняє демографічні втрати, «витік мізків» і брак кадрів у ключових секторах. Уряд має створити реальні умови для повернення мігрантів, зокрема через підтримку підприємництва, спрощення реєстраційних процедур, доступ до кредитування, навчання і перекваліфікацію.

Україна також є країною, яка приймає іноземців: студентів, працівників, біженців. Попри складну безпекову ситуацію, частина іноземців залишилася в країні, а деякі шукачі притулку продовжують звертатися за

захистом. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» формально гарантує їхні права, проте на практиці процес отримання статусу тривалий, а умови перебування — складні [3]. Основними проблемами є мовний бар'єр, відсутність підтримки у працевлаштуванні, недосконалі механізми інтеграції та обмежений доступ до медичних і соціальних послуг. Іноземці стикаються з труднощами на всіх етапах адаптації, а рівень міжкультурного діалогу в суспільстві залишається низьким.

Нинішня законодавча база включає Стратегію державної міграційної політики на період до 2025 року, законодавчі акти щодо іноземців і біженців, а також низку міжнародних угод, зокрема в рамках інтеграції до Європейського Союзу [4]. Утім, ці документи часто не враховують виклики, зумовлені війною, і потребують оновлення. Доцільно ухвалити нову стратегічну концепцію, яка передбачає діджиталізацію процедур, створення єдиного реєстру мігрантів, розширення повноважень місцевих органів влади, покращення правових механізмів захисту та інтеграції.

Окремим напрямком має бути розвиток етнополітики та міжкультурної комунікації. Зростання етнічного і культурного різноманіття внаслідок міграції вимагає просвітницьких програм, боротьби з дискримінацією та ксенофобією, активного залучення представників національних меншин до публічного життя. Інтеграція іноземців повинна відбуватися не тільки на рівні правового статусу, а й у соціокультурному вимірі.

Україна нині перебуває на етапі, коли міграційна політика стала частиною національної безпеки. Від її ефективності залежить повернення мільйонів українців, стабільність громад, здатність до відновлення та міжнародна репутація. Реформування цієї політики має стати пріоритетом: воно потребує ресурсів, міжнародної підтримки та відкритості до нових рішень. Міграція — це не лише виклик, а й шанс на зміцнення української держави через створення інклюзивного, згуртованого й конкурентоспроможного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Міністерство соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua (дата звернення: 20.03.2025)
2. Центр економічної стратегії. Звіт щодо міграції та повернення. URL: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/ (дата звернення: 25.03.2025)
3. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2557-14 (дата звернення: 19.03.2025)
4. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kr170482 (дата звернення: 24.03.2025)

5. R2P (Право на захист). Дослідження міграційної політики України. URL: https://r2p.org.ua/uk/page/doslidzhennia-mihratsiina-polityka-211123 (дата звернення: 26.03.2025)

УДК 341
Єлизавета Максимівна ГОЛОВКО,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

ЦИФРОВА ДЕРЖАВА НА ЛІНІЇ ФРОНТУ: ВИКЛИКИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ

У цифрову епоху війна стає не лише збройним конфліктом, а й викликом для правового осмислення нових технологій. Україна, перебуваючи в стані збройної агресії, водночас здійснює глибоку цифрову трансформацію, що відкриває новий фронт — юридичний. Україна стала унікальним полігоном для застосування штучного інтелекту (надалі - ШІ) у режимі війни — як у бойових, так і в адміністративних сферах. Поки алгоритми перебирають на себе функції, які раніше виконувала людина, міжнародне право лише починає формулювати підходи до юридичної відповідальності систем, що діють без свідомості, але мають силу ухвалювати рішення. ШІ вже використовується для розпізнавання облич ворожих бойовиків, ідентифікації загиблих (у партнерстві з Clearview AI), наведення дронів, а також для автоматизації публічних послуг — від оцінки ризиків під час нарахування допомоги ВПО до цифрової взаємодії з державою. Війна пришвидшує технологічний прорив, але водночас загострює етичні й правові межі його допустимості. У 2024 році Європейський Союз ухвалив AI Act — перше комплексне правове регулювання ШІ, яке класифікує системи за рівнем ризику (від «недопустимого» до «низького») [1, с. 12–14]. До високого ризику (high-risk AI) належать, зокрема, біометричне спостереження, алгоритмічний скоринг та прогнозування правопорушень. У мирний час системи, що оцінюють благонадійність особи автоматично, були б заборонені або суворо обмежені — але в умовах війни в Україні вони часто повністю замінюють людське втручання. Справжнім попередженням для цифрових держав стала справа Big Brother Watch v. The United Kingdom (ЄСПЛ, 2021), у якій Суд визнав порушення ст. 8 ЄКПЛ через масове збирання метаданих без належного контролю. Навіть у цілях безпеки, наголосив Суд, автоматизовані системи мають бути підконтрольні людині, а держава — відповідальна за будь-яке втручання у приватне життя.

На цьому тлі Україна стикається з особливою дилемою: ШІ приймає рішення, але юридично ніхто не несе за це відповідальності. Якщо алгоритм помилково позначає людину як неблагонадійну, немає суб’єкта, до якого можна висунути позов. Такий вакуум відповідальності небезпечний, особливо в умовах, коли ефективність починає переважати права. AI Act у

цьому контексті може слугувати не лише орієнтиром, а й тестом на зрілість: щоб бути частиною європейського правового простору, Україна має навчитися не лише створювати ШІ, а й обмежувати його там, де стоїть питання гідності, приватності та свободи. Навіть у війні держава не має права делегувати відповідальність безликій системі без етичного й правового ядра.

Цей вакуум відповідальності ще більше загострюється, коли штучний інтелект працює з найчутливішими даними — біометричною ідентичністю, яку держава дедалі активніше збирає, зберігає та аналізує без належних правових запобіжників. У 2023–2024 роках в Україні розпочалась робота над єдиним біометричним реєстром, що об'єднує дані з паспортних баз, прикордонного, податкового та фінансового контролю. Окрім фото, йдеться про сітківку ока, голос, геолокацію, поведінкові шаблони — тобто повноцінний цифровий портрет особи. Водночас в Україні досі немає спеціального закону про біометрику чи незалежного регулятора, тож особа фактично позбавлена реальних засобів контролю. У 2023 році Human Rights Watch зафіксувала відмову низки гуманітарних організацій від збору біометрії в Україні саме через відсутність гарантій її безпечного використання. У звіті підкреслювалось: вимога біометричної верифікації для отримання допомоги чи реєстрації створює дискримінаційні бар'єри для вразливих груп — літніх, осіб із травмами, дітей і тих, хто не має смартфонів [3, с. 46]. На відміну від цього, Європейський Союз із ухваленням eIDAS 2.0 створив правове поле для цифрового гаманця EUDI Wallet, у якому користувач сам контролює свою ідентичність, надаючи лише необхідний мінімум даних (наприклад, підтвердження віку замість повного паспорта) [2, с. 4–5]. У межах AI Act біометричні системи ідентифікації в публічному просторі прямо визнані високоризиковими — їх використання суворо обмежене, ліцензоване і вимагає окремої оцінки впливу на права людини. Протилежна практика вже призвела до юридичних наслідків. З-поміж низки знакових рішень, які підтверджують вразливість біометричних систем до зловживань, варто згадати справу Gaughran v. The United Kingdom (№ 45245/15), а також рішення CJEU щодо зберігання біометричних та генетичних даних у поліцейських реєстрах — обидві справи підкреслюють, що навіть обґрунтована мета не звільняє державу від обов'язку дотримання принципів пропорційності та необхідності. Водночас існують і менш класичні, але не менш показові приклади, серед яких — рішення у справі La Quadrature du Net та інші v. France, де Суд ЄС визнав незаконним масове зберігання біометричних та телекомунікаційних даних, а також справа Digital Rights Ireland, яка закріпила принцип: технологічна можливість збирання даних не може виправдовувати їх тотальне накопичення без конкретного ризику чи обмеженого строку.

В Україні, тим часом, зростає кількість випадків, коли доступ до адміністративних або соціальних послуг неможливий без проходження цифрової ідентифікації. Верифікація через "Дія" вже стала обов'язковою у

низці сервісів, а в разі збою або відсутності пристрою користувач опиняється в юридичній сірій зоні — не має альтернативи для реалізації своїх прав. Така залежність від цифрового профілю при відсутності реальних альтернатив порушує один з ключових принципів європейського цифрового регулювання — принцип "human-in-command", тобто збереження людського контролю і вибору в кожному технологічному рішенні. Проте без чіткої правової рамки та незалежного контролю така практика дедалі більше перетворює громадянина на об'єкт державної алгоритмічної системи. У такій моделі цифрова ідентичність виступає не лише засобом доступу до послуг, а й інструментом впливу — або й підпорядкування. В Україні архітектура цифрової держави централізована навколо «Дії», яка стала головним шлюзом до адміністративних функцій: паспорт, податки, реєстрація місця проживання, соціальна допомога — усе зосереджено в одному застосунку. У разі збою або втрати доступу цей сервіс здатен заблокувати реалізацію базових прав. На противагу цьому, Європейський Союз після ухвалення eIDAS 2.0 запроваджує децентралізовану модель цифрової ідентичності — EUDI Wallet — у якій саме користувач визначає, які дані надати, кому і на який строк. Йдеться про різницю не лише у технології, а й у правовій філософії: європейська система визнає особу суб'єктом даних, тоді як українська поки що зводить її до зручного користувача сервісу. Світова практика вже довела, що навіть високотехнологічні системи без належного правового контролю здатні порушувати базові права. У справі Facebook Biometric Privacy Litigation компанія виплатила понад 650 мільйонів доларів компенсації за порушення закону штату Іллінойс про обробку біометричних даних (BIPA), оскільки збирала відбитки облич без інформованої згоди користувачів [4, с. 2]. Цей кейс став сигналом: без прозорості, згоди і контролю цифрова ідентичність перетворюється на механізм експлуатації.

Таким чином, цифрова держава — це не лише технологічне рішення, а випробування для правової системи. Україна має шанс побудувати не просто ефективну, а юридично й етично захищену цифрову реальність, у якій особа залишається суб'єктом, а не функцією системи. Досвід ЄС і судова практика нагадують: навіть під час війни цифровий контроль не повинен знищувати людську автономію.

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) [Електронний ресурс]. – Офіційний вісник Європейського Союзу. – Режим доступу: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf – Дата звернення: 11.04.2025.
2. European Digital Identity Regulation (Regulation (EU) 2024/1183): establishing a framework for a European Digital Identity [Електронний ресурс]. – European Digital Identity Regulation. – Режим доступу: https://www.european-

digital-identity-regulation.com/European_Digital_Identity_Regulation_Articles_%28Regulation_EU_2024_1183%29.html – Дата звернення: 11.04.2025.

3. Human Rights Watch. Ukraine: Biometric Data Collection Risks Rights [Електронний ресурс] // Human Rights Watch. – 17.05.2023. – Режим доступу: https://www.hrw.org/news/2023/05/17/ukraine-biometric-data-collection-risks-rights – Дата звернення: 11.04.2025.

4. Isaac M. Facebook Will Pay $650 Million to Settle Facial Recognition Lawsuit [Електронний ресурс] // The New York Times. – 26.02.2021. – Режим доступу: https://www.nytimes.com/2021/02/26/technology/facebook-privacy-lawsuit-illinois.html – Дата звернення: 11.04.2025.

УДК 342.7
Анастасія Іванівна ГРАБАЗЕЙ,
студентка 1 курсу магістратури, факультету міжнародної торгівлі та права,
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

Ольга Миколаївна ПОДІЛЬЧАК,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України завдає величезних страждань українському народу. З 24 лютого 2022 р. і донині триває відчайдушна боротьба українців за незалежність, збереження основних прав та свобод людини й громадянина.

Як відомо, російська федерація скоює низку страшних воєнних злочинів, серед яких пошкодження або знищення об'єктів цивільної інфраструктури, недотримання правил поводження з військовополоненими, мародерство, викрадення і примусова депортація людей, катування та зґвалтування, відмова чи позбавлення доступу до медичної допомоги тощо. Складно залишити поза увагою злочини проти культурної спадщини, зокрема руйнування чисельної кількості музеїв, храмів, історичних пам'яток архітектури, релігійних споруд. Такі дії мають не лише культурну, а й воєнно-політичну мету – знищення ідентичності українського народу.

У міжнародному праві захист культурних цінностей під час війни врегульований Конвенцією про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту (1954 р.), а також Першим (1954 р.) і Другим (1999 р.) протоколами до неї, що були ратифіковані Україною у 1956 та 2020 роках. Відповідно до вищевказаної Конвенції, під захистом міжнародної спільноти перебувають не лише рухомі або нерухомі цінності, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу, будівлі, головним і дійсним призначенням яких є збереження або експонування рухомих культурних цінностей, а також укриття, призначені для збереження у разі збройного конфлікту рухомих культурних цінностей, центри, в яких є значна кількість культурних цінностей, але й персонал, який відповідає за їх захист та охорону [1].

Аналізуючи положення Другого протоколу до Конвенції варто наголосити на тому, що під час військових операцій, Сторони зобов'язуються вживати усіх можливих заходів, аби пересвідчуватися, що об'єкти нападу не

є культурними цінностями [2]. На жаль, за даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій станом на 25 березня 2025 р. близько 1419 пам'яток культурної спадщини були пошкоджені або знищені росіянами від початку повномасштабного вторгнення, збитків зазнали понад 2233 об'єкти культурної інфраструктури, з них 409 (18,3%) – знищені [3].

До культурної спадщини згідно з Конвенцією про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.) відносять витвори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери, елементи, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології [4]. Важливість захисту пам'яток культури також зазначена в Рамковій конвенції Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства від 27.10.2005 [5], а 25.02.2025, з метою зміцнення взаємної правової допомоги у кримінальних справах у цій сфері, Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (Нікосійська конвенція від 19.05.2017) [6].

Україна дбає про захист культурних цінностей шляхом удосконалення норм національного законодавства, відповідно до взятих на себе зобов'язань. Так, згідно зі ст. 27 Закону України «Про охорону культурної спадщини», у разі, коли пам'ятці загрожує небезпека пошкодження, руйнування чи знищення, власник або уповноважений ним орган, особа, яка набула права володіння, користування чи управління, зобов'язані привести цю пам'ятку до належного стану (змінити вид або спосіб її використання, провести роботи з її консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту та пристосування) [7]. Відтак, держава зобов'язується вживати заходи щодо запобігання руйнуванню або заподіянню шкоди культурній спадщині, забезпечення їх захисту, збереження та реставрації. У контексті сучасних умов російсько-української війни, важливими діями держави є забезпечення захисту культурної спадщини шляхом донесення відповідних норм до військовослужбовців, проведення належної практичної підготовки з метою реалізації зобов'язань не лише з теоретичних аспектів. З огляду на вищезазначене, варто згадати Інструкцію про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджену наказом Міністерства оборони України 23.03.2017 р. № 164, де обумовлено, що «організація вивчення норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України є важливим завданням державного рівня, обумовленим зобов'язанням України перед міжнародною спільнотою» [8].

Дотримуючись своїх зобов'язань, Україна впроваджує всі доступні інструменти для захисту й збереження культурної спадщини навіть в умовах протистояння воєнній загрозі, що вкотре підтверджує небайдуже ставлення

держави до історичного надбання. На жаль, відкритим та складним залишається питання захисту культурних цінностей на окупованих територіях. Незважаючи на відповідальність російської федерації за їх охорону, Україна не може забезпечити належне контролювання та вжиття заходів дотримання принципів міжнародного права в таких областях.

На нашу думку, Кримінальний кодекс України бажано доповнити нормами, які б спеціально регламентували відповідальність за злочини проти культурної спадщини в умовах збройного конфлікту. Існуючі положення, зокрема у ст. 438, мають загальний характер та не охоплюють усіх аспектів, пов’язаних із навмисним знищенням чи пошкодженням культурних цінностей як формою воєнного злочину, що створює правову прогалину у сфері захисту історико-культурних об'єктів. До прикладу, вищезазначена стаття не містить окремої кваліфікуючої ознаки, яка враховувала б культурну чи історичну цінність об’єкта. Крім того, «розграбування національних цінностей на окупованій території» не включає такі злочини, як-от руйнування релігійних споруд, музеїв, історичних будівель, відповідальність за які реалізується через бланкетну норму (інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами).

Отже, культурна спадщина – це важливий фундамент, що формує національну самобутність. Її збереження є ключовим чинником для плекання ідентичності подальших поколінь, що є важливою місією усього людства. Протидія злочинам проти культурної спадщини – це не лише моральний обов’язок кожного, але й невід’ємна складова дотримання норм міжнародного гуманітарного права.

Список використаних джерел:

1. Про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту: Конвенція від 14 травня 1954 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU54K01U (дата звернення 10.04.2025).
2. Другий Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року від 28.03.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text (дата звернення 11.04.2025).
3. Міністерство культури та стратегічних комунікацій: 1419 пам’яток культурної спадщини та 2233 об’єкти культурної інфраструктури постраждали в Україні через російську агресію: веб-сайт URL: https://mcsc.gov.ua/news/1419-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2233-obyekty-kulturnoyi-infrastruktury-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu/ (дата звернення 11.04.2025).
4. Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: Конвенція від 16 лист. 1972 р. № 995_089 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089 (дата звернення 11.04.2025).

5. Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства від 27.10.2005 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_719#Text (дата звернення 11.04.2025).

6. Конвенція Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями від 19.05.2017 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_006-17#n2 (дата звернення 27.04.2025).

7. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08 червня 2000 р. № 1805-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text (дата звернення 10.04.2025).

8. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text (дата звернення 12.04.2025).

УДК 342.7
Надія Володимирівна ЗАГРІШЕВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
Київ,Україна

МІЖНАРОДНЕ ГЕНДЕРНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО ПРАВА ЖІНКИ НА ОСВІТУ

Право жінки на освіту є важливою складовою реалізації принципів рівності та недискримінації, що є основою міжнародного права. Жінки повинні мати рівні можливості з чоловіками щодо доступу до освіти, професійного розвитку та участі в суспільному житті. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960) прямо забороняють дискримінацію за ознакою статі.

Недискримінація охоплює як формальну рівність, так і фактичну реалізацію прав. Пряма дискримінація проявляється у відкритому обмеженні прав, а непряма — через нейтральні на вигляд норми, що призводять до нерівності, наприклад, нижчий рівень доходів жінок або обмеження доступу до професій.

Конвенція про рівну винагороду (1951), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966) і CEDAW (1979) гарантують рівний доступ жінок до всіх рівнів освіти, усунення гендерних стереотипів і підтримку жінок у здобутті професійної освіти, а також захист прав вагітних учениць.

Африканська хартія прав людини і народів (1986) та Протокол Мапуту (2003) гарантують право на освіту для всіх, зобов’язують держави усувати бар’єри, надавати підтримку вагітним дівчатам і стимулювати навчання у сферах науки і техніки.

Попри ці норми, в Африці залишаються суттєві перешкоди: низький рівень грамотності (40–60 %), обмежений доступ до шкіл, заборона відвідування шкіл вагітними дівчатами (Танзанія), примусові перевірки на вагітність (Уганда, Танзанія) та загрози безпеці у зонах конфлікту (викрадення школярок у Нігерії).

Конституції країн Африки (Гана, Сенегал, ПАР, Ефіопія, Сьєрра-Леоне, ДР Конго) закріплюють право на освіту, однак дискримінаційні практики часто суперечать міжнародним стандартам. Наприклад, у Сьєрра-Леоне лише у 2020 році було скасовано заборону на відвідування школи вагітними дівчатами.

Дослідження Мані Казі Нджіла (Нігерія), Нделітангапо Сакарія (ПАР) і Манісулі Ссенйонджо вказують, що обмеження доступу до освіти поглиблює

бідність і соціальну залежність жінок, позбавляє їх можливостей захищати свої права і брати участь у розвитку суспільства.

У відповідь на ці виклики, особливо у сільських і віддалених регіонах, рекомендується впроваджувати альтернативні освітні ініціативи — програми для дорослих, мобільні школи, освітні радіопередачі і центри навчання, що враховують місцеві умови.

Для поліпшення ситуації важливо:

– імплементувати міжнародні норми у національні правові системи;

– усунути дискримінаційні норми і практики (заборони, примусові перевірки);

– фінансувати і підтримувати освітні програми для жінок, особливо в маргіналізованих регіонах;

– подолати соціокультурні бар’єри через інформаційні кампанії, реформи навчальних програм;

– гарантувати безпеку дівчат у зонах конфлікту.

Реалізація цих заходів дозволить забезпечити рівний доступ жінок до освіти, сприятиме гендерній рівності, економічній незалежності і розширенню участі жінок у політичному, соціальному і культурному житті.

УДК 341.231.14:614.2
Іван Миколайович КАШПУР,
здобувач освітньо-наукового ступеня PhD
освітньо-наукової програми «Право»
ЗВО «Міжнародний університете бізнесу і права»
Херсон, Україна

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО У СФЕРІ ПРАВА ЛЮДИНИ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ

Право на охорону здоров’я закріплене у численних міжнародних документах з прав людини:

Насамперед Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 1948 року. В той же час Загальна декларація прав людини не відносять до міжнародних договорів. Значення цього глобального документа в галузі прав людини полягає в тому, що він є основою для формування сучасного міжнародного та національного законодавства в галузі прав людини. Цей документ безпосередньо не закріплює право на охорону здоров’я, але містить положення, які опосередковано визначають право людини на медичну допомогу, зокрема, право на життя (стаття 3); заборону катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження та покарання (стаття 5); право людини на свободу переконань та їх вираження, включаючи право отримувати та поширювати інформацію (стаття 19); право на достатній рівень життя, необхідний для підтримки здоров'я людини (стаття 21) [1].

Одним із документів, ухвалених на міжнародному рівні, є Конвенція про права інвалідів 2006 року. У цьому документі закріплено права тих осіб, які мають стійкі фізичні, психічні, інтелектуальні або сенсорні порушення, які можуть заважати їхній участі в житті суспільства нарівні з іншими. Конвенція прийнята з метою заохочення, захисту та забезпечення повного та рівного здійснення всіма такими особами всіх прав та основних свобод, на які вони мають право, а також для заохочення «шанування властивої їм гідності». Цей міжнародно-правовий акт містить досить значну кількість гарантій, що забезпечують дотримання політичних, громадянських, соціальних, економічних та культурних прав [2, с. 26]. Відповідно до закріплених у статті 25 Конвенції положень, держави-учасниці визнають те, що особа з інвалідністю має право на досягнення найбільш можливого рівня здоров’я, при цьому не піддаючись дискримінації за ознакою інвалідності.

Міжнародна організація праці (МОП) прийняла в 1952 році Конвенцію № 102 “Про мінімальні норми соціального забезпечення”. В статті 10 Конвенції закріплений ряд медичних послуг, які надаються з метою збереження, відновлення та покращення стану здоров’я особи, зокрема за рахунок страхування [3]. Стаття 13 Конвенції МОП 1969 року № 130 “Про

медичну допомогу та допомоги у випадку хвороби" містить мінімальний перелік видів медичної допомоги, яку має одержати у разі необхідності кожен громадянин держав, які ратифікували цей акт: загальна лікарська допомога, зокрема і вдома; допомога спеціалістів стаціонарним чи амбулаторним хворим або допомога спеціалістів поза лікарнею; видача необхідних медичних препаратів за рецептом лікаря чи іншого фахівця; госпіталізація у випадку потреби тощо [4].

Всесвітня медична асоціація (ВМА) в 1981 році прийняла надважливий документ Лісабонську декларацію про права пацієнта. В документі викладено основні права, які повинен мати кожен пацієнт. До них належать: право вільно обирати лікаря; право отримувати допомогу від лікаря, який не піддається зовнішньому впливу під час прийняття своїх клінічних чи етичних рішень; право погоджуватися на лікування або відмовлятися від нього після отримання належної інформації; право очікувати від лікаря поваги до конфіденційності медичної та особистої інформації про пацієнта; право померти з гідністю; право приймати або відхиляти духовну та моральну підтримку, допомогу від священнослужителя відповідної конфесії [5, с. 163].

Крім розглянутих міжнародних договорів, важливі стандарти та положення, що визначають право людини на отримання медичної допомоги містяться в прийнятих міжнародних документах спеціалізованих організацій, які були створені міжнародною спільнотою. До таких організацій відносяться Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Всесвітня медична асоціація (ВМА), Всесвітня асоціація медичного права (ВАМП) [6, с. 122].

Розглянуті міжнародні правові документи є важливою гарантією визнання права людини на медичну допомогу міжнародним співтовариством. Це накладає на держави обов'язок його забезпечення. Значна кількість міжнародних стандартів, що містяться у міжнародно-правових документах, є важливою основою у питаннях захисту права на медичну допомогу – одного з найважливіших прав людини та громадянина.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини: міжнар. док. від 10.12.1948. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 15.04.2025).

2. Права людини у сфері охорони здоров'я: практичний посібник (2012). : за наук. ред. І. Я. Сенюти. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право». 552 с.

3. Про мінімальні норми соціального забезпечення: Конвенція МОП № 102; міжн. Док. від 28.06.1952. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011 (дата звернення: 29.04.2025).

4. Про медичну допомогу і допомоги у випадку хвороби: Конвенція МОП 130; міжн. док. від 25.06.1969. База даних «Законодавство України» /

ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 993_184 (дата звернення: 29.04.2025).

5. Бойко Ю. Ю. Міжнародно-правова концепція охорони прав пацієнта. Правова позиція. № 2 (21). 2018. С. 162–166.

6. Соломія Цебенко, Марія Журавель. Міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я: до характеристики джерел. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки"*. № 3 (27), 2020. С. 116-124.

Владислава Андріївна КОГАДЬКО,
здобувачка вищої освіти
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

ПРАВО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Воєнні конфлікти, зокрема ті, що мають ознаки гібридності, супроводжуються масовими й системними порушеннями прав людини. Це обумовлює нагальну необхідність ефективного міжнародно-правового регулювання механізмів захисту цивільного населення, військовополонених та інших уразливих категорій осіб. Міжнародне гуманітарне право, представлене Женевськими конвенціями 1949 року та додатковими протоколами до них, становить фундаментальний нормативний інструментарій для регулювання поведінки сторін у збройному конфлікті. В умовах сучасних збройних конфліктів, включаючи агресію проти України, особливо гостро постає питання забезпечення захисту прав цивільного населення. Міжнародні правові норми повинні не лише формально існувати, а й ефективно застосовуватись на практиці. Важливу роль у цьому процесі відіграють гуманітарні місії та неурядові організації, які сприяють фіксації порушень і збору доказів для подальшого притягнення винних до відповідальності.

У сучасних умовах особливе значення набуває діяльність міжнародних інституцій, таких як Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний суд ООН, Європейський суд з прав людини, які відіграють ключову роль у притягненні до відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності. Також важливим чинником є практика застосування принципу персональної відповідальності, що забезпечує індивідуалізацію провини винних осіб. Значний внесок у цей процес також робить Європейський суд з прав людини, який розглядає скарги постраждалих осіб, а також формує прецеденти, що впливають на правозастосовну практику національних судів. В умовах війни надзвичайно важливо забезпечити ефективне

функціонування таких механізмів, щоб вони дійсно захищали права осіб, які потерпають від збройного конфлікту.

Окремої уваги заслуговують сучасні виклики, пов'язані з агресією Російської Федерації проти України, де активно застосовуються як традиційні методи ведення війни, так і елементи інформаційної та кібервійни. У зв'язку з цим виникає необхідність адаптації міжнародно-правових механізмів до нових реалій та зміцнення потенціалу правозахисних структур щодо моніторингу та реагування на грубі порушення прав людини. Гібридний характер сучасних війн вимагає нових підходів до аналізу та реагування. Зокрема, інформаційна безпека, протидія дезінформації та кібератакам стають невід'ємною частиною правового регулювання у сфері збройних конфліктів. Міжнародна спільнота має активно адаптувати існуюче законодавство, щоб воно могло адекватно відповідати на новітні виклики.

При цьому важливо підкреслити, що ефективність забезпечення прав людини у воєнний час безпосередньо залежить від політичної волі міжнародної спільноти, оперативності реагування та готовності держав дотримуватись норм міжнародного права, навіть у період збройного протистояння. Роль окремих держав у забезпеченні дотримання прав людини також не варто недооцінювати: саме національні уряди мають зобов'язання забезпечити правову відповідальність за вчинені злочини, а також співпрацювати з міжнародними організаціями для досягнення справедливості.

Таким чином, захист прав людини під час воєнних конфліктів є комплексною проблемою, що потребує послідовної роботи міжнародних органів, підвищення ефективності правозастосування, а також розробки нових нормативно-правових підходів, здатних відповідати на виклики сучасності. Від ефективності міжнародно-правового реагування залежить не лише захист конкретних осіб, а й довгострокова стабільність у регіоні та дотримання основоположних цінностей людства. Саме тому важливо продовжувати вдосконалення як нормативної бази, так і інституційних інструментів реалізації прав людини.

Список використаних джерел:

1. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року. URL: https://ihl-databases.icrc.org/ihl

2. Rome Statute of the International Criminal Court. 17 July 1998. URL: https://www.icc-cpi.int/

3. Загальна декларація прав людини. Організація Об'єднаних Націй, 1948 рік. URL: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

УДК 341.2:004.8
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2664-7721

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО: ВИКЛИКИ, РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У XXI ст. штучний інтелект (ШІ) перетворився з наукової фантастики на реальність, що глибоко впливає на всі сфери життя — від економіки до оборони. Міжнародне право, традиційно зосереджене на міждержавних відносинах, стикається з потребою адаптації до нової реальності, в якій технології мають транснаціональний характер. Це зумовлює необхідність розробки ефективного міжнародно-правового регулювання, яке б забезпечувало баланс між інноваціями та захистом фундаментальних прав людини, демократії та верховенства права.

Зі зростанням ролі штучного інтелекту постають нові виклики для міжнародного права, що потребують глобального врегулювання. Станом на 2025 р. понад 69 країн запропонували більше ніж 1000 ініціатив, спрямованих на регулювання штучного інтелекту. Проте відсутність уніфікованого підходу призводить до фрагментації правового простору, що значно ускладнює міжнародне співробітництво у цій сфері.

Крім того, ШІ висуває перед міжнародним правом нові етичні та правові дилеми. Постають питання про відповідальність за дії автономних систем, прозорість алгоритмів, а також можливість визнання ШІ суб'єктом права. Ці виклики вимагають переосмислення традиційних юридичних концепцій та створення нових нормативних підходів.

Права людини і штучний інтелект сьогодні опинилися на перетині важливих правових і етичних викликів. Алгоритмічна дискримінація, порушення приватності, маніпуляція інформацією — усе це нові загрози, пов’язані із застосуванням ШІ в різних сферах життя. При цьому міжнародні документи з прав людини, зокрема Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, не містять прямих положень щодо використання штучного інтелекту. Це створює нормативну прогалину та ускладнює ефективний захист прав людини в умовах цифрових трансформацій.

Особливе занепокоєння викликає використання ШІ у військових цілях, зокрема розробка автономних озброєнь. Існує реальний ризик, що бойові системи зможуть ухвалювати рішення про застосування сили без участі

людини. Такий розвиток подій суперечить основоположним принципам міжнародного гуманітарного права: принципу розрізнення між комбатантами і цивільними, принципу пропорційності, а також вимозі уникати надмірних страждань. Це підкреслює необхідність створення чітких міжнародних норм для регулювання нових форм загроз.

Міжнародне регулювання штучного інтелекту (ШІ) набуває дедалі більшого значення у зв'язку з його стрімким розвитком та впливом на права людини, демократію та верховенство права. Сьогодні світова спільнота активно працює над створенням правової бази для відповідального впровадження ШІ. Зокрема, 5 вересня 2024 року Рада Європи відкрила для підписання Рамкову конвенцію про ШІ, права людини, демократію та верховенство права — перший у світі юридично обов'язковий міжнародний договір у цій сфері. Конвенція запроваджує принципи прозорості, підзвітності, недискримінації та передбачає механізми контролю, ризик-оцінки та оскарження рішень, пов'язаних із ШІ. Документ відкритий не лише для європейських країн, а й для держав з інших регіонів світу [1].

У жовтні 2023 року ООН заснувала Високорівневу консультативну групу з питань ШІ, яка у звіті «Управління ШІ на благо людства» закликала до створення глобальної архітектури управління на основі прав людини. Військове застосування ШІ також стало об'єктом міжнародної уваги: 1 листопада 2023 року США та 30 інших держав підписали декларацію про принципи його відповідального використання у збройних конфліктах [2]. Паралельно діють інші важливі ініціативи — ЮНЕСКО з її Рекомендацією щодо етики ШІ [3], Принципи ШІ від ОЕСР.

У березні 2024 року Європейський парламент ухвалив перший комплексний закон, що регулює використання ШІ в ЄС. Документ передбачає класифікацію систем ШІ за рівнем ризику та встановлює відповідні вимоги до їх розробки та впровадження [4].

Україна активно долучається до цих процесів, прагнучи гармонізувати своє законодавство з європейськими нормами та забезпечити цифрові права своїх громадян у контексті глобальної трансформації.

Міжнародна співпраця у сфері штучного інтелекту (ШІ) є ключовою умовою для створення ефективного та справедливого регулювання. Оскільки ШІ не має кордонів, вирішення пов'язаних із ним проблем можливе лише за умови активної взаємодії між державами, технологічними компаніями, науковою спільнотою та правозахисними організаціями. Необхідні нові міжнародні договори або угоди, які б заклали спільні принципи та правила використання ШІ в глобальному масштабі.

У перспективі можливе укладення глобального договору або хартії щодо ШІ, подібного до Паризької кліматичної угоди. Такий документ може визначити прийнятні межі застосування ШІ в сферах безпеки, медицини, освіти та інших чутливих галузях. Для забезпечення дотримання цих норм доцільним є створення спеціального міжнародного органу або трибуналу, що

здійснював би контроль, моніторинг ризиків і розслідував би інциденти, пов'язані з порушенням прав людини. Особливо важливо, щоб розробка глобальних стандартів була інклюзивною — враховувала інтереси різних країн, культур і рівнів розвитку, щоб уникнути технологічного колоніалізму та одностороннього домінування потужних гравців.

Штучний інтелект відкриває нові можливості для людства, але водночас ставить перед міжнародним правом безпрецедентні виклики. Ефективне міжнародно-правове регулювання ШІ є ключовим для забезпечення безпеки, захисту прав людини та сталого розвитку у цифрову епоху. Потрібне не лише оновлення існуючих норм, а й створення нових правових механізмів, які враховуватимуть швидкий розвиток технологій. Україна, як активний учасник глобальної цифрової трансформації, має всі підстави відігравати провідну роль у формуванні справедливого, прозорого та інклюзивного міжнародного режиму регулювання штучного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права (підписана 05 вересня 2024 р.). URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/rye_ramkova_konvenciya_zi_shtuchnogo_intelektu_prav_lyudyny_demokratiyi_ta_verh._prava.pdf (дата звернення: 22.04.2025);

2. Декларація про відповідальне використання ШІ у військовій сфері (підписана 1 листопада 2023 року США та 30 ін. країнами). URL: https://journal-hnups.com.ua/index.php/soivt/ai (дата звернення: 25.04.2025);

3. Рекомендація ЮНЕСКО щодо етики штучного інтелекту (2021). URL: https://www.unesco.org/en/articles/unescos-recommendation-ethics-artificial-intelligence-key-facts (дата звернення: 25.04.2025);

4. Акт Європейського Союзу про штучний інтелект (EU AI Act) (прийнятий у 2024 р.). URL: https://www.deloitte.com/ua/uk/services/tax/perspectives/tax-and-legal-alerts-2024-08-12.html (дата звернення: 25.04.2025).

Дар'я Олегівна ЛЮБОВЕЦЬ,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна
ORCID ID: 0009-0007-4299-4794

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ТА ЖІНОК У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

У всі часи збройні конфлікти супроводжувалися руйнуванням, втратами й людським горем. Найбільше в цих трагедіях страждають ті, хто не здатен себе захистити — діти та жінки. Через свою беззахисність вони часто опиняються в епіцентрі насильства, навіть не беручи безпосередньої участі у бойових діях. Війна позбавляє їх базових прав — на безпеку, освіту, медичну допомогу та гідне життя. Порушення прав жінок і дітей у зонах конфлікту стало сумною реальністю багатьох сучасних війн, залишаючи не лише фізичні наслідки, а й глибокі емоційні травми, що впливають на ціле покоління. У такому контексті особливої ваги набуває обов'язок держави забезпечувати та захищати права і свободи кожної людини. Адже, як зазначено в Конституції України, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю» [1].

Особливий захист жінок і дітей у збройних конфліктах є не лише гуманітарною необхідністю, а й правовим зобов'язанням держави та міжнародної спільноти. У багатьох сучасних війнах порушення їхніх прав набуло системного характеру: це і сексуальне насильство, і використання дітей у бойових діях, і насильницьке переміщення, і повна втрата доступу до базових ресурсів. Усе це не просто побічні наслідки війни — це цілеспрямовані дії, що часто мають характер воєнних злочинів.

Міжнародне право чітко визначає статус жінок і дітей як особливо вразливих груп у період збройних конфліктів [2]. Зокрема, Женевські конвенції, Конвенція ООН про права дитини та інші ключові документи передбачають обов'язок держав вживати всіх можливих заходів для їхнього захисту. Вони мають право на евакуацію, медичну допомогу, психологічну підтримку, доступ до освіти навіть у надзвичайних умовах.

Однак захист на папері не завжди означає реальний захист у житті. Саме тому надзвичайно важливою є робота як на державному рівні, так і на рівні міжнародних організацій — задля фіксації порушень, надання допомоги постраждалим, а також притягнення до відповідальності тих, хто чинить насильство проти цивільного населення. Безкарність у таких справах не просто загрожує повторенням злочинів — вона руйнує самі основи справедливості й гуманності. На прикладі нашої держави видно, наскільки масштабними й глибокими можуть бути ці порушення. Повномасштабна війна торкнулася мільйонів жінок і дітей, багато з яких були змушені покинути свої домівки, втратили рідних, пережили окупацію або зазнали насильства. Захист цих людей — не просто виклик, а щоденна відповідальність суспільства, влади та міжнародної спільноти.

У цьому контексті особливо важливою є роль міжнародних організацій, які здійснюють моніторинг ситуації, надають гуманітарну допомогу та підтримують жертв збройних конфліктів. Зокрема, ЮНІСЕФ активно працює над тим, щоб забезпечити дітям уражених регіонів доступ до освіти, вакцинації та психосоціальної підтримки. Організація Об’єднаних Націй, Міжнародний Комітет Червоного Хреста та інші структури фіксують факти воєнних злочинів, ведуть інформаційну кампанію та підтримують процес притягнення винних до відповідальності.

Водночас важливим є не лише реагування на вже скоєні злочини, а й запобігання новим. Одним з ключових механізмів у цьому напрямі є впровадження державних програм з підтримки жінок і дітей у кризових ситуаціях. Це може бути створення спеціальних шелтерів для жертв насильства, забезпечення освітніх програм для дітей-біженців, навчання вчителів і медиків надання першої психологічної допомоги. Особлива увага має приділятися також роботі з травмованими дітьми — відновлення почуття безпеки, довіри й стабільності є критично важливим для їхнього майбутнього [3].

Не менш значущим є і правовий аспект. В умовах війни держава має посилювати законодавчі механізми захисту постраждалих та сприяти ефективному розслідуванню випадків насильства. Міжнародні кримінальні інституції, зокрема Міжнародний кримінальний суд, вже сьогодні розглядають справи, пов’язані з викраденням українських дітей, насильством проти жінок та іншими злочинами, які вчиняються в контексті збройної агресії. Однак жодні закони чи міжнародні норми не матимуть значення, якщо суспільство буде залишатися байдужим.

Отже, тема захисту жінок і дітей має звучати не лише в офіційних документах, а й у щоденному інформаційному просторі, в освіті, в громадських ініціативах. Тільки об’єднавши зусилля — на рівні держав, громадянського суспільства й міжнародних партнерів — можна створити умови, за яких найбільш вразливі категорії населення не залишаться наодинці зі своїм болем.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
3. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України: наукове видання /О.А. Біда, А.Б. Блага, А.П. Бущенко, О.А. Мартиненко, П.І. Пархоменко, М.Г. Статкевич, С.В. Тарабанова. Українська Гельсінська спілка з прав людини. К., КИТ, 2016. 82 с.

УДК 341.231.14:341.67](100)
Надія Русланівна МАРИНИЧ,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Збройні конфлікти залишаються однією з найбільших загроз для прав людини в сучасному світі. Під час військових дій відбуваються масові порушення фундаментальних прав, включаючи право на життя, свободу, особисту недоторканність та людську гідність. У таких умовах особливої актуальності набуває діяльність міжнародних організацій, спрямована на захист прав цивільного населення та інших вразливих груп. Дослідження правових механізмів, інституційних структур та практичної діяльності міжнародних організацій у сфері захисту прав людини під час збройних конфліктів має фундаментальне значення для розвитку міжнародного гуманітарного права та прав людини, а також для вдосконалення існуючих механізмів реагування на гуманітарні кризи [1].

Історичний розвиток міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів демонструє поступову еволюцію від концептуального розмежування законів ведення війни (jus in bello) та прав людини до їх інтеграції та взаємодоповнення. Гаазькі конвенції 1899 та 1907 років встановили правила ведення військових дій, Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року закріпили принципи захисту жертв збройних конфліктів. Створення Організації Об'єднаних Націй у 1945 році та прийняття Загальної декларації прав людини у 1948 році ознаменували початок формування універсальної системи захисту прав людини, що поступово інтегрувалася з міжнародним гуманітарним правом. Сучасне міжнародне право визнає принцип взаємодоповнюваності цих двох правових режимів, що знайшло відображення в численних резолюціях Ради Безпеки ООН, рішеннях міжнародних судових інстанцій та практиці міжнародних організацій [2].

Організація Об'єднаних Націй посідає центральне місце в системі міжнародного захисту прав людини під час збройних конфліктів. Відповідно до Статуту ООН, однією з основних цілей організації є підтримання міжнародного миру та безпеки, що включає запобігання та врегулювання збройних конфліктів. Рада Безпеки ООН має повноваження приймати обов'язкові рішення щодо підтримання міжнародного миру, включаючи санкціонування миротворчих операцій, запровадження економічних санкцій та створення міжнародних трибуналів. Генеральна Асамблея ООН приймає резолюції, що встановлюють стандарти захисту прав людини під час збройних конфліктів. Генеральний секретар ООН виконує адміністративні функції та забезпечує імплементацію рішень головних органів. Важливу роль відіграють також спеціалізовані установи ООН: Управління Верховного комісара ООН з прав людини здійснює моніторинг дотримання прав людини в зонах конфліктів; Управління Верховного комісара ООН у справах біженців забезпечує захист біженців та внутрішньо переміщених осіб; Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) зосереджується на захисті прав дітей у зонах конфліктів [1].

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є унікальною організацією, що відіграє особливу роль у захисті жертв збройних конфліктів. Заснований у 1863 році, МКЧХ має мандат, закріплений у Женевських конвенціях, на здійснення гуманітарної діяльності під час міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів. Основними напрямами діяльності МКЧХ є: надання гуманітарної допомоги цивільному населенню; відвідування затриманих та військовополонених з метою перевірки умов їх утримання; сприяння возз'єднанню розлучених сімей; розповсюдження знань про міжнародне гуманітарне право серед військових та цивільних осіб. МКЧХ діє на основі принципів нейтральності, неупередженості та незалежності, що дозволяє організації здійснювати гуманітарну діяльність на територіях, контрольованих різними сторонами конфлікту. Важливою перевагою МКЧХ є можливість налагодження діалогу з недержавними збройними формуваннями, що не завжди доступно для міждержавних організацій [3].

Регіональні міжурядові організації відіграють важливу роль у захисті прав людини під час збройних конфліктів у відповідних регіонах. Рада Європи, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Організація американських держав (ОАД), Африканський Союз (АС) та інші регіональні організації встановлюють регіональні стандарти захисту прав людини, здійснюють моніторинг їх дотримання та вживають заходів реагування на порушення. Регіональні суди з прав людини, зокрема Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини та Африканський суд з прав людини і народів, розглядають справи щодо порушень прав людини, включаючи випадки, пов'язані зі збройними конфліктами. Важливим аспектом діяльності регіональних організацій є

можливість залучення спеціальних місій для моніторингу ситуації з правами людини в зонах конфліктів та медіації між сторонами конфлікту [2].

Міжнародні судові інституції відіграють важливу роль у забезпеченні відповідальності за порушення прав людини під час збройних конфліктів. Міжнародний кримінальний суд (МКС), створений у 1998 році на основі Римського статуту, має юрисдикцію щодо злочинів геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії. МКС діє на основі принципу комплементарності, тобто він доповнює національні системи кримінального правосуддя, коли вони не можуть або не бажають здійснювати кримінальне переслідування осіб, відповідальних за вчинення міжнародних злочинів. Міжнародний Суд ООН розглядає спори між державами, включаючи питання відповідальності держав за порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини. Важливим прецедентом стала справа Боснія і Герцеговина проти Сербії та Чорногорії, в якій Суд розглядав питання відповідальності держави за геноцид. Спеціальні міжнародні трибунали, створені Радою Безпеки ООН, зокрема Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МКТЮ) та Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди (МКТР), створили важливі прецеденти щодо відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності [1].

Неурядові правозахисні організації відіграють важливу роль у документуванні порушень прав людини під час збройних конфліктів, адвокації та наданні допомоги жертвам. Організації, такі як Human Rights Watch, Amnesty International, Лікарі без кордонів та інші, здійснюють незалежний моніторинг дотримання прав людини в зонах конфліктів, публікують звіти про порушення, надають правову та гуманітарну допомогу жертвам та адвокатують за притягнення винних до відповідальності. Важливою перевагою неурядових організацій є їхня незалежність від політичних інтересів держав та можливість швидкого реагування на гуманітарні кризи. Співпраця між неурядовими та міжурядовими організаціями є важливим аспектом ефективного захисту прав людини під час збройних конфліктів [2].

Сучасні збройні конфлікти характеризуються зростаючою складністю та асиметричністю, що створює нові виклики для захисту прав людини. Поява недержавних збройних груп, гібридних форм ведення війни, використання нових технологій, зокрема кібернетичних засобів, автономних систем озброєння та штучного інтелекту, потребує адаптації існуючих механізмів захисту прав людини. Міжнародні організації розробляють нові підходи до захисту прав людини в цих умовах, включаючи встановлення діалогу з недержавними акторами, розробку нових стандартів щодо застосування нових технологій у збройних конфліктах та посилення превентивних механізмів [3].

Підсумовуючи, можна зазначити, що міжнародні організації відіграють критично важливу роль у захисті прав людини під час збройних конфліктів.

Вони встановлюють стандарти захисту, здійснюють моніторинг дотримання прав людини, надають гуманітарну допомогу жертвам конфліктів та забезпечують притягнення винних у порушеннях до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Чепкова К.О. Міжнародні організації як суб'єкти правовідносин у сфері захисту дітей під час збройних конфліктів. Юридичний електронний науковий журнал. 2022. №10. С.744-746.
2. Девтеров І., Поперечна Г., Дорошева А. Миротворчі зусилля та спроби у регулювання військової агресії росії проти україни: історичний огляд. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. No11 (17). URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/7385/7427
3. Діденко О.А., Стрельцова О. В. Міжнародне гуманітарне право в найближчому майбутньому. Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 30-31 травня 2024 р.). 2024. С. 121-124. URL: https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2024/09/ModTrSc-Odesa- May2024 v2.pdf
4. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. №4(22). 2022. С. 280–291.

УДК 341
Софія Ігорівна МИХАЙЛОВА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-9673-1451

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Європейська інтеграція — це багатогранний процес поступового входження держави до правового, політичного, економічного й соціального простору Європейського Союзу. Для України цей напрям став визначальним стратегічним курсом ще з набуття незалежності і відображається на рівні Конституції та основ державної політики.

Оскільки питання євроінтеграції на сьогоднішній день є досить актуальним, тому велика кількість вчених займаються його дослідженням, серед них: Дорогіх О. М., Яковюк І. В., Могиль В. Д., Мартинов А. О. Денисов В. Н., Буроменський М. В., Висоцький О. Ф., Євінтов В.І., Опришко В. Ф., Тимченко Л. Д., Сандровський К. К., Василенко В. А. та інших.

Перший крок до інтеграції був зроблений ще в 1998 коли було підписано Указ Президента №615/98 Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу [1], і визначав він такі завдання:

1. гармонізація національного законодавства України із законодавством Європейського Союзу;
2. створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом;
3. впровадження безвізового режиму з країнами Європейського Союзу та інше [2, с. 57-58].

Підписана в 2014 році та ратифікована парламентами України та країн ЄС, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом — це ключовий міжнародно-правовий документ, що закріплює основні напрями співпраці та імплементації права ЄС в Україні. Вона передбачає створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі, поступову гармонізацію

правових норм, стандартизацію державного управління, реформу судової системи, антикорупційної політики та захисту прав людини [3].

Далі, європейський вектор інтеграції вперше був чітко закріплений на рівні Основного Закону у 2019 році - ст. 102 Конституції України визначає, що Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі [4]. Таким чином, євроінтеграція стала конституційно-юридичною нормою, яка зобов'язує органи влади реалізовувати політику відповідно до стандартів ЄС.

Оскільки процес Європейської інтеграції це щось нове, складне та не зовсім досліджене, воно буде кидати певні виклики всім сферам державної політики, зокрема правовій системі. І будуть ці виклики проявлятись в необхідність реформування судової системи, забезпечення незалежності суддів, боротьбу з корупцією та удосконалення інститутів верховенства права. Ці завдання є складовими європейських вимог до держав, які прагнуть стати членами ЄС, і передбачають зміни не лише на законодавчому рівні, але й у сфері правозастосування.

Не менш важливою є проблема імплементації адаптованого законодавства. В українських реаліях часто трапляється ситуація, коли європейські норми формально інтегровані в національне право, проте не забезпечується їх належне практичне застосування. Таким чином, важливо не лише приймати відповідні законодавчі зміни, а й створювати умови для їх реального виконання.

Щодо успіхів, то з 2022 року Україна має статус кандидата на вступ до ЄС, що значно зрушило процеси правової інтеграції. Станом на 2024 рік Україна виконала більшість із семи ключових рекомендацій Європейської Комісії [5].

Однак, під час повномасштабної війни рф проти України, нам довелось дещо відхилитись від деяких норм права Європейського Союзу, що стало приводом для призупинення процесу отримання Україною членства ЄС.

Отже, правові аспекти європейської інтеграції України формують основу трансформаційного процесу, який охоплює не лише юридичні, а й політичні, інституційні та соціальні зміни.

Не дивлячись на всі проблеми та виклики з якими Україна стикалась на всьому шляху до Європейської інтеграції, ми може побачити важливі здобутки в цьому напрямі, зокрема визнання прогресу України Європейським Союзом.

Список використаних джерел:

1.Указ № 615/98 Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу

URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/194869___518505.

2. Дорогіх О. М. Правові засади європейської інтеграції України. 2010. С. 54–63. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_10.pdf.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

4. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

5. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Головна | Кабінет Міністрів України. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes.

УДК 341.4
Анна Олександрівна НАЗАРЕНКО,
здобувачка вищої освіти І курсу магістратури
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

ЗЛОЧИНИ ГЕНОЦИДУ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна триває з 2014 року, у якому рф було анексовано Крим та розпочато воєнні дії в Донецькій та Луганській областях України. Готуючись усі ці роки до подальшого нападу – 24 лютого 2022 року, рф розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Вже протягом одинадцяти років українці знаходяться під прицілом загарбників, діяння яких спрямованні на винищення нашої нації та державності. На жаль, звірства збройних сил рф досі щодня продовжують поповнювати список найбільш тяжких злочинів, серед яких є і злочину геноциду.

Злочини геноциду в контексті воєнних дій в Україні вже стали предметом розгляду багатьох наукових праць. Серед авторів, котрі висвітлювали дане питання, є: Багінський А. В., Бабічев О. І, Бульбенюк С., Боровик А. В., Манелюк Ю., Венгер В. М., Коваль Д. О. та інші. З огляду на актуальність даної проблематики, висвітлення та аналіз злочинів геноциду рф потребують подальшого дослідження та розголошення.

Вважаю, що варто розпочати із самого визначення, що собою представляє геноцид. Вперше термін «геноцид» використав польський юрист Рафал Лемкін у своїй праці «Axis Rule in Occupied Europe» у 1944 році. «У 9 розділі (книга «Правління держав «Осі» в окупованій Європі». – О.П.) Лемкін відкинув терміни «варварство» і «вандалізм» і створив новий – амальгаму з грецького слова «genos» (плем'я або раса) і латинського «cide» (убивство). Геноцид стосувався дій, «спрямованих проти окремих осіб не через їхні індивідуальні якості, а через те, що вони належали до національних груп», – написав Лемкін у 9-му розділі. «Нові поняття потребують нових термінів» [1, с. 276]. До того ж, саме Лемкін став основним розробником Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р.

Так, нормативне закріплення поняття «геноцид» вперше отримало у «Конвенції про запобігання злочинові геноциду і покарання за нього» 1948 року. Відповідно до ст. 2 цієї Конвенції під геноцидом розуміється будь-яке з наступних діянь, вчинене з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: (a) вбивство членів такої групи; (b) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або психічного розладу членам такої групи; (c) умисне створення для такої групи умов життя, розрахованих призвести до її повного або часткового фізичного

знищення; (d) впровадження заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню в такій групі; (e) примусове переміщення дітей такої групи до іншої групи [2]. У нормативному закріпленні вбачається вже більш детальний опис злочинів, що підпадають під кваліфікацію злочину геноциду.

Таким чином, Лемкін запровадив термінологічну новацію, що віднайшла фактичну формалізацію і деталізацію у «Конвенції про запобігання злочинові геноциду і покарання за нього». Зокрема, у Конвенції було надано розгорнутий перелік діянь, враховуючи широкий спектр проявів геноциду проти певних груп.

Також геноцид винесено у ряд найбільш тяжких злочинів відповідно до Римського статуту МКС, що ратифікований Україною. Зокрема, стаття 6 Статуту МКС має ідентичний зміст зі статтею 2 Конвенції про запобігання та покарання злочинів геноциду.

Першим кроком на шляху до світового визнання російсько-української війни як геноциду стало прийняття 14 квітня 2022 р. Верховною Радою України Постанови «Про Заяву Верховної Ради України "Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні"», а також підтримання визнання дій рф геноцидом щодо української нації на відповідному нормативному рівні низкою держав у всьому світі.

Сьогодні, в умовах російсько-української війни, злочини окупаційної армії деякі дослідники кваліфікують як геноцид [3, с. 169]. Відповідно до крайньої Доповіді щодо ситуації з правами людини в Україні Управління Верховного комісара ООН з прав людини за період з 1 вересня по 30 листопада 2024 року «верифікувало, що протягом звітного періоду внаслідок насильства, пов’язаного з конфліктом, загинуло 574 цивільні особи, а 3 082 отримали поранення (1 931 чоловіків, 1 514 жінок, 119 хлопчиків і 92 дівчинки)» [4]. Вбивства та поранення українців, що є наслідками діянь рф, повністю підпадають під ознаки злочину геноциду.

Необхідним є визначення конкретних діянь збройних структур рф, що є геноцидом. Не можу не згадати за злочини рф щодо міста, яке стало форпостом півночі нашої держави – Чернігів. Прикладами вчинених злочинів геноциду рф у Чернігові стали події 16 березня 2022 року (щонайменше шість авіабомб ФАБ-500 було скинуто літаком рф на житловий масив у центрі Чернігова**),** 19 серпня 2023 року (Іскандер-К влучив у центр міста, де загинуло 7 людей, серед них шестирічна дитина) та багато інших. На жаль, перелік діянь рф, що підпадають під ознаки геноциду і вчинюються досі по усій території України, тільки продовжує зростати у той час, коли вся світова спільнота, усі міжнародні інституції лише продовжують спостерігати за цим і дозволяють цьому відбуватися.

Загалом, погоджуюсь із Боровиком А.В. та Мазепою Д.Я. [5, с. 45] щодо можливого виокремленням таких ознак геноциду в діях рф проти України під час російсько-української війни: 1) публічні заклики до знищення українців як представників «нації, якої не існує», до

демілітаризації та денаціфікації України; 2) цілеспрямовані обстріли критичної цивільної інфраструктури; 3) фізичне знищення українців; 4) вжиття заходів щодо зміни національної ідентичності українських дітей; 5) знищення та пограбування об'єктів культурної спадщини тощо.

Усі діяння рф та її збройних сил сплановані на поступове знищення української нації. За кожним пунктом (a, b, c, e) статті 6 Римського Статуту рф було вчинено злочини, що кваліфікуються як геноцид. Припинити ці діяння стане можливим із розробленням ефективного механізму притягненням усіх керівних осіб та безпосередніх виконавців за вчиненні злочини до кримінальної відповідальності.

Перші кроки щодо притягнення винних до міжнародної кримінальної відповідальності відбулися 17 березня 2023 року, коли МКС видав ордери на арешт російського президента Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини в росії Марії Львової-Бєлової за насильницьку передачу українських дітей на території рф. Проте фактично притягнення до відповідальності за цим механізмом майже унеможливлюється, що призводить до питань, чи взагалі воно відбудеться за даним провадженням.

Отже, на основі дослідженого визначення геноциду, що, зокрема, містить перелік караних діянь, встановлено, що наведені у даній роботі дії рф є злочинами геноциду проти української нації. Наразі є надзвичайно важливим визнання відповідних злочинних дій рф геноцидом та напрацювання належного та ефективного механізму для притягнення винних за злочини геноциду до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Сендс Ф. Східно-Західна вулиця. Повернення до Львова. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 652 с.
2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
3. Білошкурський М. М. Сучасне розуміння категорії «геноцид»: на прикладі українського народу. Молодіжна наукова ліга, м. Львів, 17 листоп. 2023 р. / наук. керівник В. С. Кобко-Одарій. URL: https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/525/531 (дата звернення: 16.04.2025).
4. Periodic Report on the Human Rights Situation in Ukraine: 1 September to 30 November 2024 | UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. *Home | UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine*. URL: https://ukraine.ohchr.org/en/Periodic-Report-on-the-Human-Rights-Situation-in-Ukraine-1-September-to-30-November-2024 (дата звернення: 16.04.2025).
5. Боровик А. В., Мазепа Д. Я. Ознаки геноциду в Російсько-Українській війні XXI ст. Кримінально-правовий аспект. *Kherson State University Herald Series Legal Sciences*. 2024. № 2. С. 42–47.

URL: https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-2-8 (дата звернення: 16.04.2025)

УДК 341
Violetta PAVLENKO,
Second-year student of Faculty of International Trade and Economics
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine

CURRENCY WARS IN THE 21ST CENTURY AND DEDOLLARIZATION

Currency wars or competitive devaluations represent a phenomenon where countries deliberately weaken their national currencies to gain advantages in global trade. In such a way countries boost their exports, reduce trade deficits, and improve employment rates by making domestic goods cheaper for foreign buyers in the short term.

Currency wars often rise not from deliberate hostility, but as a response to the monetary strategies of other nations, for instance, quantitative easing. When one country weakens its currency to gain a trade advantage, others try to restore fairness and take similar monetary response, leading to a cycle of retaliatory actions. In some cases, currency wars also may be carried as geopolitical pressure or intentional shielding domestic industries from foreign competition. [1]

In today's global financial system, currency conflicts have centered around three major arenas – the Pacific region (U.S. dollar – Chinese renminbi), the Atlantic region (U.S. dollar - euro), and the Eurasian region (Chinese renminbi - euro). Each of these reflects a unique set of strategic tensions, historical developments, and economic rivalries.

The confrontation between the USA and China began in the late 20th century, when the last started its plan of economic development – China deliberately devalued the yuan from 2.8 to 8.7 CNY/USD to boost exports and fixed it at a such rate for over a decade. This policy supported China's rapid growth, while the U.S. trade deficit with it grew from $10 billion in 1990 to $162 billion by 2004. [2] In 2005, China allowed gradual appreciation under international pressure that forced Beijing to implement the exchange rate reform. The renminbi rose to 6.83 by 2008, but following the global financial crisis, China re-pegged the currency to the dollar. In response, the United States introduced quantitative easing, which weakened the dollar and exported inflation to China that was considered as a revenge to China's economy due to its currency manipulations. The yuan's 3% devaluation in 2015 and China's designation as a currency manipulator in 2019 that was the second time in history after the same situation in 1994.

The U.S.–EU currency relationship is rather deep monetary interdependence than direct confrontation. A strong euro facilitates American exports to the eurozone making its goods more affordable, while simultaneously allowing the European Union to attract Chinese investments seeking dollar alternatives. During the 2008 crisis, the euro peaked at 1.59 USD but fell to 1.1 by 2010 due to the

European debt crisis. The ECB intervened through refinancing operations and bond purchases, achieving a €60 billion/month quantitative easing program in 2015. [2] Meanwhile, the U.S. raised interest rates, strengthening the dollar and drawing capital from Europe. These opposing policies exposed structural fragilities in the eurozone and reinforced the dollar's dominance. Nevertheless, both sides benefit from exchange rate shifts, using them strategically – the euro to retain capital and stabilize the union, and the dollar to sustain global demand for the U.S. exports.

The euro-renminbi currency front is also based on strategic cooperation rather than open competition. During the EU debt crisis (2010-2014), China purchased near €17 billion in bonds from Greece, Portugal, and Spain to support euro stability and protect its exports market. In 2013, the People's Bank of China and the European Central Bank signed a €45 billion currency swap agreement [2], facilitating liquidity and setting the relations. For China, investing in the euro served both to diversify its reserves – from 20% in 2010 to 26% in 2024 – and to expand the international role of renminbi. This front reflects China's dual goal: supporting its second largest trading partner while gradually building an alternative to dollar hegemony.

In addition to these three main arenas, several region currency conflicts emerged in countries such as Brazil, which experienced serious inflation and trade imbalances because of U.S. and Chinese policies. In 2010, Brazil officially declared the onset of a global currency war. Due to lack of massive reserves, it was unable to shield its economy from currency appreciation and imported inflation. [3, p. 109-199]

The latest major trend in the international currency and trade areas is dedollarization, especially within BRICS countries. Led by China, this initiative aims to reduce global reliance on the U.S. dollar using national currencies in trade, the development of independent financial systems (such as China's CIPS that was suggested as the payment system within BRICS and BRICS+), and increased holdings in alternative assets like gold, euro, and Chinese renminbi. [4]

Such countries as Egypt, India, and South Africa have already launched their politics of dedollarization starting since 2022. Egypt issued bonds in renminbi, India began conducting trade in rupees with partners like Iran and russia (for purchasing discounted oil to circumvent the sanctions), and South Africa promoted the rand within Common Monetary area where countries like Lesotho, Namibia, and Eswatini (formerly Swazilend) not only settle transactions with rand, but also use it on a par with their national currencies inside. However, full-scale dedollarization remains difficult due to the fear of the U.S. reaction – on the January 31, 2025, President Trump warned if such policy continues being under control, 100% import tariff will be imposed, so countries with the BRICS+ bloc are promoting the use of alternative currency only in terms of regional cooperation. [5]

Currency wars in the 21st century reflect the deepening rivalry between global economic powers and their struggle to shape the international monetary

system. The United States, China, and the European Union remain the key players, and their actions influence less developed countries' economies.

The future of currency will likely be influenced by technological innovations, further geopolitical shifts, and global governance reforms. The rise of alternative trade blocks such as BRICS and increased use of bilateral currency agreements signalize a gradual move toward a multipolar currency system and world fragmentation. So, the currency remains one of the most powerful tools in international politics.

References:

1. Currency war. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Currency_war
2. IMF DataBank. URL: https://www.imf.org/en/Data
3. J. Rickards "Currency wars. The origins of the next currency crisis"
4. BRICS. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/BRICS
5. Weaponizationa of dollar: the growing trend towards de-dollarization. URL: https://moderndiplomacy.eu/2025/02/19/weaponization-of-dollar-the-growing-trend-towards-de-dollarization/

УДК 341
Наталія Геннадіївна ПОДСЄВАЛОВА,
юрисконсульт ТОВ «ФІНАНСОВА КОМПАНІЯ «УКРФІНСТАНДАРТ»

ПРАВА ЖІНКИ В КРАЇНАХ АРАБСЬКОГО СХОДУ

Становище жінки в патріархальному арабському суспільстві вкрай вразливе, особливо у сфері особистого та сімейного життя. Деякі з країн Арабського регіону стали ліберальнішими щодо розширення прав жінок (право на освіту, на працю, на самовизначення та самореалізацію), проте положення жінки залишається в тіні страху та замовчування навіть сьогодні (мал.1).

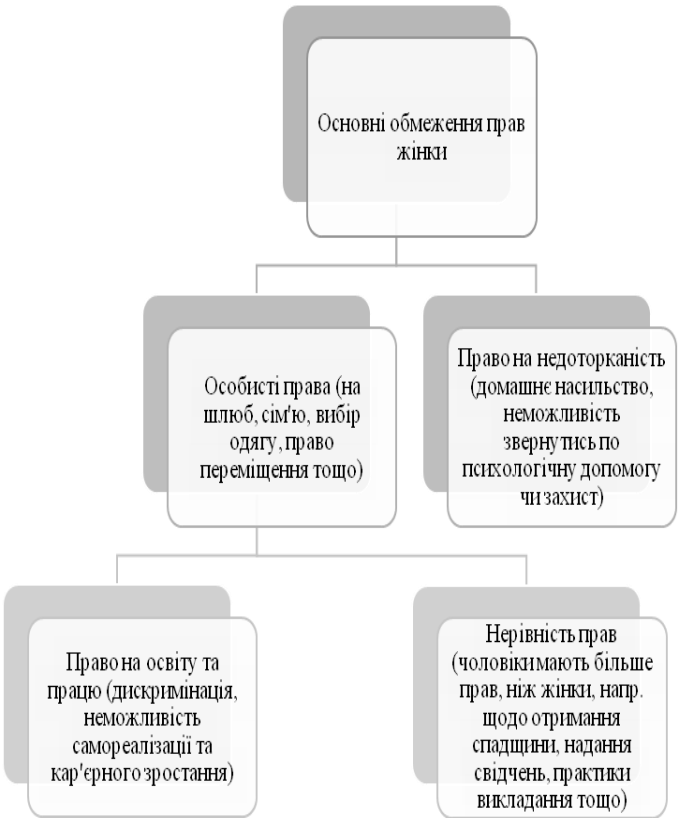

Мал. 1 Основні обмеження прав жінки. Джерело: складено самостійно.

Жінка позбавлена повноцінного права на освіту та самореалізацію. Попри дозвіл на навчання в окремих країнах арабського світу, жінки залишаються у тіні недовіри, стаючи, наприклад, викладачками, не мають права навчати хлопчиків, а їх компетенція піддається сумніву – оцінки, поставлені ними мають бути перевірені та підтверджені вчителем – чоловіком. Викладати дівчаткам мають також виключно жінки, слухати лекції від викладачів – чоловіків можна лише онлайн, без безпосереднього контакту [1].

Жінка має цілу низку обмежень та заборон, не лише з релігійної точки зору, а й з боку усталених традицій, не передбачених жодним зі священних

текстів. Роль жінки в суспільстві обмежується домашнім побутом та дітонародженням, їх подальшим вихованням. У 2022 році за даними ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (далі-ООН) більше 100 (ста) людей загинули під час протестів щодо Закону про обов'язок носити хіджаб, а також, хвиля протестів прокотилась через смерть з невідомих причин після арешту та допиту поліцією моралі 22 – річної дівчини Магси Аміні, що, в свою чергу, спричинило політичну та соціальну дестабілізацію, адже дівчина, найімовірніше піддавалась жорстокому поводженню з боку органів поліції, що призвело до настання коми та смерті дівчини. Причиною її затримання стало неправильне носіння хіджабу [2].

З початком 2024 року Тегеранський університет імені Аміра КАБІРА встановив сучасне програмне забезпечення задля відстеження дотримання студентками правил носіння хіджабу через систему розпізнавання обличчя. Станом на сьогодні, 2025 рік, Іран використовує БпЛА та інші системи стеження за жінками на території країни, чи дотримуються вони носіння хіджабу у публічних місцях [2].

Хоча з грудня 2024 року накладено вето на вищезгаданий закон, його прийняття загрожує притягненням порушниць до відповідальності шляхом проведення арешту на 10 (десять!) років і накладенням штрафу близько 12000,00 дол. (дванадцять тисяч доларів) [3].

Одним із найважчих шляхів виборювання прав був також і в Саудівській Аравії. Мирні протести жінок почались в Королівстві з метою отримання права водити автомобіль. Протестувальниць затримували та передавали родичам, арештовували, але зрештою, об'єднавши свої зусилля, надавши їм розголосу, залучившись підтримкою з боку представників чоловічої статі та структурувавши свою діяльність, жінки Королівства Саудівської Аравії змогли досягти успіху та у 2013 році отримали право на керування автомобілем. Також прогресом у захисті прав жінок стала кампанія протидії домашньому насильству за підтримки Фонду імені короля Халіда ібн Абдель Азіз Аль Сауд – четвертого короля Саудівської Аравії. Якщо брати ОБ'ЄДНАНІ АРАБСЬКІ ЕМІРАТИ (далі-ОАЕ), жінки мають значно ширший набір прав у різних сферах суспільства: політична, економічна, соціальна, наукова тощо. Жінки наряду з чоловіками займають провідні посади (наприклад, посаду міністра економіки та планування ОАЕ очолила жінка-шейха Лубна аль-Касими, 2000 рік) [4].

Проблема гендерної нерівності на сьогодні набагато глибша, ніж здається на перший погляд, вона стосується не лише обмеження прав жінки щодо можливості самореалізації себе, а й проблеми забезпечення рівних умов праці та гідної заробітної плати на рівні з чоловіками. Відповідно до проведеного дослідження Світовим Банком, відображеному у щорічному звіті «WOMEN, BUSINESS AND THE LAW 2024» («ЖІНКИ, БІЗНЕС І ЗАКОН, 2024»), яким враховано, окрім загальноприйнятих критеріїв, таких як зайнятість, шлюб та батьківство, мобільність, добробут, пенсійне

забезпечення, ще й критерії захисту від насилля та догляд за дітьми. Ці два критерії враховано вперше у 190 країнах світу. Проте, жінки користуються даними правами лише на 64 %, до 2024 року цей показник становив 77 %. За даними Світового Банку лише 35 країн із 98 розробили механізм для можливості забезпечення прозорості системи оплати праці та контролю рівності умов жінок та чоловіків в матеріальному аспекті [5].

На сьогодні гостро постає питання захисту прав жінки в країнах Арабського регіону, особливо під час збройних конфліктів, зменшення ризику домашнього насильства, убезпечення та захист на державному рівні, надання своєчасної психологічної допомоги постраждалим та можливості отримання правової допомоги та захисту від свавілля. Усталена жорстокість та обмеження прав жінки, вкладене зі страхом з дитинства, сприяють замовченню та прийняттю морально нетерпимих норм щодо жінки, свавільному обмеженню та позбавлення права на самореалізацію і нормальне мирне існування, у безпечних умовах під захистом держави та духовенства. Проте саме на державному рівні не вистачає механізму захисту прав жінки в ісламському суспільстві, яке будується виключно на патріархальній основі.

Релігія ісламу містить в собі ті норми, що формують повагу до жінки в суспільстві, проте більшість регіонів трактує їх по різному, враховуючи розмаїття течій ісламу, керуючись усталеними традиціями, що створює своєрідну ширму для прикриття злочинів та домашнього насильства. Важливу роль у захисті прав жінки відіграє ООН завдяки створенню організації, рухів та програм захисту (зокрема Структура ООН щодо гендерної рівності, розширення прав жінки в суспільстві (англ.-UN Women), Amnesty International – запобігання порушенню прав людини та надання допомоги постраждалим, Human Rights Watch –має на меті захист прав людини, а також захист здійснюється шляхом ратифікації країнами Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women, CEDAW).

Список використаних джерел:

1. Марія Демішева «2 — Місце та роль жінки в традиціях мусульманського суспільства», 11.07.2017 р. URL: https://femwork.org/
2. Іран використовує дрони та мобільні застосунки, щоб відстежувати жінок, які не носять хіджаб — звіт ООН, Редактор: Христина Піцуряк, 15 березня 2025 рік. URL: https://nv.ua/
3. Іран використовує БпЛА та спеціальні застосунки, аби виявити жінок, які не носять хіджаб, джерело: CNN, 15 березня 2025 рік. URL: https://bukvy.org/
4. Зоряна Круль, "Місце під сонцем": як жінки в ісламському світі виборюють право зайняти владні кабінети», 15 грудня, 2021р. URL: https://zahid.espreso.tv/

5. Звіт «Women, Business and the Law 2023», станом на 1 жовтня 2023 року. URL: https://divoche.media/

Мирослава Вікторівна ПУХА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ У КОНТЕКСТІ ВІДПОВІДНОСТІ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Реалізація прав і свобод людини визначає ефективність нормативно-правових актів як формальної структури права. Права людини є об’єктом охорони та гарантування з боку держави та необхідною умовою легітимності правового порядку загалом. Юридичні норми, що не знаходять свого практичного втілення у забезпеченні прав людини, втрачають свою соціальну та нормативну ефективність, особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах правового режиму воєнного стану, коли зростає ймовірність конфлікту між вимогами безпеки та необхідністю дотримання фундаментальних прав і свобод.

Воєнний стан, запроваджений у відповідь на повномасштабну агресію російської федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, становить надзвичайний стан правового регулювання, що охоплює усі сфери суспільного життя та змінює звичний баланс між інтересами держави та індивіда. В умовах збройного конфлікту права людини і громадянина набувають особливого значення як складна й багаторівнева правова категорія, реалізація якої потребує переосмислення усталених механізмів правозастосування.

Відповідно до статті 64 Конституції України [1], у період воєнного стану допускається тимчасове обмеження окремих прав громадян за умови дотримання принципів пропорційності, обґрунтованості та правової визначеності. Водночас Конституція містить вичерпний перелік прав, які не підлягають обмеженню за жодних обставин, навіть під час дії надзвичайних режимів. Зокрема, це особисті права, серед яких: принцип рівності перед законом (ст. 24), заборона позбавлення громадянства (ст. 25), право на життя (ст. 27), повага до гідності особи (ст. 28), право на особисту свободу і

недоторканність (ст. 29) тощо [1]. Конституційно закріплене положення, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю в Україні, визначає головну функцію держави – гарантування та захист основоположних прав і свобод. У свою чергу, держава повинна забезпечувати збереження балансу між інтересами безпеки та демократичними засадами, зокрема шляхом чіткого визначення змісту, строків та обсягів обмежень, що запроваджуються.

Україна, як держава-учасниця Європейської конвенції з прав людини, зобов'язана дотримуватися положень статті 15 цієї Конвенції [2], яка допускає відступ від зобов'язань лише за умов крайньої необхідності та з дотриманням засад пропорційності, недискримінації та верховенства права. Конвенція чітко визначає коло прав, які не підлягають обмеженню за жодних обставин, навіть у разі відступу. До них належать: право на життя, заборона катувань, заборона рабства та примусової праці. Практика Європейського суду з прав людини сформувала стійкий підхід до визначення легітимності обмежень прав і свобод за надзвичайних обставин, що передбачає наявність чітко встановлених меж, у межах яких держава може здійснювати відповідні дії. На європейському рівні важливим орієнтиром виступає Хартія основоположних прав Європейського Союзу, положення якої окреслюють сучасні стандарти захисту прав людини в демократичному суспільстві. Відповідність українського законодавства цим стандартам є необхідною умовою для збереження легітимності правових рішень, зокрема в умовах надзвичайного правового режиму.

Практика сучасних міжнародних відносин та міжнародного гуманітарного права вимагає, щоб будь-яке обмеження прав людини в умовах воєнного стану мало чітке правове обґрунтування, носило пропорційний і тимчасовий характер та відповідало принципам верховенства права. До основних причин, що можуть об'єктивно зумовити тимчасове обмеження окремих прав і свобод, О. М. Василець, О. С. Сотник відносять: необхідність гарантування фізичної безпеки громадян і територіальної цілісності держави в умовах збройного конфлікту; мобілізація фінансових, матеріальних та людських ресурсів для забезпечення обороноздатності; стабілізація внутрішнього порядку в умовах підвищення рівня злочинності; протидія загрозам національній безпеці, включаючи шпигунство, тероризм і саботаж [3, с. 18].

Систематичні порушення прав людини на території України, спричинені збройною агресією з боку російської федерації, призвели до значного зростання кількості індивідуальних звернень українських громадян до Європейського суду з прав людини. За даними на кінець літа 2022 року, було зареєстровано приблизно дев'ять тисяч таких заяв. Основними підставами звернень стали факти вбивств, зникнень безвісти, незаконного позбавлення волі, катувань, втрати житла внаслідок бойових дій, насильницького роз'єднання сімей, обмеження свободи пересування тощо [4,

с. 208-209]. Незважаючи на численні свідчення та правову аргументацію, держава-агресор демонструє відверте ігнорування норм міжнародного гуманітарного та правозахисного права. У відповідь на це міжнародна спільнота вжила низку рішучих заходів. Зокрема, 16 березня 2022 року Російську Федерацію було виключено з Ради Європи, а 7 квітня того ж року Генеральна асамблея ООН ухвалила рішення про призупинення її членства у Раді ООН з прав людини.

Розроблені європейські процедури, створені для захисту прав людини (протягом багатьох десятиліть), не повною мірою дають відповідь сучасним потребам та відсіч викликам. Наслідком цього є обмежені можливості доступу до наднаціональної юрисдикції, недостатнє використання спеціалізованих процедур та відсутність ефективного контролю над порушеннями прав людини [5, с.37]. Еволюційний розвиток інституцій Європейського Союзу та Ради Європи у сфері захисту прав людини не в повній мірі враховує динаміку трансформацій, пов’язаних із збройними конфліктами, міграційними кризами, терористичними загрозами та порушеннями прав у контексті надзвичайних правових режимів. Серед основних проблем слід виокремити обмежений доступ осіб до наднаціональних судових та квазісудових інституцій, недостатнє застосування спеціалізованих процедур, а також відсутність дієвого контролю за дотриманням прав людини в державах-членах ЄС. Унаслідок цього формуються істотні прогалини в системі правового захисту, що проявляються у вигляді нормативних колізій, правової невизначеності та слабкої правозастосовної взаємодії між різними рівнями юрисдикції.

Отже, забезпечення прав людини в умовах воєнного стану має відбуватися у суворій відповідності як до норм національного законодавства, так і до міжнародних правозастосовних стандартів. За умови системного дотримання принципів правової визначеності, пропорційності, демократичного контролю та судового захисту можна досягти належного балансу між безпековими потребами держави та зобов’язаннями у сфері прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Відомості Верховної Ради України №30. ст.141 від 28.06.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Василець О. М., Сотник О. С. Проблеми забезпечення прав людини в умовах воєнного стану в контексті права ЄС. *Наука і техніка*

сьогодні. 2023. Випуск № 7(21). С. 11–22. URL : http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/4816/4842.

4. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6. Т. 1. С. 205 – 210. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/377/333.

5. Вадімов А. Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану як прояв ефективної дії законодавства. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану*. 2024. С. 38-35. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1874/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9E%D0%A0%D0%94_2024_%D1%84%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%88.pdf#page=35.

УДК: 341.3+341.4
Наталія Юріївна РУБАНЕНКО,
аспірантка кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ
Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-2958-4228

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Досліджуючи стан наукових розробок з проблемних аспектів щодо розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку нашу увагу привернули концептуальні засади на яких будується міжнародне судочинство. З цього приводу варто звернути увагу на «Лондонський статут 1945 року» [1], положеннями якого була відображена правова кваліфікація суспільно небезпечних діянь, які до цього не були передбачені жодним національним та міжнародним законодавством. Ця революційно-еволюційна концепція у подальшому набула ретроактивного застосування правил закону, знівелювавши такими принциповими категоріями як *«nullum crimen, nulla poena sine lege»* та *«ex post facto»*. Ці принципи вказують на те, що по-перше, злочин повинен бути визначений конкретним законом до того, як він буде вчинений, і по-друге, особа не може нести відповідальність за діяння, які на момент їх вчинення не характеризувалися як протиправні. Тому, для обґрунтування легітимності юридичного диктату у Нюрнберзькому процесі суд у своєму прецедентному рішенні висунув офіційну позицію, згідно з якою злочини, що підпадають під його юрисдикційну компетенцію, розглядаються відповідно до «загальних принципів міжнародного права», які існували задовго до прийняття Статуту Міжнародного трибуналу та початку самого процесу [2; 3].

Виходячи з цієї концепції суд, в першу чергу, мав на увазі те, що «загальні принципи міжнародного права» можуть існувати не тільки у вигляді конкретних норм, але й у формі традицій, звичаїв та прецедентів. Водночас, традиції та звичаї мають значний вплив на формування міжнародного правопорядку. Вони можуть визначати загальноприйняті правила поведінки учасників міжнародної спільноти, навіть якщо не фокусуються у конкретних актах.

Власне, зазначені положення є основним джерелом суперечок та наукових дискусій. У своєму змісті, ці діалоги розділилися на дві протилежні точки зору – прихильників та противників «Нюрнберзької концепції – за загальним принципом міжнародного права».

Висловлюючи конформіст цим ідеям переважна більшість дослідників обґрунтовували думку, що міжнародне право є системою, яка має синергетичний розвиток із соціальними процесами [4]. У цьому відношенні

унікальність міжнародного права виявляється через постійні трансформації, які відбуваються на основі еволюції суспільно-правової свідомості [5]. Тому, поняття «законності» у міжнародному кримінальному праві завжди є ширшим, охоплюючи не лише формальні юридичні норми, але й динаміку соціальних та правових трансформацій у глобальному вимірі. За таких умов події, що перевищують рамки людської природи та моралі, повинні бути піддані адекватному правовому аналізу, навіть у випадках, якщо вони на момент їх вчинення не визначалися як протиправні в жодному нормативно-правовому акті. Тобто справедливість не повинна розцінюватись як слабкість, а її встановлення має бути рішучим та непохитним. Справедливість служить основою для забезпечення порядку і відповідальності, а її реалізація вважається сильним актом судової влади та правового устрою.

У контексті Нюрнберзьких подій окрему зацікавленість привертає «концепція міжнародно-правового злочину», яка тісно пов'язана із такою сферою правових відносин як «міжнародне кримінальне право». З появою цієї галузі, на юридичному рівні, виникла неоднозначна реакція, що породила жваві дискусії. Вочевидь актуальність у цьому напрямку дослідження залишається бути і сьогодні.

У сучасній літературі розрізняють три основні підходи до визначення концепцій «міжнародного кримінального права». Перші два аналізують це поняття у широкому та вузькому розумінні. Відповідно третій підхід висловлює сумніви щодо офіційного визнання цієї категорій [6; 7]. Ця аргументація базується на таких контраргументах як, по-перше, відсутність діяльності правотворчої інституції у цій сфері правовідносин. *По-друге,* відсутність діяльності правозастосовної інстанції у цій сфері правовідносин. *По-третє,* положення цієї концепції не відповідають доктрині «рівноправності суверенних держав», що є загальноприйнятою у міжнародному праві. *По-четверте,* нині міжнародна система не досягла абсолютної єдності, а вся міждержавна взаємодія здійснюється з урахуванням національних інтересах окремих держав чи їх груп [8], де визначальне місце належить політичному, економічному чи військовому домінуванню.

Поряд із обґрунтованими на перший погляд висновками, все таки сучасна юридична наука виражає концептуальне бачення стосовно самостійності «міжнародного кримінального права» як окремої галузі знань, що регулює міжнародні відносини в кримінально-юрисдикційній сфері. З урахуванням наявної дивергенції щодо інтерпретації цієї дефініції, під «міжнародним кримінальним правом» ми розуміємо галузь міжнародного права, що регулює міждержавні кримінально-правові аспекти. Вона передбачає встановлення стандартів для визначення та покарання за «міжнародні злочини», а також ставить за мету забезпечення відповідальності за їх вчинення на міжнародному рівні.

На цьому тлі пропонуємо звернути подальшу увагу на «концепцію індивідуальної відповідальності» за міжнародні злочини. Вона визначає принципи, за яких особи можуть бути притягнуті до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів незалежно від їх соціального статусу чи посадового становища.

Відмітним є те, що саме Нюрнберзький трибунал поклав основи ідеям індивідуальної відповідальності, як персоніфікованих злочинів держави. Ця теза підтверджується й у вступній заяві головного прокурора від США Р. Джексона перед Міжнародним військовим трибуналом, який наголосив, що за вчинені нацистським режимом злочини відповідальні не лише його лідери, а й увесь німецький народ [9].

Обґрунтовуючи цей принцип деякі дослідники вважають, що відповідальність держава як суб'єкта міжнародних відносин може розглядатися лише в контексті державної ідеології та політичного режиму, оскільки суспільство в його широкому значенні не може бути суб'єктом кримінальної відповідальності [7]. Це означає, що вина та відповідальність перед законом належить конкретній людині, яка має причетність до злочинної діяльності. На цьому акцентується увага й у положеннях Римського статуту де зазначено що: *«Суд має юрисдикцію щодо фізичних осіб… Особа, яка вчинила злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду, підлягає індивідуальній відповідальності й покаранню… Жодне положення… стосовно індивідуальної кримінальної відповідальності не впливає на відповідальність держав згідно з міжнародним правом»* (ст. 25) [10].

Визначення держави як суб'єкта міжнародного кримінального правопорушення спричинило б радикальному перегляду усіх положень та концепцій в межах кримінальної правової системи – від злочину до покарання [6]. Це призвело б до відхилення від традиційного уявлення про структуру міжнародного права, яка базується на принципах суверенітету та недоторканності держави. Як наслідок ця обставина породила необхідність в інвентаризації не лише конкретних норм та положень міжнародного права, а й загальних принципів та підходів в межах кримінально-правової системи. Ці умови дали б початок правовому хаосу, що порушило б правовий порядок, де влада та норми втратили б легітимність, стабільність і авторитет. Саме тому міжнародне кримінальне право почало свій шлях у напрямку принципу індивідуальної відповідальності, який за сучасних реалій є найбільш прийнятним.

Аналізуючи останню у цьому дослідженні «концепцію універсальної юрисдикції» необхідно відзначити, що у загальному розумінні цей принцип відображає співвідношення та взаємодію різних правових систем на міжнародному рівні згідно з якими серйозні порушення міжнародного права мають універсальну природу і є об'єктом універсальної юрисдикції [11]. Тобто, будь-яка третя країна має право ініціювати здійснення правосуддя за міжнародні злочини, навіть якщо ці діяння не мають територіального чи/або

національного відношення до цієї каїни, але за умов якщо держава на законодавчому рівні визнала міжнародні злочини та взяла на себе зобов'язання щодо їх переслідування.

Наведена концепція передбачає універсальні стандарти правосуддя та сприяє забезпеченню адекватної реакції на серйозні порушення міжнародного права, незалежно від обставин їх вчинення чи іншої приналежності. Універсальна юрисдикція може бути ініційована як окремою державою, так і Радою безпеки ООН чи Міжнародним трибуналом. Мета цієї концепції полягає у тому, що будь-яка особа, винна за вчинення серйозних порушень міжнародного законодавства, має нести відповідальність, оскільки її дії загрожують безпеці всього людства. Ця концепція базується на ідеї про те, що боротьба з беззаконністю не може мати меж, на що звертається увага й у преамбулі до Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Список використаних джерел:

1. Charter of the International Military Tribunal. *Lillian Goldman Law Library.* URL: https://avalon.law.yale.edu;
2. International military tribunal (Nuremberg): Judgment of 1 October 1946. URL: https://www.legal-tools.org;
3. Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nuremberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, 1950. URL: https://ihl-databases.icrc.org;
4. Kelsen, H. (1947). Will the Judgment in the Nuremberg Trial Constitute a Precedent in International Law? *The International Law Quarterly,* 1 (2), 153-171. URL: http://www.jstor.org;
5. Зелінська Н. Нюрнберзька концепція міжнародного злочину и принципу «ex post facto» у міжнародному кримінальному праві. *Наукові праці «Одеської національної юридичної академії».* 2008. С. 100-169;
6. Попко В. Постнюрберзький розвиток концепції міжнародного злочину. *Вісник пенітенціарної асоціації України.* 2020, № 4 (14). С. 144-163. DOI: 10.34015/2523-4552.2020.4.14;
7. Буроменський М. Деякі судження про поняття міжнародного кримінального права. *Вісник Академії правових наук України: збірник наукових правець.* 2003, № 2-3. С. 359-370;
8. Сироїд Т. Міжнародна криминально-правова протидія транснаціональним злочинам. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2023, Т. 2 (77). 304-309. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.77.2.52;
9. Radin, M. (1946). *Justice at Nuremberg. Foreign Affairs,* 24 (3), 369-384. DOI: 10.2307/20029976;
10. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua;

11. Чубінідзе О. Універсальна юрисдикція в національному законодавстві: порівняльний аспект. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2019. Т. 4. С. 96-105.

УДК 341
Орина Олександрівна СВІТЛИЧНА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО НОРМ ПРАВА ЄС НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

В умовах триваючої збройної агресії, процес адаптації законодавства України до норм Європейського Союзу набуває особливої значущості для зміцнення правової системи нашої держави, та загалом є стратегічним вектором розвитку країни. Цей процес спрямований на досягнення економічного зростання, високого рівня соціального забезпечення, особистої безпеки та демократичних свобод, досягнення яких є наразі основоположною метою українського народу. Дослідження сутності європейської інтеграції України в нинішніх умовах є вкрай актуальним, а пошук ефективних шляхів та правових інструментів для її реалізації стає першочерговим завданням.

Європейський Союз, будучи одним з провідних інтеграційних об'єднань світу, ставить за мету сприяння економічному зростанню та підвищенню добробуту своїх членів. У свою чергу євроінтеграція є складним політико-правовим феноменом, що являє собою процес об'єднання європейських націй з метою формування спільного простору, де панують мир, законність та соціальна рівність. Разом з тим євроінтеграція є можливою лише за умови адаптації українського законодавства до правової системи Європейського Союзу. [1; с. 15]

Відповідно до Копенгагенських критеріїв, встановлених у 1993 році, потенційний член ЄС повинен продемонструвати готовність нести зобов’язання, пов’язані з членством, що передбачає інтеграцію всіх елементів правової системи ЄС в національну правову систему та узгодження національних нормативно-правових актів з європейськими стандартами через внутрішні процедури. [2; с. 9]

Отже, для досягнення стратегічних цілей у сфері європейської інтеграції необхідно привести національне законодавство у відповідність до

встановлених Європейським Союзом стандартів. До того ж імплементація європейських норм у сфері прав і свобод людини, оновлення державних інституцій на гуманістичних засадах та зростання конкурентоздатності вітчизняних підприємств на європейському ринку також потребують адаптації національного законодавства до європейських стандартів.[3] З огляду на це гармонізація українського законодавства з правовими стандартами Європейського Союзу є дійсно значущим компонентом євроінтеграційного шляху України, що бере свій початок з укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році.

Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони було укладено в Брюсселі у 2014 році (політичні положення – 21 березня, торговельно-економічні – 27 червня) та набула чинності 1 вересня 2017 року. Угода про асоціацію між Україною та ЄС Україна розпочала тривалий шлях поступового приведення свого законодавства у відповідність до європейських стандартів. У перші дні повномасштабного вторгнення, 28 лютого 2022 року, Україна зробила рішучий крок, офіційно подавши заявку на членство в Європейському Союзі. Рішення Європейської Ради від 23 червня 2023 року про надання Україні статусу кандидата стало важливим свідченням підтримки європейських партнерів та відкрило нову сторінку у відносинах між Україною та ЄС.

Процес узгодження українського законодавства з європейськими стандартами зіткнувся з певними труднощами та викликами внаслідок повномасштабної збройної агресії. Проте воєнний конфлікт хоча і створив додаткові труднощі для успішної реалізації законодавчих змін, ним також було підкреслено нагальну необхідність оперативного та результативного приведення законодавства у відповідність до нових реалій з метою забезпечення стабільності та розвитку країни.

Основні напрями та досягнення у євроінтеграції України у 2022 році:

1. Енергетична сфера: Активна адаптація енергетичного законодавства до стандартів ЄС, висока оцінка Єврокомісії.
2. Митна сфера: відбулось оновлення Додатку XV Угоди про асоціацію, прийняття Закону №1999 (впровадження положень Митного кодексу ЄС), підписання угоди про участь у програмі ЄС «Митниця».
3. Бухгалтерський облік та аудит: прийняття Закону №2435-IX для гармонізації бухгалтерського обліку та фінансової звітності з європейськими стандартами.
4. Заснування та діяльність компаній: був ухвалений Закон №2465-IX «Про акціонерні товариства», що запроваджує електронне голосування та регулює питання злиття/поділу відповідно до директив ЄС.
5. Податкове законодавство: зроблений висновок DG TAXUD, яким було підтверджено відповідність українського ПДВ європейським

стандартам, визначено необхідність доопрацювання окремих статей Податкового кодексу.

У свою чергу, основними досягненнями у євроінтеграції України, здобуті протягом 2023 року, є:

1. Захист прав меншин: набув чинності Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» (№ 2827-IX).
2. Регулювання реклами: гармонізовано законодавство про рекламу з Директивою ЄС (назва закону не вказана у вихідному тексті).
3. Митні питання: впроваджено положення Митного кодексу ЄС, розвиток програми Авторизованого економічного оператора (AEO).
4. Енергетика: імплементовано Регламент (ЄС) № 1227/2011 Законом № 3141-IX, врегульовано розподіл пропускної спроможності (постанови НКРЕКП № 1295, 1557, 1558).
5. Цивільний захист: підписано Угоду про участь України в Механізмі цивільного захисту ЄС.
6. Інтелектуальна власність: врегульовано сертифікацію товарів з географічним зазначенням (накази Мінагрополітики № 68).
7. Авторське право: Набрав чинності Закон України «Про авторське право і суміжні права» (№ 2811-IX).
8. Конкуренція: удосконалено законодавство про захист економічної конкуренції (Закон України № 3295-IX).
9. Підприємництво: ратифіковано Угоду про участь у програмі ЄС «Єдиний ринок» (Закон України № 3175-IX).

Таким чином, у 2023 році Україна досягла значного прогресу у виконанні Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, реалізувавши 88% запланованих заходів.

Незважаючи на значні перешкоди, спричинені війною, адаптація українського законодавства до стандартів ЄС залишається критично важливою для євроінтеграції. Вищенаведений прогрес у 88% виконання Угоди про асоціацію у 2023 році свідчить про стійкість України та її відданість європейському шляху навіть в умовах повномасштабної агресії.

Список використаних джерел:

1. Корунчак Л. Євроінтеграція: питання адаптації законодавства України до правової системи Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис. Проблеми становлення правової демократичної держави*. URL: https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.3.
2. Прудченко Є. Копенгагенські критерії. Дніпропетровськ : Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека Центр Європейської Інформації, 2007.
3. Фокін Я. Ф. Проблеми та перспективи адаптації законодавства України до норм ЄС під час збройної агресії, 2024.

UDC 336.227.2.025
Yuliia TERTYCHNA,
student of group 2-2a FITL
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-3828-9528

Tamara KORTUKOVA,
PhD in Law, Associate Professor of the Department of International, Civil and Commercial Law
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3376-0159

IMPLEMENTATION OF THE BEPS INITIATIVE BY UKRAINE WITHIN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) is a global initiative launched by the OECD and G20 to combat tax avoidance strategies that exploit gaps in tax rules. Ukraine's commitment to this initiative has become a crucial part of its economic reforms, especially in the context of European integration. As Ukraine aspires to join the European Union, aligning its tax legislation with international standards is not only a matter of fiscal integrity but also a prerequisite for deeper integration with European structures. Notably, since January 2017 Ukraine has been a member of the OECD Inclusive Framework on BEPS, formally pledging to implement the minimum standards under the BEPS Action Plan [1, p. 32]. This step marked the beginning of a comprehensive overhaul of Ukrainian tax rules in line with global and European norms.

Ukraine has made significant strides in incorporating BEPS recommendations into national law. Even before joining the BEPS project, policymakers had started harmonizing tax legislation with international best practices – for example, the 2010 Tax Code unified tax regulations and introduced OECD-aligned transfer pricing rules in 2013 [2]. After joining the BEPS Inclusive Framework, Ukraine moved quickly to fulfill its obligations. In July 2018, it signed the Multilateral Convention (MLI) to update bilateral tax treaties, reinforcing provisions against treaty abuse and improving information exchange. A major milestone was the adoption of Law No. 466-IX in May 2020, which initiated the main phase of BEPS implementation in Ukraine [3]. This law amended the Tax Code to include a wide range of anti-avoidance measures recommended by the OECD. Key reforms introduced through this legislation include a principal purpose test to deny treaty benefits for tax-motivated transactions, tightened definitions of beneficial ownership of income, and the concept of "constructive dividends" to tax certain profit-shifting arrangements as dividends. The law also ushered in

controlled foreign company (CFC) rules, making Ukrainian residents taxable on profits of their offshore entities, and strengthened limitations on interest deductions to curb excessive debt shifting [3]. Moreover, transfer pricing documentation requirements were expanded – large multinational groups must now file a master file and country-by-country report, aligning Ukraine with the BEPS Action 13 transparency standard. These measures have substantially modernized Ukraine's corporate tax regime, bringing it closer to OECD and EU benchmarks and helping to protect the national tax base from erosion [2].

In the years following these legislative changes, Ukraine has continued to cooperate internationally and refine its tax practices. The government prioritized capacity-building and administrative preparedness to enforce the new rules. By 2023, Ukraine had put in place the frameworks for automatic exchange of tax information with other countries. Notably, it launched the automatic exchange of financial account data and tax reports in line with the Common Reporting Standard and BEPS transparency standards, with the first exchanges taking place in 2024 [4, p. 15]. This enables tax authorities in Ukraine and EU countries to share information on multinational companies and financial accounts, greatly enhancing transparency. In addition, Ukraine updated its BEPS implementation Roadmap for 2023–2025 in coordination with the OECD, focusing on remaining challenges such as the tax implications of digital economy and new global rules. In July 2023, at the OECD/G20 Inclusive Framework meeting, Ukraine's delegation signed an updated BEPS action plan roadmap to intensify alignment with international tax standards. According to the Ministry of Finance, this roadmap is strategically important in anticipation of the significant foreign direct investment expected during Ukraine's post-war recovery period [5]. Ukraine also joined 137 other jurisdictions in endorsing the OECD's Two-Pillar Solution addressing digital economy taxation and a global minimum tax, demonstrating its commitment to the latest international tax reforms [5].

The implementation of BEPS in Ukraine is closely linked with the country's progress toward EU membership. The European Union places a high priority on tax good governance and the avoidance of harmful tax practices. By adopting BEPS measures, Ukraine aligns itself with the standards that EU member states uphold, thereby smoothing one path of the accession process. Many BEPS actions correspond to provisions in the EU's Anti-Tax Avoidance Directive (ATAD) – for instance, ATAD requires controlled foreign company rules, limitations on interest deductibility, and general anti-abuse rules similar to those introduced by Ukraine's 2020 tax law. Indeed, the European Commission has acknowledged Ukraine's good progress in the field of taxation, highlighting that recent Tax Code amendments have further aligned Ukraine with the EU acquis [4, p. 15]. The launch of automatic exchange of financial information in 2024 is a concrete example of Ukraine meeting EU standards in tax transparency [4, p. 15]. These achievements support Ukraine's credibility as a future member state that upholds fair and transparent tax policies. At the same time, the European Commission's

assessment notes that Ukraine should continue aligning its legislation with EU requirements – in particular, fully implementing the remaining aspects of ATAD and the provisions of the Directive on Administrative Cooperation (which governs information exchange with EU tax authorities) [4, p. 15]. In other words, Ukraine's BEPS implementation is an ongoing process that directly facilitates compliance with European norms.

Moreover, Ukraine's commitment to BEPS bolsters its case for integration by demonstrating adherence to international standards beyond the EU alone. It strengthens Ukraine's bid to join the OECD, which goes hand-in-hand with EU integration goals [4]. Reforming domestic tax rules to prevent profit shifting contributes to a fairer business environment, which is a shared objective of both the OECD and the EU. By cracking down on tax avoidance, Ukraine is addressing issues that have long plagued its economy (such as corporate tax evasion schemes) and aligning itself with the EU's principles of transparency and equity. This convergence is recognized at the highest levels: implementing BEPS measures and related reforms is seen as helping "strengthen [Ukraine's] aspirations to join the OECD and the EU" [5]. In practical terms, a stronger, more transparent tax system eases concerns of EU member states regarding fiscal compatibility, and it reassures foreign investors and partners that Ukraine is committed to international norms of tax compliance.

The implementation of the BEPS plan by Ukraine plays a crucial role in its integration into the EU. The amendment of its tax legislation and collaboration with global partners assist Ukraine in better compliance with OECD and EU regulations. This has led to fairer and more transparent taxation. Even in difficult times, Ukraine has shown its ability to implement real reforms. However, in order to join the EU, it still needs to complete some parts, such as the global minimum tax. Overall, BEPS contributes to bringing Ukraine closer to the EU and demonstrates its readiness for deeper cooperation.

References:

1. Kucheriava M.V., Vorobei S.I. Monitoring of the BEPS Action Plan implementation in the context of fiscal regulation: scientific substantiation of the methodology. Strategy of Economic Development of Ukraine, 54 (2024), pp. 31–40. URL: https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/39302

2. Pogrebna A., Sydorenko A. Ukraine progresses with BEPS implementation. Financier Worldwide Magazine, Nov 2018. URL: https://www.financierworldwide.com/ukraine-progresses-with-beps-implementation

3. Avellum. Ukraine Implements Anti-BEPS Measures. Legal Alert, 23 May 2020. URL: https://avellum.com/ukraine-implements-anti-beps-measures-2/

4. European Commission. Ukraine 2024 Progress Report (Chapter 16: Taxation). Brussels, 2024, p. 15. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/

5. Ukraine Business News. Ukraine is updating the implementation of the BEPS Action Plan to get closer to the OECD and the EU. 17 July 2023. URL: https://ubn.news/ukraine-is-updating-the-implementation-of-the-beps-action-plan-to-get-closer-to-the-oecd-and-the-eu/

УДК 341.384
Артем Валерійович ФІЛІППОВ,
кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри військового права та правоохоронної діяльності інституту стратегічних комунікацій,
Національний університет оборони України
Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-9035-144X

ГУМАНІСТИЧНА ПАРАДИГМА РЕПАРАЦІЙ, ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА РЕАЛІЇ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Загальний принцип права, відображений у міжнародній судовій практиці, (зокрема в рішеннях Постійної палати правосуддя Ліги Націй 1928 р. у справі Фабрика в Хожуві [1, с. 14], Міжнародного Суду ООН 1997 р. тощо [2]), а також у доктрині міжнародного права передбачає повну компенсацію усієї шкоди (зокрема, збитків), завданих міжнародним правопорушенням. Однак, поширена в науці інтерпретація досвіду репарацій після Першої світової війни (за якою надмірні, необґрунтовані та несправедливі репарації розглядаються як один з чинників, що спровокував Другу світову війну) призвела до формування нової концепції репарацій, що базується на поглядах видатного фахівця в галузі міжнародного права професора Броунлі: у випадку широкомасштабної агресії адекватна компенсація суперечитиме принципам гуманності та належної політики, тому репарації не повинні позбавляти населення держави-агресора забезпечення мінімальних соціально-економічних стандартів (харчування, охорона здоров'я) – а це означає, що вимоги про репарації, щоб не ставити під загрозу забезпечення прав людини, повинні задовольнятися лише з урахуванням економічного потенціалу держави-правопорушника, до того ж репарації мають спрямовуватись в першу чергу на компенсацію шкоди та збитків, завданих жертвам війни внаслідок порушення прав людини [3, с. 940]. Ця концепція вже дістала втілення у міжнародну практику: спостерігається тенденція повної чи часткової відмови компенсації військових витрат за порушення jus ad bellum – міжнародні комісії (Компенсаційна комісія ООН та ін.) та суди, що розглядають питання репарацій, як правило, або взагалі відмовляються розглядати вимоги щодо компенсації військових витрат (мотивуючи відмову відсутністю юрисдикції щодо таких вимог або необхідністю максимізації коштів для приватних (фізичних та юридичних) осіб, які зазнали шкоди), або відмовляють у їх задоволенні через відсутність належної доказової бази (до якої ставляться більш прискіпливо, ніж у випадку вимог компенсацій жертвам війни за порушення міжнародного гуманітарного права) [4, с. 53-54]. Натомість, репарації за порушення jus in bello цілком підпадають під юрисдикцію вищезазначених органів.

Таким чином можемо констатувати: щодо сучасних конфліктів в міжнародно-правовій доктрині та практиці спостерігається тенденція переосмислення загальної концепції репарацій в дусі гуманістичної парадигми на користь приватних, в першу чергу фізичних осіб – жертв війни. Не заперечуючи в цілому прогресивність такого гуманістичного підходу до репарацій, хотілося б відмітити, що наразі російська війна проти України демонструє практику односторонніх зусиль України щодо дотримання міжнародного (зокрема, гуманітарного) права за систематичного ігнорування будь-якого права (в тому числі і власного) російською стороною, що на нашу думку підриває сучасну парадигму міжнародного права, в основі якого лежать закріплені в Статуті ООН принципи справедливості, суверенної рівності держав і рівноправності народів, сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Адже право ефективне лише за умов забезпечення дотримання його норм усіма (!) суб'єктами – в цьому полягає його обов'язковість, яка відрізняє право від інших інструментів регулювання суспільних відносин. Важко уявити собі дорожній рух, якщо припустити, що його правил буде дотримуватись лише половина його учасників, а друга половина буде свідомо їх ігнорувати. Ігнорування міжнародного (і не тільки) права рф нівелює зусилля України та міжнародної спільноти повернути ситуацію у правове поле. Поки в рф так чи інакше не утвердиться принцип верховенства права, немає жодних гарантій, що держава-агресор відмовиться від планування та здійснення агресії. А отже, більш ніж ймовірно, що ті суми коштів, на які міжнародна спільнота погодиться зменшити розмір репарацій з гуманістичних міркувань, будуть спрямовані зовсім не на забезпечення потреб російського населення, а на підготовку до нової агресії. Наразі ми спостерігаємо саме таку картину: рф, яка (спочатку de facto, а потім і de iure) припинила дотримуватись європейських стандартів в галузі прав людини, спрямовує на війну проти України навіть ті кошти, що покликані забезпечувати мінімальні потреби росіян щодо охорони здоров'я, житла, харчування, одягу тощо. Парадоксально, але сучасний західний гуманізм, маючи за мету забезпечити дотримання прав людини, фактично допомагає порушникам цих прав (авторитарним та тоталітарним режимам) у їх зусиллях знищити міжнародний правопорядок. Водночас, не можемо не підкреслити, що коли доля сучасного міжнародного правопорядку та світового порядку, а разом з ними й десятків мільйонів людей, вирішується на полі бою, найгуманніші концепції та прогресивні погляди науковців перетворюються на відірване від життя теоретизування.

Слід визнати, що усі існуючі моделі компенсації шкоди та збитків, спричинених збройною агресією рф, залежать не тільки від юридичних, а й від політичних рішень. Стосовно правових механізмів, то вони мають ґрунтуватись на правових принципах, які є елементами системи міжнародного права. А будь-яка система, як відомо з теорії систем, може бути ефективною лише за умови працюючих системних зв'язків між її

елементами: тобто загальні принципи права є нерозривними з усіма основними принципами міжнародного права. Жодну норму права не можна тлумачити та застосовувати поза контекстом правової системи, як це робить сьогодні рф, маніпулюючи принципом рівноправності та самовизначення народів з метою виправдання агресії, яка грубо порушує і цей, і інші правові принципи. Доки міжнародні правовідносини не ґрунтуватимуться на принципі верховенства права, міжнародне право, на наше переконання, залишатиметься інструментом юридичного оформлення політичних домовленостей, що цілком відповідає класичній концепції міжнародного права як результату узгодження воль (позицій) суверенно рівних держав, однак погано корелює з сучасною посткласичною міжнародно-правовою парадигмою, що базується на таких принципах Статуту ООН [5] як справедливість (п. 1 ст. 1), рівноправність народів (п. 2 ст. 1), повага прав і основних свобод людини (п. 3 ст. 1) тощо.

Список використаних джерел:

1. Багатостороння передача активів: Модель із забезпечення репарацій для України / Зіскіна Ю.М. та ін. Newlines Institute for Strategy and Policy. 2023. 53 с. URL: https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/40_copies_UKR-FINAL-report-reparations.pdf (дата звернення: 12.04.2025).

2. Рішення Міжнародного Суду ООН: Case Concerning Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia). Judgment of 25 September 1997. International Court of Justice. URL: https://www.icj-cij.org/ public/files/case-related/92/092-19970925- JUD-01-00-EN.pdf. (дата звернення: 12.04.2025).

3. Carsten Stahn. ‘Jus ad bellum’, ‘jus in bello’ . . . ‘jus post bellum’? The European Journal of International Law. 2006. Vol. 17. No. 5. p. 921–943. DOI: 10.1093/ejil/chl037.

4. Моффетт Л. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні: аналітична записка. Belfast. Queen’s University. 2022. 73 с. URL: https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/Варіанти-відшкодування-збитків-завданих-під-час-війни-в-Україні-.pdf (дата звернення 12.04.2025).

5. United Nations Charter. URL: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (дата звернення: 12.04.2025).

УДК 341
Крістіна Максимівна ФІРСКІНА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна
ORCID: https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0000-2963-6326

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

РЕФОРМИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ПРАВА ЄС

У рамках інтеграції України до Європейського Союзу, значущості набуває адаптація вітчизняного законодавства про державні закупівлі до європейських правових стандартів. Сектор публічних закупівель відіграє важливу роль у гарантуванні прозорості, оптимальному використанні бюджетних ресурсів та боротьбі з корупцією, безпосередньо впливаючи на соціально-економічне зростання країни.

Україна, підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, згідно якої узгоджуватиме своє законодавство з європейським, включаючи сферу публічних закупівель. Дотримання європейських стандартів має значний ефект, підвищує довіру громадян до державних органів та сприяє залученню інвесторів з-за кордону, що позитивно впливає на економіку країни [1].

Реформування у цій галузі не просто гарантує дієву роботу державного апарату, а й підсилює довіру з боку підприємців та пересічних українців, крім того, підносить авторитет України на міжнародній арені. Вивчення аспектів узгодження системи державних закупівель з правом Європейського Союзу надзвичайно важливим є стратегічне значення для майбутнього процвітання держави. Реформи, а саме впровадження електронної системи Prozorro, створили сприятливі умови для збільшення прозорості, підзвітності та результативності державних видатків.

Водночас, попри впровадження ключових реформ, зокрема системи Prozorro, існує значна кількість викликів, що стосуються подальшого поліпшення нормативно-правової структури, нагляду за процесом закупівель, підвищення професійного рівня як замовників, так і претендентів, а також посилення відповідальності за недотримання правил. Ефективна реалізація

європейських стандартів передбачає не тільки технічні перетворення, а й формування нової правової свідомості, що базується на принципах прозорості, дотримання законів та добросовісної конкуренції [2].

Нагальною потребою є налагодження співпраці між центральними органами виконавчої влади, Антимонопольним комітетом, Рахунковою палатою та органами місцевого самоврядування. Тільки спільні зусилля приведуть до відчутних покращень у цій галузі. Необхідно також впровадити дієвий моніторинг та аналіз закупівельних процедур, що відповідає європейським стандартам.

Окрім юридичних та формальних аспектів, велике значення у сфері закупівель має цифровізація. Електронні аукціони, автоматичні аналітичні інструменти, відкритий доступ до документів, усе це сприяє формуванню сприятливих умов для чесної конкуренції та раннього виявлення зловживань. Система Prozorro продемонструвала зразок для наслідування, що підкреслює її дієвість та інноваційність.

Натомість, необхідно наголосити, що навіть найефективніші механізми вимагають безперервного покращення. У розрізі європейської інтеграції, вирішальне значення має подальше узгодження практик з Директивами ЄС, посилення прозорості при укладанні рамкових договорів, полегшення формальностей для малих і середніх підприємств, а також гарантування доступу іноземних постачальників до українського ринку.

Крім того, визначальною є роль громадського контролю: аналітичні центри, представники преси та активісти отримують свободу у дослідженні даних з відкритих джерел, розпізнаванні загроз і сприянні зміцненню прозорості системи. Отже, реформи у сфері державних закупівель представляють собою динамічний процес, який потребує не лише юридичних змін, а й активної взаємодії громадськості, бізнесу та уряду [3].

У рамках подальших реформ, Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки. Ця стратегія визначає 7 стратегічних цілей, серед яких:

1. Гармонізація законодавства України у сфері публічних закупівель з відповідними Директивами ЄС.
2. Розвиток інституційної структури публічних закупівель.
3. Реалізація проєктів відбудови України.
4. Професіоналізація публічних закупівель.
5. Розвиток електронної системи закупівель.
6. Залучення громадянського суспільства до розвитку сфери публічних закупівель.
7. Міжнародне співробітництво у сфері публічних закупівель

Завданнями цієї стратегії є: розробка та впровадження єдиних показників ефективності для оцінювання результативності системи публічних закупівель. Це дасть змогу уніфікувати підходи до аналізу та моніторингу закупівельної діяльності; розробка уніфікованих методичних

порад та практичних настанов для замовників і учасників тендерів, це потрібно, щоб забезпечити однакове тлумачення та застосування положень закону у сфері публічних закупівель; розробка та впровадження комплексу дій, зорієнтованих на виявлення та унеможливлення корупційних проявів у галузі державних закупівель, включаючи навчальні курси та аналітичні засоби.

Якщо дотримуватися виконання вище навидених завдань, то у результаті даної стратегії ми отримаємо: проведення щоквартальних зустрічей з представниками Міністерства економіки, Державної аудиторської служби, Антимонопольного комітету, Рахункової палати, НАЗК, НАБУ та інших зацікавлених органів влади. Метою зустрічей є узгодження спільних зусиль та взаємний обмін знаннями; розробка зразкових ключових показників ефективності для закупівельних підрозділів замовників, зокрема, з огляду на реалізацію проєктів відбудови України; проведення не менше п'яти вебінарів, семінарів або симпозіумів протягом 2024–2026 років. Метою є підвищення рівня обізнаності серед щонайменше 500 учасників стосовно актуальних питань застосування законодавства у сфері публічних закупівель; підготовка та розповсюдження серед учасників сфери публічних закупівель порад стосовно виявлення та мінімізації корупційних загроз, що сприятиме зростанню рівня чесності та відкритості в процесах закупівель [4].

Реформи у системі публічних закупівель в Україні, які впроваджуються в рамках зближення з Європейським Союзом, відіграють ключову роль у розбудові національної економіки, гарантуванні відкритості та протидії корупційним проявам. Пристосування українського законодавства до норм Євросоюзу формує підґрунтя для раціональнішого розподілу бюджетних коштів, зміцнення довіри населення до державних органів та приваблення зарубіжних інвестицій. Значним аспектом цієї трансформації є не тільки технічне переобладнання, а й перетворення правосвідомості учасників ринкових відносин, включаючи як замовників, так і постачальників.

Впровадження реформ, як-от електронної системи Prozorro, стало значним проривом, перетворивши державні закупівлі на прозорі, доступні та підзвітниі. Однак, досвід свідчить, що залишаються проблемні аспекти, які потребують подальшого опрацювання. Наприклад, варто відмітити необхідність посилення контролю за відповідністю законодавству, налагодження тіснішої взаємодії між державними установами, а також підвищення кваліфікації учасників закупівельних процесів.

Завдання, окреслені у Стратегії реформування системи публічних закупівель на період 2024-2026 років, відіграють ключову роль у забезпеченні державних закупівель. Узгодження нормативних актів, зростання фаховості, зміцнення організаційної здатності та вдосконалення електронної системи закупівель. Ці важливі чинники, які сприятимуть успішному втіленню європейських вимог у сфері державних закупівель.

Хоча позитивні зрушення є, важливим залишається безперервне вдосконалення методів спостереження й нагляду. Також надзвичайно важливим є посилення громадського контролю, що здатний гарантувати максимальну прозорість та відкритість процедур закупівель. Через взаємодію державних органів, бізнесу та громадянського суспільства, Україна здатна не тільки ефективно втілювати реформи, а й служити прикладом для інших країн, що прагнуть інтеграції з Європейським Союзом.

Отже, трансформації у державних закупівлях є постійно актуальним та вкрай важливим процес, який вимагає цілісного підходу та безперервного покращення. Вони здатні стати основою для гарантування чесності, відкритості та результативного використання бюджетних грошей, що матиме позитивний вплив на економічне зростання держави в умовах євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1.Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. Сайт «Prozorro» URL: https://prozorro.gov.ua/uk

3.Одуха М., Замрига А. Система публічних закупівель в україні: гармонізації та вдосконалення норм відповідно до стандартів європейського союзу. *Національні інтереси України.* 2025. № 3(8). URL: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-3(8)-689-699

4.Стратегія реформування системи публічних закупівель – що зміниться. Бухгалтерія для бюджету та ОМС. URL: https://oblikbudget.com.ua/news/74526-kabmin-skhvaliv-strategiyu-reformuvannya-sistemi-publichnikh-zakupivel-na-20242026-roki

УДК 341
Ольга Сергіївна ЮТОВЕЦЬ,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна
ORCID: 0009-0007-3844-6875

Науковий керівник:
Катерина Сергіївна ЛІСОВА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Навчально-науковий інститут права
Державний податковий університет
Ірпінь, Україна

РЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ЗАСОБАМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Протягом багатьох століть війна була однією з найнебезпечніших форм конфліктів — як між країнами, так і всередині них. З розвитком людства виникла потреба у встановленні чітких правил ведення війни, щоб захистити мирне населення та обмежити жорстокість під час бойових дій.

Військовий конфлікт — це збройне зіткнення між державами або організованими групами, яке підпорядковується як внутрішнім законам країн, так і міжнародним нормам [1]. Міжнародне право відіграє важливу роль у встановленні правил ведення бойових дій, захисті прав людей під час війни та організації гуманітарної допомоги.

Одним із ключових елементів міжнародного права, що регулює військові конфлікти, є міжнародне гуманітарне право (МГП). Його основна мета — пом'якшення наслідків збройного конфлікту, зменшення страждань постраждалих осіб, захист цивільного населення, поранених, хворих та військовополонених [2]. Основу МГП становлять Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року.

Міжнародне гуманітарне право встановлює чіткі обмеження щодо методів і засобів ведення війни, забороняючи використання певних видів зброї, зокрема хімічної, біологічної та мін. Воно також вимагає від сторін конфлікту гуманного ставлення до всіх осіб, які не беруть або припинили брати участь у воєнних діях.

Норми міжнародного гуманітарного права починають діяти з моменту виникнення збройного конфлікту або початку операції з підтримання миру та безпеки. Їх застосування завершується з остаточним припиненням бойових дій, а на окупованих територіях — після завершення окупації. Виняток

становлять випадки, коли мова йде про осіб, чиє звільнення, репатріація або інше вирішення їхнього статусу відбувається після закінчення конфлікту[2]. Такі особи залишаються під захистом положень Женевських конвенцій та Першого додаткового протоколу до моменту їх остаточного звільнення, повернення на батьківщину або іншого влаштування.

Крім того, важливе місце у регулюванні військових конфліктів посідають міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Міжнародний кримінальний суд (МКС). Їхня діяльність спрямована на моніторинг дотримання норм права, притягнення винних до відповідальності, а також надання допомоги жертвам конфліктів.

У 2024 році Організація Об’єднаних Націй (ООН) відіграла ключову роль у реагуванні на гуманітарну кризу, спричинену повномасштабною війною в Україні. Її діяльність охоплювала надання гуманітарної допомоги, політичну підтримку та захист прав людини.

МКЧХ уже протягом років залишається відданим своїй місії допомагати постраждалим від збройних конфліктів, надаючи підтримку та захист тим, хто цього найбільше потребує. Його діяльність охоплює гуманітарну допомогу, захист прав людини, підтримку освіти та відновлення економічної стабільності в регіонах, що зазнали найбільших втрат.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) значно активізував свою діяльність у відповідь на повномасштабне вторгнення Росії в Україну, зосередившись на розслідуванні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.

Згідно з міжнародними зобов’язаннями, які взяла на себе Україна, держава має обов’язок притягати до відповідальності осіб, винних у порушеннях норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, у Розділі XX Кримінального кодексу України передбачено перелік кримінальних правопорушень, спрямованих проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку[3].

В Кримінальному кодексі України передбачано відповідальність за порушення законів та звичаїв війни. За жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій, передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років[3].

Отже, Міжнародне гуманітарне право є ключовим інструментом у регулюванні збройних конфліктів, спрямованим на захист мирного населення та обмеження жорстокості війни. Його положення визначають обов’язки

сторін конфлікту, забороняють певні методи та засоби ведення бойових дій, а також забезпечують гуманне ставлення до всіх осіб, які не беруть участі у бойових діях. Україна, активно дотримується міжнародних норм, зокрема шляхом імплементації положень МГП у національне законодавство.

Міжнародні організації, відіграють надзвичайно важливу роль у розслідуванні злочинів і наданні допомоги постраждалим під час воєнних конфліктів. Їхня діяльність, особливо в умовах повномасштабного вторгнення в Україну, стала визначальним фактором у зміцненні міжнародного правопорядку та збереженні людяності навіть у найважчі часи.

Список використаних джерел:

1.Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни. Практичний посібник / Вознюк А.А., Жук І.В., Таран О.В., Чернявський С.С. та ін. / За заг ред. М. С. Цуцкірідзе. В. В. Чернєя, А. А. Вознюк. Київ: Норма права, 2023. 332 с.

2.Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право: Загальний курс. Київ, Женева: МКЧХ, 2020. 398 с.

3. Кримінальний кодекс : Кодекс України від 5 квітня 2001 року No2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 24.04.2025р.)

УДК 341
Артем Олександрович ЯРЕМЧУК,
здобувач першого бакалаврського рівня вищої освіти
Спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
Київ, Україна

НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Явище національної держави є одним із найважливіших результатів історичного розвитку суспільства [1]. У світі, що швидко змінюється під впливом глобалізації, національні держави стикаються з новими викликами та загрозами, що породжують питання про їх роль і майбутнє. Ця робота продовжує глибокий аналіз сучасного становища національних держав та містить прогноз їх перспектив на майбутнє.

Національна держава, як політичний феномен, виникла в Європі в результаті Вестфальського миру 1648 року, що заклав основи сучасного міжнародного права і закріпив принцип державного суверенітету [2]. У подальшому епоха Просвітництва внесла ідеї народного суверенітету та права на самовизначення, що сприяли виникненню концепції нації як головного джерела влади. У XIX-XX століттях спостерігалася хвиля національно-визвольних рухів, які призвели до створення нових держав у Європі, Азії, Африці та Латинській Америці. Деколонізація після Другої світової війни значно збільшила кількість національних держав, а принцип самовизначення став основою міжнародних відносин.

Глобалізація є процесом зростаючої взаємозалежності країн у всіх сферах життя: економічній, політичній, соціальній та культурній [3]. Вона супроводжується зростанням міжнародної торгівлі й інвестицій, формуванням транснаціональних корпорацій, швидким поширенням інформаційних технологій та інтенсифікацією міжкультурних обмінів. Результатом глобалізації є зменшення значення національних кордонів і посилення взаємного впливу держав одна на одну.

Глобалізація створила низку серйозних викликів для національної державності: розмивання суверенітету через участь у міжнародних організаціях, економічна вразливість до глобальних фінансових криз, міграційні потоки, що змінюють демографічну структуру суспільств, виклики культурної гомогенізації, що ставлять під загрозу національну ідентичність, а також втрата контролю над інформаційним простором через домінування глобальних медіа [4].

Однією з головних проблем є економічна залежність. В умовах глобальної економіки національні держави стають вразливими до коливань

світових ринків. Економічні кризи в одній частині світу миттєво впливають на добробут населення в інших країнах. Крім того, транснаціональні корпорації часто мають вплив, який перевищує можливості окремих урядів контролювати економічні процеси.

Держави шукають різні шляхи адаптації до нових умов: відновлення елементів економічного протекціонізму, активна участь у регіональних інтеграційних об'єднаннях, підтримка національної культури й освіти, зміцнення внутрішньої безпеки й контроль над міграцією, формування політики цифрового суверенітету. Важливим напрямком стає підтримка інформаційної безпеки шляхом розвитку власних засобів масової інформації та регулювання діяльності глобальних технологічних платформ [5].

Існує кілька можливих сценаріїв розвитку національної держави в умовах глобалізації. Космополітична модель передбачає поступову інтеграцію держав у глобальне суспільство, де національні відмінності втрачатимуть значення. Альтернативним шляхом є регіоналізація, коли групи держав об'єднуються для захисту спільних інтересів. Третім варіантом є неонаціоналізм - відродження інтересу до національної ідентичності та посилення державного контролю над внутрішніми процесами.

Приклади з сучасної практики демонструють різноманітність відповідей на виклики глобалізації. Великобританія через Brexit прагне відновити повний контроль над державними рішеннями, навіть ціною економічних втрат. Китай успішно поєднує глобальну економічну інтеграцію з авторитарним політичним управлінням та контролем над інформаційним простором. Скандинавські країни демонструють приклад збереження національної ідентичності через соціальну політику, освітні програми та культурну дипломатію, залишаючись відкритими для світу. Україна є прикладом боротьби за національну державність у складних умовах воєнної агресії та гібридної війни, що включає інформаційні, економічні та політичні загрози.

Національна держава продовжує відігравати ключову роль у глобалізованому світі. Вона зазнає суттєвих змін, але не втрачає своєї значущості. Майбутнє національної держави залежатиме від здатності адаптуватися до нових умов, захищаючи при цьому інтереси своїх громадян і зберігаючи унікальну культурну ідентичність. Ефективні держави будуть тими, які знайдуть баланс між участю у глобальних процесах і збереженням внутрішньої автономії. Саме в такому поєднанні відкритості та суверенітету полягають основні перспективи подальшого розвитку національної держави у XXI столітті.

Список використаних джерел:

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти: роздуми про походження і поширення націоналізму. Київ: Критика, 2001.

2. Гельнер Е. Нації та націоналізм у добу глобалізації. Львів: Видавництво УКУ, 2021.
3. Родік Д. Проти течії: економіка і політика в епоху глобалізації. Київ: Наш формат, 2019.
4. Сасскінд Д. Майбутнє держави у цифрову епоху. Харків: Vivat, 2022.
5. Гуррі М. Бунт мас: інформаційна епоха і криза влади. Київ: Наш формат, 2020.

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

міжнародної науково-практичної конференції

Київ, 30 квітня 2025 року

Українською та англійською мовами

Видається в авторській редакції

Наша адреса:
вул. Березняківська, 26-Б, м. Київ, Україна, 02152

***Приймальня ректора*:** (044)295-66-04
Приймальна комісія: (050)383-01-08 Viber, Telegram
vstup.kumr@gmail.com